

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
ORTAÖĞRETİM SOSYAL ALANLAR EĞİTİMİ ANA BİLİM DALI
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ÖĞRETMENLİĞİ BİLİM DALI

LİSELERDE OKUTULAN TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI
KİTAPLARINDAKİ DENEME TÜRÜNÜN
İNCELENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

Şener BAL

Danışman

Yrd. Doç. Dr. Ülkü GÜRSOY

Ankara - 2007

Şener BAL tarafından hazırlanan “Liselerde Okutulan Türk Dili ve Edebiyatı Kitaplarındaki Deneme Türünün İncelenmesi” başlıklı tezi tarihinde jürimiz tarafından Ortaöğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Ana Bilim Dalında Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Adı Soyadı

İmza

Üye (Tez Danışmanı):	
Üye :	
Üye :	
Üye :	
Üye :	

ÖN SÖZ

Liselerde okutulan edebiyat ders kitaplarına alınan metinlerle, öğrencilerin edebî zevklerini geliştirmek, onlara okuma, anlama ve anlatma kabiliyeti kazandırmak, millî birlik ve kültürümüzün bir parçası olan Türk dilinin inceliklerini kavratmak hedeflenmiştir.

Edebiyat eğitiminin verilmesinde uygun metinlerin seçilmesinin yanı sıra; hazırlık çalışmaları, metinle ilgili açıklamalar, bilinmeyen kelimelerin verilmesi, metinleri anlamaya ve anlatmaya yönelik hazırlanmış metin altı soruları, tür ve biçim çalışmaları, edebiyat bilgilerinin öğretilmesinde büyük önem taşır. Metinler üzerinde yapılacak bu çalışmalar sayesinde öğrenci okuduğu metni anlayacak, anlatacak, metnin türü ve biçimi hakkında bilgi sahibi olacak, yazarı ve dönemi tanıyabilecektir. Yoksa sadece metnin okunması öğrencinin o metin hakkında hiçbir fikir yürütememesi anlamına gelir ki bu da edebiyat eğitiminin sığ kalması demek olacaktır.

Çalışma, edebiyat kitaplarında yer alan deneme metinlerini edebiyat eğitiminin amaçları doğrultusunda incelenmesini içermektedir. Hazırlık çalışmaları, metinle ilgili açıklamalar, metin altı soruları, yazar, tür ve biçimle ilgili çalışmalar da irdelenerek, ders kitabında yer alan metnin öğrencinin düşünce dünyasında etkinleşip etkinleşemediğini, anlama ve anlatma kabiliyetlerini geliştirip geliştiremediğini araştırmak da çalışmanın amaçlarındandır. Araştırmanın amacını kısaca ifade edersek edebiyat eğitiminin en önemli araçlarından olan metin ve metin hakkında yapılan çalışmalarla edebiyat eğitime ve tür öğretimine ne kadar hizmet edildiğini incelemektir.

Bu çalışmada ise Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu'nun 2561 sayılı Tebliğler Dergisi'nde 7 Haziran 2004 tarihinde yayımlanan 2004- 2005 eğitim-öğretim yılında liselerde ders kitabı olarak okutulması tavsiye edilen lise birinci sınıfa ait sekiz adet Edebiyat 1 ders kitabı, lise ikinci sınıfa ait dört adet Edebiyat 2

ders kitabı ve lise üçüncü sınıfa ait beş adet Edebiyat 3 ders kitabı tespit edildi. Edebiyat eğitimi, tür öğretimi ve ders kitaplarının içeriği alanında yazılmış kitaplar incelendi. Veriler değerlendirilerek edebiyat kitaplarına seçilen metinlerin programdaki amaçlara uygunluğu araştırıldı.

Ders kitaplarında yer alan edebî metinlerden deneme metnlerinin, Millî Eğitimin amaçlarını gerçekleştirip gerçekleştirmediğini araştırmak çalışmaya amaç olmuştur. Türk Dili ve Edebiyatı dersinin özel amaçlarının metinler yoluyla gerçekleştirilmesinin değerlendirilmesi yapılmıştır.

Lise birinci sınıflarda tür öğretiminin öncelik kazanması tür öğretiminin önemini ortaya koymaktadır. Lise birinci sınıfta tür öğretimi başarıyla gerçekleştirilmesi, ikinci ve üçüncü sınıflarda aynı türle yapılacak dönem ve yazar tanıtımının başarıya ulaşmasını sağlayacaktır.

Birinci bölümde, kavramsal çerçeve belirlendi. Bununla ilgili olarak metin seçimi, hazırlık çalışmaları, metin altı soruları, tür ve biçim çalışmalarının edebiyat eğitimi açısından gerekliliği ortaya konuldu. Daha sonra araştırmanın problemi, araştırmanın amacı ve araştırmanın önemi hakkında bilgiler verildi. Edebiyat eğitiminin ve metinler üzerinde yapılan çalışmaların edebiyat eğitimi bakımından önemine değinildi. Araştırmayla ilgili varsayımlar, sınırlılıklar belirtildi. Deneme ile ilgili tanımlar ve incelenen on yedi ders kitabının tanıtımı yapıldı. Tanıtımda kitabın yazarları, yayınevi, nerede ve kaç yılında basıldığı, Talim Terbiye Kurulu tarafından ne zaman ders kitabı olarak kabul edildiği belirtildi. Kitapların tanıtılmasında, ders kitabının Talim Terbiye Kurulu tarafından kabul edilmesindeki sıralama esas alındı.

İkinci bölümde, araştırmanın yöntemi ortaya konuldu. Araştırmanın modeli, evreni ve örnekleme belirlendi. Araştırmayla ilgili veriler toplanarak analizleri yapıldı.

Üçüncü bölümünde, araştırmayla ilgili bulgular verildi. İncelenen ders kitaplarındaki değerlendirilecek deneme metinleri tespit edildi. Lise birinci, ikinci ve üçüncü sınıf edebiyat kitaplarındaki deneme metinlerinin yer aldığı bölümler gösterildi. Son olarak da, incelenecek deneme metinlerinin kitaplara ve konulara göre dağılımı düzenlenerek tablo hâlinde verildi.

Dördüncü bölümünde, metin incelemeleri ve yorumlara yer verildi. Lise Edebiyat 1,2,3 ders kitaplarında bulunan deneme metinlerinin edebiyat eğitiminde kullanılmasına değinildi. Deneme metinleri sınıf ve yazar sırasına göre incelendi. Metinlerin seçiliş sebepleri ve nasıl ele alındığı doğrultusunda yorumlar yapıldı.

Beşinci bölümde, sonuç ve önerilere yer verildi. Sonuç ve öneriler kitaplardaki deneme metinleri üzerinde yapılan bütün çalışmalar değerlendirilerek ortaya konuldu. Ders kitaplarındaki metinlerin işlenişiyle ilgili olumlu ve olumsuz yanları ortaya konarak önerilerde bulunuldu.

Çalışmanın hazırlanmasında değerli görüş ve tecrübeleriyle yardımlarını hiçbir zaman esirgemeyen tez danışmanım Yrd. Doç. Dr. Sayın Ülkü GÜRSOY'a ve Yrd. Doç. Dr. Abdulkadir HAYBER'e, çalışma sırasında göstermiş oldukları sabır ve destek dolayısıyla eşime, aileme ve bu çalışmanın ortaya çıkmasında emeği olan bütün hocalarıma ve arkadaşlarıma teşekkür ederim.

ÖZET**LİSELERDE OKUTULAN TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI
KİTAPLARINDAKİ DENEME TÜRÜNÜN
İNCELENMESİ****Bal, Şener****Yüksek Lisans Tezi****Orta Öğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Ana Bilim Dalı
Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği Bilim Dalı
Tez Danışmanı: Yard. Doç. Dr. Ülkü Gürsoy****Mayıs 2007**

Çalışmada Türk Dili ve Edebiyatı Müfredatı Programı çerçevesinde yayımlanan Lise Edebiyat 1,2,3 ders kitaplarındaki deneme türü, yazar ve dönem öğretiminde kullanılan deneme metinlerini bulmak buradan hareketle denemelerin eğitimdeki kullanım biçimlerini ve ders kitaplarındaki denemelerin eğitim yönünden daha verimli bir şekilde nasıl ele alınması gerektiğini ortaya çıkarmak amaçlanmıştır. 2561 Sayılı Tebliğler Dergisi'nde okutulması tavsiye edilen sekiz tane lise birinci sınıf, dört tane lise ikinci sınıf ve beş tane de lise üçüncü sınıf edebiyat ders kitabında yer alan yirmi beş adet deneme metni değerlendirilmiştir.

2004-2005 yıllarında okutulan Edebiyat 1,2,3 ders kitaplarına seçilen deneme metinlerinin, Türk Dili ve Edebiyatı dersinin amaçlarına uygunluğu incelenmiştir. Öğrencilerin düşünce gelişimine olumlu etkisi olan deneme metinlerinin, metin özelliklerinin Edebiyat programına uygunluğuna değinilmiştir.

Ders kitaplarında yer alan deneme metinleri, metnin seçiliş sebebi, hazırlık çalışmaları, metinle ilgili açıklamalar ve metin altı sorular gibi metin üzerinde yapılan çalışmalara göre değerlendirilmiştir. Seçilen metinlerle deneme türünün, yazarının ve dönemin ne şekilde öğretilmeye çalışıldığı ifade edilmiştir.

İncelemelerde ulaşılan sonuçlardan hareketle edebiyat ders kitaplarına seçilen deneme metinlerinin liselerdeki edebiyat eğitiminde daha etkili ve etkin olmasına yönelik öneriler verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Deneme, Ders kitabı, edebiyat eğitimi, edebî metin, lise, müfredat, Tebliğler Dergisi, Türkçe, Türk Dili ve Edebiyatı,

ABSTRACT**EXAMINATION OF ESSAY STYLE
IN HIGH SCHOOL LITERATURE 1,2,3 COURSE BOOKS****Bal, Sener****Master's Degree Dissertation****Department of Secondary Education Social Areas Instruction
Program of Turkish Language and Literature Teacher Preparation
Advisor: Assistant Professor Dr. Ulku Gursoy****May 2007**

In the study finding essay texts in high school 1,2,3 course books that are used for teaching essay style, author and era of the text, and based on those findings determining the way they are used in education and how it should be handled to be more efficient educationally has been aimed. Twenty five essay texts taken from eight high school first grade, four high school second grade, and five high school third grade literature course books that were advised in Tebliğler journal number 2561 has been evaluated.

Appropriateness of essay texts that is selected to the Literature 1, 2, 3 Coursebooks to the purpose of Turkish Language and Literature course has been examined. Compability of essay texts, which has a positive effect on cognitive development of studends, with the Literature curriculum has been discussed.

Essay texts in the course books have been evaluated in terms of studies that are done on the text like the selection reason, preparation studies, explanations about the text, and under-text questions. The way essay style, the author, and era of the text are tried to be taught with the selected texts has been described.

Based on result of the examinations, suggestions to make essay texts that are selected to the Literature course books more effective and active has been presented.

Key words: Essay, Course book, literature education, literary text, high school, curriculum, Tebliğler Journal, Turkish, Turkish language and literature.

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	i
ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	vi
İÇİNDEKİLER.....	viii
KISALTMALAR CETVELİ.....	xii
TABLolar CETVELİ.....	xiii
I. BÖLÜM.....	1
1. GİRİŞ.....	1
1.1. Kavramsal Çerçeve.....	2
1.1.1. Metin Seçimi ve Edebiyat Eğitimi.....	2
1.1.2. Hazırlık Çalışmaları ve Edebiyat Eğitimi.....	13
1.1.3. Kelime Çalışmaları ve Edebiyat Eğitimi.....	16
1.1.4. Metin Altı Soruları ve Edebiyat Eğitimi.....	19
1.1.5. Tür-Biçim,Yazar Hakkında Bilgi ve Edebiyat Eğitimi.....	27
1.2. Problem Durumu.....	30
1.3. Araştırmanın Amacı.....	30
1.4. Araştırmanın Önemi.....	31
1.4.1. Edebiyat ve Edebiyat Eğitiminin Önemi.....	31
1.4.2. Metinler Üzerinde Yapılan Çalışmaların Edebiyat Eğitimi Bakımından Önemi.....	33
1.5. Varsayımlar.....	40
1.6. Sınırlılıklar.....	40
1.7. Tanımlar.....	40
1.7.1. Deneme Türü.....	40
1.7.2 . İncelenen Edebiyat Ders Kitapları Kod Tanımlamaları.....	44
1.7.2.1. Lise Birinci Sınıf Edebiyat Ders Kitapları.....	44
1.7.2.2. Lise İkinci Sınıf Edebiyat Ders Kitapları.....	47
1.7.2.3. Lise Üçüncü Sınıf Edebiyat Ders Kitapları.....	48
II. BÖLÜM.....	50
2. YÖNTEM.....	50

2.1. Araştırmanın Modeli.....	50
2.2. Evren ve Örneklem.....	51
2.3. Verilerin Toplanması.....	51
2.4. Verilerin Analizi.....	52
III. BÖLÜM.....	53
3. BULGULAR	53
3.1. Lise Edebiyat Ders Kitaplarında Deneme Türlerinin Yer Aldığı	
Bölümler.....	53
3.1.1. İncelenen Lise Edebiyat 1 Ders Kitaplarında Deneme	
Metinlerinin Yer Aldığı Bölümler.....	53
3.1.2. İncelenen Lise Edebiyat 2 Ders Kitaplarında Deneme	
Metinlerinin Yer Aldığı Bölümler.....	56
3.1.3. İncelenen Lise Edebiyat 3 Ders Kitaplarında Deneme	
Metinlerinin Yer Aldığı Bölümler.....	57
3.2. İncelenen Edebiyat Ders Kitaplarında Yer Alan Deneme	
Metinlerinin Kitaplara Göre Dağılımı.....	59
3.2.1. Lise Edebiyat 1 Ders Kitaplarında Yer Alan Deneme	
Metinlerinin Kitaplara Göre Dağılımı.....	59
3.2.2. Lise Edebiyat 2 Kitaplarında Yer Alan Deneme	
Metinlerinin Kitaplara Göre Dağılımı.....	60
3.2.3. Lise Edebiyat 3 Kitaplarında Yer Alan Deneme	
Metinlerinin Kitaplara Göre Dağılımı.....	61
3.3. İncelenen Edebiyat Ders Kitaplarında Yer Alan Deneme	
Metinlerinin Konulara Göre Dağılımı.....	62
3.3.1. Lise Edebiyat 1 Ders Kitaplarında Yer Alan Deneme	
Metinlerinin Konulara Göre Dağılımı.....	62
3.3.2. Lise Edebiyat 2 Ders Kitaplarında Yer Alan Deneme	
Metinlerinin Konulara Göre Dağılımı.....	64
3.3.3. Lise Edebiyat 3 Ders Kitaplarında Yer Alan Deneme	
Metinlerinin Konulara Göre Dağılımı.....	64

IV. BÖLÜM.....	66
4. METİN İNCELEMELERİ VE YORUMLAR.....	66
4.1. Lise Edebiyat 1 Ders Kitaplarında Yer Alan Deneme Metinlerinin Edebiyat Eğitiminde Kullanılması.....	66
4.1.1. Lise Edebiyat 1 Kitaplarında Deneme Türünü Öğretmek İçin Kullanılan Metinler.....	67
A. NURULLAH ATAÇ.....	67
4.1.1.1. Yeni Şiir.....	67
4.1.1.2. Sevgi Üzerine Sözler	72
4.1.1.3. Düşünmek, İnanmak.....	76
4.1.1.4. Özgürlük Üzerine.....	85
4.1.1.5. Şiir mi Güç, Nesir mi?.....	93
4.1.1.6. Kitaba Hürmet.....	98
B. MEHMET KAPLAN.....	103
4.1.1.7. El.....	103
4.1.1.8. Dilin Canlandırma Gücü.....	107
4.1.1.9. Mehmetçik.....	112
4.1.1.10. Medeniyet ve Üsluba Dair	117
4.1.1.11. Yazarak Düşünmek	124
4.1.1.12. Kalabalık ve Millet.....	129
4.2. Lise Edebiyat 2 Ders Kitaplarında Yer Alan Deneme Metinlerinin Edebiyat Eğitiminde Kullanılması.....	135
4.2.1. Lise Edebiyat 2 Kitaplarında Deneme Türünü Öğretmek İçin Kullanılan Metinler.....	136
A. MONTAİGNE.....	136
4.2.1.1 Doğruluk Kaygısı	136
4.2.1.2. Kitaplık ve Okuma	143
4.2.1.3. Yaşamak ve Çalışmak	149
4.2.1.4. Nasıl Yazmalı?	153
4.3. Lise Edebiyat 3 Ders Kitaplarında Yer Alan Deneme Metinlerinin Edebiyat Eğitiminde Kullanılması.....	158
4.3.1. Lise Edebiyat 3 Kitaplarında Deneme Türünü Öğretmek İçin	

Kullanılan Metinler	159
A. SUUT KEMAL YETKİN	159
4.3.1.1. Yarına İnanmak	159
4.3.1.2. İki Hayat	165
4.3.1.3. Yeni Türk Şiiri	170
4.3.1.4. Niçin Roman, Niçin Şiir Okuruz?	174
4.3.1.5. Yazılanı Yaşamak	180
B. CEMİL MERİÇ	185
4.3.1.6. Çağdaş İnsan, Roman ve Tiyatro	185
4.3.1.7. Tercüme (Çeviri)	192
4.3.1.8. Kitap	199
C. MEHMET KAPLAN	204
4.3.1.9. Aydın Kimdir?	204
V. BÖLÜM.....	210
5. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	210
KAYNAKÇA.....	218
EKLER.....	228
Ek-1. Türk Millî Eğitiminin Amaçları.....	228
1.1. Genel Amaçlar.....	228
1.2. Ortaöğretimin Amaç ve Görevleri.....	229
Ek-2. Türk Dili ve Edebiyatı Dersi Programı	230
Ek-3. Tezde Yer Alan Deneme Metinleri.....	237

KISALTMALAR CETVELİ

C.	: Cilt
S.	: Sayı
s.	: Sayfa
MEB	: Millî Eğitim Bakanlığı
ÖSYM	: Öğrenci Seçme Yerleştirme Merkezi
TDK	: Türk Dil Kurumu
vb.	: ve benzeri
vd.	: ve diğerleri
yy.	: Yüzyıl

TABLOLAR CETVELİ

Tablo 1: Deneme Metinlerinin Lise Edebiyat 1 Kitaplarına Göre Dağılımı.....	60
Tablo 2: Deneme Metinlerinin Lise Edebiyat 2 Kitaplarına Göre Dağılımı.....	61
Tablo 3: Deneme Metinlerinin Lise Edebiyat 3 Kitaplarına Göre Dağılımı.....	62
Tablo 4: Lise Edebiyat 1 Kitaplarındaki Deneme Metinlerinin Konulara Göre Dağılımı.....	63
Tablo 5: Lise Edebiyat 2 Kitaplarındaki Deneme Metinlerinin Konulara Göre Dağılımı.....	64
Tablo 6: Lise Edebiyat 3 Kitaplarındaki Deneme Metinlerinin Konulara Göre Dağılımı.....	65

I. BÖLÜM

1. GİRİŞ

Bu bölümde, çalışmayla ilgili literatür kısaca özetlenerek ele alınan problemin ne olduğu, araştırmanın amacı, araştırmanın tür eğitimi açısından önemi, araştırmanın sınırlılıkları, araştırmaya başlarken yapılan varsayımlar ve tezde geçen önemli terimlerin hangi anlamlarda kullanıldığı verilmiştir.

Ortaöğretim kurumlarında okutulan Türk Dili ve Edebiyatı dersinin amacı, öğrencilere Türk dilini ve bu dilin en güzel, en verimli edebî ürünlerini sevdirek öğrencilere okuma alışkanlığıyla beraber estetik bir zevk kazandırmaktır. Edebî eserlerle kimliğini, kişiliğini, kültürünü, toplumsal değerlerini evrensel değerlerle birleştirip geleceğe ışık tutacak fertlerin yetiştirilmesi amaçlanmaktadır. Edebiyat eğitimiyle öğrencilere okuduklarını, dinlediklerini, hayallerini, düşüncelerini, duygularını, sözlü ve yazılı olarak serbestçe ifade becerisi kazandırılmaktadır.

Ders kitaplarında yer alan metinler; öğrencilerin kitap okuma alışkanlıklarını geliştirerek geniş bir duygu dünyası, eleştirel düşünme, düşündüklerini en iyi biçimde serbestçe ifade etme yeteneklerini kazandırmalıdır. Bu açıdan ders kitaplarına seçilen metinler ve bu metinlerin işleniş biçimi amaçlara ulaştırmada önemli bir yere sahiptir. Teknolojinin hızla geliştiği günümüzde ders kitaplarının eğitim sistemimizde hâlâ vazgeçilmez araçlardan olması, ders kitaplarının hazırlanışının ne kadar titiz bir çalışma gerektirdiğini ortaya koymaktadır.

Ders kitaplarında düşünceyi temel alan türlerden deneme metinlerinin bulunması ayrı bir önem arz etmektedir. Öğrencilerin düşüncelerini serbestçe ortaya koyma alışkanlığının kazandırılması, kendine güven duyması ve hayattan zevk alan kişilerin yetiştirilmesinde deneme metinleri olumlu etki yaratmaktadır. Diğer edebî türlerden farklı olarak deneme türü, bir konuyu ele alırken herhangi bir plana bağlı kalmadan

yazılmaktadır. Deneme metinleriyle öğrenciler düşüncelerini daha rahat bir şekilde ifade edebilme alanı bulacağından deneme metinlerinin ders kitaplarında yer alması, metinlerin önemini ortaya koymaktadır. Bu açıdan bu metinlerin incelenmesi değerlendirilmesi ve bu alanda hangi çalışmaların neler olduğunun belirtilmesi gerekmektedir.

Araştırmanın temeli 7 Haziran 2004, 2561 sayılı Tebliğler Dergisi'nde tavsiye edilen sekiz adet Edebiyat 1, dört adet Edebiyat 2 ve beş adet Edebiyat 3 ders kitabında yer alan yirmi beş deneme metni ve bunların işlenişi ilgili incelemelerdir.

1.1. Kavramsal Çerçeve

Bu bölümde çalışmanın genel çerçevesi ve edebiyat eğitimiyle ilgili önemli kavramlar hakkında açıklamalar yapılmıştır.

1.1.1. Metin Seçimi ve Edebiyat Eğitimi

Edebiyat öğretiminde kullanılan en önemli materyal ders kitaplarıdır. Dolayısıyla ders kitaplarında yer alan metinler dil öğretiminde önemli bir yere sahiptir. Edebiyat dersi kitaplarında yer alan metinler öğrenciye kazandırmak istediğimiz davranışları verebilmemiz açısından birer araçtır. Bu aracı hedefe ulaştırır şekilde kullanmak gerekir. Kitapları bir amaç gibi görmek bizi yanlışlara sürükler. Ancak üzülerek söylemek gerekir ki eğitim camiamızın, genellikle ders kitaplarının dışında başka kitaplardan da faydalanma bilincinde olmayışı ders kitaplarında yer alan metinlerin, edebiyat eğitimi açısından alternatifsiz bir araç olduğu gerçeğini ortaya çıkarmıştır (Ay, 2006, s.18).

Edebiyat dersinin asli vazifesini yerine getirmesi ve bazı faydaların sağlanması için en mühim araç, ders kitapları ve bu kitaplardaki metinlerdir. Bu metinler düşünce dünyamızı genişletir, edebî zevk verir, estetik duygusu aşar, kimlik kazandırır. Metinlerle öğrencilerin, hayal gücü, düşünceleri eğitilir. Ders kitaplarına seçilen metinler öğrencilerin düşünce gelişimlerini ne kadar etkilerse o kadar Türk Millî Eğitiminin amaçlarına ulaşılır. Bu nedenle seçilen metinler kültürümüzü taşıyıcı özellikte olmalıdır (Karakuş, 2005, s.241-245).

Türk ve Dünya edebiyatının istenilen seviyede öğretilerek, gençlerimizin estetik zevklerinin geliştirilmesi, duygularının terbiye edilmesi, edebiyat derslerinin amaçlarındandır. Ders kitapları çevresinde düzenlenecek olan edebiyatla ilgili zevk, anlayış ve becerilerin, okul veya okul dışı araştırma etkinliklerinin amacına ulaşır bir şekilde uygulanabilmesi için bu kitaplarda yer alan metinlerin büyük önemi vardır. Edebiyat dersi programındaki konular, öğrencinin düşünme kabiliyetine etki ettiği ölçüde değer taşır. Programda, öğrencinin idrakine, kavrayışına, tutum ve değerlerine, anlama ve anlatma becerilerine bir katkısı olan metinler olmalıdır.

“...Edebiyatın temel işlevlerinden biri, eğitme, insan kişiliğini değiştirme ve geliştirmedir. Bu işlevine duyguları geliştirme, duyarlık kazandırma duygu ve düşünce arasında sağlıklı bir denge kurma da denebilir. Çünkü insanoğluna sevmeyi, acımayı, güzellikler karşısında heyecanlanmayı öğretmede, edebiyat önemli bir görev üstlenir. Kişiyi, sığılıktan, bencillikten ve onun doğurduğu yalnızlıktan kurtarır.”(Kavcar, 1999, s.5)

Seçilen metinlerin, öğrencide öğrenme arzusu uyandıracak, bir başka ifadeyle ana dilinin güzel örneklerinden hareketle, kendi dil ve anlatım yeteneğini geliştirecek nitelikte olmasına özen gösterilmelidir.

Ders kitaplarına alınacak metinlerin büyük bir dikkatle ve titizlikle seçilmesi gerekir. Bu bağlamda Millî Eğitim Bakanlığı Ders Kitapları Yönetmeliğinde şu hükümler yer almaktadır:

“Konular mümkün olduğu ölçüde günlük hayatla bağlantılı olarak ilmî, tabîî, sosyal, estetik ve ekonomik boyutları içinde ele alınan öğrencilerin sınıf seviyelerine göre ihtiyaçlarını karşılayan ve onlara günlük hayatlarında uygulama imkânları sağlayan canlı konular veya üniteler hâlinde işlenir ve kitaplarda öğrencilerin millî duygularını besleyici ve ilgili ders konularını sevdirci okuma parçalarına yer verilir.” (Tebliğler Dergisi, S.2434, 1995, s.598)

“Türkçe öğretiminde metinler birer araçtır. Önemli olan bu araçlarla, öğretimde amaçlanan davranışların öğrencilere kazandırılmasıdır. Bir kitaba örnek alınan metinlerin yerine; öğrencilere, amaçlanan davranışları kazandırabilecek nitelikte uygun başka metinlerde kullanılabilir.” (Kavcar, Oğuzkan, Sever, 2004-A, s.134)

Edebiyat kitaplarında verilen metinler, öğrencilerin zihinsel, kültürel düzeylerine ve yaşlarıyla paralel yapı ve zevklerine uygun olarak seçilmelidir. Unutulmamalıdır ki öğrencilerimize okuma zevki ve alışkanlığı kazandırmak için ders kitaplarına edebî metinler özenle seçilmelidir. Öğrencilerimizin kültürel zenginliğini artırmak, karşılaştırma yeteneğini ve düşündüklerini ifade etmedeki becerisini geliştirmek için edebiyat kitaplarındaki metinlerin rolü büyüktür.

Gerek edebî ve estetik zevk kazandırılması gerek ahlak ve dil gelişimi için, edebiyat ders kitaplarına seçilen metinlerin, ilgili alanlara yönelik seçkin örnekler olmasına özen gösterilmelidir. Seçilecek metinler yoluyla kişilik oluşturulmaktadır. Edebî metinleri edebiyat eğitiminde, dil eğitiminde, ahlak eğitiminde, düşünce gelişiminde kullanmak için titiz davranmak gerekir (Cemiloğlu, 2003, s.18).

“Edebî eser, zaman ve mekân engellerini aşarak ruhlar arasında bir birlik kurar Edebî eser, bir tesiri ancak, estetik bir değere haiz olduğu takdirde yapabilir. Güzel olmayan eserler ne kadar iyi ve doğru fikirler ihtiva ederlerse etsinler ruhlar üzerinde müteessir olamaz.” (Kaplan, 1988, s.191)

Metin seçiminde mümkün olduğunca farklı görüşleri sergileyen orijinal metinlere yer verilmelidir. Öğrencilerin tek bir görüş ve anlayışın eserleri ile karşı karşıya bırakılması, onların eleştirel düşünme gelişimlerini olumsuz bir şekilde

etkilemektedir. Amaç öğrencinin hür ve bilimsel düşünme metodunu kazanmasıdır. Farklı görüşlere sahip yazarların eserlerinden seçilmiş deneme metnlerinin kitaplarda yer almış olması, öğrencilerin tenkitçi bir bakış açısına sahip olmasını sağlar (Aytaş, 2001, s.59).

“Edebiyata belli bir kültür ve tarih felsefesi içinde bakmak gerekir. Edebiyat bir medeniyet içindeki bütün eserlerin oluşturduğu zaman ve mekân boyutlarının üstünde varlığını sürdüren organik bir bütün, bir değerler sistemidir. Bu sistem içinde her edebî eser, bir perspektifin sembolüdür ve her eserin böyle bir düzen içinde yeri olması gerekmektedir. Bu felsefe içinde edebiyat öğretiminin görevi eserdeki değerlerden kültüre yönelmek fakat aynı zamanda eseri edebiyat teorisinin de ışığı altında görmektir.” (Kantarıcıoğlu, 1981, s.2)

Metinlerin öğrenci seviyesine uygunluğu sağlanmalı ve metinler özenle seçilmelidir. Sınıfın seviyesi, öğrencilerin zihinsel ve psikolojik yapıları dikkate alınmalıdır. Öğrencilerin yaş durumları düşünülerek onların zevkle ve anlayarak okuyabilecekleri metinler seçilmeli, etkileyici, çekici metinler olmalıdır. Öğrenciye okuma zevki kazandırılması ve okuma isteğinin uyandırılması kitaplara alınacak metinlerin ancak doğru seçilmesiyle sağlanabilir. Bu bağlamda yukarıda saydığımız kriterler önem taşımaktadır. Eserlerin günümüzden seçilmesi öğrencinin, kendisiyle eser arasında ilgi kurabilmesini sağlayacaktır. Böylece fikirlerini rahatça ortaya koyabilme imkânı bulacaktır.

Metinlerin, öğrenciyi araştırmaya, okumaya yöneltici olması ve öğrenci seviyesine uygunluğunun sağlanması gerekmektedir. Ders kitapları, çağın koşullarına göre uygun bir biçimde düzenlenerek alanında uzmanlardan oluşan komisyon tarafından titizlikle hazırlanmalıdır.

Kelime dağarcığını geliştirme, zenginleştirme edebiyat dersinin amaçlarından olması nedeniyle ders kitaplarına seçilecek metinlerin dilimizi yansıtan nitelikte olması gerekir. Metinlere alınan kelimeler dil yapımızı bozacak şekilde olmamalıdır. Metinlerin sade ve anlaşılır bir dil ile yazılmış olmasına dikkat edilmelidir. Öğrencilerin

kelime hazinelerini arttırmak için ana metinlerin yanına, destekleyici serbest metinler konmalıdır.

Edebiyat öğretiminde kullandığımız metinlerle:

1. “Metinlere dayanmak suretiyle öğrenciyi doğrudan sanatçı ile temasa getirmek; kazandırılacak bilgileri metinden hareketle vermek,
2. Öğretimi milletimizin zevkini ve dehasını temsil eden üstün eserler üzerinde yürütmek; millî kültürümüzü, örf adetlerimizi ve millî menfaatlerimizi benimsetmek,
3. İncelenen eserlerin, benzer ve zıtlarıyla karşılaştırarak öğrenciye mukayese şuuru kazandırmak,
4. Öğrenciyi önemli şahsiyetlerle, her defasında bunların değişik cephelerini vererek değişik dönemlerde birkaç kez karşılaştırmak,
5. Öğrencinin, çağdaş ve çağımıza yakın sanat eserleriyle temasını geniş aralıklarla kesmeksizin her dönemde edebiyatımızın şekil ve muhteva bakımından seviyeye uygun örnekleriyle karşılaşmasını sağlamak çağdaş ilim ve teknolojiye ilgi uyandırmak,
6. Bilgileri ve alışkanlıkları, öğrenci çalışmalarının ve sanat eserlerinin hazırlayacağı zemin üzerinde, dönemden döneme genişletip derinleştirerek vermek.
7. Öğrenciye, okuma yoluyla (iyiye ve güzele yönelterek) kendine güven duyma alışkanlığını kazandırmak, bu yolla, dönemler arasındaki bilgi, beceri, duygu vb. hususlarla ilgi kurmak.” (Tebliğler Dergisi, 1992, S.2370, s.815-817) sağlanmış olur.

Türk Millî Eğitiminin amaçlarında yer alan: “... hür ve bilimsel düşünme gücüne, geniş bir dünya görüşüne sahip, insan haklarına saygılı, topluma karşı sorumluluk duyan, yapıcı, yaratıcı ve verimli kişiler olarak yetiştirmek.” amaçlarına uygun öğrencileri yetiştirmek lise edebiyat kitaplarına dersin amaçlarına uygun seçilen edebî metinlerle sağlanabilir.

Edebiyat öğretimi içerisinde kullandığımız edebî metinler öğrenci ile birlikte incelenmelidir. Zaman yeterli olmalı, öğrenciye bu metinlere yönelik araştırma ve inceleme konusu metinleri verilmelidir (Duman, 1997, s.49).

Seçilen metinlerin yanında, o metni yansıtan, ilgi çekici hâle getiren öğrencinin dikkatini toplamada ve zihnini kullanmada yardımcı olan hayal gücünü destekleyici resimlerin verilmesi önemlidir. Bu şekilde metnin yanında verilen resimle öğrencinin dikkati metne çekilebilir. Metinle resim arasındaki uyuma dikkat edilmelidir.

- “Kitaplara seçilen metinlerde, ana dili geliştirici ve destekleyici unsurlar bulunmalıdır. Bu unsurların eğitim bilimine uygunlukları göz önünde bulundurulmakla beraber, öğrencilerin düşünme ve değerlendirme güçlerini de arttıracak nitelikte olmaları gerekmektedir.

- Edebiyat kitaplarına seçilen metinler yazarların eserlerinde ya aynen, ya da kısaltılarak alınmaktadır. Metin bütünlüğü ve konu akışı açısından metinlerin kısaltılmaları her zaman geçerli bir yol değildir. Çünkü uygun bir bölümü bulup oradan metni kesip almak gerekir. Alınan bölümünde kendi içinde bir bütünlüğü olmalıdır. Eğer bir metni kısaltmak zorunda isek ya o metni uygun bir şekilde bölmeliyiz, ya da o metni kitaba almak yerine, aynı konuda başka bir metin bulmalıyız.

- Metinler üzerinde değiştirme ve sadeleştirme yapma anlayışı iyi uygulanmalıdır. Eser orijinal hâliyle kitaba alınmalı gerekiyorsa sadeleştirme yanında olmalıdır. Yahut bu tür metinler almamalıyız.

- Metinler sınıfın yaş seviyesine uygun olmalıdır.” (Aytaş, 2001, s.60)

1950 Müfredat Programı’nda esas alınmak üzere, 30 Ocak 1950 tarih ve 575 sayılı Tebliğler Dergisi’nde yayımlanan “metin seçimi” hakkındaki ilkeler olarak şunlar yer almaktadır:

1. “Edebiyat kitaplarına alınacak örnekler, dil ve ifade bakımından mümkün olduğu kadar sade olmalı, buna mukabil, aynı örneklerin, fikir, sanat ve bilgi unsurlarını havi, zevk verici ve faydalı parçalar olmasına dikkat edilmelidir.

2. Örnekler, mensup oldukları edebî nevi, devir, okul ve cereyanları tanıtıcı mahiyetteki tipik parçalardan seçilmelidir.

3. Şiir örnekleri, bir şiirin herhangi bir mısraı, bir beyit veya kıtası hâlinde değil, bir bütün şiir hâlinde seçilmelidir.” (Tebliğler Dergisi, S.575, 1950)

1957 Türk Dili ve Edebiyatı Müfredat Programı'nda esas alınmak üzere tespit edilen ilkeler, programla birlikte 7 Ekim 1957 tarih ve 976 sayılı Tebliğler Dergisi'nde yayımlanmıştır:

1. “Derslerde ve dolayısıyla kitaplarda kullanılacak metinler, a) sınıf seviyesine uygun, b) fikir, sanat ve bilgi değeri bulunan, c) icabında incelenerek okunmaya müsait, d) ifadece sağlam ve vuzuhlu, zevk verici ve yetiştirici parçalar olmalıdır.

2. Örnekler, şahsiyetlerin ve bunların bağlı bulundukları çağırın karakterlerini vermelidir. Aynı devrin başka başka yazarlarından alınacak parçaların birbirini tamamlaması, aynı şahsiyetten muhtelif sınıflarda alınacak parçaların da, her sınıfta bu şahsiyetin belli bir cephesini veya belli cephelerini tanıtması gerekir.

3. Mana ve tesir bakımından her metnin; a) Sınıf havasına uygun bulunması, b) Öğrencileri kötümserliğe sürüklemeyecek, inançlarını sarsmayacak, onları iyiye, güzele, hayata doğru şevkle, cesaretle yürütecek mahiyette olması şarttır. Halk ve Divan şiiri ünitelerinde mücerret aşk yazılarından ziyade, millî hasletlerimizi, mefahirimizi belirten parça yer almalıdır. Muhtelif devirlerden seçilecek örneklerin, sınıflarda konuşulması arzu edilmeyen konulara yol açmayacak vasıfta olmasına itina edilecektir. Batı edebiyatı örnekleri sağlam tercümelerden alınmalıdır. Hâsılı her parça, doğrudan doğruya veya dolayısıyla, Türk çocuklarına millî ve insanî terbiye verebilmelidir.

4. Okunacak örneklerin sayısı, vaktin müsaadesine ve yazarların ehemmiyetlerine göre ayarlanır.

5. Her parça, uzun bir eserden seçilmiş bile olsa, konu ve fikir bakımından bir bütün sayılabilmelidir.

6. İslâmlıktan önceki edebiyatımızda, seçilecek parçaların bugünkü dilimize çevrilmiş şekilleri verilecektir. Bunların yanma, dilimizin o devirlerdeki durumunu göstermek için, asıllarından alınmış beş on satır konulabilir. İslâm medeniyeti çerçevesinde gelişen edebiyatımızdan seçilecek manzum metinlerin, bilhassa çekimlerde, zamanlarındaki söylenişleriyle değil, mümkün olduğu kadar yabancı ve garip görünmekten kurtarılarak bugünkü canlı dilimize yakın söylenişleriyle verilmesi uygun görülmüştür. Herhangi bir engel bulunmadıkça, “gelürsün” yerine “gelirsin” yazmak kabilinden tasarruflar, her dilde yapılmaktadır. Dili bakımından anlaşılması güç olan mensur metinlerin, çağımız için değerli bulunan üslûp vasıtaları elden geldiği kadar muhafaza edilmek şartıyla, bugünkü dilimize yaklaştırılması artık zaruret hâline gelmiştir. Öğrenci birtakım engellere takılmaktan ve birçok kelimeleri ezberlemekten kurtarılarak, yazının gerçek değerleriyle ve özü ile temasa

getirilmelidir. Bu metinlerden birkaçının asıllarından da örnekler vermek, tabiatıyla mümkündür.

7. Dilimizin bünyesini kavratma ve fikir terbiyesi verme bakımından eski ve yeni edebiyatımızın nesir örneklerinden fazlasıyla faydalanılmalıdır.” (Tebliğler Dergisi, S.976, 1957, s.149)

1957 Müfredat Programı’nın yerine, 4 Ekim 1976 tarih ve 1901 sayılı Tebliğler Dergisi’nde yayımlanarak uygulamaya konulan fakat daha sonra yürürlükten kaldırılan 1976 Müfredat Programı’nın içinde “metin seçimi” ile ilgili olarak şunlar yer almaktadır:

1. “Eski edebiyatımızın büyük sanatkârlarından seçilecek örneklerin, hem sanatkârın dünya görüşünü, üslûp ve şahsiyetini; hem de, temsil ettiği edebiyat ve sanat anlayışını, bu sanat ve edebiyatın güzellik ve mükemmelliğini tebarüz ettirecek vasıfta olmasına dikkat edilmelidir.

2. Her türden seçilecek metinlerin; öğrenciler için alâka çekici ve onların hayata, tabiata, ailelerine, vatan, millet, cemiyet ve insanlığa, Türk büyüklerine, Türk zaferlerine karşı sevgi ve saygı duymalarını temin edecek vasıfta olmasına itina gösterilmeli, milletimizin mazisinden nefret duygusu yaratan, hâli hazır duruma ve istikbali hakkında şüphe, tereddüt, bedbinlik uyandıran, sınıf içinde ve dışında ideolojik münakaşalardan, hattâ gittikçe çatışmalara sebebiyet verecek eserlerden ve yorumlardan kaçınılmalıdır.

3. Metin seçiminde, millî ve ahlâkî değerlere bağlılık esas alınmalı, çeşitli sürtüşmelere meydan verebilecek, yıkıcı, bölücü, ideolojik mahiyetteki eserlerden sakınılmalıdır.

4. Her türdeki metinler Millî Eğitim Temel Kanunu’nda belirtildiği üzere, Atatürk İnkılaplarına ve Anayasanın başlangıcında ifadesini bulan Türk Milliyetçiliğine bağlı, Türk milletinin millî, ahlâkî, insanî, manevî, kültürel değerlerini benimsemiş, vatanını, milletini, ailesini seven, koruyan, yücelten, Türkiye Cumhuriyeti’ne karşı görev ve sorumluluklarını bilen nesillerin yetişmesini sağlayacak vasıftaki örnekler arasından seçilmelidir.

5. Metin seçiminde bu programa göre okullara tavsiye edilmiş ders kitapları ile antolojilerden faydalanılmalıdır.” (Tebliğler Dergisi, S.1901, 1976, s.342-343)

Metinlerin, öğrenciyi araştırmaya yöneltici olması ve öğrenci seviyesine uygunluğu sağlanmalı ve titizlikle seçilmesi gerekir. Seçilen metinler öğrencinin yaşına, zekâ seviyesine uygun olmalı, konular ise sevgi, saygı, barış, yardımlaşma özgürlük,

fikirlere saygı, dil sevgisi gibi genel konuları içermeli ve bunlar zamanla güncelleştirilmelidir (Gürler, 2003, s.17).

Edebiyat eğitimin amaçlarından birisi de öğrencileri sosyalleştirerek hayata hazırlamaktır. Bunun için toplumdaki değerlerin, kültürel yapıların, inançların ve davranışların öğrenciye verilmesi ve benimsetilmesi gerekir. Edebiyat kitaplarına alınacak metinlerin bu noktalara dikkat edilerek hazırlanması gerekir.

Dil ve edebiyat eğitiminin metinlerden hareketle verilmesiyle ezbere dayalı eğitimden uzaklaşmış oluruz. Seçilen metinlerin öğrencinin zihinsel faaliyetine yaptığı katkı oranında ezberci yapıdan kurtulmuş oluruz. Böylece öğrenci metinden hareket ederek tür bilgisine erişecek, yazarı ve dönemi tanıyacak üslup ve biçim bilgisi kazanacaktır. Bunların yanı sıra öğrenci edebiyat zevki edinerek kültürel zenginliğini ve düşünme yeteneğini geliştirecektir.

Muhteva yönünden metin özelliklerine bakarsak:

- “Çocuklarımıza vatan, millet, aile, insanlık, tabiat ve hayat sevgisi telkin etmelidir.
- Öğrencide iyiye, güzele, doğruya karşı takdir duygusunun geliştirilmesine yardımcı olmalıdır.
- Çocuğun çevresi, ülkesi ve diğer memleketler ile münasebet sağlamasına vesile olmalı, sosyal hayata intibakına yardım etmeli, çocuğun sosyalleşmesini sağlamalıdır.
- Güven duygusu vermeli, inançları sağlamlaştırmalı, millî ve mukaddes değerlere saygıyı artırmalıdır. Müstehcen, mahzurlu ifade ve kelimelerin kullanıldığı metinler ders kitaplarına sokulmamalıdır.
- Duyguları terbiye etmeli, edebî zevk vermeli, düşünce ufku genişletmeli; tenkit, tartışma, mukayese, analiz ve sentez yeteneği kazandırmalıdır.
- Metinler, türlerin özelliklerini iyi yansıtmalı, öğretmen ve öğrenciyi tereddüte düşürmemelidir.
- Sağlam üslup ile yazılmış ve dramatize edilmiş metinler tercih edilmeli ve araştırmaya yöneltici olmalıdır. Bazı metinler sadeleştirilerek verilmeli fakat yazarların dil ve üslûplarına sorumsuzca müdahale edilmemelidir.

- Birinci sınıf şair ve yazarların devrini en iyi yansıtan birinci sınıf eserlerinden metinler alınmalıdır.

- Ders kitaplarına metin seçilirken öğrencinin biyolojik-psikolojik-sosyolojik yapısı dikkate alınmalı, 15-18 yaş grubuna dahil öğrencilerin zevklerine ve isteklerine cevap verebilecek metinler tercih edilmelidir.

- Seçilen metinler, öğrencilerin seveceği, boş zamanlarında okuma isteği duyacağı, sosyal hayatları ile münasebet kurabileceği türden olmalıdır.

- Makale, deneme, tenkit, fıkra gibi didaktik metinler daha açık ve anlaşılır örneklerden seçilmelidir.

- Seçilen metinler ve kitap müellifine ait notlar, imlâ ve noktalama işaretleri bakımından hatasız olmalıdır.

- Çağdaş ve çağımıza yakın Türk Edebiyatı'na ağırlık verilmelidir.

- Dünya edebiyatına az, millî edebiyata daha fazla yer ayrılmalıdır.

- Yazılacak kitaplarda doğru, güzel ve yaşayan Türkçe kullanılmalı; dilimizin yapı, işleyip ve zevkine ters düşen kelimelere yer verilmemeli; ifadenin açık ve anlaşılır olmasına dikkat edilmelidir.

- Asgari üç kişilik bir heyete sipariş edilmelidir. Bu sipariş edilen komisyon 2 akademisyen ve 1 öğretmenden oluşmalıdır.

- Seçilen metinlerin asıl kaynaklarından alınmasına çalışılmalıdır. MEB bu hususta gerekli titizliği göstermelidir.

- Kitaplar, müfredata uygunlukları ve okutulurken ortaya çıkabilecek pürüzler açısından akademisyenlere (ayrı ayrı) incelettirilmelidir.” (Karakuş, 1996, s.377-380)

Kitaplardaki metinleri okuyan bir öğrenci, kendi milletinin özlemleriyle, zevkleriyle, hayalleriyle ve alışkanlıklarıyla metinlerde karşı karşıya kalır. Bu metinlerle bunları sonraki kuşaklara aktarır. Bu yüzden edebiyat kitaplarına seçilen metinlerin seçiminde titiz davranılmalıdır.

Ders kitaplarındaki metinler kültürel dokumuza uygun seçilmelidir. Sanat anlayışımızı ve zevkimizi yansıtmalıdır. Toplumsal zevklerimizin yanı sıra öğrencinin zevkine de hitap etmeli, zihinsel düzeyine uygun olmalıdır. Metinlerin edebiyat eğitimi amaçları doğrultusunda seçimi önemlidir. Öğrencinin düşünce gelişimine katkıda

bulunabilecek, millî benlik duygusu aşılacak ve kültürel hazinesini geliştirecek, nitelikli metinlere yer verilmelidir.

14.07.2005 tarihli 197 sayılı kararda edebiyat öğretiminde kullanılacak metinlerin şu özellikleri taşıması gerektiği belirtilmiştir:

1. “Metinler, Türk Millî Eğitiminin genel amaçlarına ve temel ilkelerine uygun olmalıdır.
2. Atatürk İlke ve İnkılâplarına aykırı ifadeler yer verilmemelidir.
3. Seçilecek edebî metnin özellikleri, anlatım biçimi ve yapısı gözden uzak tutulmadan millî kültürümüze, ahlâk anlayışımıza, yasalarımıza, geleneklerimize, örf ve âdetlerimize, milletimizin bölünmez bütünlüğüne uygun olmasına özen gösterilmelidir.
4. Siyasî kutuplaşmalara yol açacak bölücü ve ideolojik ifadeler yer verilmemelidir.
5. Metinler, dersin genel ve özel amaçlarını gerçekleştirecek nitelikte olmalıdır.
6. Seçilecek metinler sınıf ve yaş seviyesine uygun olmalıdır.
7. Seçilen metinler öğrencileri iyiye, güzele, doğruya yöneltmeli; öğrencilere iyi alışkanlıklar kazandırmalıdır.
8. Metinler dil, anlatım ve içerik açısından örnek özelliklere sahip olmalıdır.
9. Metinler, yazıldığı dönem ve akımların belirgin özelliklerini yansıtmalıdır.
10. Seçilen metinler ünitelerde belirtilen amaç ve kazanımları gerçekleştirmeye uygun olmalıdır.
11. Karşılaştırmalı metin çalışmaları için seçilen eserler temsil ettiği edebiyatın seçkin örneklerinden olmalıdır.
12. Metin seçiminde öğrencilerin dil zevkini ve bilincini geliştirme, hayal dünyalarını zenginleştirme, ilgi ve yeteneklerini ortaya çıkarma gibi özellikler göz önünde bulundurulmalıdır.
13. Metinler öğrencinin kişisel gelişimine katkıda bulunmalıdır.
14. Sanat metinlerinin sanat değerleriyle; öğretici metinlerin de öğreticilik işlevleriyle dönemlerini en iyi temsil eden eserler arasından seçilmesine özen gösterilmelidir.
15. Metinler, işlenecek süreye uygun uzunlukta seçilmelidir.

16. Metinlerde çeşitliliği sağlamak ve öğrencilerin daha farklı metinlerle karşılaşmasını sağlamak amacıyla aynı sınıfta aynı sanatçıdan zorunluluk olmadıkça bir metin seçilmelidir.” (MEB, 2005-A, s.28-29)

Bu özellikler çerçevesinde seçilecek metinler, öğrencilerde okuma alışkanlığı kazandırarak dil bilincinin oluşmasını sağlayacaktır. Bu şekilde millî ve manevî duygulara sahip, kendini ifade edebilen, çevresiyle uyumlu, iyi bir Türk vatandaşı olmalarına yardımcı olacaktır. Sonuç olarak, lise edebiyat ders kitaplarının, hitap ettiği 14- 18 yaş grubu öğrencilerinin içinde bulundukları gelişim özelliklerine dikkat edilerek hazırlanmalıdır. Seçilen her metin öğrencinin düşünce dünyasına hitap ettiği gibi, hayatın gerçeklerini de göz ardı etmemelidir. Çünkü edebiyat dersi öğrencinin kişiliğini, kimliğini, toplumsal hayatını yakından ilgilendirmektedir. Edebiyat dersi, öğrenciye hayatı öğreten, onu hayata hazırlayan bir etkinlik alanıdır. Bu da büyük ölçüde seçilen metinlerle gerçekleşmektedir. Ders kitaplarına seçilen metinler tür ve içerik ve sunumuyla birbirini tamamlar nitelikte olmalıdır (Ay, 2006, s.20).

2370 sayılı müfredat programında Türk Dili ve Edebiyatı dersi için hazırlanan ders kitaplarında, metinlerin hangi yazarlardan seçileceği belirtilmiştir. Hangi metinlerin seçileceği belirtilmemiş, metin seçimi ders kitabını hazırlayan yazara bırakılmıştır. Edebiyat eğitiminin önemli bir basamağını oluşturan tür öğretimini sağlayacak, dönemi ve yazarı en iyi şekilde tanıttacak metinler seçilmelidir

1.1.2. Hazırlık Çalışmaları ve Edebiyat Eğitimi

Hazırlık çalışmaları, edebiyat kitaplarında metinden önce yapılan ve öğrenciyi metne hazırlayan çalışmalardır. Hazırlık çalışmalarında amaç öğrencinin metni okumadan önce metin hakkında genel bilgi edinmesini sağlamaktır. Öğrencinin motivasyonu sağlanarak ilgisini derse çekmektir.

Hazırlık çalışmaları öğrencilerin, daha metinle tanışmadan önce, ona karşı yakınlık duymalarını sağlamakla beraber ilgi, dikkat ve öğrenme isteklerini uyandırır. (Kandemir, 1996, s.101).

Öğrenci, metinle doğrudan doğruya karşılaştırılmadan önce, bir ön hazırlık gereklidir. Bu hazırlık en iyi verimi sağlayabilmek için öğrenciye en elverişli öğretme ortamını oluşturma çabasıdır. Bu ön çalışmada ele alınacak metnin özelliği kadar, öğrencilerin o günlerdeki toplumsal, ekonomik ve psikolojik durumları, bir önceki dersin öğrenciye kazandırdıkları, öğrencinin öteki derslerde edindikleri göz önüne alınarak nasıl bir yol tutulacağı hakkında bilgilere yönelten çalışmalar da önemlidir. Bu çalışmalarla öğrencilere:

1. İncelenecek metnin konusuna,
2. Dil ve anlatımına,
3. Tür ve biçimine,
4. Yazar ile ilgili bilgilere, ulaştırılan araştırmalar yaptırılır.

Bahsettiğimiz bu araştırmalar, öğrencileri gerekli gözlemlere, basılı kaynakları incelemeye; ilgili kişilerin bilgilerine, anılarına, açıklama ve fikirlerine başvurmaya; gerekiyorsa bilgisayar, internet, film, tiyatro, kütüphane, konferans, açıklama ve benzeri kaynaklardan yararlanmaya yöneltir. Böylece öğrencide metne karşı bir ilgi ve yaklaşma sağlanır. Çalışmalar öğrencinin günlük yaşantısına yerleştirilmiş olur. Bu yöntem, öğrencide metne karşı bir ilgi ve onu inceleme isteği uyandıracak gibi yazarın belli bir konuda temayı nasıl işlediğini göstermeye, karşılaştırma yapmaya, kavratmaya da yönlendirici çalışmalardır (Soysal, 1999, s.347).

Hazırlık çalışmaları bir diğer anlamıyla öğretmenin, metni okumaya geçmeden önce öğrencileri psikolojik yönden hazırlamasıdır. Buna psikolojik yönden ön güçlendirme, motivasyon da denebilir.

Edebiyat dersinden beklenen verimi alabilmek için kitaplardaki hazırlık çalışmaları çok önem arz etmektedir. Bir dersle ilgili olarak ilgi, tutum ve özgüven

kazanmış bir öğrencinin daha iyi ve kolay öğreneceği söylenebilir. Metinler ile ilgili hazırlık çalışmalarının, öğrenciyi düşünmeye ve araştırmaya yöneltecek nitelikte olması gerekir (Yalçın, 2003, s.87).

Yapılacak hazırlık çalışmaları hem öğretmen hem de öğrenci açısından önemlidir. İstenen hedefe ulaşmak için derse hazır olmak gerekir. Metin okunmadan önce, metinle ve anlatılan konu ile ilgili soru sorulur veya öğrenciler tarafından araştırma yapılması istenir. Bu sorular aracılığıyla, öğrenci, yapılacak çalışmalara hazır hâle getirilir, öğrencinin derse ilgisi çekilir. Zira hazırlık çalışmalarının amacı, öğrencide merak uyandırarak inceleme ve araştırma yaptırmak, ilgiyi metne çekip öğrenciyi derse aktif hâle getirmektir.

Hazırlık çalışmalarındaki soruların da belirli bir niteliğe sahip olması gerekir. Öğrenciyi sıkan, ilgisini çekmeyen, dinleme, anlama, konuşma, anlama, anlatma becerilerine hiçbir katkısı olmayan, öğrenciyi toplumsal yaşama taşımayan, hazırlık çalışmaları amaca uygun olmaz. Neticede bu tür çalışmalar öğrenciyi metinden uzaklaştırır.

Ders kitaplarındaki hazırlık çalışmaları metnin türüne göre olmalıdır. Örneğin düşünceye dayalı metinler olan denemelerin soruları duyguya dayalı metinlerin soruları gibi olmamalıdır. Zira hazırlık çalışmaları, derse motivasyon ve güdüleme çalışmalarıdır. Motivasyon iyi yapılmış edebî bir türün anlatılması ve öğretilmesi kolay olacaktır. Neticede hazırlık çalışması sorularını, metinler üzerinde yapılacak çalışmalara ve türün öğretilmesine ilişkin ön hazırlık olması anlamıyla amacına uygun biçimde veren ders kitapları iyi bir edebiyat eğitimi için daha yararlı olacaktır.

Derse başlanılmadan önceki hazırlık uygun biçimde sağlandığında dikkat ortak bir noktaya toplanmış olur. Dikkat işlenen konuya yönlendirilerek bu şekilde derse motivasyon sağlanmış olur.

Hazırlık çalışmaları, metin incelendikten sonra değil metinden önce yapılan çalışmalar olduğundan hazırlık çalışmalarının yapılmasıyla metne ulaşılmalıdır. Başka bir ifadeyle, bu çalışmaların metinden bağımsız olarak yapılması her ne kadar gerekliyse de metni okumadan önce öğrencinin zihninde metin hakkında ipuçları da uyandıracak nitelikte olmalıdır. Öğrenciden istenen araştırma konularının öğrenciyi metinden uzaklaştıracak kadar geniş tutulmamasına özen gösterilmelidir.

Netice olarak hazırlık çalışmaları, öğrencide öğrenme isteği oluşturma ve onu öğrenmeye hazırlama anlamında dikkat çekme ve motivasyon işini yerine getirir. Dikkati derse çekme anlama, anlatmayı kolaylaştırıp etkin öğrenmeyi sağlayan çalışmalardır.

1.1.3. Kelime Çalışmaları ve Edebiyat Eğitimi

Edebiyat kitaplarında geçen, anlamı tam olarak bilinmeyen kelime, deyim ve söz gruplarının öğrenilmesi metnin kavranılmasında önemli rol oynar. Bu bölümde öğrenciye yabancı gelebileceği düşünülerek metnin içinde geçen kelimelere ve kelime gruplarının anlamları verilmektedir. Bu bilgilerin verilmesi, öğrencinin metni daha iyi anlamasını ve yorumlamasını kolaylaştırmaya yöneliktir.

Metin incelemelerinde öğretmenin öğrenciyi sözlük çalışmalarına yönlendirmesi, öğrencinin kelime hazinesinin gelişmesi bakımından son derece önemlidir. Bu yüzden ders kitaplarına seçilen metinlerde geçen manası bilinmeyen kelimelerin anlamlarının verilmesi metnin anlaşılması açısından yerinde olacaktır. Aksi takdirde öğrenci okuduğunu anlamayacak, edebî eserlerin ince zevkine varamayacak ve millî kültür ile yabancılaşmaya başlayacaktır (Zeybek, 1993, s.172).

Lise edebiyat öğretiminin amaçlarında kelime bilgilerini zenginleştirmeye yönelik bir madde yer almamaktadır. Bununla birlikte öğrencinin okuduklarını anlaması, anlatması ve doğru yorumlarda bulunabilmesi için ortaöğretim seviyesindeki

öğrenciye verilen bu bilgiler onun kelime hazinesinin artırılmasında etkili olacaktır. Lisede edebiyat eğitimi alan öğrencilerin kendilerini en iyi şekilde ifade edebilmesi, edebiyat derslerinde kazandığı kelime birikimiyle mümkün olacaktır. Böylelikle öğrenciler ders kitaplarına seçilen edebî metinler aracılığıyla kelime hazinesini zenginleştirecektir.

Edebiyat ders kitaplarında verilen kelime çalışmaları öğrencileri hazırcılığa sevk etmektedir. Ancak öğrencilerin eğitim şartlarının farklı olması düşünüldüğünde ve her öğrencinin kelimelerin anlamlarına kolay ulaşamayacağı düşünüldüğünde bu bilgilerin verilmesi yerinde olmaktadır. Kelime çalışmalarının edebiyat eğitiminin verilmesinde önemli bir yeri vardır. Bir metni veya edebî bir eseri anlamak, anlatmak ve yorumlayabilmek için metni oluşturan kelimelerin anlamını, cümle içindeki fonksiyonlarını bilmek gerekmektedir. “Çünkü, insan, kelimelerle düşünür. Biz en önemsiz ihtiyaçlarımızdan ve en çapraşık duygu ve düşüncelerimize kadar, başkalarına açıklamak istediklerimizi ancak kelimelerle anlatabiliriz.” (Demirel, 1999, s.24)

Anlaşılmayan metinler açıklanamayacaktır. Yani kavranmış olmayacaktır. Eğer bir öğrenci, bir kelimenin, cümlenin gelişinden anlamını çıkartıyorsa öğrenci taksonomide kavrama seviyesine ulaşmıştır. Metni kavrayan öğrenci ise başarılı olacaktır.

Lise müfredat programında, edebiyat dersinin amaçlarında “Ortak millî kültür değerleri taşıyan eserlerden faydalanmak suretiyle Türk toplumunun temel değer hükümlerini öğretip benimsetmek.” (Tebliğler Dergisi, S.2370, 1992, s.814) biçiminde ifade edilir. Millî kültür değerlerimizi taşıyan eserleri anlamak, Türk toplumunun temel değerlerini benimsemek, kelime bilgisinin zenginleştirilmesiyle yakından alakalıdır.

“Bütün medeni milletler, çocuklarının dillerini kendi kültür eserlerini bizzat okuyarak anlayacak seviyeye, getirmek için çalıştıkları, lügat hazinelerini geliştirdikleri hâlde, bizde tam tersi yapılıyor. Kırk iki yıldır üniversitede hocalık yapıyorum. Her yıl üniversiteye gelen öğrencileri lügat hazinesinin gittikçe fakirleştiğini görüyorum. Kendi atalarının dilini

bilmedikleri için onlar, bizim için son derece kıymetli eserleri okumaktan mahrum kalıyorlar. Yetişen nesiller bu yüzden kendi kültür değerlerine karşı yabancılaşıyorlar.” (Kaplan, 1996, s.7)

Yukarıda da belirtildiği gibi, metinlerle ilgili kelime çalışmaları yapmak, Türk Millî Eğitiminin ve Türk Dili ve Edebiyatının amaçları doğrultusunda, okunan metnin anlaşılmasında etkili olmakla beraber kültür değerlerimizi yansıtan diğer eserleri de okuyup anlamamız için gerekli çalışmalardır.

Her toplumun kültürel mirası vardır, bunlardan biri de edebî eserlerdir. Bu edebî eserleri oluşturan ise yüzyıllar boyunca Türk milletinin kullandığı kelimeler ve o kelimelere yüklediği anlamlardır. Eğitimcilerin bu mirasa sahip çıkmaları gerekir. Edebiyat dersleri de bu mirasa sahip çıkılan derslerden birisidir.

Edebiyat dille oluşturulan kültürel mirasımızdır. Milletleri birbirlerine yakınlaştıran en önemli bağ dille sağlanır. Bu yüzden bu mirasın en önemli taşıyıcısı edebî metinlerle kullandığımız kelimelerdir. Müzikte ses, resimde renk ne kadar önemliyse, edebiyatta da kelimeler o kadar önemlidir.

Öğrencilerin edebiyat eğitimiyle kazandıkları kelimeleri, günlük hayatta kullanabilmeleri kendilerine olan güvenlerini artıracaktır. Öğrencilerin güven duygusuyla hareket etmeleri yaşayışlarında sağlıklı ve başarılı ilişkiler kurabilmelerini sağlayacaktır.

“Kitaplarda yer alan metinlerde öğrenciler için yeni olan birçok kelime bulunabilir. Fakat bu kelimelerden bir kısmı eskimiş canlılığını yitirmiş; bir kısmı da kavram bakımından öğrencilerin yaşlarına göre düzeylerinin üzerinde olabilir. Bu kelimeler, terimler vb. elbetteki metinde anlatılmak istene düşünce ve duyguların anlatımında bir görev üstlenmişlerdir ve o düşünce ve duyguları ortaya çıkarabilmek için bu kelimelerin anlamları üzerinde durulması gerekir. Amaç kelime ve terimlerin öğrencilere kazandırılması için değil, metinde işlenen düşünce ya da duyguların belirlenmesi ve kazandırılması olmalıdır. Öğrencilere kazandırılması gereken kelimeler, kelime grupları, deyimler, terimler vb. onların günlük hayatlarında karşılaşılabilecekleri ve asıl önemlisi, kendi düşüncelerini, duygularını, dileklerini yaş ve

düzeylerine göre ayrıntıları ile incelikleri ile anlatabilmeye işlerine yarayacak, kullanacakları kelimeler, deyimler, terimler vb. kelimeler olmalıdır.” (Soysal, 1999, s.350)

Edebiyat eğitiminde kullanılan metinlerde kelime çalışmaları sadece bilinmeyen kelimelerin anlamlarını karşılarına yazmakla yeterli olmaz. Bu kelimelerin zihinde kalıcı olabilmesi için, metindeki cümle içinde kullanışlarının verilmesi daha uygun olur. Çünkü öğrencinin anlamını metin içindeki cümlelerden çıkardığı kelimeleri unutması mümkün değildir. Kelime çalışmaları yapılırken bu şekilde yapılması öğrencinin metne hâkim olmasını sağlayacaktır. Elbette ki edebiyat eğitiminin bire bir amacı kelime öğretmek değildir. Ancak öğrencilerin de anlamlarını bilmediği kelimelerle metni anlaması beklenemez.

Sonuç olarak, bu tür çalışmalar yapılırken öğrencinin günlük hayatta karşılaşılabileceği, kendi düşüncelerini, duygularını, isteklerini rahat ve serbestçe ifade etmelerine yardımcı olacak, kelime, kelime grubu, deyimler vb. üzerinde daha ayrıntılı durmak gerekir. Bu uygulama, kelime hazinesinin arttırılmasında mühim bir rol oynar.

1.1.4. Metin Altı Soruları ve Edebiyat Eğitimi

Edebiyat kitaplarındaki metinlerle ilgili olarak üzerinde önemle durulması gereken bir unsur da metin altı sorularıdır. Bu bölüm, metnin incelenmesine, duygu düşünce, olay vb. yönlerden kavranmasına yöneliktir. Metnin konu, ana fikir, tema gibi özelliklerinin kavratılmasını amaçlayan sorular bu bölümde bulunur (Kandemir, 1996, s.104). Millî Eğitimin hedeflerini gerçekleştirmek için metin altı soruları bir araçtır. Bu aracın iyi nitelikte hazırlanmış olması gerekmektedir.

Metin altı sorularının edebiyat eğitimi öğretiminde önemi büyüktür. Bu açıdan metni kavratmaya ve türün özelliklerini öğretmeye yönelik bu soruların biçim olarak çok yönlü ve hedefe ulaştırılacak şekilde isabetli olması gerekir. Bir parçayla ilgili olarak niçin, nasıl, hangi vb. gibi soru çeşitlerine yer verilmesi metinlerin konusunu ve

ana düşüncesini kavratacak yeterliliktedir. Müfredat programına göre; ne, niçin, nasıl, kimler için ve ne kadar zaman? sorularına cevap vermelidir. Bu tür metni kuşatıcı, türe hâkim soruların sorulması metnin anlaşılması ve türün öğretilmesi açısından yararlı olacaktır (Kandemir, 1996, s.104).

“Metinle öğrenciyi karşı karşıya getiren sorular, titizlikle düşünülerek, düzenlenmeli, öğrenciye metni sevdirecek, benimsetecek, ilgisini çekecek nitelikte olmalı, onu, yanlış çağrışımlar yapmaktan, yanlış düşüncelere saplanmaktan korumalı ve öğrenciye doğru yönü göstermeli, çalışması boyunca doğru ve sağlam adımlar atmasını sağlamalıdır.” (Soysal, 1999, s.352)

Metin altı sorularının eğitimin hedeflerine uygun olarak öğrencide sevgi ve alaka uyandıran, konuyla ilgili olan nitelikte olması gereklidir. Soru sorabilmek, düşünmenin neticesi olduğundan öğrenciyi düşünmeye sevk edecek ve onun kafasında da yeni sorular uyandırabilecektir. Böylece öğrenci düşünme ve anlama, irdeme ve araştırma faaliyetlerinin içine sokulmuş olur. Öte yandan metindeki duygu ve düşünce unsurlarının tespiti ile zaman, mekan, mantık ve bilgi bağlantılarının çözümünde metin altı soruları önemli rol oynar.

Hedeflerin, eğitimle kazandırılabilir olması lazımdır. Her hedef, kişinin bilgi, beceri, alışkanlık, güç, yetenek, ilgi, tutum gibi özelliklerinden birine dayanabilir. Kişisel özellikler ortaya metin altı sorularıyla ortaya çıkarılarak hedefler kazandırılmak istenmektedir (Sönmez, 1993, s.8).

Öğrencilerin bir derse hazır olup olmadıkları, işlenen konunun hedeflerinin daha önceden öğrenilip öğrenilmediği, her öğrenme biriminde planlanmış olan davranışlar ne kadar varılıp varılmadığını metin altı soruların uygulanmasından sonra ortaya çıkar.

Kitaplardaki ölçme faaliyetlerinin sebepleri şunlardır:

- 1) “Öğrencilerin bir derse hazır oluş düzeylerini belirleme,

2) Derste öğretilmesi plânlanmış olan davranışların daha önceden öğrenilmiş olup olmadıklarını saptama,

3) Her öğrenme ünitesi sonunda, bu öğrenme ünitesinde öğretilmesi planlanmış olan davranışlardan hangisinin tam olarak öğrenilmiş, hangilerinin tam olarak öğrenilmemiş ve bu sonuçların da muhtemelen neden öğrenilmemiş olduğunu meydana çıkarma,

4) Dersin belli dönemlerinin sonunda, bu dönemlerdeki etkileşimlerinin ürünü olarak meydana gelen hedeflerle tutarlı öğrenme düzeyini belirleme.” (Özçelik, 1981, s.5)’dir.

Değerlendirmenin amacı ise şu şekilde belirtilebilir:

1) “Değerlendirme öğrenciye davranışını nasıl değişeceği, nasıl geliştireceği hakkında bilgi verir.

2) Değerlendirme, yeterince başarılı olan öğrenciyi güdüler.

3) Değerlendirme, öğrenci hakkında verilecek kararlara dayanak olur.

4) Değerlendirme, öğretmenin kendi öğretiminin ne derecede etkili olduğunu kestirmesine yardımcı olur.

5) Değerlendirme, yöneticilere ve diğer ilgililere bilgi verir.” (Özçelik, 1981, s.5)

Metin altı soru çalışmaları bu hedefleri gerçekleştirmeye yönelik ölçme ve değerlendirmeler içermelidir. Bu değerlendirmelere bakarak deneme türünün öğretilmesi daha sıhhatli bir şekilde yapılacaktır. Eğitimin hedefleri yerine getirilmiş olacaktır.

Edebiyat dersinin gayesine ulaşp ulaşmadığının tespiti için ölçme ve değerlendirmenin doğru yapılması yani metin altı sorularının doğru hazırlanması gerekmektedir. Amaçların ve amaçlara bağlı hedef davranışların ne kadar gerçekleştiğini ve öğrencinin seviyesini metin altı sorularıyla ölçme ve değerlendirme yaparak tespit edebiliriz. Bu yüzden hedef davranışları sınıflandırmaya ihtiyaç duyulmuştur. S. Bloom ve arkadaşları Taxonomy of Educational Objectives ile çeşitli öğrenmelere yöneltici bir sınıflama ortaya koymuşlardır. Hedeflerin aşamalı olarak sınıflanması işinde bu güne kadar yapılmış girişimler arasında S. Bloom ve arkadaşları tarafından yapılan aşamalı sınıflamanın benimsendiği ve yaygınlaştığı görülmektedir (Ertürk, 1979, s.63).

Eğitimin hedeflerini tespit etmek ve tespit edilen hedeflerin davranışlarını ölçmek ve değerlendirmek için ölçütü en ince ayrıntılarına kadar tasnif etmek, aşamalarını belirtmek gerekir. S. Bloom ve arkadaşlarının yaptığı çalışma eğitim aşamalarını sınıflandırma, ölçme ve değerlendirmeyi kolaylaştırdığı için kabul görmüştür.

“S. Bloom ve arkadaşları tarafından geliştirilen tasonomiye göre, her düzeyin bir diğeri için altı basamak oluşturduğu altı basamak sırasıyla şöyledir.

1. Bilgi (hatırlatma) basamağı
2. Kavrama basamağı
3. Uygulama basamağı
4. Analiz basamağı
5. Sentez basamağı
6. Değerlendirme basamağı.” (Gürses, 2005, s.432)

Metinlere yönelik hazırlanan metin altı soruları yukarıda belirtilen sınıflamadaki her bir basamağı içine alan bir mahiyette olmalıdır.

1. Bilgi Basamağı: Bilgiye dayalı, soruların bir nesne veya alanla ilgili incelikleri görünce tanıma veya nesnenin inceliklerini hatırlatma gibi iki boyutu kapsamı gerekmektedir. Tanıma ve hatırlatma öğrenilmiş bilgilerimizin temelini oluştururlar. Onun için, bilgiye dayalı sorularda, öğrencinin metin aracılığıyla edinmesi gereken temel bilgilerin ölçülmesi, bu bilgileri edinip edinmedikleri tespit edilmesi gerekir (Aytaş, 2001, s.61).

2. Kavrama Basamağı: Kavramaya dayalı sorularda ise bilgi basamağında elde edilen bilgileri öğrenci, özümsemiş olup bir alandan diğeri bir alana nakledebiliyorsa, öğrendiklerinin doğru veya yanlış olduğunu tespit edebiliyor ve bunları açıklayabiliyorsa kendi cümleleriyle ifade edebiliyorsa kavrama basamağındadır. Yani kavrama, öğrencinin bilginin anlamını kaybetmeden kendi cümleleriyle ifade etmesidir. Cümleler arasında anlam ilgisi kurması, okuduğu metni anlatıp özetini çıkarıyorsa bu

öğrenci kavrama basamağındadır. Metin altı sorularının ise bu basamağa yönelik olması uygundur.

3. Uygulama – Beceri Basamağı: Metin altı sorularında bilginin uygulanmasına yönelik soruların da bulunması gerekmektedir. Öğrencinin öğrendiklerine ve anladıklarına dayanarak bilgi alınabilecek duruma gelmesidir. Soruların bu uygulamayı yaptırmaya yönelik olması gerekmektedir. Uygulama yapılacak durum öğrencinin işine yaramalıdır. Sorularla, öğrenciye aynı bilgiler tekrar ettirilmemelidir, bilinenlerin tekrar edilmesinin bir anlamı olmayacaktır. Sorularla öğrenciye edindirilen bilgiler uygulandığında, onun işine yaramalı, yahut işini kolaylaştırmalıdır. Örneğin deneme metinleri için öğrencinin kendi düşüncelerini serbestçe ortaya koyabilmesi bilginin uygulama basamağına dönüştüğünü gösterir. Metin altı sorularıyla öğrenciye bu özellik kazandırılmalıdır.

4. Analiz Basamağı: Öğrencinin okuduğu metindeki yardımcı fikirleri tespiti bir analiz basamağıdır. Analiz basamağı denemelerde de önem arz etmektedir. Çünkü bu tür edebî eserlerde birden fazla düşüncenin farklı ifadeleri vardır. Bir deneme metnindeki değişik düşüncelerin analizi bu basamakla sağlanmış olacaktır. Metin altı sorularının oluşturulmasında öğrencinin kendi birikimini kullanması sağlanmalı, analiz yapabilmesine imkân tanınmalıdır.

Metin altı soruları öğrenciyi analiz yaptırmıyorsa, öğrencinin birikimlerini harekete geçirip yeni bir oluşuma imkân vermiyorsa bu sorular uygun sorular olma niteliğini taşıyamaz. Metin altı sorularının öğrenciyi analiz seviyesini ölçebilecek tarzda olması gerekmektedir.

5. Sentez Basamağı: Öğrencinin, okuduğu metinde analiz seviyesinde seçtiği yardımcı fikirleri birleştirerek ana fikir hâline getirebiliyorsa, duygu ve düşünce ve hayalleriyle, gördüklerini, duyduklarını veya yaşadıklarını birkaç paragraf hâlinde anlatabiliyorsa, parçalara ayrılmış cümlelerin unsurlarını birleştirerek doğru bir cümle

hâline getirebiliyorsa öğrencinin sentez basamağına ulaşması sağlanmıştır (Karakuş, 1996, s.346-347).

Öğretimde verilen bir bilginin taklidini yapma veya onun benzerini oluşturma sentez demek değildir. Sentez basamağında sorulan metin altı soruları öğrenciyi çeşitli parçaları belli ilişkilerine göre birleştirip bütün oluşturmalarını sağlar nitelikte olmalıdır. Sentez’de yenilik, orijinallik, buluş, yeni fikirler üretme gibi özellikler söz konusudur. Metin altı sorularının öğrencileri senteze ulaştırabilecek tarzda olması gerekmektedir.

6. Değerlendirme Basamağı: Edebiyat eğitimi kullanılacak metin altı sorularıyla bilgi, kavrama, uygulama – beceri, analiz, sentez basamaklarının sonunda değerlendirmenin yapılması gerekir. Öğrenci bu şekilde iyiyi kötüyü, güzeli çirkini karşılaştırarak değerlendirebilmelidir. Okuduğu deneme metnini anlayıp, yorumlayabilmeli karşıdaki insanlara kendi fikirleriyle anlatabilmelidir. Gerekiyorsa eleştirmeli bu konuda hüküm verebilmelidir. Bunu yapabilen öğrenci değerlendirme basamağına gelmiş demektir. Metin altı sorularıyla bu değerlendirmeyi yaptırabiliyorsak metin altı soruları da başarılı olarak hazırlanmış demektir.

Bir metindeki düşünce, mantık ve bilgi bağlantılarının çözümünde metin altı soruları önemli rol oynar. Edebiyat kitaplarındaki metinlerin altlarına konan metin altı soruların metnin tahliline yardımcı olur nitelikte olması gerekir. Metin altı sorularını hazırlayanların metne hâkim olması ve metin tahlili unsurlarını bilmesi gerekir.

“İncelenen metinlerdeki sorular yardımıyla ders işleyiş, Türk Dili ve Edebiyatı dersinin iki temel etkinliği olan “anlama” ve “anlatma” çalışmalarına öğrencinin doğrudan katılmasını zorunlu kılar. Öğrencilerin ilgisini canlı tutar ve derse hazır olmalarını sağlar. Ayrıca medeni cesaretlerini arttırır, sayısız egzersiz olanağı tanıyarak cümle kurma becerilerini geliştirir. Öğretmen açısından da her öğrenciyi her zaman kontrol fırsatı tanıdığı gibi verilenlerin öğrenciye ulaşp ulaşmadığını, anında öğrenme imkânı da verir.” (Cemiloğlu, 2003, s.41)

Hazırlanan soruların öğrencinin yaş ve bilgi seviyesine uygun anlaşılır nitelikte olması gerekir. Öğrenciden anlamadığı bir soruya cevap vermesi beklenemez. Soruların hazırlanmasında basitten karmaşığa kolaydan zora, somuttan soyuta doğru aşamalı bir yol takip edilmelidir.

Soruların cevapları metinde ya açık ya da metne sindirilmiş olarak bulunması gerekir. Öğrenci sorunun cevabını metinden araması gerekir. Bu demek değil ki öğrenci farklı cevaplayamaz ya da düşünemez ancak değerlendirme açısından bu tarzda olması daha başarılı olacaktır.

Bütün sorular metin içinden bulundurulmaz bazı sorular metnin dışından öğrencinin görüşüne dayanabilir. Bu tür sorular deneme türünün öğretilmesinde daha iyi netice verecektir. Öğrenci şahsi düşünce ve eğilimlerini ileri sürerek yorumlar getirerek bir nevi deneme türüne ait düşünme tekniğini kavrayacaktır.

Metin altı sorularının bir kısmı metne bağlı kalınarak hazırlanabilir. Bir kısmı ise metnin tamamına yönelik sorulardır. Bu sorular metnin anlaşılıp anlaşılmadığını gösterir niteliktedir.

Metin altı soruları şu hususlara dikkat edilerek hazırlanır:

-“Sorunun cevabını öğrencinin metinden olduğu gibi alarak değişiklik yapmadan çekip çıkarması

- Metindeki cevabı bulup öğrencinin kendi cümleleriyle ifade etmesi

- Cevaba öğrencinin kendi, yorumunu katarak ifade etmesi.” (Karakuş, 2005, s.300) şeklinde olmalıdır.

Edebiyat ders kitaplarında öğrencinin ufkunu açacak, yorum yapmasını sağlayacak farklı sorulara yer verilmelidir. “Metin altı sorularının taksonomik değerlerinin öğrencinin hazır bulunuşluk seviyesine uygunluğu sağlanmalıdır.” (Kutlu, 2000, s.157)

Metin altı soruları;

- Öğrenciyi düşünmeye sevk etmeli ve öğrencinin düşüncelerini geliştirmelidir.
- Öğrenciye yorumlama, açıklama, nedenleri ilişkilendirme, sonuçları izleme, eleştiri yapabilme fırsatı verebilmelidir.
- Öğrencinin hayal gücünü harekete geçirici nitelikte olmalıdır.
- Öğrencinin metni çözümlemesine ve değerlendirme sürecine yardımcı olmalıdır.
- Metin altı soruları açık ve net olmalıdır.
- Metin altı sorularıyla, metin tahlil edilirken dil ve anlatım özelliklerine dikkat çekilmeli, öğrencinin metni anlaması kolaylaştırılmalıdır.
- Metnin konusu, dil ve anlatımı, türü ile ilgili öğrencinin kişisel görüşlerini de ortaya koyma fırsatı vermelidir.
- Lise son sınıf öğrencilerini taksonomik basamaklardan sentez seviyesine ulaştıracak şekilde hazırlanmalıdır (Karakuş,1996, s.380; Özbay, 2002, s, 536-546; Öz, 2001, s.157).

Sorular, öğrenciye yol göstererek öğrencinin düşünce dünyasını harekete geçirmelidir. İlgi çekici ve öğrencinin zevkle, zihinsel bir süreç içerisinde anlamlar bulabileceği sorular sorulmalıdır. Mesela hayal gücü gerektirecek ilgi alanında olan ve zevkine hitap eden sorular metinle bağdaştırılarak sorulursa amaçlara ulaşılabilir.

Ders kitaplarındaki metin altı sorularıyla, öğrencinin, anlama, sentez ve yorum yapma yeteneklerinin gelişimi sağlanmalıdır. Metin altı soruları, bu amaçlara hizmet edici nitelikte olarak titizlikle hazırlanmalıdır. “İyi bir sorunun özelliği yönetildiği konuyla ilgili bilgiyi ve bütün olguları kontrol etmek, karşılaştırmak ve sorgulamaktır.” (Öz, 2001, s.157)

Bilimsel, düşündürücü, sorgulayıcı, yaratıcılığa ve üretkenliğe yönlendirici olmayan sorular, öğrencinin düşünce yapısına giremez. Ezbere dayalı olmayan, öğrencinin kendini ifade etmesine imkân verecek sorular hazırlanmalıdır. Çünkü ezbere dayalı bilgiler yalnızca kısa süreli hafızada kalır ve zamanla unutulur.

Ders kitaplarındaki sorular üç boyutlu olmalıdır, yaratıcı, araştırmacı, eleştirici. Metinlerin altına düşünmeyi geliştirici, öğrenciyi düşünceye sevk edici sorular konmalıdır. Bu sorular açık, net ve anlaşılır olmalıdır. Metin altı soruları metnin tahliline yardımcı olmalı, anlamayı kolaylaştırmalıdır (Karakuş, 2005, s.341).

Metin altı soruları ders kitaplarında metnin anlaşılıp anlaşılmadığının ve tür öğretiminin yapılıp yapılamadığının ölçülmesinde önemli bir yere sahiptir. Soruların millî eğitimin amaçları doğrultusunda analiz ve sentez yaptıran, değerlendirmeler yoluyla düşünceleri ortaya koydurabilen nitelikte öğretici sorular olması gerekmektedir.

1.1.5. Tür-Biçim, Yazar Hakkında Bilgi ve Edebiyat Eğitimi

Edebiyat eğitiminin önemli noktalarından biri de tür-biçim bilgilerinin öğretilmesidir. Öğrencinin edebî türleri tanımada okunan metni daha iyi ve doğru anlamada bu bilgilerin öğretilmesinin önemi büyüktür.

Öğrenciye metinlerde konu, anlatım, dil ve plan yönlerinden yakınlıklara, benzerliklere dikkat çekilerek metinlerde ayrı ayrı ve belli özellikleriyle tanımlanabilen bir durum olduğu, buna “tür” dendiği kavratılmalıdır. Deneme tanımları edebiyat kitaplarındaki örnekler üzerinde gösterilerek verilmelidir (Soysal, 1999, s.355).

Tür özelliklerinin iyice ve bütün yönleriyle tanıtılması lise birinci sınıf edebiyat dersinin amaçlarındandır. Lise birinci sınıflarda metin incelemelerinin ilk amacı tür ve biçimle ilgili temel bilgi ve becerileri kazandırarak, edebî metinlerin özelliklerini ve

nasıl incelenip, çözümlenmesi gerektiğini göstermektir. Bu metinlerin kitaplara alınması bu bilgileri kavratmak içindir.

Edebî eserlerin yazılış tekniğine göre tür ve şekil özellikleri vardır. Her yazar ele aldığı konuyu kendince ortaya koyar, bu ise o yazarın üslubunu ortaya koyar. Üslup ise türün ortaya konmasında ve belirlenmesinde en önemli unsurlardandır.

Türkçe sözlükte, edebiyat kavramı içerisinde tür (çeşit), “*yazı türleri*” olarak tanımlanmaktadır. Edebiyatta kullanılan yazı türleri ders kitaplarında gösterilmektedir. Bu yazı türlerinden biri de düşünceyi esas alan deneme türüdür.

“Deneme, yazarın düşünce ve görüşlerini kesin kurallara bağlamadan, kişisel, özgün bir bakış açısıyla yazılmış yazılardır. Deneme yazarı kesin bilgiler vermekten, bir düşünceyi kanıtlamaktan çok, ele aldığı konularda özgürce bir tutum içinde gerçeği arar, bu arayışa yazarla birlikte okur da katılır.” (Ateş, 1999, s.238)

Deneme, edebiyatta bir düz yazı (nesir) türüdür. Düşüncelerin iletim ve açıklanmasında, çeşitli nazım biçimlerine bağlı kalmadan yazılan güçlü ve etkili bir anlatım yoludur (Görsel Büyük Kültür Ansiklopedisi 4, 1984, s.2538).

Deneme olay değil düşünceyi temel alan bir edebî tür olduğundan, bu türün öğretilmesinde kuşkusuz birçok yarar vardır. Öğrenci bu türü öğrendiğinde bir konu üzerinde düşünce geliştirmeyi, geliştirdiği düşünceleri serbestçe yazıya aktarabileceğini görecektir. Böylece öğrenci okuduğu metni düşünceyi temel alan bir metin olarak tanıyacak kendi düşüncelerini de öğrendiği bu teknikle ifade edebilecektir. Bunun yanında okuduğu deneme yazısının anlatım özelliklerini dili kullanma biçimlerini görerek kendi hayatına, günlük yaşamına uygulayabilecektir.

Lise edebiyat derslerinde öğrencilere serbest düşünmenin öğretilmesi, onların olay ve durumlar karşısında rahatça fikirlerini ortaya koymalarını sağlayacaktır. Bir konu hakkında özgürce düşüncelerini ortaya koyma yöntemini öğrenecektir.

Düşünce yazılarında metinden hareket edilerek tür özellikleri öğrenciye buldurulmalıdır. Böylece bulunan bu özellikler kullandırılarak tanıma gidilebilir. Metinler karşılaştırma tekniği kullanılarak daha önce okunmuş metinlerle benzerlikler ve farklılıklar tespit edilerek tür öğretimi sağlanmış olur (Cemiloğlu, 2003, s.77).

Türk Dili ve Edebiyatı dersinin genel amaçları, Tebliğler Dergisi'nde, Türk Dili ve Edebiyatı öğretimi ve eğitimi yoluyla öğrencilerin diğer alanlarda da sağlam, dengeli, hür ve sistemli düşünme alışkanlığı araştırma, tartışma, değerlendirme, yorumlama, sentez yapma ve oluşturma gücü kazandırmak olduğu belirtilmiştir. Bu amaçlar çerçevesinde sağlam, dengeli, hür ve sistemli düşünme alışkanlığı edebî metinlerin öğretimiyle sağlanabilecektir.

Deneme metinlerini okuma yoluyla öğrencilerdeki dinleme, anlama, anlatma, yeni düşünceler üretme gücünün gelişmesi sağlanır. Yeni ve serbest düşünceler geliştiren öğrencinin iyiye, ve güzele yönelmesi, yaşama sevgisiyle güçlenmesi, kendine güven duyması ve iyi alışkanlıklar edinmesi sağlanmış olur.

Metinle ulaşılan bilgilerin pekiştirilmesi için öğrencinin günlük hayatından, kültürel ve zihinsel yapısına uygun örnekler verilerek karşılaştırmalar yapılabilir. Dil ve anlatım özellikleri böylece somutlaştırılabilir. Tür hakkında bilgilerin kalıcılığı metinlerle ve öğrencinin yaşayışıyla bağdaştırılarak sağlanmış olur.

“Edebiyatta tür tanımlarının kuralcı sınırları içinde kalınmamalıdır. Toplumdaki gelişmeler doğrultusunda bir tür metnin nasıl başka bir işlev kazanabileceği, yeni yazış biçimleriyle toplumsal değişme arasındaki etkileşim yeri geldikçe açıklanarak öğrencilerin ufukları açılmalıdır. Derslerde ünlü bir yazarın, ders kitabındaki metnin, başka türlü olmaz gibi tek yönlü tür öğretimi olmamalıdır. Bakış açılarını geniş tutmaları sağlanmalı benzer yapıdaki bu tür metinlere yönelirken yararlanabileceği bir okuma yorumlama deneyimi kazandırılmalıdır.” (Göktürk, 1986, s.14)

Denemelerin biçim ve muhteva özelliklerini daha iyi anlayan, idrak eden öğrenci ders kitapları dışındaki deneme yazılarına da ilgi duyar.

Edebiyat eğitiminde tür ve şekil bilgilerinin öğretilmesi önemli bir yer tutmaktadır. Metinlerin dil ve anlatım özelliklerinin, o metnin türü ile ilgili olduğu kadar yazarlarına da bağlı olduğu unutulmamalıdır. Metinler üzerinde yapılan incelemelerle ders kitaplarında metinleri yer alan yazarların, seçtikleri konularla, dil ve anlatım özellikleriyle (kelime, kelime grupları, cümle yapıları, anlatışlarındaki açıklık, duruluk, sadelik vb. niteliklerle) birbirlerinden üslup bakımından ayrıldıkları öğrencilere gösterilir. Metinlerin yazarlarıyla ilgili bilgiler, öğrencilerin düşünce ve sanat eserlerini yazarlarıyla bir arada düşünmeleri bakımından yararlı olacaktır (Soysal, 1999, s.355).

1.2. Problem Durumu

Türk Dili ve Edebiyatı dersinde okutulan edebiyat ders kitapları eğitimin vazgeçilmez araçlarındandır. Uygulanmakta olan eğitimde ders kitapları önemli bir yere sahiptir. Bu açıdan bu kitapların taşıdığı önem büyüktür. Lise çağındaki öğrencilere deneme türünü öğretmeye, yazarını ve dönemini tanıtmaya çalıştığımız bu kitaplardaki metinlerin işlenişinin edebiyat dersinin programına uygun ve uygun olmayan yönlerini incelemek için bu çalışmaya başlanılmıştır.

1.3. Araştırmanın Amacı

Araştırmanın genel amacı 2561 sayılı Tebliğler Dergisi'nde yayımlanan ve 20004-2005 yılların liselerde okutulması tavsiye edilen lise Edebiyat 1,2,3 ders kitaplarındaki deneme türünü öğretmek, yazarını ve dönemini tanıtmak için kullanılan metinleri:

- a. Metnin seçiliş sebebi,
- b. Hazırlık çalışmaları,
- c. Metinle ilgili açıklamalar,

- d. Metin altı soruları,
 - e. Değerlendirme,
- bakımından incelenmesidir.

1.4. Araştırmanın Önemi

Yapılan araştırmalar sonucunda ders kitaplarına deneme türünü öğretmek, dönemi ve yazarı tanıtmak için seçilen metinlerin işlenişinde edebiyat müfredatına uygun ve uygun olmayan uygulamalar tespit edilmiştir. Bu uygulamalar bilimsel veriler ve müfredat programları çerçevesinde ele alınıp değerlendirilmiştir.

İncelemenin odağında ders kitaplarına seçilen metinlerin, deneme türünün öğretimi, yazarın ve döneminin tanıtılmasında kullanılması olmuştur. Elde edilen sonuçlar yorumlanmıştır. Bu çalışmada ulaşılan sonuçların eğitimde kullanılabilecek sonuçlar içermesi araştırmanın önemini ortaya çıkarmıştır. Bu verilerin eğitim ve öğretimde kullanılarak değişik açılımlara vesile olması düşünülmüştür.

1.4.1. Edebiyat ve Edebiyat Eğitiminin Önemi

Çalışmanın bu bölümünde metinler üzerinde yapılan çalışmaların edebiyat eğitimi bakımından önemi değerlendirilmiştir. Ancak bu konuya geçmeden önce edebiyat ve edebiyat eğitiminin öğrenci açısından ve onun eğitimine katkısı yönünden önemine değinerek edebiyatın insan yaşamındaki vazgeçilmez yeri göstermek istenmiştir. Böylece çalışmanın daha iyi anlaşılacağı düşünülmüştür.

“Edebiyat, insan ve toplum hayatını yansıtan duygu, düşünce, gözlem ve hayallerin söz veya yazı ile güzel ve etkili bir şekilde anlatılması sanatıdır. Bu anlamda edebiyat, çocuğun duygularını terbiye eder, hayal dünyasını zenginleştirir, estetik zevkini genişletir, tarihin

süzgeciinden süzölüp gelen kendi milletinin kıymet hükümlerini öğretir, millî benlik ve millî kimlik kazanmasını sağlar.” (Karakuş, 2005, s.168)

Edebiyatın temel işlevlerinden biri, eğitime, insan kişiliğini değıştirme ve geliştirmedir. Bu işlevine, duyguları geliştirme, duyarlık kazandırma duygu ve düşünce arasında sağlıklı bir denge kurma da denebilir. Çünkü insanoğluna sevmeyi, acımayı, güzellikler karşısında heyecanlanmayı öğretmede, edebiyat önemli bir görev üstlenir. Kişiyi, sığıltan, bencilikten ve onun doğurduğu yalnızlıktan kurtarır.

Gördüğünü tanıyan dinlediğini ve okuduğunu anlayan, anladıklarını etkili biçimde ifade eden insan hâline getirmede edebiyat eğitiminin verilmesi olumlu sonuçlar vermektedir. Zira insan, davranışlarını öğrenme yoluyla kazanır. Öğrenme eğitimin bir ürünüdür. Eğitim ise, gerek fert, gerek sağlıklı toplum düzeni için bütün toplumların üzerinde hassasiyetle durdukları uzun çalışma isteyen bir iştir.

“En geniş ve genel anlamıyla eğitim, çocuk olsun, genç olsun, yaşlı olsun, insanlarda sosyal hayata ve çağa uygun tutum ve davranış değışikliği sağlamaktır. Eğitimin işlevi, topluma sağlıklı bir biçimde uyum sağlayabilmeleri için insanları etkilemektir. Bu etkileme, geçmişteki sosyal ve ulusal değerleri tanıtp benimsetme, bugünün gerçeklerini gösterme ve geleceğe dönük değerler ve hüneler kazandırma yoluyla olur. Çağdaş eğitimin amacı, dünü koruyarak yarını güven altına almak geçmişle gelecek arasında kültürel bağ kurmaktır.” (Kavcar, 1999, s.1)

Eğitim faaliyetleriyle kültürel, toplumsal, sosyal ve ahlaki değerlerimize sahip nesiller yetiştirmek istenmektedir. Edebiyat eğitimi bir toplumun kullandığı dili ve bu dilin oluşturduğu kültürü vererek millî şuurun oluşmasında katkı sağlamaktadır.

Eğitim bakımından edebiyatın değeri, insana, çok çeşitli duyma, düşünme ve hareket etme özellikleri vermesidir. Bir insan ancak böyle bir geniş ortam içinde kendisine uygun olan yolu seçme özgürlüğünü kazanır. Örneğin, çok çeşitli düşüncenin en yoğun olduğu türlerden birisi de denemedir. Yeryüzünde ne kadar insan varsa o kadar ayrı mizaç ve kişilik olduğunu, bir edebî metin olan denemelerle öğrencilere öğretilir (Kavcar, 1999, s.4).

Edebiyat eğitimi ve öğretimiyle:

- Öğrencilere okuma-anlama ve eleştirme becerisi kazandırılır.
- Öğrencilerin düşünce ve yorum gücünü geliştirilir.
- Öğrencilerin düşüncelerine yön verme becerisi kazandırılır.
- Öğrencilerin kültürel düzeyi yükseltilir.
- Öğrencilerin duygu ve hayal gücü geliştirilir.
- Edebî türlerin öğretimi sağlanır.

Eğitim, insanın hareket ve davranışlarında, duygu ve düşüncelerinde hayallerinde, ideallerinde, kıymet hükümlerinde, hayat bakış açısında, estetik zevkinde...vb. değişiklik yapma süreci olduğuna ve bu özelliklerin edebiyatla yakın alakası bulunduğu göre edebiyat ile eğitim arasında çok sıkı bir ilgi ve iletişim vardır. Bu yüzden diyebiliriz ki edebiyat, eğitimin en önemli ve somut aracı olma özelliğine sahiptir. Millî Eğitimin amaçları doğrultusunda gençlerimizi edebî metinlerle iyiye ve güzele ulaştırıp olumlu davranış değişiklikleri meydana getirebiliriz (Karakuş, 2005, s.192).

1.4.2. Metinler Üzerinde Yapılan Çalışmaların Edebiyat Eğitimi Bakımından Önemi

Metinler üzerinde yapılacak çalışmalar sayesinde öğrenci okuduğu metni anlayacak, anlatacak, türü ve biçimi hakkında bilgi sahibi olacak, yazarı ve dönemi tanıyabilecektir. Edebiyat eğitimiyle öğrencilerin edebî zevklerini geliştirmek, onlara okuma, anlama ve anlatma kabiliyeti kazandırmak, millî birlik ve kültürümüzün bir parçası olan Türk dilinin inceliklerini kavratmak hedeflenmiştir. Ders kitaplarına seçilecek metinlerin titizlikle seçilmesi gerekmektedir. Ancak amacına uygun bir edebiyat eğitiminin verilmesinde uygun metinlerin seçilmesinin yanı sıra, hazırlık çalışması, metinlerin okunması, bilinmeyen kelimelerin verilmesi, metinleri anlamaya ve anlatmaya yönelik hazırlanmış metin altı soruları, tür ve biçim çalışması, edebiyat bilgilerinin verilmesi de büyük önem taşır. Böylece edebiyat eğitimi başarıya ulaşabilir.

Yoksa sadece metnin okunması öğrencinin o metin hakkında hiçbir fikir yürütememesi anlamına gelir ki bu da edebiyat eğitiminin sığ kalması demek olacaktır.

1992 Türk Dili ve Edebiyatı programında Türk Dili ve Edebiyatı dersinde eserleri okutulacak yazar ve şairler ile onların eserlerinden seçilen metinler yoluyla millî kültür, gelenek ve görenekler ve ulusal çıkarların benimsetilmesi, öğrencide çağdaş bilim ve teknolojiye ilgi uyandırılması gibi noktalar üzerinde durulmuştur. Ayrıca, öğrencinin okuma yoluyla iyiye ve güzele yönelmesine, yaşama sevinciyle güçlenmesine, kendine güven duymasına ve iyi alışkanlıklar edinmesine dikkat çekilmiştir (Tebliğler Dergisi, S.2370, 1992, s.816-817). Bu doğrultuda çağdaş medeniyetler seviyesine ulaşabilmenin yolu genç nesillere, her alanda doğru bir eğitim vermekten geçer. Millî birlik bilincinde ve kültürlü, edebiyat zevkine ve inceliğine erişmiş, yaşama sevinciyle iyiye ve güzele ulaşabilen nesillerin yetişmesinde doğru verilmiş bir edebiyat eğitiminin verilmesi gerekliliği yadsınamaz bir gerçektir. Bu da ancak liselerde okutulan ders kitaplarının, gençlerin edebiyat eğitiminin amacına uygun olarak yetişmesinde yarar sağlayabilecek Türk ve Dünya edebiyatından seçkin ve türünün özelliğini yansıtan, öğrencinin düşünce dünyasını genişleten farklı fikirleri içinde barındıran öğrenciye yeni yeni bakış açıları kazandırabilen metinlerle sağlanabilir. İşte metinlerin öğrenciye bu şekilde bakış açıları sağlayabilmesi için, basit ve durağan konumdaki metni hareketlendiren, öğrencinin kafasında somut şeyler uyanmasını sağlayacak olan ise metinler üzerinde yapılacak olan çalışmalardır. Metinler üzerinde yapılacak çalışma hedefine uygun olarak somutlaştırma işlevini başarıyla yerine getiremeyecek olursa, metnin hiçbir önemi kalmayacak ve kısa bir süre zarfında okunanlar öğrencinin kafasından silinecektir.

Çalışmanın amacı, edebiyat kitaplarında yer alan deneme metinlerini edebiyat eğitiminin amaçları doğrultusunda incelemektir. Hazırlık çalışmaları, kelime çalışmaları, metin altı soruları, metinle ilgili açıklamalar, tür ve biçimle ilgili çalışmalar da irdelenerek, ders kitabında yer alan metnin öğrencinin düşünce dünyasında etkinleşip etkinleşemediğini, anlama ve anlatma kabiliyetlerini geliştirip geliştiremediğini araştırmak da çalışmanın amaçlarındandır. Kısacası edebiyat eğitiminin en önemli

araçlarından metinle ve metin hakkında yapılan çalışmalarla edebiyat eğitime ve tür öğretimine ne kadar hizmet edilmiş olduğu araştırma konusunu oluşturmaktadır.

Türk Dili ve Edebiyatı programında öğrencilerin bütüncül ve eleştirel düşüncelerini sağlamak için Türk edebiyatının dönemleri arasında bilgi, beceri, duygu vb. konulara ilgi uyandırılması, işlenen eserlerin birbirleriyle karşılaştırılarak öğrenciye karşılaştırma bilinci kazandırılması amaçlanmıştır. Programda bölüm ve konu başlarında açıklayıcı, düşündürücü ve yönlendirici özellikte bilgiler verilmiştir. Kazandırılacak bilgilerin metinlerden hareket edilerek verilmesine, uzun bir eserden seçilecek parçaların konu bütünlüğünü taşımasına dikkat çekilmiştir (Balcı, 2002, s.14).

“Öğretimde, neyin öğrenilmeye değer nitelikte olduğu öğrencilerin bütün güdü ve güçleriyle öğrenme sürecine nasıl sokulabilecekleri, önemli bir sorundur.” (Bloom, 1979, s.214) Bu bakımdan öğrenciyle metni konuşturmanın daha başka bir ifadeyle öğrenciyi metnin içine sokabilmenin yolu metinle ilgili yapılan yukarıda saydığımız çalışmalardan geçer. Bu çalışmalar sayesinde öğrenci okuduğu metinle ilgili yorumlar yapabilecek, tüm bilgi ve becerilerini ortaya koyma fırsatı da bulabilecektir.

Gerek başka alanların, gerekse Türk Dili ve Edebiyatı öğretiminin başarılı olarak gerçekleşmesinde öğretimin çeşitli boyutları büyük önem taşır. Bunların başında şunlar gelir: Amaç, içerik, süre, yöntemler, kullanılan araçlar ve değerlendirme (Kavcar, 1987, s.264).

“Türk Dili ve Edebiyatı öğretiminin temel amacı, öğrencilerin duyarlılığını geliştirme, beğenisini inceltme, onlara dilsel ürünleri kavrama ve algılama gücü kazandırmadır.” (Özdemir, 1991, s.13) Bu amaçların gerçekleşmesinde en önemli araç ise ders kitaplarında yer alan metinlerdir. Tür öğretiminde de önemli rol oynayan metinler, öğretilmek istenen türün özelliklerini barındıran seçkin eserlerden oluşmalıdır. Böylece öğrenci, okuduğu metnin edebiyatın hangi türüne girdiği hakkında fikir sahibi olarak Türk dilinin özellik ve incelikleri hakkında bilgilenecektir. Bunun sonucu olarak analiz ve sentez yapabilme alışkanlığının yanı sıra yeni metinler meydana getirme

becerisini keşfedebilecektir. Böylelikle edebî türlerden birine olan ilgisini görebilecektir. Liselerde okutulan kitaplarda yer alan deneme metinleri incelenirken, türün öğretilmesi açısından seçilen metinlerin işlenişini değerlendirme çalışmanın amaçlarındandır. Öğrenciye analiz ve sentez yapabilme kabiliyeti kazandıran, fikir dünyasını genişleten, hayal gücünü harekete geçiren, öğrencide yazma isteği uyandırabilecek, sıkıcı olmayan metinlere yer verilmesi, edebiyat eğitiminin amacına ulaşmasına hizmet edecektir.

İpşiroğlu, öğrencilerin düş gücünü geliştirmek ve yazma becerilerini geliştirmek amacı için yapılması gereken metin çalışmaları için şunları söylemiştir:

“Metin çalışmalarından yola çıkarak öğrencinin düş gücünü ve yazma yetisini geliştirebilecek olan yaratıcı çalışmalara ağırlık verilmelidir. Örneğin bir kısa öykünün deneme yazısına dönüştürülmesi ya da öykünün derste okunurken en can alıcı noktasında yarıda kesilip sonunun öğrenciye yazdırılması ya da şiir paradisi yazdırılması gibi. Özellikle geçmiş dönemlerde yazılmış metinler değiştirilmeye uygundur. Böylece öğrenci geçmişle bugün arasındaki bağlantıyı birinci elden yaşamış olacaktır. Yaratıcı yazma kapsamında karikatür, fotoğraf, çizgi roman vb. görsel türlerden faydalanılabilir.” (İpşiroğlu, 2002, s.82)

Edebî ürünler insanlığın ilk dönemlerinden beri üretilmektedir. Edebî metinler bir milletin en özgün varlıklarıdır. Edebî metinler, milletin sanat ve kültür etkinliklerinin iç içe olduğu, ortaya konulduğu alanda oluşur. Bu nedenle edebî metinler üzerinden yapılan edebiyat eğitiminin, nitelikli ve etkin bir şekilde verilmesi gerekir.

“Edebî metinler, sanat zevki ve anlayışıyla kültür değerlerini hayatın gerçekliğinden hareketle somutlaştırır. Bunlar; insanın zevkinin gelişmesine ve mensubu bulunduğu toplumun değerlerini benimsemesine hizmet eder. Bunun için edebiyat eğitimi; estetik zevkin gelişmesi, kültürel değerleri somut olarak ifadesi ve yorumlanması, sürdürülen hayatın farklı bir dikkat ve duyarlılıkla dile getirilmesi bakımından son derece önemlidir.” (MEB, 2005-A, s.7)

Çağdaş dil ve edebiyat öğretiminde temel yönelim, öğretimi metinlere dayandırmak, başka bir söyleyişle öğrencileri metinlerin dünyasında yaşatmaktır. Öğrenci ile metin karşılıklı olarak etkileşim süreci içine sokulmalıdır. Metinsiz bilgi aktarımına dayanan, dönemlerin, akımların özelliklerini vermeye yönelik öğretim biçiminden kaçınmak gerekir. Edebiyat öğretimi metinle yaşam arasındaki ilişkileri buldurmaya yönelik olmalıdır (Özdemir, 1991, s.19-20).

Edebî türlerin öğretiminde de, seçilen metin büyük önem taşır. Roman, hikâye, deneme, makale, şiir... gibi edebî türlerin öğretilmesi için, bu türlerin özelliklerini gösteren belli başlı metinlerin seçilmesi ve öğrenciye metinden yola çıkarak türlerin tanıtılması, öğrencinin türler arasındaki farklılık ve benzerlikleri görebilme yeteneğinin geliştirilmesi açısından önemlidir. Edebiyatla sosyal hayatın çok yakından ilgisi olduğundan ders kitaplarındaki örnekler yardımıyla, gençler hem sanat heyecanı ve zevki duyacak, hem dili kullanma maharetine ulaşacak, hem de millî kültüre vâkıf olmak suretiyle “eğitilmiş” olacaklardır. Edebiyat eğitimi somutlaştıran metinlerin öğrenciler açısından önemi kabule şayandır. Ancak bu metinlerin öğrenci tarafından özümsemesini sağlayacak olan ise metinlerle ilgili yapılan çalışmalar olacaktır.

Nesir türünden olan deneme, öğrencinin düşünce dünyasını, yaratıcı düşünce gücünü, düşüncelerini serbestçe ortaya koyabilme ve ifade edebilme yeteneğini geliştiren, onun ruhsal ve kişisel gelişimi için son derece önemli olan bir alandır. Bu yüzden deneme türünü öğretmek ve bu bağlamda öğrencilere yaratıcı düşünme, düşünceleri serbestçe ortaya koyabilme yeteneği kazandırabilmek için, öğrenciye ulaşabilecek, onun sosyal ve kültürel yapısına uygun metinlerin seçilmesinde sayısız yarar vardır.

Deneme türünün öğretimiyle öğrenci okuduğu eserin türüyle ilgili bilgileri keşfederek edindiği zaman yazılı anlatım sanatı konusunda bilgilenecektir. Öğrenci okuduğu serbest düşünce yazısının anlatım özelliklerini, bu özelliklerin dayandığı dili kullanma tarzlarını ve cümle kurma tekniklerini gören öğrencinin zaman içerisinde

bunları benimsemesi, bunları da çoğu zaman farkında olmadan kendi anlatımına katması deneme türünün öğretilmesi, edebiyat eğitiminin yararlarındandır.

Edebiyat eğitiminde kullandığımız deneme metinleri ve eserleri öğrencilerin gelecekteki ihtiyaçlarına uygun olmalıdır. Onların okuma becerilerini artırmalı, anlama gücünü ve edebiyat bilgisini genişletmeli ve daha farklı eserleri okuyup değerlendirebilme yolunda öğrencileri geliştirmelidir.

Edebiyat eğitiminde kullandığımız metinler öğrenciyi değişik eserlerle yüz yüze getirmeli, ve onların dünyasında yaşatmalıdır. Bu metinlerin sanatçının hayal dünyasının bir ürünü olduğu kavratılarak, öğrencinin de kendi yaratıcı gücüyle başka yorumlar yapabileceği öğretilmelidir. Bu yaklaşımı, edebiyat eğitiminde deneme türünü kullanarak öğrencilere kazandırabiliriz. Çünkü deneme metinleri, yazarın şahsi görüş ve seçimi olup, deneme yazarı, yalnız kendi görüş ve düşüncelerini herhangi bir şekilde kanıtlama kaygısı gütmeyen, biçim özelliklerine uymaksızın kendi kendisiyle konuşmuş gibi yazdığı için, öğrencinin bu türde kendini bulma imkânı daha fazla olacaktır. O da kendi düşünce dünyasını bu türle rahat bir şekilde yazılarına aktarabileceğini görecektir.

Ders kitabına alınan metinler; öğrencinin yaşına, seviyesine uygun olmalı, metinlerdeki temalar sevgi, saygı, barış, yardımlaşma, özgürlük, fikirlere saygı, dil sevgisi gibi genel konular olmalı ve bunlar güncelleştirilmelidir. Bu esaslara uygun deneme metinleri kitaplarda yer almalıdır. Türk edebiyatından ve Dünya edebiyatından özenle seçilmiş, iyi örnek olabilecek deneme metinlerine yer verilmelidir.

Ders kitaplarına değişik metinlerin seçilmesi öğrencilere bu metinleri karşılaştırma imkânı sağlayacaktır. Bu şekilde öğrencilerin eleştirel düşünce becerileri gelişebilir.

Edebiyat eserleri bir toplum benliğini, kimliğini ve kişiliğini gösteren metinleridir. Edebiyat metinleri aracılığıyla insanların toplumla bütünleşmesi,

sosyalleşmesi sağlanır. Edebiyat dünyasında öğrencinin düşüncelerini geliştirecek, duygularını olumlu yönde eğitecek, estetik zevkini geliştirecek ve millî kimlik kazandıracak nitelikte pek çok eser bulunmaktadır. Bu eserler, öğrencinin eğitimi ve öğretimi için en uygun araçlardır.

“Edebiyat ve Eğitim, insanla ve insan topluluklarıyla ilgilenip uğraşma bakımından birbirini tamamlayan, birbiriyle yakından ilişkili olan iki alandır. Çünkü edebiyatın da, eğitimin de konusu insandır. İnsanoğlunun yeryüzündeki serüvenleri doğal ve toplumsal çevresiyle ilişkileri, sağlıklı bir yaşayış özlemi, bu iki alanın ortak konusunu oluşturur. Birbirinden ayrı yollarda, ayrı amaçlarda olan, birbirinden habersiz ve kendi dünyasında yaşayan insanları ruh ve zevkçe birleştiren köprüyü edebiyat kurabilir.” (Kavcar, 1999, s.2)

Edebiyat eğitimi millî değerlerimizi evrensel değerlerle birleştirip genç nesillere sunmada en önemli yollardandır. Edebiyat eğitimi ne kadar başarılı verilirse o ölçüde kültürümüz, dilimiz ve değerlerimiz geleceğe aktarılmış olur.

“Edebiyat eğitimi kısaca, edebî metinlerdeki sanat değerini sezmeyi, dilin metinde kazandığı anlamları kavramayı ve metni yorumlamayı sağlayacak becerileri kazandırmayı amaçlar. Bu eğitimin ilk ve önemli basamağı lise yıllarındaki edebiyat dersleridir. Edebiyat derslerinde öğrencilere, her yönüyle bireysel, ulusal, evrensel değer, zevk ve anlayışın edebî metinlerde nasıl inceleneceği ve değerlendirileceği hususunda beceriler kazandırmalı; sanata özgü yaşantının özellikleri hissettirilmelidir. Öğrencilerin; her düzeydeki dil göstergelerinin nerede, niçin, nasıl ve neden kullanıldığını kavrayabilecek bir anlayışa erişmelerini sağlayarak onları, Türk milletinin birer ferdi yapmaktır.” (MEB, 2005-A, s.7)

Eğitim bakımından edebiyatın değeri, insana çok çeşitli duyma, düşünme ve hareket etme örnekleri vermesidir. Çalışmamıza konu edindiğimiz deneme türü, bu değere en uygun örneklerdendir bu bağlamda deneme türünün iyi öğretilmesi edebiyat eğitimi açısından son derece önemlidir. Zira deneme türü yazarın düşünce dünyasının bir eseri olması, biçim özelliklerine sınırlı derecede bağlı olması yönünden öğrencinin kendini bulabileceği bir tür olabilir. Daha ziyade deneme türünün çok çeşitli konuları

ele alabilmesi ve bu konularda serbest olarak konuşur gibi yazılması öğrencinin düşünce dünyasını genişletir, yorumlama yeteneği kazandırır ve ona fikir hazinesi sunar.

1.5. Varsayımlar

Liselerde okutulan Edebiyat 1,2,3 ders kitaplarında yer alan deneme metinlerinin işlenişinde müfredat programına uygun olmayan yönlerin olduğu varsayılmaktadır.

1.6. Sınırlılıklar

Araştırmanın sınırlılıkları 2561 sayılı Tebliğler Dergisi'nde 7 Haziran 2004'te yayımlanan 2004-2005 yıllarında liselerde okutulması uygun görülen Edebiyat 1,2,3 kitaplarında yer alan 25 deneme metnidir.

1.7. Tanımlar

Tezin konusu 2004-2005 lise edebiyat kitaplarındaki deneme metinlerinin incelenmesidir. Bu doğrultuda lise edebiyat kitaplarında yer alan deneme metinlerinin ele alınıp bunun işlenişi üzerinde durmadan önce deneme türünün tanımlanması gerekmektedir.

1.7.1. Deneme Türü

Deneme nesrin bir türü olup serbest düşünceden yola çıkar. Bu türde, yazar, belli bir konuyu herhangi bir plana bağlı kalmayarak tamamen kendi kişisel görüşlerini

serbestçe kaleme alır. Yazar yazısında, düşüncelerini destekleyici herhangi bir ispat getirme kaygısında değildir, o sadece duygularını, gözlemlerini, izlenimlerini –bazen bir sonuca bile bağlanmadan- sanki yazısıyla bir diyalog içindeymiş gibi yazar. Denemede kesin yargılar yoktur ya da yazar kesin yargılara varma çabasında değildir. Deneme yazarı, düşüncelerini irdeler, bilgileri yoklar, karşılaştırmalar yapar, okuyucunun bakış açısını genişletir (Görsel Büyük Genel Kültür Ansiklopedisi 4, 1984, s.2538). Deneme yazıları genellikle birkaç sayfayı geçmeyen kısa metinlerdir. Denemeci kendi kendisiyle konuşur gibi belli bir plan dahilinde değil ama kendisine has bir düzen içinde, kendi beğenilerini, kendi sevgilerini, kendi inançlarını ortaya döker. Deneme yazarı bir nevi kendini anlatır. Ama bu bir otobiyografi değildir. Yazar kendisini ve yaşadıklarını bire bir değil deneyimlerinden, izlenimlerinden ve bilgi dağarcığından süzülen bakış açısını belli bir konu üzerinden kaleme döker.

Deneme tek bir konuyu rahat ve akıcı bir biçimde ele alan, çoğu kez yazarın kişisel deneyim ve bakış açısını yansıtan orta uzunluktaki edebî metinlerdir. Bu türün kurucusu Montaigne yazdığı metinlerin kişisel düşünce ve deneyimlerinin iletilmesine yönelik çabalar olduğunu vurgulamak için deneme (essai) adını seçmiştir (Ana Britanica C.7, 1987, s.115).

“Adını Montaigne’in (1553-1592) koyduğu (essai) deneme, makale gibi bilgi vermek için değil düşünce yaratmak, kuşku doğurmak doğruya giden yolları bulup buldurmak amacıyla asıl düşünce yazısıdır. Bilimsel gerçekler dışında hemen bütün konular (hukuk, ahlak, din, sanat, edebiyat, estetik, gerçekler, beğeni ölçüleri, toplum sorunları bireysel bütün durumlar... kişiden kişiye zamandan zamana, toplumdan topluma değişebilen değer yargılarıdır. Deneme yazarı kesin yargılara saplanmayan çok yakınlıkla işlediği konunun gerçeğini arar; bilgileri yoklar, karşılaştırmalar yapar, alıntıya dayanır, okuyucusuysa gizli bir konuşma içinde asıl gerçeğe doğru yaklaşmaya çalışır; bir şeyi kesinlikle ispatlamaya uğraşmaz.” (Görsel Büyük Genel Kültür Ansiklopedisi 4, 1984, s.2538)

“Denemede insan kendinden yola çıkar ama kendini bilmek kolay mı?” (Onaran, 2006, s.40)

“Denemenin özgür, üretken korkularından arınmış bir düşünce ortamıyla, sağlıklı düşünmeye ulaşmış bir düzeyde yaratılması, kimi bazı sorunların ve konuların yalnız deneme ile ele alınabilecek olması onu şiirden romandan ayırır.”(Kökden, 22-23 Kasım 2001, s.96)

“Deneme bir üslup yazısıdır ve yazarıyla tanımlanır.

Deneme toplumu değil bireyi inceler.

Denemede, dil işçiliğine önem gösterilmeli ve dilde kesinlikle taviz verilmemelidir.

Deneme üslubunu kuran önemli bir gösterge humor (ince alay)’dır.

Deneme iç konuşmadır; kişinin kendini dinlemesidir ve bu yönüyle sohbetten ayrılır.

Deneme yaşantıyı öne çıkaran bir yazı formudur ve bu yönüyle birikim ve yaşantının iç içeriğini gösterir.

Deneme yaratıcı bir form iken amaç edinme öğreticiliği de kabullenir.” (Doğan, 2002, s.144)

“Denemeci için konu amaç değil araçtır. Varlık, tabiat, olaylar, kitaplar, sanat eserleri, insanlar vb. konular, denemecinin asıl kendi fikirlerini söyleyebilmesi için birer vesile konumundadır. Denemeci, irdelemelerinde tamamen kendini, kendi bilgi ve kültür birikimini ve beğeni düzeyini esas alır. Denemede konuyu yüzeysel ve genel bir değerlendirme söz konusudur. Konunun ayrıntıları ve unsurları yani parçalar, üzerinde değil bir bütün olarak geneli üzerindeki izlenimler, düşünce ve duygular önemlidir. Denemeci, ele aldığı konuyu bir bütünsellik içinde nasıl görüyorsa, onun kendi üzerinde bıraktığı genel izlenim neyse onu yazar.” (Çetin, Kış 2005, s.24)

“Konu ve üslup yönünde sınırlandırılmayan denemenin, hacim olarak da belli bir ölçüsü yoktur. Bu ise bize denemede konunun belirli sınırlar içinde işlenemeyeceğine işaret eder. Ancak yazar ele aldığı konunun belli ölçüler içinde işlenmesi gerektiğinin şuurunda olup duygu ve düşüncelerini kısa ve öz olarak vermenin gayretindedir.” (Gürsoy, 1997, s.312)

“... Denemede her şey denemeyi yazan kişinin şahsi duyguları, düşünce ve dünya görüşü açısından değerlendirilir. Denemeci ele aldığı konu üzerine bütün bildiklerini anlatır. Gerekirse yorumlar yapar, ancak hiçbir zaman belirli, kesin bir sonuca gitmez. Her doğruya şüphe ile bakıp yeniden ele almak, kendi düşüncesinin, kendi kültürünün, kendi bilgilerinin

ölçülerine vurarak sınamak, deneme yazarının kişiliğini bulmasında önemli yeri vardır. Bu açıdan deneme yazarlığının birçok yönden insan düşüncesinin gelişiminde olumlu tepkileri tespit edilmiştir. Denemelerin üslubu, her yazarın kendi şahsi üslubunun özelliklerini taşımasına rağmen umumiyetle yazarın kendi kendisi ile konuşması ortak niteliğini taşır. Konular belirli sınırlar ile çerçevelenmediği gibi, model olarak da belli bir biçim yoktur.” (Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi C.2, 1997, S.238)

“Yazar işlediği konuyu derinlemesine tanımış olmalıdır. Genellikle makale uzunluğunda yazılan denemeler kitap hâlinde de olabilir. Denemede belli bir biçim ya da yazma planı yoktur. En önemli özelliği yazarın kendi kendine konuşmuş gibi davranması açık ve içten olmasıdır.” (Türk Dünyası Edebiyatı Kavramları ve Terimleri Ansiklopedik Sözlüğü, 2003, s.125)

Edebiyatın ortaya koyduğu türlerini bir bahçenin çiçeklerine benzetebiliriz. Deneme, bir arı gibi çiçekten çiçeğe konarak, hem kendi kovanına bal topluyor hem de çiçeklerin döllenmesini sağlıyor diyebiliriz (Atabaş, 2002, s.159). Yazar anlatımda ve planda serbesttir. Gözlemlerinden ve deneyimlerinden yararlanır. Kişisel duygu ve düşüncelerine yer verir ama bunları ispatlamaya çalışmaz. Yazar kendisiyle konuşur gibi hatta yanında biri var da duygu ve düşüncelerini onunla paylaşıyormuş gibi ifade eder. Kendisini anlatıyormuş gibi yazarken diğer insanların hissettiklerine, düşüncelerine ışık tutar (Beyreli, Çetindağ, Celepoğlu, 2005, s.99).

“Deneme derelerin ırmakta, çiçeklerin balda erimesine benzer bir düşünce kaynaşması yoğrulması gibi olur.” (Eyyuboğlu, 1951, Önsözden)

“Deneme yazarı gözlemlerinden ve deneyimlerinden yararlanarak, düşüncelerini ispata gerek duymadan “bence”, “benim diyeceğim şudur” gibi kişisel duygu ve düşüncelere önem verir. Kendisiyle konuşuyormuş gibi samimi ve yapmacıksız ifadeler kullanır. Verdiği bilgiyi çatık kaşlı, sert tavırla, ukalaca değil, tatlı bir üslupla ve bir sohbet havası içinde veren edebî tür olma özelliğine sahiptir.” (Aktaş, Gündüz, 2002, s.170)

1.7.2. İncelenen Edebiyat Ders Kitapları Kod Tanımlamaları

Bu bölümde edebiyat derslerinde ders aracı olarak kullanılan 2561 Sayılı Tebliğler Dergisi'nde okutulması tavsiye edilen toplam on yedi tane Lise Edebiyat 1,2,3 ders kitabının tanıtımı yapılmıştır. Kitapların kodlandırılması, Talim ve Terbiye Kurulu tarafından ders kitabı olarak kabul edilişindeki tarih önceliğine göre düzenlenmiştir. Birinci kitaptan başlanarak her kitaba “A, B, C, D, E, F, G, H, K, L, M, N, O, Ö, P, R, S” biçiminde kod verilmiştir.

1.7.2.1. Lise Birinci Sınıf Edebiyat Ders Kitapları

A KİTABI:

Yazarlar: Nermin ERCAN, A.İ.KANBEROĞLU, H.Mehmet YENİKURTULUŞ, Abdurrahman YÜKSEL, Aysel ÇETİN, Günay ÇETİN, Nezihe TATAR, Mehmet KOÇ, Ali Erkan KAVAKLI, Ahmet BALTA, Ayla VURAL, Mehmet GÖRÜCÜ, Mustafa YAŞAR

Lise Türk Dili ve Edebiyatı 1, Millî Eğitim Yayınevi, İstanbul 2002. 194 sayfa.

Millî Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulunun 23.07.1999 gün ve 173 sayılı kararı ile beş yıl süreyle ders kitabı olarak kabul edilmiş, Yayınlar Dairesi Başkanlığının 16.05.2002 gün ve 3668 sayılı onayı ile dördüncü defa 275.000 adet basılmıştır.

B KİTABI:

Yazarlar: Rasim ŞİMŞEK, Raif ÖZBEN

Lise Türk Dili ve Edebiyatı 1, Şimşek Yayınları, İstanbul 2002, 233 sayfa.

Millî Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulunun 22.05.2000 tarih ve 159 sayılı kararı ile beş yıl süreyle ders kitabı olarak kabul edilmiştir.

C KİTABI:

Yazarlar: Prof. Dr. Abdurrahman GÜZEL, Doç. Dr. Ali Fuat BİLKAN, Doç. Dr. Ali TORUN, Yrd. Doç. Dr. Celâl DEMİR, Yrd. Doç. Dr. Murat ÖZBAY, Yrd. Doç. Dr. Musa ÇİFTÇİ, Dr. Himmet BİRAY

Lise Türk Dili ve Edebiyatı 1, Ders Kitapları Yayınları A.Ş., İstanbul 2000, 240 sayfa.

Millî Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulunun 22.05.2000 tarih ve 317 sayılı kararı ile 2000- 2001 öğretim yılından itibaren beş yıl süreyle ders kitabı olarak kabul edilmiştir.

D KİTABI:

Yazarı: Suat BATUR

Lise Türk Dili ve Edebiyatı 1, Akdeniz Yayınları, İstanbul 2001, 240 sayfa.

Millî Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulunun 15.05.2001 tarih ve 108 sayılı kararı ile 2001- 2002 öğretim yılından itibaren beş yıl süreyle ders kitabı olarak kabul edilmiştir.

E KİTABI:

Yazarlar: Mahir ÜNLÜ, Ömer ÖZCAN

Lise Türk Dili ve Edebiyatı 1, İnkılâp Yayınları, İstanbul 2001, 223 sayfa.

Millî Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulunun 17.05.2001 tarih ve 117 sayılı kararı ile “Lise Türk Dili ve Edebiyatı Edebiyat 1” beş yıl süreyle ders kitabı olarak kabul edilmiştir.

F KİTABI:

Yazarlar: Özgen SEÇKİN, Nuri AKSAKAL

Lise Türk Dili ve Edebiyatı 1, Damar Yayınları, Ankara 2002, 247 sayfa.

Millî Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulunun 06.03.2002 tarih ve 25 sayılı kararı ile “Lise Türk Dili ve Edebiyatı -Edebiyat 1” 2002- 2003 öğretim yılından itibaren beş yıl süreyle ders kitabı olarak kabul edilmiştir.

G KİTABI:

Yazarlar: Osman ÇEVİKSOY- Ethem BARAN

Lise Türk Dili ve Edebiyatı 1, Serhat Yayınları, İstanbul 2004, 229 sayfa.

Millî Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulunun 10.05.2002 tarih ve 65 sayılı kararı ile 2002- 2003 öğretim yılından itibaren beş yıl süreyle ders kitabı olarak kabul edilmiştir.

H KİTABI:

Yazarlar:Nalan Göker

Lise Türk Dili ve Edebiyatı 1, Altın Kitaplar, İstanbul 2005, 235 sayfa

Millî Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulunun 21.05.2004 tarih ve 59 sayılı kurul kararı ile 2004- 2005 öğretim yılından itibaren beş (5) yıl süreyle ders kitabı olarak kabul edilmiştir.

1.7.2.2. Lise İkinci Sınıf Edebiyat Ders Kitapları

K KİTABI:

Yazarlar: Nermin ERCAN, A.İ.KANBEROĞLU, H.Mehmet YENİKURTULUŞ, Abdurrahman YÜKSEL, Aysel ÇETİN, Günay ÇETİN, Nezihe TATAR, Mehmet KOÇ, Ali Erkan KAVAKLI, Ahmet BALTA, Ayla VURAL, Mehmet GÖRÜCÜ, Mustafa YAŞAR

Lise Türk Dili ve Edebiyatı 2, Millî Eğitim Yayınevi, İstanbul 2001. 294 sayfa.

Millî Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulunun 02.08.1999 gün ve 1817 sayılı kararı ile beş yıl süreyle ders kitabı olarak kabul edilmiş, Yayınlar Dairesi Başkanlığının 22.03.2001 gün ve 1879 sayılı onayı ile üçüncü defa 250.000 adet basılmıştır.

L KİTABI:

Yazarlar: Mahir ÜNLÜ, Ömer ÖZCAN

Lise Türk Dili ve Edebiyatı 2, İnkılâp Yayınları, İstanbul 2001, 411 sayfa.

Millî Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulunun 23.02.2001 tarih ve 15 sayılı Kurul kararı ile “Lise Türk Dili ve Edebiyatı -Edebiyat 2” beş yıl süreyle ders kitabı olarak kabul edilmiştir.

M KİTABI:

Yazarlar: Rasim ŞİMŞEK, Raif ÖZBEN

Lise Türk Dili ve Edebiyatı 2, Şimşek Yayınları, İstanbul 2005, 414 sayfa.

Millî Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulunun 08.05.2000 tarih ve 55 sayılı kararı ile 2001-2002 öğretim yılından itibaren beş yıl süreyle ders kitabı olarak kabul edilmiştir.

N KİTABI:

Yazarlar: Osman ÇEVİKSOY- Ethem BARAN

Lise Türk Dili ve Edebiyatı 2, Serhat Yayınları, İstanbul 2003, 408 sayfa.

Millî Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulunun 23.05.2003 tarih ve 121 sayılı kararı ile 2003- 2004 öğretim yılından itibaren beş yıl süreyle ders kitabı olarak kabul edilmiştir.

1.7.2.3. Lise Üçüncü Sınıf Edebiyat Ders Kitapları

O KİTABI:

Yazarlar: Nermin ERCAN, A.İ.KANBEROĞLU, H.Mehmet YENİKURTULUŞ, Abdurrahman YÜKSEL, Aysel ÇETİN, Günay ÇETİN, Nezihe TATAR, Mehmet KOÇ, Ali Erkan KAVAKLI, Ahmet BALTA, Ayla VURAL, Mehmet GÖRÜCÜ, Mustafa YAŞAR

Lise Türk Dili ve Edebiyatı 3, Millî Eğitim Yayınevi, İstanbul 2001, 244 sayfa.

Millî Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulunun 02.08.1999 gün ve 1817 sayılı kararı ile beş yıl süreyle ders kitabı olarak kabul edilmiş, Yayınlar Dairesi Başkanlığının 22.03.2001 gün ve 1879 sayılı onayı ile üçüncü defa 200.000 adet basılmıştır.

Ö KİTABI:

Yazarlar: Prof. Dr. Abdurrahman GÜZEL, Doç. Dr. Ali Fuat BİLKAN, Doç. Dr. Ali TORUN, Yrd. Doç. Dr. Celâl DEMİR, Yrd. Doç. Dr. Murat ÖZBAY, Yrd. Doç. Dr. Musa ÇİFTÇİ

Lise Türk Dili ve Edebiyatı 3,Ders Kitapları Yayınları A.Ş., İstanbul 2001, 272 sayfa.

Millî Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulunun 18.05.2001 tarih ve 263 sayılı kararı ile 2001- 2002 öğretim yılından itibaren beş yıl süreyle ders kitabı olarak kabul edilmiştir.

P KİTABI:

Yazarlar: Mahir ÜNLÜ, Ömer ÖZCAN

Lise Türk Dili ve Edebiyatı 3, İnkılâp Yayınları, İstanbul 2001, 265 sayfa.

Millî Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulunun 1.02.2001 tarih ve 9 sayılı kararı ile “Lise Türk Dili ve Edebiyatı -Edebiyat 3” beş yıl süreyle ders kitabı olarak kabul edilmiştir.

R KİTABI:

Yazarlar: Rasim ŞİMŞEK, Raif ÖZBEN

Lise Türk Dili ve Edebiyatı 3, Şimşek Yayınları, İstanbul 2004, 277 sayfa.

Millî Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığının 28.12.2001 tarih ve 386 sayılı kararıyla 2002-2003 öğretim yılından itibaren beş yıl süreyle ders kitabı olarak kabul edilmiştir.

S KİTABI:

Yazarlar: Osman ÇEVİKSOY- Ethem BARAN

Lise Türk Dili ve Edebiyatı 3, Serhat Yayınları, İstanbul 2002, 270 sayfa.

Millî Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığının 16.05.2002 tarih ve 198 sayılı kararı ile 2002- 2003 öğretim yılından itibaren beş yıl süreyle ders kitabı olarak kabul edilmiştir

II. BÖLÜM

2. YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın yöntemi anlatılacaktır. Araştırmada izlenen bilimsel yaklaşımın anlaşılabilmesi için sırasıyla “Araştırmanın Modeli”, “Evren ve Örneklem”, “Verilerin Toplanması”, “Verilerin Analizi” açıklanmıştır.

2.1. Araştırmanın Modeli

Araştırmada 2004-2005 yıllarında liselerde okutulan Türk Dili ve Edebiyatı Edebiyat 1 kitaplarında yer alan deneme türünü ve unsurlarını öğretmeye, Edebiyat 2,3 kitaplarında deneme türünün diğer türlerden farkını belirtmeye, dönemi ve yazarları tanıtmaya yönelik kullanılan metinlerin incelenmesidir.

Edebiyat öğretiminin önemli bir yanını oluşturan deneme metinlerinin öğrencilerin serbest düşünme gelişiminde katkılarının edebiyat ders kitaplarında nasıl ele alındığı, günümüzde geliştirilen yeni yaklaşımlar ve çalışmalar ışığında nasıl güncel ve bilimsel bir şekilde ele alınması gerektiği metin incelemeleri ve yorumlar bölümünde araştırılmıştır.

Araştırmanın modeli olarak, veri toplama, analiz-sentez, yorumlama, vb. yöntemler kullanıldı. Seçilen metinlerin hangi yönlerden öğretimde yeterli olduğu, hangi yönlerden yeterli olmadığı ve metinlerle ilgili yapılan çalışmaların eksik yönleri tespit edilerek değerlendirmeler yapıldı.

2.2. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evreni 7 Haziran 2004 tarihli 2561 sayılı Tebliğler Dergisi'nde yayımlanan liselerde 2004-20005 yıllarında okutulması tavsiye edilen sekiz adet lise birinci sınıf edebiyat kitabı, dört adet lise ikinci sınıf edebiyat kitabı ve beş adet lise üçüncü sınıf edebiyat kitabıdır. Kitapların incelenmesi Talim ve Terbiye Kurulunca verilen sıraları esas alınmıştır.

Araştırmanın örneklemini ise yukarıda belirtilen kitaplarda yer alan deneme türünü, unsurlarını, dönemini ve şairini öğretmek için kullanılan lise birinci edebiyat kitaplarından on iki deneme metni, lise ikinci sınıf edebiyat kitaplarından dört deneme metni ve lise üçüncü sınıf kitaplarından dokuz deneme metnidir. Toplam yirmi beş deneme metnidir.

2.3. Verilerin Toplanması

Araştırmada incelenen kitaplar 2561 sayılı Tebliğler Dergisi'nde yayımlanmıştır. Yayımlanan bu kitaplar bulunmuş inceleme esas olan kısımlar inceleme yapılmak için alınmıştır. Deneme metinleri Tebliğler Dergisi'nde yayımlandığı sıraya göre düzenlenip tasnif edilmiştir.

Araştırmada konuyla ilgili literatür taraması yapılmıştır. Gazi Üniversitesi, Ankara Üniversitesi ve Yüksek Öğretim Kurumu kütüphanelerindeki ilgili tezler incelenmiştir. Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı, Millî Eğitim Bakanlığı kütüphanelerinde konuyla ilgili kaynaklar taranmıştır. Çeşitli yayınlardan makaleler taranmıştır. İstifade edilen kaynaklar ilgili bölümde verilmiştir.

Araştırmaya kaynak teşkil edecek kitap, dergi, makale vb. belge ve bilgiler tasnif edilmiştir. Güncel bilgiler internet ortamından takip edilmiştir.

2.4. Verilerin Analizi

Araştırmanın amacına ulaşabilmesi için elde edilen verilerin analizi yapılmıştır. İncelemesi yapılan kitaplarda yer alan deneme metinlerinin işleniş biçimi genel olarak; hazırlık çalışmaları, kelimeler, açıklamalar, sorular, tür ve şekil bilgisi yönlerinden ele alınmıştır. Buna paralel olarak bu çalışmada, kitaplarda yer alan denemelerin işleniş beş ana başlık altında yapılmıştır:

- a. Metnin Seçiliş Sebebi**
- b. Hazırlık Çalışmaları**
- c. Metinle İlgili Açıklamalar**
- d. Metin Altı Soruları**
- e. Değerlendirme**

İncelemelerde deneme metinlerinin hangi kitaplarda yer aldığı, metnin yanında kitapların kod numaraları “A, B, C, D, E, F, G, H, K, L, M, N, O, Ö, P, R, S” biçiminde verilerek gösterilmiştir.

III. BÖLÜM

3. BULGULAR

Bu bölümde lise edebiyat ders kitaplarında deneme türlerinin yer aldığı bölümler anlatılmış, deneme türlerinin ders kitaplarına göre dağılımı tablolarla gösterilmiştir.

3.1. Lise Edebiyat Ders Kitaplarında Deneme Türlerinin Yer Aldığı Bölümler

İncelenen lise edebiyat ders kitaplarında deneme metnlerinin bulunduğu yerler tespit edilmiştir.

3.1.1. İncelenen Lise Edebiyat 1 Ders Kitaplarında Deneme Metnlerinin Yer Aldığı Bölümler

A KİTABI: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları

V. BÖLÜM: MENSUR ESERLER

1. Mensur Eserlerde Şekil, Konu ve Muhteva Unsurları

2. Türk Edebiyatında Mensur Eserler

d. Deneme Türü (Tanımı, unsurları)

Yeni Şiir - Nurullah ATAÇ

Deneme Türünün Diğer Unsurları

El - Mehmet KAPLAN

B KİTABI: Şimşek Yayınları

V. BÖLÜM: MENSUR ESERLER

1. Mensur Eserlerde Şekil, Konu ve Muhteva Unsurları

2. Türk Edebiyatında Mensur Eserler

Deneme Türü (Denemenin Tanımı, Unsurları)

Sevgi Üzerine Sözler - Nurullah ATAÇ

Deneme Türü (Denemenin Unsurları)

Dilin Canlandırma Gücü - Mehmet KAPLAN

C KİTABI: Ders Kitapları Yayınları

V. BÖLÜM: MENSUR ESERLER

1. Mensur Eserlerde Şekil, Konu ve Muhteva Unsurları

2. Türk Edebiyatında Mensur Eserler

d. Deneme Türü

Tanımı, Unsurları: Konu, düşünce ve görüşler, dil ve ifade

Düşünmek, İnanmak - Nurullah ATAÇ

Mehmetçik - Mehmet KAPLAN

D KİTABI: Akdeniz Yayınları

V. BÖLÜM: MENSUR ESERLER

1. Mensur Eserlerde Şekil, Konu ve Muhteva Unsurları

2. Türk Edebiyatında Mensur Eserler

d. Deneme Türü

Tanımı, Unsurları

Özgürlük Üzerine- Nurullah ATAÇ

Dil ve anlatım Özellikleri

Dilin Canlandırma Gücü- Mehmet KAPLAN

E KİTABI: İnkılap Yayınları

V. BÖLÜM: MENSUR ESERLER

1. Mensur Eserlerde Şekil, Konu ve Muhteva Unsurları

2. Türk Edebiyatında Mensur Eserler

d. Deneme Türü

Tanımı, Unsurları

Düşünmek İnanmak- Nurullah ATAÇ

Medeniyet ve Üsluba Dair- Mehmet KAPLAN

F KİTABI: Damar Yayınları

V. BÖLÜM: MENSUR ESERLER

1. Mensur Eserlerde Şekil, Konu ve Muhteva Unsurları

2. Türk Edebiyatında Mensur Eserler

d. Deneme Türü

Deneme Türünün Tanımı, Unsurları

Şiir mi Güç Nesir mi?- Nurullah ATAÇ

G KİTABI: Serhat Yayınları

V. BÖLÜM: MENSUR ESERLER

1. Mensur Yapıtlarda Biçim, Konu ve İçerik Öğeleri

2. Türk Edebiyatında Mensur Yapıtlar

d. Deneme Türü

Denemenin Tanımı

Kitaba Hürmet - Nurullah ATAÇ

Denemenin Öğeleri

Yazarak Düşünmek - Mehmet KAPLAN

H KİTABI: Altın Yayınları

V. BÖLÜM: MENSUR ESERLER

1. Mensur Eserlerde Biçim, Konu ve İçerik Unsurları

2. Türk Edebiyatında Mensur Eserler

d. Deneme Türü

Tanımı

Düşünmek, İnanmak - Nurullah ATAÇ

Deneme Türü ve Öğeleri

Kalabalık ve Millet - Mehmet KAPLAN

3.1.2. İncelenen Lise Edebiyat 2 Ders Kitaplarında Deneme Metinlerinin Yer Aldığı Bölümler

K KİTABI: Millî Eğitim Yayınları

II. BÖLÜM: TÜRK EDEBİYATINDA DEVİRLER

B. İSLAMİ DEVİR TÜRK EDEBİYATI

XVI. Yüzyıl Dünya Edebiyatı

Doğruluk Kaygısı- MONTAİGNE

L KİTABI: İnkılap Yayınları

II. BÖLÜM: TÜRK EDEBİYATINDA DEVİRLER

B. İSLAMİ DEVİR TÜRK EDEBİYATI

XVI. Yüzyıl Dünya Edebiyatı

Fransız Edebiyatı

Kitaplık ve Okuma- MONTAİGNE

M KİTABI: Şimşek Yayınları

II. BÖLÜM: TÜRK EDEBİYATINDA DEVİRLER

B. İSLAMİ DEVİR TÜRK EDEBİYATI

XVI. Yüzyıl Dünya Edebiyatı

Fransız Edebiyatı

Yaşamak ve Çalışmak- MONTAİGNE

N KİTABI: Serhat Yayınları

II. BÖLÜM: TÜRK EDEBİYATINDA DEVİRLER

B. İSLAMİ DEVİR TÜRK EDEBİYATI

XVI. Yüzyıl Dünya Edebiyatı

Fransız Edebiyatı

Nasıl Yazmalı? – MONTAİGNE

3.1.3. İncelenen Lise Edebiyat 3 Ders Kitaplarında Deneme Metinlerinin Yer Aldığı Bölümler

O KİTABI: Millî Eğitim Yayınları

I. BÖLÜM

A. CUMHURİYET DÖNEMİ TÜRK EDEBİYATI

2. Son Dönem Türk Edebiyatı

c. Mensur Eserler

5. Deneme -Eleştiri

Yarına İnanmak- Suut Kemal YETKİN

Çağdaş İnsan, Roman ve Tiyatro- Cemil MERİÇ

Aydın Kimdir? –Mehmet KAPLAN

Ö KİTABI: Ders Kitapları Yayınları

I. BOLÜM

A. CUMHURİYET DÖNEMİ TÜRK EDEBİYATI

2. Son Dönem Türk Edebiyatı

c. Mensur Eserler

5. Deneme, Eleştiri

İki Hayat- Suut Kemal YETKİN

Çağdaş İnsan, Roman ve Tiyatro- Cemil MERİÇ

Aydın Kimdir? –Mehmet KAPLAN

P KİTABI: İnkılap Yayınları

I. BÖLÜM

A. CUMHURİYET DÖNEMİ TÜRK EDEBİYATI

2. Son Dönem Türk Edebiyatı

c. Mensur Eserler

5. Deneme -Eleştiri

Yeni Türk Şiiri - Suut Kemal YETKİN

Tercüme- Cemil MERİÇ

R KİTABI: Şimşek Yayınları

I. BÖLÜM

A. CUMHURİYET DÖNEMİ TÜRK EDEBİYATI

2. Son Dönem Türk Edebiyatı

c. Mensur Eserler

5. Deneme- Eleştiri

Niçin Roman, Niçin Şiir Okuruz- Suut Kemal YETKİN

Çeviri- Cemil MERİÇ

S KİTABI: Serhat Yayınları

I. BÖLÜM

A. CUMHURİYET DÖNEMİ TÜRK EDEBİYATI

2. Son Dönem Türk Edebiyatı

c. Mensur Eserler

5. Deneme- Eleştiri

Yazılanı Yaşamak- Suut Kemal YETKİN

Kitap- Cemil MERİÇ

3.2. İncelenen Edebiyat Ders Kitaplarında Yer Alan Deneme Metinlerinin Kitaplara Göre Dağılımı

İncelenen edebiyat ders kitaplarında çeşitli deneme metinleri yer almaktadır. Bu metinlerin kitaplara göre dağılımı aşağıdaki bölümlerde tablolarla gösterilmiştir.

3.2.1. Lise Edebiyat 1 Ders Kitaplarında Yer Alan Deneme Metinlerinin Kitaplara Göre Dağılımı

Aşağıdaki tabloda lise Edebiyat 1 ders kitaplarında yer alan deneme metinlerinin kitaplara göre dağılımı gösterilmiştir.

Tablo 1:

Deneme Metinlerinin Lise Edebiyat 1 Kitaplarına Göre Dağılımı

YAZARIN ADI	DENEMENN ADI	A Kitabı	B Kitabı	C Kitabı	D Kitabı	E Kitabı	F Kitabı	G Kitabı	H Kitabı
Nurullah ATAÇ	1. Yeni Şiir	x							
	2. Sevgi Üzerine Sözler		x						
	3. Düşünmek İnanmak			x		x			x
	4. Özgürlük Üzerine				x				
	5. Şiir mi Güç Nesir mi?						x		
	6. Kitaba Hürmet							x	
Mehmet KAPLAN	1. El	x							
	2. Dilin Canlandırma Gücü		x		x				
	3. Mehmetçik			x					
	4. Medeniyet ve Üsluba Dair					x			
	5. Yazarak Düşünmek						...	x	
	6. Kalabalık ve Millet								x

Tablo 1'e göre ders kitaplarında Mehmet Kaplan'ın altı deneme metni ve Nurullah Ataç'ın altı deneme metninden faydalanılmıştır. Sadece kitapların birinde (F) Mehmet Kaplan'ın deneme metni alınmamıştır. Ayrıca bu metinlerin eğitim açısından uygun olması metinlerin kitaplardaki dağılımında etkili olmuştur.

3.2.2. Lise Edebiyat 2 Kitaplarında Yer Alan Deneme Metinlerinin Kitaplara Göre Dağılımı

Aşağıdaki tabloda lise Edebiyat 2 ders kitaplarında yer alan deneme metinlerinin kitaplara göre dağılımı gösterilmiştir.

Tablo 2**Deneme Metinlerinin Lise Edebiyat 2 Kitaplarına Göre Dağılımı**

YAZARIN ADI	DENEMENİN ADI	K Kitabı	L Kitabı	M Kitabı	N Kitabı
MONTAIGNE	1.Doğruluk Kaygısı	x			
	2.Kitaplık ve Okuma		x		
	3.Yaşamak ve Çalışmak			x	
	4. Nasıl Yazmalı?				x

Tablo 2'ye göre lise ikinci sınıf edebiyat ders kitaplarında, sadece deneme türünün 16. yy.'da kurucusu olan Montaigne' in denemeleri alınmıştır. Her kitapta bir deneme metni yer almıştır.

3.2.3. Lise Edebiyat 3 Kitaplarında Yer Alan Deneme Metinlerinin Kitaplara Göre Dağılımı

Aşağıdaki tabloda lise Edebiyat 3 ders kitapların yer alan deneme metinlerinin kitaplara göre dağılımı gösterilmiştir.

Tablo 3
Deneme Metinlerinin Lise Edebiyat 3 Kitaplarına Göre Dağılımı

YAZARIN ADI	DENEMENİN ADI	O Kitabı	Ö Kitabı	P Kitabı	R Kitabı	S Kitabı
Suut Kemal YETKİN	1. Yarına İnanmak	x				
	2. İki Hayat		x			
	3. Yeni Türk Şiiri			x		
	4.Niçin Roman,Niçin Şiir Okuruz?				x	
	5.Yazılanı Yaşamak					x
Cemil MERİÇ	1.Çağdaş İnsan,Roman ve Tiyatro	x	x			
	2.Tercüme (Çeviri)			x	x	
	3. Kitap					x
Mehmet KAPLAN	1. Aydın Kimdir?	x	x			

Tablo 3'e göre lise üçüncü sınıflarda Son Dönem Türk Edebiyatı'nda deneme türünde eserler vermiş yazarlarının metinlerine yer verilmiştir.

3.3. İncelenen Edebiyat Ders Kitaplarında Yer Alan Deneme Metinlerinin Konulara Göre Dağılımı

İncelenen edebiyat ders kitaplarında çeşitli deneme metinleri yer almaktadır. Bu metinlerin konulara göre dağılımı aşağıdaki bölümlerde tablolarla gösterilmiştir.

3.3.1. Lise Edebiyat 1 Ders Kitaplarında Yer Alan Deneme Metinlerinin Konulara Göre Dağılımı

İncelenen lise Edebiyat 1 ders kitaplarında yer alan deneme metinlerinin konulara göre dağılımı aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 4

Lise Edebiyat 1 Kitaplarındaki Deneme Metinlerinin Konulara Göre Dağılımı

KONU	A KİTABI	B KİTABI	C KİTABI	D KİTABI	E KİTABI	F KİTABI	G KİTABI	H KİTABI
Deneme Türü (Tanımı, unsurları)	Yeni Şiir (Nurullah ATAÇ)	Sevgi Üzerine Sözler (Nurullah ATAÇ)	Düşünmek İnanmak (Nurullah ATAÇ)	Özgürlük Üzerine (Nurullah TAÇ)	Düşünmek İnanmak (Nurullah TAÇ)	Şiir mi Güç, Nesir mi? (Nurullah ATAÇ)	Kitaba Hürmet (Nurullah ATAÇ)	Düşünmek İnanmak (Nurullah ATAÇ)
Deneme Türünün Diğer Unsurları (Dil ve Anlatım Özellikleri)	El (Mehmet KAPLAN)	Dilin Canlandırma Gücü (Mehmet KAPLAN)	Mehmetçik (Mehmet KAPLAN)	Dilin Canlandırma Gücü (Mehmet KAPLAN)	Medeniyet ve Üsluba Dair (Mehmet KAPLAN)		Yazarak Düşünmek (Mehmet KAPLAN)	Kalabalık Millet (Mehmet KAPLAN)
Serbest Okuma Metinleri		Şiir mi Güç, Nesir mi? (Nurullah ATAÇ)						Şiir mi Güç, Nesir mi? (Nurullah ATAÇ)

Tablo 4’te görüldüğü gibi deneme türü (tanımı, unsurları) konusu incelenen ders kitaplarının hepsinde yer almıştır. Bu konunun öğretilmesinde sadece Nurullah Ataç’ın altı deneme metni ve Mehmet Kaplan’ın altı adet deneme metninden faydalanılmıştır. İncelenen (F) kitabına Mehmet Kaplan’ın denemesi alınmamıştır.

Nurullah Ataç’ın “*Düşünmek İnanmak*” adlı deneme metni incelenen (C, E, H) kitaplarında ortak metin olarak yer almıştır. Deneme türünün diğer unsurları konusu incelenen yedi kitapta yer alan deneme metinleriyle işlemiştir. Mehmet Kaplan ın “*Dilin Canlandırma Gücü*” denemesi incelenen (B, D) kitaplarında ortak metindir.

İncelenen kitaplarda (A, H) “Serbest Okuma” konusunda Nurullah Ataç ın “*Şiir mi Güç Nesir mi?*” deneme metnine yer verilmiştir.

3.3.2 Lise Edebiyat 2 Ders Kitaplarında Yer Alan Deneme Metinlerinin Konulara Göre Dağılımı

İncelenen lise Edebiyat 2 kitaplarında yer alan deneme metinlerinin konulara göre dağılımı aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 5

Lise Edebiyat 2 Kitaplarındaki Deneme Metinlerinin Konulara Göre Dağılımı

KONU	K KİTABI	L KİTABI	M KİTABI	N KİTABI
XVI. YY. Dünya Edebiyatı (Fransız Edebiyatı Deneme Türü)	Doğruluk Kaygısı (MONTAİGNE)	Kitaplık ve Okuma (MONTAİGNE)	Yaşamak ve Çalışmak (MONTAİGNE)	Nasıl Yazmalı? (MONTAİGNE)

Tablo 5'te görüldüğü gibi XVI. yy. Dünya edebiyatı bölümünde Fransız edebiyatında deneme konusunda incelenen lise ikinci sınıf edebiyat kitaplarının hepsinde deneme türünün kurucusu olan Montaigne'in deneme metinlerine yer verilmiştir. Deneme türü bu yüzyılda ve Fransa'da ortaya çıktığından metinlerde Montaigne'den seçilmiştir.

3.3.3. Lise Edebiyat 3 Ders Kitaplarında Yer Alan Deneme Metinlerinin Konulara Göre Dağılımı

İncelenen lise Edebiyat 3 kitaplarında yer alan deneme metinlerinin konulara göre dağılımı aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 6

Lise Edebiyat 3 Kitaplarındaki Deneme Metinlerinin Konulara Göre Dağılımı

KONU	O KİTABI	Ö KİTABI	P KİTABI	R KİTABI	S KİTABI
Son Dönem Türk Edebiyatı -Mensur Eserler - Deneme Türü	1. Yarına İnanmak (S.Kemal YETKİN)	1. İki Hayat (S.Kemal YETKİN)	1. Yeni Türk Şiiri (S.Kemal YETKİN)	1. Niçin Roman Niçin Şiir Okuruz? (S.Kemal YETKİN)	1. Yazılanı Yaşamak (S.Kemal YETKİN)
	2. Çağdaş İnsan Roman ve Tiyatro (Cemil MERİÇ)	2. Çağdaş İnsan Roman ve Tiyatro (Cemil MERİÇ)	2. Tercüme (Cemil MERİÇ)	2. Çeviri (Cemil MERİÇ)	2. Kitap (Cemil MERİÇ)
	3. Aydın Kimdir? (Mehmet KAPLAN)	3. Aydın Kimdir? (Mehmet KAPLAN)			

Tablo 6’da görüldüğü gibi Son Dönem Türk Edebiyatında mensur eserlerden deneme türü konusunda incelenen ders kitaplarında Suut Kemal Yetkin’in beş, Cemil Meriç’in beş ve Mehmet Kaplan’ın bir adet deneme metnine yer verilmiştir.

İncelenen(P,R) kitaplarında “*Tercüme(Çeviri)*” (Cemil Meriç) , incelenen (O,Ö) kitaplarında “*Çağdaş İnsan Roman ve Tiyatro*” (Cemil MERİÇ) ve “*Aydın Kimdir?*” (Mehmet Kaplan) deneme metinlerinin ortak metinler olduğu görülmektedir. Mehmet Kaplan’ın metinleri (P,R,S) kitaplarına alınmamıştır.

IV. BÖLÜM

4. METİN İNCELEMELERİ VE YORUMLAR

Bu bölümde lise edebiyat ders kitaplarında yer alan deneme türlerinin metin incelemeleri ve bu incelemelere göre yapılan yorumlar yer almaktadır.

4.1. Lise Edebiyat 1 Ders Kitaplarında Yer Alan Deneme Metinlerinin Edebiyat Eğitiminde Kullanılması

Kitaplarda yer alan deneme türündeki metinlerin işleniş biçimi genel olarak; hazırlık çalışmaları, kelimeler, açıklamalar, sorular, yazarın hayatı, tür ve şekil bilgisi yönlerinden ele alınmıştır. Buna paralel olarak bu çalışmada, kitaplarda yer alan denemelerin işleniş beş ana başlık altında yapılmıştır:

- a. Metnin Seçiliş Sebebi
- b. Hazırlık Çalışmaları
- c. Metinle İlgili Açıklamalar
- d. Metin Altı Soruları
- e. Değerlendirme

Aşağıdaki incelemelerde deneme metinlerinin hangi kitaplarda yer aldığı, metnin yanında kitapların kod numaraları “A, B, C, D, E, F, G, H” biçiminde verilerek gösterilmiştir.

4.1.1. Lise Edebiyat 1 Kitaplarında Deneme Türünü Öğretmek İçin Kullanılan Metinler

A. NURULLAH ATAÇ

İncelenen lise birinci sınıf edebiyat kitaplarında, müfredat programında belirtilen konuların işlenmesinde Nurullah Ataç'ın altı denemesinden faydalanılmıştır.

4.1.1.1. *Yeni Şiir* (A)

a. Metnin Seçiliş Sebebi

Nurullah Ataç'ın “*Yeni Şiir*” adını taşıyan bu metin, 2370 sayılı Tebliğler Dergisi'nde Türk Dili ve Edebiyatı müfredat programında belirtildiği gibi deneme türünün tanımı ve bu türün unsurlarının öğretilmesi için seçilmiştir.

Tebliğler Dergisi'nde belirtildiği üzere, 9. sınıflarda ilk amaç, türün iyice ve bütün yönleriyle tanıtmaktır. Deneme türünün başarılı örneklerinden biri olan bu metin türün öğretilmesi amacıyla seçilmiştir.

Deneme türünün kurucusu 16. yy.'da Fransız yazar Montaigne'dir. Kolay tanımı yapılamayan yazı türlerinden biri de denemedir. Deneme yazarın düşünce ve görüşlerini kesin kurallara bağlamadan kişisel bir bakış açısıyla yazdığı düz yazı metinleridir. Üzerinde durulan “*Yeni Şiir*” adlı bu metinde (A) deneme türünün unsurları verilmeye çalışılmıştır. Kişisel bakış ve özgün ifadeler deneme türünün belirgin özelliklerindendir. Bu özellikler öğrencinin düşüncelerini özgün bir ifadeyle aktarmasına zemin oluşturur (Ateş, 1999, s.238).

Denemelerde kişiselilik ortaya çıktığından Montaigne, “Denemeler” adlı eserinde okuyucuya seslenirken; “Okuyucu, kitabımın özü benim. Herkes kitabımda beni, ben de kitabımı görür.” der. Buna benzer bir söyleyiş Nurullah Ataç’ta da vardır: “Deneme, ben’in ülkesidir, ben demekten çekinen, her görgüsüne her görevine ister istemez benliğinden bir parça kattığını kabul etmeyen kişi denemeciliğe özenmesin...” (Türk Dünyası Edebiyatı Kavramları ve Terimleri Ansiklopedik Sözlüğü, 2003, s.125)

Kitaba alınan bu metinde yer alan Nurullah Ataç’ın “Ben bir sanat eserinde kendi sevinçlerimi kendi acılarımı görmeliyim ki ona ilgi gösterebileyim, onu anlayabileyim. Yoksa ona büsbütün yabancı kalır.” (A) sözleri deneme türünün yazarın kişisel düşüncelerini içeren bir yazı türü olduğunu göstermektedir. Böylelikle denemenin unsurlarından olan kişisel bakış ve kişisel ifade özelliğinin önemli olduğu öğretilmektedir. Nurullah Ataç, edebiyatımızda deneme türünde eserler veren önemli temsilcilerindendir. Ataç’ın denemelerindeki kişiselliği ve üslubundaki akıcılığı bu metinde de görülmektedir.

Bireysel düşüncenin özgün bir biçimde evrensel değerlerle ortaya konulabileceği türün deneme olduğu Nurullah Ataç’ın “*Yeni Şiir*” adlı denemesiyle kavratılmaya çalışılmıştır. Çünkü şiir edebiyatımızda önemli bir yere sahip olduğundan Nurullah Ataç yeni şiir ile ilgili görüşlerini bir takım kıstaslarla ortaya koymuştur. Nurullah Ataç’ın “*Yeni Şiir*” adlı denemesiyle her şiirin nazım, ancak her nazımın şiir olmadığı fikri ortaya konarak öğrencinin düşünmesine ve tartışabilmesine imkân oluşturulmuştur. Bir sanat eserinde özgünlüğün olması gerektiği metinde vurgulanmıştır. Böylelikle öğrencilere sanat eserleri hakkında düşünce sahibi olabilmesi sağlanmıştır. Deneme türündeki yazıların düşünceyi esas aldığı kavratılmaya çalışılmıştır.

b. Hazırlık Çalışmaları

“*Yeni Şiir*” (A) metni ile ilgili yapılan hazırlık çalışmalarında metnin yazarı tanıtılmıştır. Nurullah Ataç’ın edebiyatımızda önemli bir deneme yazarı olduğu

belirtilmiştir. Yazarın, yazdığı denemeleriyle, yeni şiirin ve genç sanatçıların tanınmasında önemli bir rol oynadığı açıklanmıştır.

Nurullah Ataç'ın Cumhuriyet Dönemi yazarlarından olduğu belirtilerek öğrencide dönem ve yazar fikri canlandırılmıştır. Nurullah Ataç'ın “*Yeni Şiir*” adlı denemesinin okunacağı söylenerek yazarın bu deneme metni tanıtılmıştır.

Yazarın döneminde deneme ve eleştirileriyle özgün eserler verdiği belirtilerek o dönemdeki sanatçıları etkilediği ifade edilmiştir. Böylece öğrencilerde o sanatçılar hakkında merak uyandırılmıştır.

“*Yeni Şiir*”(A) metni ile ilgili yapılan hazırlık çalışması öğrenciyi düşünceye sevk ederek “Yeni şiir, yazıldıktan yıllar sonra da yeni olan şiirdir.” tezini öğrencilerin tartışmaları sağlanmıştır. Tartışma yoluyla öğrencilerin derse olan ilgileri artırılmıştır. Öğrencide metin hakkında fikir uyandırılmıştır.

c. Metinle İlgili Açıklamalar

Ders kitabının “Açıklamalar” bölümünde, “*Yeni Şiir*” adlı metindeki yazarın görüşleri özet olarak belirtilmiştir. Metnin öğrenciye vermeye çalıştığı düşüncenin “bir şiirin yeni sayılabilmesi için onda bulunması gereken özellikler” olduğu söylenmiştir. Yazarın yeni şiir konusunda çeşitli görüşler ileri sürdüğü belirtilerek öğrencinin dikkati bu görüşlere çekilmiştir. Yeni olmanın özgünlükle olabileceği belirtilmiştir.

Metinle ilgili yapılan açıklamada, deneme türünün özelliklerin olduğu gibi yazarın, kendi kendisiyle tartışarak ve kesin hükümlerden kaçarak görüşlerini ifade ettiği açıklanmıştır. Böylece öğrenciye, bu metnin deneme türünün unsurlarını taşıdığı gösterilmiştir.

Yazarın, incelenen metindeki(A) “Yeni şair eskimeyen, ölmeyen bir dil arasında insanlara kendilerini en iyi anlatacak, sezdirecek şekiller bulmuş adamdır.” şeklindeki ifadesi, açıklamalar kısmında kullanılarak yazarın sanat eseri ve sanat adamıyla ilgili görüşlerinin metinden hareketle öğrenilebileceği gösterilmiştir. Yazarın sanat eseri ve sanat adamıyla ilgili görüşlerinde iddiasız ve samimi olduğu açıklanmıştır.

d. Metin Altı Soruları

“Yeni Şiir” adlı metin deneme türünde bir yazı olduğu için tanım çerçevesinde öğrenciye yeni şiir ve yeni şairin özelliklerini öğreten sorular yöneltilmiştir. Bunlar:

1. Okuduğunuz denemenin konusu nedir?
2. Yazara göre yeni şiirin ve yeni şairin özellikleri nelerdir?
3. Ataç’ın yeni şair olarak nitelediği şairler hakkında daha öğrendiklerinizi hatırlayınız. Yazarın görüşlerine hangi nedenle katılıyorsunuz?
4. Yazarın; “Yarın eskiyecek bir yenilikten bana ne?” “Şuna da bak! Bu kadar eski bir şeye yeni diyor!” sözlerine siz de örnek bulunuz. Yazar bu sözler aracılığıyla kimle konuşmaktadır?
5. Yazara göre iyi sanat eserinin özellikler nelerdir?
6. Yazara göre: “Bir sanat adamının söyleyişinde kendini bulmak” ne demektir.
7. Yazarın yeni şair ve yeni şiirle ilgili görüşlerini dikkate alarak siz de bir deneme yazınız.

Sorularla metnin kavranıp kavranmadığı sorgulanmaya çalışılmıştır. Nurullah Ataç’ın “Yarın eskiyecek bir yenilikten bana ne.”, “Şuna da bak! Bu kadar eski bir şeye yeni diyor.” sözlerine uygun örnekler istenmiştir. Bunlara benzer ifadeler istenerek yazarın samimi ve rahat üslubuna dikkat çekilmiştir. Sorunun devamında yazarın bu sözler aracılığıyla kimle konuştuğu sorularak yazarın kendi kendisiyle konuştuğu sonucuna ulaştırılmıştır. Dördüncü soruyla deneme türünün özelliklerinin metinde

olduğu gösterilmiştir.

“Sanat eserinin özellikleri nelerdir? Bir sanat adamının söyleyişinde kendini bulmak ne demektir?” (A) gibi metinden hareketle cevapları bulunabilecek sorularla metnin hem iyice kavratılıp kavratılmadığı ölçülmek istenmiş hem de yazarın görüşleri öğrencilere kavratılmaya çalışılmıştır.

Son soruyla yazarın yeni şair ve yeni şiirle ilgili görüşlerini dikkate alarak öğrencilerden bir deneme metni yazmaları istenmiştir. Bu soru uygulamaya yönelik olduğundan konu pekiştirilerek yerinde ve güzel bir çalışma sağlanmıştır.

Yeni şiiri bir sanat eseri olarak görürsek iyi bir sanat eserinin özellikleri neler olmalıdır gibi öğrencilerin fikirlerini ortaya koyabilecekleri sorular öğrenciyi düşünmeye sevk etmektedir. Bu şekilde deneme türünün öğretimi sağlanmaktadır.

e. Değerlendirme

“*Yeni Şiir*” başlıklı denemenin kitapta yer alması, öğrencilerin yeni şiirin ne olduğunu öğrenmesi açısından isabetlidir. Metin, deneme türünün tanımı ve unsurlarının öğretilmesinde içerik ve teknik olarak uygun bir metindir. Yazar bu parçada görüş ve düşüncelerini serbestçe ve samimi bir üslupla anlatmış kendisiyle konuşuyormuş gibi görüşlerini ortaya koymuştur. Denemenin tanımı ve unsurlarını öğretmeye çalıştığımız lise birinci sınıf öğrencilerinin sınıf ve yaş seviyelerine uygun bir metin olma özelliğini taşımaktadır.

Nurullah Ataç’ın denemeleri öznelidir. Bu aynı zamanda denemenin en önemli özelliğidir. Nurullah Ataç edebî türleri değerlendirirken tamamen kişisel beğenisine dayanan bir yaklaşımla şiirin kendisi için diğer türlere göre daha öncelikli bir tür olduğunu belirtir (Canbek, 2003, s.73).

Bununla ilgili olarak Ataç'ın şu ifadeleri dikkate değerdir:

“Şiiri sevdiğim kadar bir şeyi sevmem... Roman, hikâye okumağa, kendilerini edebiyatçılığa kaptırmayan kişilerin yazdıkları denemeleri de okumağa bayılırım; ama onlardan ne de olsa bıkılıyor. Bir romanı, isterse Stendhal'in olsun, üst üste kaç kere okuyabilirsiniz? ...

Şiirde öz ve şekil birbirinden ayrılamayacağı içindir ki,odamıza astığımız bir resme yıllarca bakmaktan bıkmadığımız gibi sevdiğimiz şiirleri, mısraları da boyuna söyleyebiliriz. Her söyleyişimizde de, bir dost yüzü gibi, bakmağa doyamayız...” (Ataç, 1998, s.49)

Denemeci tamamen öznel bir yaklaşımla yazılarını yazmıştır. Bu denemede ise yazar sanat ağırlıklı görüşlerini ortaya koymuştur. Böylelikle yazar öğrencilere edebiyat estetiği oluşturmalarında değişik fikirler sunmuştur.

4.1.1.2. *Sevgi Üzerine Sözler* (B)

a. Metnin Seçiliş Sebebi

“*Sevgi Üzerine Sözler*” metninin yer aldığı kitapta (B) metin, deneme türünün tanımını öğretmek için seçilmiştir. Nurullah Ataç bu metinde sevgi üzerine kişisel düşünce ve görüşlerini anlatmıştır. Serbest düşüncelerin ifade alanı olan deneme türüyle öğrencilerimize sevgi konusu serbest bir üslupla anlatılmıştır. Öğrencilerimiz bu metin aracılığıyla serbest düşüncenin inceliklerini görmektedir. Soyut bir kavram olan sevgi, lise çağındaki öğrencilere kesin yargılarla öğretilmeyeceğinden bu metin seçilmiştir.

“Serbest düşüncenin ifade alanı ve nesrin bir türü olarak deneme, yazarın gözlemlediği ya da yaşadığı olay, olgu, durum ve izlediği varlıklarla ya da herhangi bir kavramla ilgili izlenimlerinin belli plana bağlı kalmayarak, tamamen kendi kişisel görüşüyle serbestçe yazıya döktüğü kısa metinler denemelerdir.” (Çetin, S.165, 2005, s.23)

Sevgi yalnızca insanda olmasa bile yine de insanın en ulvi duygusudur. Bu güzel duygunun eğiteceğimiz insanlar için kullanılması iyi olacaktır. Türk Millî Eğitiminin Genel Amaçlarının 1. maddesinde de şu şekilde yer almaktadır. “Türk Milleti’nin millî, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren; ailesini, vatanını, milletini seven ve daima yüceltmeye çalışan insanlar yetiştirmek” şeklinde ifadesini bulan sevgi kavramının öğretilmesi deneme metniyle sağlanmaktadır.

b. Hazırlık Çalışmaları

Metnin yer aldığı kitapta (B) “İnsanlar birbirlerini, doğayı sanatı, Tanrı’yı, başka varlıkları niçin severler? Bu konuda düşündüklerinizi sınıfta tartışınız.” şeklinde sınıfa tartışma konusu verilmiştir. Böylece öğrencilerin dikkati derse çekilmiştir. Yazarı veya metni tanıtmaya ilişkin herhangi bir çalışma verilmemiştir.

Edebiyatla eğitim arasında daima bir bağ vardır. İnsan düşünen ve düşündüklerini yorumlayan bir özelliğe sahiptir. Bu tür sorularla öğrenci düşünmeye sevk edilmektedir. Bir nevi öğrencide gizil durumda olan düşünceleri ortaya çıkarılmaktadır. Deneme türünün de düşünce yazılarından olması dersin eğitim ve öğretim açısından işlenmesini daha kuvvetli kılacaktır. Bu yolla derse hazırlanmış hâle getirilen öğrenci deneme türünü daha iyi kavrayacaktır.

c. Metinle İlgili Açıklamalar

İncelenen kitabın (B) açıklamalar bölümünde Nurullah Ataç’ın 1898–1957 yılları arasında yaşamış Cumhuriyet Dönemi yazarlarımızdan deneme, eleştiri ve söyleşi türündeki yazılarıyla tanınan bir yazarı olduğu belirtilmiştir. Türk kültürü üzerine, özellikle de edebiyatımıza dair yazdıklarıyla yeni düşünceler getirdiği belirtilmiştir. Yazdığı eserleriyle okurlarına yeni ufuklar açtığı söylenmiştir.

İncelenen kitaptaki (B) metnin açıklamalar kısmında Nurullah Ataç'ın deneme yazarlığının yanında birçok genç edebiyatçının yeteneğini keşfettiği, onların şair ve yazar olmalarında etkili olduğu belirtilmiştir.

İncelenen kitapta (B) “Kısa Açıklamalar” olarak belirtilen kısımda yazar Nurullah Ataç tanıtılmıştır. Kısaca Nurullah Ataç'ın hayatı, eserlerinin uygunluğu ve kişiliği hakkında bilgi verilmiştir. Deneme türünde de özgün eserler verdiği belirtilerek yazarın edebî kişiliği öğretilmeye çalışılmıştır. Bu şekilde öğrencinin okuduğu metni daha iyi kavrayacağı düşünülmüştür.

Açıklamalar bölümünün son kısmında metin ele alınmış, öğrencinin okuduğu parçada yazarın, sevgi konusunda kişisel düşünce ve görüşlerini anlattığı belirtilmiştir. Bu tür açıklamaların yapılması öğretilecek tür olan denemenin daha iyi kavranmasını sağlayacaktır. Sonuç olarak denemenin bir düşünce yazısı olduğu kavratılmıştır.

d. Metin Altı Soruları

İncelenen kitapta (A) araştırma soruları olarak alınan bölümde metin içeriğine ve tür öğretimine yönelik sorular bulunmaktadır. Metin sonlarındaki değerlendirme soruları öğretmenin dersin amaçlarını denetleyebilmesi için vazgeçilmez araçlardır. Ayrıca bu sorular kendi kendine ders çalışan öğrencilerin öğrenmelerin de önemli bir öneme sahiptir. Metin altı soruları öğrencilere yöneltildikten sonra yapılan değerlendirmelerle geri dönüşler yapılabilir. Bu şekilde yeterli düzeyde öğrenilmeyen bölümler tekrar edilebilir.

Metin altı soruların yer aldığı bölümde (B) işlenen edebî türün, dönemin, akımın ve yazarın genel özellikleri yansıtan sorulara yer verilmiştir. Bu sorular:

1. Yazar, sevgi konusunu hangi açıdan ele almıştır?

2. Bir yazarın herkesçe paylaşılmayacak düşünceleri önce sürebilmesi onun hangi tavrıyla ilgilidir? Bu tavır hangi tür yazılarda mutlaka gereklidir.

3. Metinde bazı yargılar verilirken “belki” türünden ifadelerin kullanıldığı görülüyor. Yazar bu ifadelere niçin başvurmuş olabilir?

4. Yazara göre gerçek sevginin mümkün ama çok güç olduğu anlaşıyor. Bunun hangi sözlerden anlıyorsunuz?

5. Yazarın söylediklerini kanıtlamak gibi bir düşüncesi olup olmadığını tartışınız.

6. Parçayı açıklık-kapalılık açısından değerlendiriniz.

İncelenen kitapta (B) yer alan yukarıdaki birinci ve dördüncü sorular metni anlamaya yönelik sorulardır. İkinci, üçüncü ve beşinci metin altı soruları deneme türünün öğretilmesi için sorulmuştur. Bu üç soruyla deneme türüne ait olan herkesçe paylaşılmayan şahsi düşüncelerin serbestçe ortaya konulmasının denemeye ait olduğu gösterilmiştir. Ders kitabındaki metinde “belki” türünde ifadelerinin kullanılmıştır. Bu ifade tarzı denemelerin bir özelliğidir. Üçüncü soruyla denemenin bu özelliği metinden hareketle öğretilmiştir.

İncelenen kitapta yer alan metin altı sorularının altıncı sorusu öğrenciye bu konu hakkında hiçbir bilgi verilmeden parçanın açıklık-kapalılık açısından değerlendirmesi isteniyor. Hangi açıdan olduğu belirtilmemiştir. Bu soru çok soyut bir şekilde ortaya konmuştur. Öğrenci bu soruyu cevaplamakta zorluk çekecektir. Bu tarz sorular öğretim açısından uygun bir soru şeklini içermemektedir.

e. Değerlendirme

“*Sevgi Üzerine Sözler*” denemesinin seçilmesi müfredatta belirtilen deneme türünün öğretilmesi için uygun bir metindir.

Hazırlık çalışmalarında öğrencileri düşünmeye sevk eden soruyla başlaması soyut bir kavram olan sevginin her öğrencide çağrıştırdığı düşüncelerin farklılıklarını gösterecektir. Bu farklılıkları gören öğrenciler şahsi düşünce metni olan denemeyi daha iyi kavrayarak kendi görüşlerini ortaya koyma imkânı bulacaklardır.

Denemeci kesin yargılara gitmez çok yönlü işlediği konusunun gerçeğini arar, ararken bilgileri yoklar, karşılaştırmalar yapar ancak kesinlikle bir şeyi ispatlamaya çalışmaz.

Denemeler soyut ve karmaşık düşünceleri dile getirebilir. Denemede işlenen konu soyut olabilir ancak dilin açık ve anlaşılır olması gerekir. Bu açıdan bu metin dil ve anlatım yönünden uygun bir metin olma özelliğini göstermektedir. Bu tür deneme metinleri seçilerek türün öğretilmesi sağlanmış olacaktır. “*Sevgi Üzerine Sözler*” metni kitaba alınış yeri ve sunulmuş biçimiyle öğretim programına uygun bir metindir.

4.1.1.3. *Düşünmek, İnanmak* (C, E, H)

a. Metnin Seçiliş Sebebi

Nurullah Ataç’ın “*Düşünmek, İnanmak*” adlı denemesi incelenen kitaplarda (C, E, H) deneme türünün tanımı ve unsurlarını; konu, düşünce, görüşler, dil ve ifade özelliklerini öğretmek için seçilmiştir.

Düşünmek insanın yaratılışının bir gereğidir. Dolayısıyla düşünme melekesine sahip olan insanoğlu bu sayede diğer canlılardan ayrılır. Öğrencinin düşünerek inanmaya ulaşacağı ve hayatta başarılı olacağı belirtilmiştir.

Öğretilecek türün deneme olmasından dolayı incelenen metnin başlığı uygun seçilmiştir. Çünkü deneme serbest düşünme yazıları olduğundan öğrenci metinle edebî tür arasında kolayca ilişki kurabilecektir.

Metnin seçilmesinde anlatımındaki akıcılık, doğallık ve konusunun anlaşılır olması etkili olmuştur. İncelenen kitaplardaki (C, E, H) deneme metni, türünün temel özelliklerini taşıması, türünün seçkin örneklerinden olması, sanat ve fikir değeri taşıması sebebiyle seçilmiştir.

b. Hazırlık Çalışmaları

“*Düşünmek, İnanmak*” denemesinin yer aldığı kitabın (E) hazırlık çalışması bölümünde çeşitli yönlerden bilgiler verilerek öğrencinin dikkati derse çekilmiştir.

Hazırlık çalışmalarında roman, hikâye ve tiyatro türlerinin Tanzimat’tan sonra gelişmelerini sürdürürken 20. yy. başlarında gazete ve dergilerin artmasıyla gezi, anı, fıkra, eleştiri, deneme gibi düz yazı türlerinin geliştiği anlatılmıştır. Düz yazı türlerinin gösterdiği gelişim anlatılarak öğrenci bilgilendirilmiştir. Deneme türünün de bu gelişim içinde yer alan bir tür olduğu vurgulanmıştır. Bu açıklamalardan sonra öğrenciden yakın zamanda yaşadığı herhangi bir olay ve ilgisini çeken bir davranış hakkındaki düşüncelerini sözlü olarak ifade etmeleri istenmiştir. Bu şekilde öğrenciye serbest düşünme kabiliyeti kazandırılmak istenmiştir.

Ders kitabının (E) hazırlık çalışmasının diğer bölümü ise yazar Nurullah Ataç’ın hayatı ve edebî kişiliği hakkında verilen kısa bilgileri içermektedir. Nurullah Ataç’ın ayrıntılara giren, düşündürmeyi sağlayan bir yazar olduğu vurgulanmıştır.

İncelenen kitabın (E) hazırlık çalışmalarının son kısmında öğrencinin önceden okuduğu bir deneme metni ile bu metin arasındaki benzer yönler buldurularak kıyas

yoluyla derse hazırlık yapılmıştır. Kitaptaki (E) bu metnin hazırlık çalışmaları bölümünde alışılmış hazırlık çalışmalarından farklı olarak yazar ve tür hakkında bilgi verilmiştir.

İncelenen diğer kitaptaki (C) hazırlık çalışmalarında “düşünen insan” ile “düşündüğünü sanan insan” arasındaki farklar sorulmuştur. Öğrencinin bu soruları cevaplayarak derse hazırlanması sağlanmıştır.

İncelenen kitapta (C) yer alan hazırlık çalışmasındaki “Bir toplumda düşünen ve doğru kararlar alan insanların sayısı nasıl arttırılabilir?” şeklindeki hazırlık sorusu metnin daha iyi kavranmasını sağlamaktadır. Çünkü sorunun cevabı metnin içinde geçmektedir. İncelenen bu kitaptaki (C) hazırlık sorularının metinle uygunluk göstermesi metnin kolayca öğretilmesini sağlamaktadır.

İncelenen kitapların birinde (H) farklı düşünceleri öğrenmenin faydaları sorulmaktadır. Bu tür hazırlık çalışması öğrencide insanların farklı farklı düşüncelere sahip olabileceklerini ve bunları öğrenmenin faydalı olacağı düşüncesi ifade edilerek derse hazırlık sağlanmıştır.

“*Düşünmek, İnanmak*” denemesinin yer aldığı kitaptaki (H) hazırlık çalışması öğrencilerden “düşünmek” ve “inanmak” kelimelerinin sözcük anlamlarını bulmaları istemektedir. Aralarındaki temel farkları buldurarak işlenecek deneme metninin daha iyi kavratılması sağlanmış olmaktadır.

İncelenen kitaplardaki (C, H) hazırlık çalışmaları metnin içeriğine yönelik hazırlıkları içermektedir. Diğer kitapta (E), ise hem tür hem içerik açısından öğrenci hazırlanmaktadır. Bu açıdan değerlendirildiğinde (E) kitabının hazırlık çalışmalarının daha başarılı olduğu söylenebilir.

c. Metinle İlgili Açıklamalar

İncelenen kitapta (C) yazar, metinde geçen düşünmek ve anlamakla ilgili görüşlerini deneme üslubuna uygun olarak rahat bir anlatımla yazdığı belirtilmiştir. İnsanoğlunun düşünmekten korktuğunu ve bu yüzden çoğu zaman körü körüne geleneğe bağlı kaldığı belirtilmiştir. Zamanla bu benimsediği görüşleri inancı hâline getirdiğini belirtilmektedir. Bu tür yanlış inançların düzeltilmesi çok güç olmaktadır. Yazar bu noktalara değinerek kişisel kaygılarını ortaya koymaktadır. Lise çağındaki öğrencilere bu konunun düşündürülerek öğretilmesi, yanlış uygulanan inanışların, geleneklerin düzeltilmesini sağlayacaktır.

Nurullah Ataç’a ait “*Düşünmek, İnanmak*” denemesinin orijinal biçimiyle kitaba alındığı belirtilmiştir. Bu yüzden metin yazıldığı dönemin yazım ve noktalmasına göre verilmiştir. Kitapta (C) yazılan bazı kelimelerin “İnsan oğlu”, “düşünmeğe”, “çarpmışağa” “yer yüzü”, “başarmağa” kelimelerinin yazımının günümüzde farklı olduğunu belirtmiş ve doğru yazımları “insanoğlu”, “düşünmeye”, “çarpmaya”, “yeryüzü”, “başarmaya” şeklinde olduğu gösterilmiştir. Yazım bakımından bu uyarıların yapılması yerinde olmuştur. Ancak bu tür bilgilerin verileceği ders dil bilgisi olmalıdır. Amaç burada deneme türünün öğretilmesi olacağından yerinde olmamıştır. Öğrenci şimdi kullanılmayan yanlış uygulamaları görüp doğru diye benimseyebilir ya da metnin açıklamalar kısmını okumadan gösterildiği şekliyle kabullenebilir.

Yine incelediğimiz kitapta (C) noktalama işaretlerinden iki noktanın “ : ” kullanımında metinde geçen eski kullanım şeklinin bugün kullanılmadığını, iki noktadan sonra büyük harfle başlanması gerektiği vurgulanmaktadır. Açıklamalar bölümünü okumayan öğrencinin yazım ve noktalamayla ilgili bu tür yanlış kullanımlar görmesi doğrunun öğretilmesi açısından yerinde bir uygulama olmayacağını göstermektedir. Metin seçiminde bu tür noktalama ve yazım ile uygulamalara dikkat edilmeli bugün kullanılan şekliyle düzenlenmiş metinler seçilmelidir.

İncelenen diğerk kitapta (E) metinle ilgili kısa bir açıklama yapılmaktadır. Bu açıklamaların “C” kitabındakine benzer açıklamalar olduğu görölmüştür. Nurullah Ataç’a göre, körü körüne edinilmiş inançların çoğu kez yapıcı değil, yıkıcı olduğu incelenen bu kitapta (E) belirtilmiştir.

İncelenen kitapta (E) yazarın üslubuyla ilgili açıklamalar yer almaktadır. Yabancı sözcüklere yer vermeden, konuşur gibi bir anlatımla devrik cümleler kullanarak yazdığı açıklanmıştır. Bu açıklamayla öğrenci Nurullah Ataç’ın üslubu hakkında bilgi sahibi olmuştur. Yazarımız Nurullah Ataç’ın yazdığı bu denemede göze çarpan devrik cümle kurma alışkanlığını Fransızca çevirmenliği yapmasından geldiğini görmekteyiz.

İncelediğimiz diğerk kitabın (H) açıklamalar bölümünde Nurullah Ataç’ın hayatı ve eserleri hakkında kısa bir bilgi verilmiştir. Bu tür bir açıkların yapılması metnin daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır. Açıklamalar kısmının ilk bölümünde bu bilgiyi alan öğrenci devam eden açıklamaları daha iyi anlayacaktır. Çünkü her şair ve yazarın eserlerinde kendi hayatlarından bir parça bulmak mümkündür. Bu da eserin anlaşılmasını ve yorumlanmasını kolaylaştıracaktır.

İncelenen bu kitaptaki (H) metinde, “insan”ın en yaygın tanımlamasının “İnsan düşünen bir varlıktır.” yargısı olduğu metinle ilişkilendirilerek “inanmak” sözünün “düşünmek” sözüyle birlikte akla geldiği vurgulanmıştır.

Nurullah Ataç’ın bu iki sözcüğü, “düşünmek”, “inanmak” nasıl anlayıp yorumluyorsa o şekliyle okuyucusuna verdiği belirtilmiştir. Bu açıklamayla deneme türüne ait kişisel kavrayış ve yorumlama özelliği vurgulanmıştır. Görüşlerini bu iki kavrama dayandırarak açıkladığı belirtilmiştir.

İncelenen kitaplardaki (C, E, H) açıklamalar bölümlerinin metnin açıklanmasında yeterli olduğu görölmektedir.

d. Metin Altı Soruları

İncelenen kitapların birinde (C) “Metin Üzerine Çalışmalar” olarak yer alan bölümde sorular metni anlamaya, kavramaya, yorumlamaya yöneliktir. Bunlar şu şekilde sorulmuştur:

1. Yazara göre, insan niçin düşünmekten korkar?
2. İnsanoğlu düşünmekten kaçınca nelere bağlanıyor. Niçin?
3. Son paragraftaki düşüncelere katılıyor musunuz? Niçin
4. Yazar, görüş ve düşüncelerini ispat etmeye çalışıyor mu? Bunu nereden anlıyorsunuz?
5. “Düşündüklerini sanan kimselerin çoğu böylece salt inana, bir inanca bağlandıkları için de düşünmekten kurtulmuş kimselerdir.” Yazarın bu görüşüne katılıyor musunuz niçin?

Yukarıdaki 1. ve 2. sorular metni anlamaya yönelik sorular özelliğini taşımaktadır. 3. soru öğrencinin düşüncelerini serbestçe ortaya koymasını sağlayan bir sorudur. Böyle bir soruyla öğrencinin anladıklarını yorumlaması ve düşüncelerini ifade etmesi sağlanmış olmaktadır.

Yukarıdaki soruların 4. sorusu deneme türünü öğretmeye yönelik bilgi sorusudur. Taksonomik değeri açısından öğrencinin deneme türüne ait olan özelliği yazarın görüş ve düşüncelerini ispat etme kaygısında olmadığını göstererek öğretmektedir. “Kazandırılacak bilgiler metinden hareketle verilir.” (Tebliğler Dergisi, S.2370, 1992, s.816) ifadesi uygulanmaktadır.

Kitaptaki (C) 5. soruyla parçadan alınan yazara ait bir söz, öğrencilere yorumlattırılıyor. Bu soru öğrencilere yorum kabiliyeti kazandırmaktadır. Yine deneme türünün bir özelliği olan herkesin kendine ait şahsi düşüncelerini ortaya koymasını sağlamaktadır. Bir nevi türün özelliğine ait uygulama öğrencilerden istenmektedir.

İncelenen kitabın (E) “Araştırmalar” bölümünde yer alan metin altı soruları şöyledir:

1. Yazara göre, gelmiş geçmiş düşünce ve görüşler neye dayanır, bunların ortak nitelikleri nelerdir, insanoğlu neden düşünmekten çekinir?
2. İnsanlar düşünme güçlüğü karşısında nelere bağlanabilirler ve hangi nitelikleri kazanıp hangi davranışlarda bulunurlar? Örnek veriniz.
3. İnan, gerçekten insanı yapıcı kılar mı? Bir inana bağlanıp bağımsız düşünememenin ne gibi zararları vardır? Bir örnek üzerinde açıklayınız.
4. Okuduğunuz bu yazıyı, dil, cümle kuruluşu ve anlatım yönünden inceleyiniz.

Kitaptaki (E) ilk üç soru metni anlama ve yorumlamaya ait sorulardır. Bu sorular yoluyla öğrencinin metni anlayıp anlamadığı kontrol edilmiştir. Araştırmalar bölümündeki dördüncü soruyla hem yazarın üslubu sorulmakta hem de kitapta (E) açıklamalar bölümünde verilen bilgiler öğrencilerden istenmektedir. Deneme türünün unsurlarını öğretilmesinin ölçülmesi açısından müfredata uygun bir sorudur. Deneme türüne ait bir özellik olan yazarın kendisiyle konuşuyormuş gibi yazması bu soruyla öğrencilere tespit ettirilmiştir.

İncelenen bu kitaptaki (E) bütün soruların cevaplarının açıklamalar bölümünde yer alması öğrencilerin soruları rahat cevaplayabilmesi açısından kolaylık sağlamıştır.

Nurullah Ataç’ın “*Düşünmek, İnanmak*” adlı denemesinin yer aldığı diğer kitapta (H) metin altı soruları şu şekilde sorulmuştur:

1. İnsan düşünmekten neden korkar? Bu korku yaygın bir duygu olsaydı, insanlık tarihi gelişebilir miydi? Açıklayınız.
2. Herhangi bir konuya, soruna düşünce yoluyla yaklaşmanın sağlıklı yolları nelerdir? Anlatınız.
3. İnanmak hangi açılardan kolaydır? “İnanlar” ne zaman, hangi durumlarda tehlikeli olabilir?

4. Siz, yazarın yorumlarına katılıyor musunuz? Katılıp katılmadığınız yorumları gerekleriyle söyleyiniz.

Yukarıdaki soruların çoğunluğu metni yorumlamaya yönelik sorulardır. Sorularda asıl amacın metnin anlaşılmasıyla birlikte türün kavratılması olması gerekir. Metin altı soruların cevaplarının metinden bulunabilecek tarzda olması gerekir. Kavranılmayan metni öğrencinin değerlendirmesi mümkün değildir. Metin altı sorularının konulardan uzak, ilgisiz olmamalıdır. Sorularla metin kavratılıp yorum yaptırabilmelidir.

Sorular yoluyla edebiyat dersinin bütünlüğü pekiştirilmiştir. İncelen kitaplardaki yukarıdaki sorularla edebiyat öğretimin çeşitli yönleri ele alınmıştır. Öğrencinin kavrama, analiz, sentez ve yorumlama gibi unsurları ele alınmıştır. “Edebiyat dersi bir bütündür. Bütünü oluşturan parçaların eksik olmaması gerekir. Bir edebiyat kitabında ele alınan metnin anlaşılıp anlaşılmadığını ölçmeye yönelik olarak sorulan sorular metni anlamaya yardımcı olmalıdır.” (Kutlu, 2000, s.79)

Mehmet Kaplan ise bu konuda şu hususlara dikkat ettiğini belirtir:

“Edebiyat tarihi ile metin tahlilini birleştirdim. Metin tahlili çok önemli konu. Edebî metinler ancak belli bir sûrette tahlil edildikleri zaman derin bir mâna kazanırlar... Metin tahlili metodu mühim bir farktır. Bu diğer kitaplarda hâlâ yoktur. Ayrıca daha önceki kitaplarda umumiyetle sorular sorulurdu. Bu sorular önemli ama dikkat ettim bu soruların metinle alâkası yok. Gelişigüzel sorular. Bizzat ben kendim, o metinleri okuyup, o sorulara cevap vermek isteyince, soruların karşılığını metinlerle bulamadım. Çünkü soru sormak metin tahlilini gerektiriyor. Şimdiye kadar bizde edebiyat dersleri, hocaların şahsi zevk ve temayüllerine göre okutulmuş, metinler de rastgele seçiliyor. Ben seçtiğim metinleri incelerken, metne dayalı sorular sormaya dikkat ettim. O metinleri okuyanlar, soruların orada bulacaklardır.” (Kaplan, 1996, s.7)

İncelenen bu kitaplıktaki (H) soruların tamamen metne dayalı sorular olduğu söylenemez bu yüzden sorular tam isabetli olarak sorulmamıştır.

İncelenen kitaplardaki (C, E) metin altı soruların metne dayalı ve türün inceliklerine göre sorulmuş sorular olduğunu görmekteyiz. Diğer kitapta (H) ise bu özelliğin göz ardı edildiği görülmüştür.

e. Değerlendirme

Nurullah Ataç'ın "*Düşünmek, İnanmak*" adlı denemesinin yer aldığı kitaplarda (C, E, H) yazar "düşünmek" ve "inanmak" kavramlarıyla ilgili düşüncelerini konuşur gibi rahat bir anlatımla dile getirmiştir. Düşünmek ve inanmak kavramları arasında bağlantı kurarak anlatmıştır. Bu iki sözcüğü nasıl kavlıyor ve yorumluyorsa bize de öyle anlatmıştır.

Her insanın düşünmek istediğini, ancak düşünmenin güçlüğü karşısında belli bir görüşü benimseyerek inanç hâline getirdiğini belirterek toplumda düşünmeden oluşan körü körüne edinilmiş inançların ise çoğu kez yapıcı değil, yıkıcı oldukları kavratılmıştır.

Deneme türünde yazılmış düşünce konulu metin olması türün kavratılması açısından uygun bir metin olma özelliğini göstermektedir. Düşünmek kavramıyla bağlantı kurularak deneme türünün tanımı öğretilmektedir.

İncelenen kitapta (C) metnin yazıldığı dönemdeki yazım ve noktalama şekliyle verilmesi hatalı öğrenimleri ortaya çıkarabilecektir. Bu şekildeki bir uygulama sonucu kelimelerin doğru yazımlarının öğretilmesi açısından karışıklık olacaktır. Öğretim tam ve doğru sağlanamayacaktır.

İncelenen kitaplarda (C, E, H) deneme türünün öğretilmesine ve yazarın tanıtılmasına yetecek derecede edebiyat bilgileri tür ve şekil bilgileri verilmiştir. Ancak kitapların birinde (H) deneme türünün edebiyatımızdaki en önemli temsilcisi olan

Nurullah Ataç aynı kitapta (H) örnek metin olarak alınmış olunmasına rağmen yazarın ismi kitapta “Edebiyat Bilgileri” kısmında yer almamıştır. Bu uygulama bir eksiklik niteliğindedir.

Kitaplarda metnin seçiliş sebebine uygun olduğunu görmekteyiz. Hazırlık çalışmalarının öğrenciyi derse hazırlar nitelikte sorular sorulmuştur. İncelenen kitaplarda metinle ilgili açıklamalar metnin anlaşılmasına yardımcı olmuştur. Metin altı soruların sadece (H) kitabında metinden uzak nitelik taşıdığı tespit edilmiştir.

Nurullah Ataç’ın “*Düşünmek, İnanmak*” denemesi, deneme türünün öğretilmesi için uygun bir özellik göstermektedir.

4.1.1.4. *Özgürlük Üzerine* (D)

a. Metnin Seçiliş Sebebi

İncelenen kitapta (D) Nurullah Ataç’ın “*Özgürlük Üzerine*” denemesi lise birinci sınıflarda okuyan öğrencilere deneme türünün tanımı ve unsurlarını öğretmek için seçilmiş bir metindir.

İnsanı ilgilendiren soyut soruların üzerine yazılan nesir biçimindeki yazılara deneme denir. Hayat, ölüm, sevinç, hüzn, kardeşlik, barış, özgürlük, savaş, kin denemecilerin çokça tercih ettiği konular arasında gelmektedir. Konuların anlatılmasında şairin özgür bir biçimde konuyu ele alması söz konusudur. Kendi üslubuyla, kendine özgü tarzıyla oluşturduğu yazılardır (Yakıcı, Yücel, Doğan, Yelok, 2005. s.253). Yazarın serbestçe düşüncelerini yazabildiği bir edebî tür olan denemenin öğretiminde “*Özgürlük Üzerine*” denemesinin seçilmesi tür ile konu yaklaşmasını sağlamıştır. Öğrencilerin konuyu anlamalarıyla birlikte türle bağlantı kurmaları daha kolay olmuştur.

Türk Dili ve Edebiyatı müfredatında deneme türü bölümünde eserlerinden faydalanılacak yazarlardan biri de Nurullah Ataç'tır. Müfredatta tür öğretimi türün en iyi temsilcilerinden seçilerek öğretilmesi gerektiğinden Nurullah Ataç'ın deneme metni tercih edilmiştir.

Türk Dili ve Edebiyatı programı doğrultusunda bu metin, türün temel özelliklerini taşıması, türünün en seçkin özelliklerinden olması ve sanat ve fikir değeri taşıması nedeniyle seçilmiştir. Türün temel özelliklerinden, denemenin serbestçe ve kanıtlama kaygısı güdülmeden yazarın özel üslubuyla yazdığı bir metin olduğu öğrencilere gösterilmiştir. Nurullah Ataç programda eserlerinden faydalanılacak yazarlarımızdandır. Dolayısıyla bu metin türün en seçkin örneklerinden olup sanat ve fikir değeri taşıma özelliğine sahip bir metindir. Nurullah Ataç Türk Edebiyatı'nda denemeleriyle ün yapmış eserlerinde sade Türkçe'yi savunan sanat ve fikir adamımızdır.

Lise çağındaki genç, yaşının verdiği enerjiyle daha fazla istekleri olan fikirlerine ve düşüncelerine saygı duyulmasını bekleyen bir durumdadır. Özgürce kararlar alabilmek ve bunları uygulayabilmek ister. Bu metinle öğrenci bu bilgileri öğrenir. Kendi kişiliğini serbestçe ortaya koyabilen, düşüncesini ifade edebilen bir yapıya ulaşmasını sağlar.

Edebiyat kitaplarında seçilen metinler aracılığıyla öğrencilerimizin okuduklarını anlayan, yorumlayan ve ondan kendisine ait düşünceler ortaya koyabilen bireyler yetiştirmek amacı güdülür. Bir düşünce söylemeden, yazılmadan bir düşünce olmuş sayılmaz. Her şeyden önce bu düşüncelerin tartışılması yani söylenmesi gerekir. Bu şekilde düşünceler yön ve istikamet bulur. Öğrenci metinlerden kazandığı birikimle kendi kimliğini ve kişiliğini oluşturur.

Eğitimin amacı hep aynı düşünen bireyler yetiştirmek değildir. Deneme metinleri ise farklı düşünen bireylerin oluşmasında önemli bir yere sahiptir. Bu kitapta denemenin seçilmesindeki amaç, özgür düşüncelerin ifade edilmesinin kişilik

gelişimindeki etkisi ortaya konarak deneme türünün özgür düşünceler ortaya koyan bir düz yazı türü olduğu kavratılmıştır.

b. Hazırlık Çalışmaları

Nurullah Ataç'ın incelediğimiz kitapta yer alan “Özgürlük Üzerine” adlı denemesinin öğretilmesi doğrultusunda yapılan hazırlık çalışmaları derse geçmeden önce öğrenciyi motive etmeye yarayan bir hazırlıktır. Bu kitaptaki (D) sorular öğrencide merak ve ilgi uyandırmaya yönelik olduğunu görüyoruz. Bunlar:

1. Özgürlük, insanlar için neden önemlidir? Tartışınız.
2. Düşüncelerinizi serbestçe yazabileceğiniz bir defter edininiz ve bugünden itibaren her konudaki düşüncelerinizi yazınız.

Hayat, ölüm, aşk, gurbet, sanat, felsefe, din, aile, gelecek, politika, eğitim, adalet ve özgürlük gibi kişiyi ve toplumu ilgilendiren her konu üzerinde deneme yazılabilir (Bülbül, 2000, s.90). Burada da görüldüğü üzere özgürlük gibi genel ve soyut bir konu hakkında öğrencilerin neler düşündüğü “ Özgürlük, insanlar için neden önemlidir? Tartışınız.” şeklinde sorularak öğrenciyi denemenin konusuna çekmektedir. Zaten hazırlık çalışmaları öğrenciyi düşünme ve araştırmaya yöneltecek nitelikte olması gerekmektedir. Bu soruyla öğrencinin düşünmeyle birlikte araştırmaya sevk edildiği görülmektedir.

İncelenen kitaptaki hazırlık çalışmalarının 2. sorusu “Düşüncelerinizi serbestçe yazabileceğiniz bir defter edininiz ve bugünden itibaren her konudaki düşüncelerinizi buraya yazınız.” şeklindedir. Öğrenciye dersten önce yaptırılmak istenen çalışmayla öğrenci deneme türünün yazım tekniğine yakınlaştırılmıştır. Böylece öğrencinin türün özelliklerini görmesi hedeflenmiştir. Zira deneme, bir yazarın kendi isteğine göre seçtiği her hangi bir konuda kesin yargılara varmadan kişisel düşüncelerine kendi kendisiyle konuşup tartışmış gibi bir üslupla yazdığı düşünce yazıları olduğundan öğrencinin bu özellikleri görmesi sağlanmıştır (Karasoy, Yavuz, Direkçi, 2005, s.36).

Hazırlık çalışmalarının ikinci sorusuyla denemenin tanımının birbirine yakın olması türün özelliklerinin kavratılmasında önemli bir rol oynayacaktır. Hazırlık çalışmalarındaki sorularla öğrencilerin konuya karşı ilgisinin artması sağlayacaktır.

Öğrenci her konuda serbestçe düşüncelerini yazmanın deneme türüne ait bir unsur olduğunu tür ve şekil bilgileri verilirken gördüğünde bilgileri pekişecek ve daha iyi öğrenme sağlayacaktır. Hazırlık çalışmalarının metnin türüne göre olması gerekmektedir. Buradaki sorularda buna uygunluğu görmekteyiz.

Özgürlüğün, insanlar için neden bu kadar önemli olduğunu tartıştırıyor, daha sonra ise öğrencilerden bir defter edinip her konudaki düşüncelerini serbestçe yazmalarını istemektedir. Bu tür hazırlık çalışmalarıyla öğrencinin düşünmesi ve düşündüklerini serbestçe ifade etmesi sağlanmaktadır. “...öğrencilere dengeli, hür ve sistemli düşünme alışkanlığı; alıştırma, tartışma, değerlendirme, yorumlama ve sentez gücü kazandırılmaktadır.” (Tebliğler Dergisi, S.2370, 1992, s.814)

İncelenen kitaptaki hazırlık çalışmaları sorularının öğrencide merak uyandıran incelemeye araştırma ve uygulamalarıyla öğrenciyi metne çekip dersi aktifleştirmesi açısından olumlu özellikler taşımaktadır.

c. Metinle İlgili Açıklamalar

Açıklamalar kısmında “*Özgürlük Üzerine*” adlı metnin bir deneme metni olduğu bilgisi verilmiştir. Daha sonra deneme türünün özellikleri hakkında deneme türünün kurucusu olan Montaigne’in şu sözleri verilmiştir: “Herkes önüne bakar, ben içime bakarım, benim işim yalnız kendimledir; hep kendimi gözden geçiririm; kendimi yoklarım. Bir şey öğretmem, yalnız anlatırım.” ifadesiyle denemenin unsurları türün kurucusunun ifadeleriyle verilmiştir.

Denemeci kendi kendisiyle konuşur gibi bundan öte karşısında biri varmış da onunla dertleşiyormuş gibi yazar. Örneğin bu edebî türün kurucularından sayılan Montaigne yazılarını bu hava içinde oluşturmuştur Dünya edebiyatının baş eserleri arasında yer alan “*Denemeler*” ini. İşlediği konuların başında da kendisi gelir. Ancak Montaigne kendisini anlatarak bütün insanlığı anlatmak ister. Her insanda olan insanın bütün hâllerini kendine bakarak anlatır (Özdemir, 2002, s.179). Metni okuyan öğrencinin kısa kısa bilgilendirildiği kısım olduğundan deneme tanımına girilmemiş metinden hareketle türün özellikleri anlatılmıştır.

Deneme türünün Tanzimat’tan sonraki döneme giren nesir türlerinden biri olduğu hakkında bilgiler verilmiştir. Bu tür bilgilerin verilmesi metnin daha kolay anlaşılmasını ve yorumlanmasını sağlamaktadır. Öğrenci türün tarihi seyir içinde edebiyatımızdaki yerini öğrenerek metni daha iyi kavrayacaktır. Bu tür bilgilerin açıklamalar kısmında verilmesi yerinde olmuştur.

İncelenen kitapta (D) “Açıklamalar” adlı kısımda metnin yazarı Nurullah Ataç’ın hayatı, üslubu hakkında da kısa bir bilgi verilmiştir. Nurullah Ataç’ın Türkçe’nin sadeleşmesi çalışmalarıyla birlikte deneme, eleştiri, söyleşi gibi türlerde eserler veren bir yazarımız olduğu belirtilmiştir.

Yukarıdaki gibi deneme türünün tanımı, unsurları ve dünya edebiyatındaki kurucusu ve bizim edebiyatımızdaki gelişimi hakkında bilgiler verildikten sonra, “*Özgürlük Üzerine*” adlı parçanın kısaltılarak alındığı belirtilmiştir. Bunlardan sonra parçanın içeriğiyle ilgili kısa açıklamalar yapılmıştır.

Parçada yazarın özgürlük ile ilgili düşüncelerini kesin yargılara varmadan kanıtlama amacı gütmekten anlattığı belirtilmiştir. Bu şekilde parçayla ilgili açıklamalar yapılarak deneme türü ve unsurları öğrenciye öğretilmiştir. Türün öğretimi müfredatta belirtildiği gibi metinden hareket öğretilmeye çalışılmıştır. Özgürlük çağlar boyunca üzerinde en çok söz söylenilmiş soyut kavramlardandır. İnsanların özgür düşünceleri uğrunda savaş verdiği hatta bu uğurda insanların öldüklerini düşündüğümüzde özgür

düşüncenin önüne geçilemeyeceği vurgulanmıştır. Özgür düşünceli kişilerin nasıl davranmaları gerektiği üzerinde kişisel düşüncelerini dile getirdiği açıklanmıştır.

Denemenin soyut konular üzerinde yazılan metinler olduğu açıklanmıştır. Metinle ilgili açıklamalar kısmı metnin anlaşılmasına ve türün öğrenilmesine yardımcı olacak biçimde açıklanmıştır. Deneme türünün bir özelliği olan yazarın düşüncelerini kendisiyle tartışıyormuş gibi ortaya koyması açıklanmıştır. İncelenen metinde yazar “düşünce özgürlüğü” gibi tüm insanlar tarafından kabul edilmesi gereken bir konuyu metin içerisinde tartışmaya açtığı ve öyle bir ortam oluşturarak deneme yazdığı öğrencilere açıklanmıştır.

Açıklamalar bölümün son kısmında Nurullah Ataç’ın üslubu ve edebiyatımızdaki yeri hakkında bilgiler verilmiştir. Nurullah Ataç’ın denemelerinde yabancı kaynaklı kelimelere çağdaşlarına göre daha az yer verdiğini kendine özgü, devrik cümle yapısıyla yeni dil ve anlatım biçimleri oluşturduğu ve dönemindeki genç yazarları etkilediği hakkında bilgiler verilmiştir.

“Özgürlük Üzerine” adlı metin ile ilgili açıklamalar hem metnin içeriğine yönelik hem de tür ve yazarla ilgili açıklamaları içerdiğinden öğrencinin öğrenmesinde önemli bir rol oynamaktadır.

d. Metin Altı Soruları

Nurullah Ataç’ın “Özgürlük Üzerine” denemesinin yer aldığı kitapta (D) “İnceleme-Araştırma” bölümünde yedi metin altı sorusu yer almaktadır. Bunlar:

1. Okuduğunuz parçanın konusunu ve ana düşüncesini belirtiniz?
2. “Düşüncelerin doğru olduğuna inanan, düşüncelerine birer tutku gücü verebilmiş olan kişi” nasıl davranır?

3. Yazara göre” kendi düşüncelerini söylemek, yaymak, isteyen her kişi” özgürlük için çalışanlar nasıl davranmalıdır? Açıklayınız.
4. Yazar bir doğruya saplanıp kalan kişileri nasıl eleştiriyor?
5. Yazar, “Midas’ın kulakları”ndan ne amaçla bahsediyor. Bu eserin konusunu ve türünü araştırınız.
6. Yazıda ileri sürülen görüşlere katılıyor musunuz? Tartışınız.
7. Yazıyı, daha önce okuduğunuz yazılar ile dil ve anlatım yönlerinden karşılaştırınız.

Birinci sorusu metni kavramaya yönelik bir sorudur. Bu soruyla öğrenci bilginin anlamını kaybetmeden kendi cümleleriyle ifade edecektir. İkinci soru öğrencinin cevabı metinden olduğu alıp değişiklik yapmadan çekip çıkarmasını istemektedir. Metnin kavranılmasına yönelik bir sorudur.

Üçüncü ve dördüncü sorular da metni anlamaya, kavramaya ve yorumlamaya yönelik sorulardır. Bu sorularla öğrenciyi taksonomide analiz basamağına ulaştırıp metindeki yardımcı fiilleri tespit ettirerek öğrenciyi sentez basamağına ulaştırmıştır. Böylece öğrenci metni kendi cümleleriyle ifade etme imkânı bulmuştur. Bu sorularla öğrenci yeni ve orijinal fikirlerini ortaya koyabilecek, metinde olduğu gibi özgürce düşünceler üretip deneme türündeki gibi serbestçe söyleyebilme yeteneğini kazanacaktır.

Metin altı sorularında yer alan 5. ve 6. sorularla taksonomideki bilgi, kavrama, uygulama, analiz ve sentez basamaklarının sonunda öğrencin değerlendirme yapabilecek seviyede olup olmadığını ölçmeye yönelik soru sorulmuştur. Bu sorularla öğrenci bütün öğrendiklerini değerlendirme yapabilecektir.

İncelenen kitapta yer alan yedinci soru, öğrencinin metni tür ve biçim açısından değerlendirip deneme türünü diğer türlerden ayrılan yönlerini ortaya koyması sağlanmaktadır. Tür öğretimi öğrencinin önceden öğrendiği türlerle karşılaştırılarak

öğretilmesi tekniğinin kullanılması deneme türünün öğretilmesini olumlu yönden pekiştirmiştir.

e. Değerlendirme

“Özgürlük Üzerine” denemesi lise birinci sınıfta okuyan öğrencilerin psikolojik yaşlarına uygun olarak kendilerini kanıtlamak istedikleri bir dönem için uygun bir metindir. Bu çağdaki gençler özgür olmak isteyen, düşüncelerine değer verilmesini bekleyen yaşıadrlar. Bu yaşın gereği olarak metnin uygun olması öğrencinin ilgisini çekecektir.

Amacı okuyucuyu düşündürmek olan denemede yazar, yazdığı konuda kendi düşüncelerini ortaya koyarken okuyucunun düşüncelerini de harekete geçirir, hayata bakışını arttırır (Yeşilöz, 2003, s.184). Yazarın bu metinde özgürlük hakkındaki düşüncelerini serbest şekilde ortaya koyduğu görülmektedir. Metnin seçiliş sebebine uygun olarak deneme türünün tanımı metinden hareketle öğrenciye öğretilmiştir.

Deneme gözlem, inceleme, irdeleme, düşüncelerini rahatça geliştirebilme ve bunları ilginç bir anlatımla söze dökebilme yeteneği gerektiren bir türdür. Edebiyatımızda denemenin başarılı temsilcilerinden Nurullah Ataç'ın üslubuyla bunun başarılı olarak verildiğini bu metinde de görmekteyiz (Bayramıçlılar, Sarı, Tosun, Ak, 1990, s.49).

Nurullah Ataç'ın kendine has üslubuyla geniş birikimini ortaya koyduğu bir deneme olan “Özgürlük Üzerine” metni tür özelliklerini taşımaktadır. Metin Türk Dili ve Edebiyatı’nın amaçlarının gerçekleştirilmesi açısından öğrencilere “Sözlü ve yazılı metin tahlili ve yeni metinler meydana getirme....” (Tebliğler Dergisi, S.2370, 1992 s.814) amacı doğrultusunda öğrencilere özgürce düşünebilme ve fikirlerini serbestçe ortaya koyabilme becerilerinin verilebilmesi açısından uygun olduğu görülmektedir.

İncelenen kitaptaki metne ait metin altı sorularının öğrencileri bilgi, kavrama, beceri, analiz, sentez ve değerlendirme basamağına ulaştırır sorular içerdiği görülmüştür. Metin altı soruları sınıf seviyesine ve amaçlarına dikkat edilerek hazırlandığı tespit edilmiştir. Ancak türün öğretimine ait bir sorunun olmaması eksiklik oluşturmuştur.

Düşünce özgürlüğü gibi insanlığın yüzyıllardır konuştuğu ve fikirler beyan ettiği bir konuyu Nurullah Ataç'ta kendi üslubuyla anlatmıştır. Düşüncelerini sade öz Türkçe'siyle öğrencilerde dil zevki kazandıracak bir tarzda akıcı bir şekilde vermiştir.

İncelenen kitaptaki metin, seçiliş sebebi, metin ile ilgili açıklamalar, metin altı soruları ve tür-şekil bilgilerinin öğretilmesi açısından başarılı bir şekilde seçilmiş bir metindir.

4.1.1.5. *Şiir mi Güç, Nesir mi?* (F)

a. Metnin Seçiliş Sebebi

Nurullah Ataç'ın "*Şiiri mi Güç, Nesir mi?*" adlı denemesinin yer aldığı kitapta metin, deneme türünün tanımı ve unsurlarını öğretmek için seçilmiştir. Nurullah Ataç müfredatta eserlerinden faydalanılacak şahsiyetlerdendir.

Düşünce yazılarından deneme türünü programda belirtilen çerçevede öğretmek öğrencide serbest düşünce sistemini geliştirerek edebî bir zevk kazandırmak amaçlamıştır.

Yazar edebiyat programında yer alan nesir ve şiir gibi kavramlarla ilgili düşüncelerini aktarmıştır. Müfredatta yer alan nesir ve şiir gibi yazı türlerinden deneme metni içerisinde bahsetmiştir.

Öğrencinin metinlerle, kavrama aşamasından analiz ve sentez yapabilmesi amaçlanmıştır. Metin ne şiir kavramını öğretmek ne de nesir kavramını öğretmeyi amaçlanmıştır. Deneme türünün genel özellikleri çerçevesinde, Nurullah Ataç'ın sadece kişisel görüşlerini ortaya koyduğu kişisel deneyim ve birikimin deneme yazılarını kurgusunda önemli bir etken olduğunun kavratılması amacı çerçevesinde seçilmiştir (Yakıcı, Yücel, Doğan, Yelok, 2004, s.362).

Öğrencilere dinlediklerini, okuduklarını incelik ve derinlikleriyle kavratmak onların duyduklarını, gördüklerini, düşündüklerini ve anladıklarını söz veya yazı ile planlı, etkili, akıcı ve anlaşılır bir şekilde ifade etme kabiliyetlerini geliştirmek bu metin seçilerek hedeflenmiştir (Tebliğler Dergisi, S.2370, 1992, s.814).

b. Hazırlık Çalışmaları

İncelenen kitapta (F) “*Şiir mi Güç Nesir mi?*” denemesiyle ilgili olarak, “Ön Çalışmalar” ve “Ön Bilgiler” adıyla iki bölümden oluşan hazırlık çalışmaları yaptırılmıştır.

“Ön Çalışmalar” kısmında “Şiir yazmayı denediniz mi? Denedinizse ne gibi zorluklara karşılaştınız? Yazınız. Kendinizi içten geldiği gibi anlatmaktan çekinir misiniz? Öz eleştiri yapınız.” soruları yöneltilmiştir. Bu yöntem öğrencide metne karşı bir ilgi ve onu inceleme isteği uyandıracak gibi yazarın belli bir konuda temayı işlediğini göstermeye, karşılaştırma yapmaya ve kavratmaya da götürücü çalışmadır (Kavcar, Oğuzkan, Sever, 2004-A, s.306).

Kitapta (F) “Ön Bilgiler” adlı kısımda deneme terimi daha kullanılmadan önce düşündüklerini deneme şeklinde aktaran birçok düşünür olduğunu hatırlatılıp bu türün milattan önceye kadar dayandığı belirtilerek dikkat çekilmiştir. Düşünceleri serbestçe ortaya koymanın çok öncelere dayandığı hatırlatılarak deneme türüne ilgi ve dikkat çekilmesi amaçlanmıştır. Daha sonrada bu metnin Nurullah Ataç'ın “Ararken” adlı

eserinden alındığı belirtilerek merak duygusu uyandırılmıştır. Bu şekilde dersten önce öğrencinin bu kaynaklara ulaşarak derse hazırlanması sağlanmıştır.

c. Metinle İlgili Açıklamalar

Nurullah Ataç'ın “*Şiir mi Güç, Nesir mi?*” denemesiyle ilgili yapılan açıklamalar yardımcı bilgiler başlığıyla yapılmıştır. Burada deneme türünün tanımı yapılmıştır. Deneme türünün yazarın özgürce seçtiği konu hakkında duygu ve düşüncelerini anlatabilme kaygısından doğduğunu belirtilmiştir.

Deneme türünde yazarın kişisel duyguları düşünceleri inançları, tutkuları ön plandadır. Bu nedenle bu tür yazılarda gerçeklik, doğruluk genellemelere varma kural ve yöntemlere uymak gibi hususlar yoktur. Kültürel olgunluğa erişen her insanın kendine özgü düşünceleri vardır. O düşüncelerini hiçbir şeye bağlı kalmadan vermek ister. Bilgisiyle deneyimiyle elde ettiklerini duyduklarını gelecek kuşaklara aktardığı açıklanmıştır (Kavcar, Oğuzkan, Aksoy, 2004-B, s.139).

“Yardımcı Bilgiler” bölümünde (F) “Bu yazıda Nurullah Ataç düz yazının (nesir) şiirinden daha zor yazıldığını söyleyenlere karşı kendi düşüncelerini öne sürüyor. İyi bir şiirin kolay yazılamayacağını, yazılamadığını savunuyor. Kendilerini şair sayanların kolaya kaçtıklarını oysa bir zaman sonra onlardan bir şey kalmayacağını vurguluyor. Yenilikler getirmenin, farklı şeyler üretmenin zorluğuna akıcı yalın üslubuyla değiniyor. Sonuçta yazarın denemesinin başlangıcında söylediği “nesrin şiirden daha zor yazıldığını öne sürenlerin hep uydurma şiirleri okuyup öylece yargıya vardıklarını; bununda doğru olmadığını belirtiyor.” açıklamaları yapılmıştır. Bu düşüncelerin tamamen Nurullah Ataç'ın düşünceleri olduğunu, bunların kesin doğrular ve kanıtlar olmadığını bunların karşıtı olan düşüncelerinde olabileceği vurgulanmış. Bunun deneme türünün bir özelliği olduğu açıklamıştır.

d. Metin Altı Soruları

“Şiir mi Güç Nesir mi?” denemesinin yer aldığı kitapta(F), duygu ve düşüncelerin kavranması başlığı altında altı soru sorulmuştur. Bu sorulardan üçü muhtevayı kavratmayla ilgili, biri kompozisyon bilgileriyle ilgili, biri deneme türünün dil ve anlatım özelliklerini kavratmayla ilgili diğeri de konu ve ana düşünceyle ilgilidir. Bu sorular şunlardır:

1. Düz yazının şiirden zor yazıldığını savunan kimlerdir? Yazarın bu konudaki düşüncesi nedir?
2. Şiir söyleminin (yazmanın)güçlüğü, hangi durumda ortaya çıkar?
- 3.Yazar ne tür şairlere çatıyor? Yazarın “gerçek şairler” dediği şairlerin niteliklerini söyleyiniz.
4. Yazının giriş, gelişme ve sonuç bölümlerini gösteriniz.
5. Yazıyı, dil ve anlatım özellikleri yönünden inceleyiniz.
6. Konuyu ve ana düşünceyi bulunuz.

Bu sorularla öğrencinin metni anlayıp yorumlarken tür bilgilerini öğrenmesi sağlanmıştır. Sentez yapabilmesi amaçlanmıştır.

Metin altı sorularının metinden hareketle hazırlanması daha güzel olacaktır. Metni kavratmaya çalışırken öğrencilerinde fikirlerini açıklayabileceği “siz ne düşünüyorsunuz” , “kendi düşüncelerinizi belirtiniz” tarzında da soruların olması öğrencilerin düşünce gelişimlerinin sağlanması açısından faydalı olacaktır. Bu tür sorulara da yer verilmesi gerekmektedir.

Deneme için “yazana göre yazı türü” , “tür dışı tür” ya da “civa gibi bir tür” gibi tanımlamalar denemenin belirli bir kalıba girmediğini gösterir. Bu yüzden metin altı sorularının dördüncü sorusu yazının giriş, gelişme ve sonuç bölümlerini gösteriniz tarzında bir soru türü tam öğretmeye yönelik bir soru olma özelliğini taşımadığını

göstermektedir. Serbest bir düşünce yazısında düşünceleri bir kalıp içine sokmaya çalışılması yerinde olmayacaktır (Ateş, 1999, s.238).

Metin altı sorularının metni anlamaya ve kavratmaya yönelik olduğu kadar tür özellikleri içerir olması da gerekmektedir. Yukarıdaki soruların bir kısmının bu özelliği gösterdiği görülmektedir.

e. Değerlendirme

Nurullah Ataç şiir ve nesir ile ilgili düşüncelerini kendine has üslubuyla anlaşılır bir dille devrik cümleler kurarak yazmıştır. Denemeler bilgi ve birikimin düşüncelerle ön plana çıktığı bir yazıdır. Nurullah Ataç'ın engin birikimini gösteren mutlak bilgiler vermekten çekinen hatta kendisini dahi eleştirmekten çekinmeden yazdığı bir denemesidir.

Nurullah Ataç düz yazının şiirden daha zor yazıldığını söyleyenlere karşı kendi düşüncelerini ortaya koymuştur. İyi bir şiirin kolay yazılamayacağını ve yazılmadığını belirterek şair olmanın o kadar da sanıldığı kadar kolay olmadığını vurgulanmıştır. Gül ile bülbül ile ilgili her zaman bir şeyler söylenmiştir ama önemli olanın yenilikler getirmek ve farklı şeyler üretmek gerektiğini belirtmiştir. Şair kendisiyle konuşuyormuş gibi sohbet havasında eleştiri üslubunda, kanıtlama ve kesin yargıdan uzak bir tarzda düşüncelerini ortaya koymuştur.

Bu metin işlenişinde yapılan hazırlık çalışmaları ve denemeyle ilgili açıklamalar, denemenin seçiliş sebebi olan deneme türü ve unsurları konusunu öğretilmesine uygun olarak hazırlanmıştır.

Metin altı soruları kısmının yer aldığı düşüncelerin kavranması kısmında yer alan dördüncü soru incelenen kitabın temel edebiyat bilgileri kısmında verilen deneme

türü, tanımı, anlatım özellikleri kısmında (F) “Denemelerde giriş, gelişme, sonuç bölümleri her zaman olmaz. Bu da denemenin kendine özgü oluşundan kaynaklanan bir edebî özelliğidir” denmektedir. Bu yüzden kitaptaki bilgilerle metin altı soruları tutarlı olmamıştır.

İncelenen kitapta (F) temel edebiyat bilgilerinin verildiği kısım özenle ve titizlikle hazırlanmıştır. Deneme türüyle ilgili bilgileri öğrencinin anlayacağı tarzda ve gerektiği kadar vermiştir. Deneme türü ile ilgili bilgiler verildikten sonra öğrenciye tekrar şöyle bir soru yöneltmiştir, “Okuduğunuz deneme bunlardan hangisine girmektedir? Nedeniyle birlikte açıklayınız.” Bu soruyla öğrencinin tür bilgisi pekiştirilmiştir. Böylece eksiklikleri varsa tamamlanması sağlanmıştır. Edebiyat bilgileri içerisindeki tür bilgileri verildikten sonra bu şekilde bir sorunun olması uygun ve yerinde olmuştur.

4.1.1.6. *Kitaba Hürmet* (G)

a. Metnin Seçiliş Sebebi

Nurullah Ataç’ın “*Kitaba Hürmet*” denemesi deneme türünün tanımını müfredatta eserlerinde faydalanacak şahsiyetlerden Nurullah Ataç’ın denemesiyle öğretmek için seçilmiştir. Bu metin lise birinci sınıftaki öğrencilerimize serbest düşünce yöntemine sahip bir metinden hareketle düşünce üretip fikirlerini ortaya koyabilme imkânı sağlamak için bu kitaba alınmıştır.

Metinler yoluyla öğrencinin kişisel gelişimine katkıda bulunmak amaçlanmıştır. Öğrenci kişisel gelişimini ortaya koyarken kendini tanıyacak okumanın önemini kavrayacaktır.

Deneme türünün en belirgin özelliğinin serbest yazılar olması ve ‘ben’ merkezli bir anlayışa dayanmasıdır. Nurullah Ataç’ın kitap okumanın önemiyle ilgili iç dökmelelerini kendisine sorular sorarak herhangi bir kanıta dayandırmadan ortaya koyduğu denemesini kavratılması bu metinle amaçlanmıştır (Yaman ve Köstekçi, 1998, s.160).

Bu metinle (G) öğrencileri iyiye güzele yöneltip ahlaken güzelleşmiş fertler meydana getirmek istenmiştir. Bu çerçevede okuma gibi güzel alışkanlıkların genç yaşta kazandırılmasına zemin oluşturulmuştur.

“*Kitaba Hürmet*” adlı denemesi öğrencinin okuma yoluyla öğrencilerdeki dinleme, anlama, yeni düşünceler üretme gücünün gelişmesine yardımcı olmaktadır (Tebliğler Dergisi, S.2370, 1992, s.817). Kendisine ait yeni düşünceler üretebildiğini ve ortaya koyabildiğini gören öğrenci yaşama sevinciyle güçlenerek, kendine güven duyacak ve topluma faydalı bir fert olacaktır.

b. Hazırlık Çalışmaları

Denemenin tanımının öğretilmesi için seçilen metinden önce yapılan hazırlık çalışmaları bölümünde işlenecek metnin konusuna ilgi uyandıracak tarzda sorular sorulmuştur. “Kendinizi bir “okur” olarak kabul ediyor musunuz? Okuyacağınız kitapları rastgele mi seçiyorsunuz, yoksa bilerek mi?” (G) tarzında sorular öğrenciyi işlenecek metin konusuna çekmektedir. Öğrencinin metne karşı yakınlık duyması, ilgi ve dikkat çekerek öğrenme isteği duymasını sağlamıştır.

Hazırlık için “ Okumak, hayatı, kitaplarda tekrar bulmak ve kitaplar sayesinde daha iyi anlamak sanatıdır.” görüşüne katılıyor musunuz? neden? Bu tarzda bir soruyla öğrencinin görüşlerini ortaya koymaları istenmektedir. Metinlerle ilgili hazırlık çalışmalarının öğrenciyi düşünmeye ve araştırmaya yöneltecek nitelikte olması gerekmektedir. Dolayısıyla bu görüş üzerinde öğrencinin derse hazırlanmasını

sağlayacaktır. Deneme metinlerinin bir yazarın, herhangi bir konu üzerine kesin sonuçlara gitmeden, iddiasız ve ispatsız kişisel görüş ve düşünceleri, içtenlikle belirttiği yazılar olması olduğunun hissettirilmesi sonradan öğretilmesi planlanan deneme türünün daha iyi kavranmasına sebep olacaktır (Kantemir, 1997, s.227). Bu sorular aracılığıyla, öğrenci, yapılacak çalışmalara hazır hâle gelecektir.

c. Metinle İlgili Açıklamalar

Nurullah Ataç'ın "*Kitaba Hürmet*" adlı denemesiyle ilgili olarak yazarın okuyucuyu az okuyanlar ve çok okuyanlar olarak ikiye ayırdığı belirtilmiştir. Bunları ortaya koyan yazar herkesi türü, çeşidi ne olursa olsun okumaya davet ediyor. İyilerin ve fenaların ortaya çıkması için çok okumak gerektiği vurgulanmıştır. Türk Dili ve Edebiyatı dersinin amaçları doğrultusunda "Öğrencinin okuma yoluyla iyiye güzele yönelmesi, yaşama sevinciyle güçlenmesi, kendine güvenmesi ve iyi alışkanlıklar edinmesi sağlanır. (Tebliğler Dergisi, S.2370, 1992, s.817) ilkesi doğrultusunda öğrenci okumaya teşvik edilmektedir.

Elimize aldığımız her kitabın bize keşfedilmemiş bir dünya olduğunu; ancak bunları okudukça o dünyalara girebileceğimiz oradaki insanlarla tanışıp onların mutluluk ve sevinçlerine ortak olabileceğimiz vurgulanmıştır. Bu duyguları yaşayabilmek için ne bulursak okumamız gerektiği belirtilmiştir. Lise çağındaki öğrencilerimize kitap sevgisi ve okuma zevki kazandırmak açısından önemli bir yol gösterilmiştir.

Açıklamalarda yazara göre ifadesi kullanılarak deneme mantığı içerisinde bunların yazarın düşünceleri olduğu hissettirilmiştir. Kitaplara verdiğimiz parayla onların değerlerinin ölçülemeyeceği çünkü verdiğimiz parayla aslında yazarın ömrü boyunca kazandığı birikimleri satın aldığımız vurgulanmıştır. Bu yüzden parayla değerlendirmek yerine yazarın eseri yoluyla ortaya koyduğu birikimlerden faydalanmak gerektiği vurgulanmıştır.

d. Metin Altı Soruları

Nurullah Ataç'ın denemesinin yer aldığı kitapta (G) metnin muhtevasını kavratmaya yönelik beş soru yer almaktadır. Bunlar:

1. Bir kitabı okumak için yazarı tanımak, konusunu bilmek gerekli midir?
2. Kitaba niçin saygı gösterilmelidir? Açıklayınız.
3. Gazete, dergi ve kitaba verdiğiniz para niçin onların tam karşılığı değildir.
4. Az okumakla hiç okumamak bir olmadığı hâlde ya da niçin az okuyanlarla hiç okumayanlar bir tutuluyor.
5. Bir öykü ve ya da roman kahramanlarıyla okuyucu arasında nasıl bir ilişki kurulabilir? Kahramanlarıyla özdeşleştiğiniz öyküler ya da romanlar oldu mu?

Kitapta(G) yer alan metin altı sorularının çoğunluğunun metnin içeriğini kavratmaya yarayan sorular olduğu görülmektedir. Öğrenci bu sorularla anlayıp yorumlayabilecektir. Metnin analizine yardımcı olan bu soruları cevaplarken öğrenciler kendilerine ait cümlelerle sentez yapabileceklerdir.

Metin altı sorularıyla öğrencinin metinde öğrendikleri bilgileri kavramasıyla birlikte analiz ve sentez yapmaktadır. Bu şekilde düşünceler üretebilen söyleyebilen, bunları yazıyla ifade edebilen öğrenciler yetiştirilmektedir.

İncelenen kitapta (G) deneme türünün tanımına götürecek bir soru bulunmamaktadır. Sadece muhtevaya yönelik sorular türün öğretilmesinde olumsuz etki yapacaktır. Bu soruların yanında deneme türüyle ilgili soruların olması türün özelliklerinin kavratılmasında yardımcı olacaktır.

e. Değerlendirme

İncelenen kitapta (G) “*Kitaba Hürmet*” adlı deneme Nurullah Ataç’a aittir. Nurullah Ataç Türk edebiyatının önemli şahsiyetlerinden biridir. Deneme türünün öğretilmesi için, eserlerinden faydalanılacak edebî şahsiyetlerden birisidir.

İncelediğimiz denemesinde yazı dilini konuşma dilinin doğallığında vermiştir. İçten konuşur gibi senli benli bir tarzda yazmıştır. Düşüncelerini kanıtlamaya gitmeden okuyucusuna ince mesajlar vermeyi ihmal etmeden yazmıştır. Nurullah Ataç konuşur gibi yazması konusunda şöyle der:

“Yazı dilinin konuşma dilinden başka olmasını isteyen dar görüşlüler dilediklerince tepsinler, devrik tümce giriyor, girdi yazı diline. Ben istediğim için değil, çağımız istediği için. Genci de ona gidiyor yaşlısı da. Yaşsızlar vardır, yaşsız, çağısız, tatsız, tuzsuz, ölü gibi yaşayanlar, bir onlar gitmiyor gidemiyor konuşma diline. Konuşma dili devrik tümce, yarının canlı, güzel ışıklı Türkçesi. Onun geldiğini görmeyenler, sezemeyenler kendilerine ağlasınlar!” (Ataç, 1972, s.306)

Görüldüğü gibi Ataç’ın canlı ve akıcı üslubu birikimleriyle oluşturduğu yazısı öğrencilerimize deneme türünün öğretiminde kullanılmıştır.

“*Kitaba Hürmet*” metni müfredatta belirtildiği gibi deneme türünün tanımını öğretmek doğrultusunda kitapta yer almıştır. Metin içerik ve teknik olarak güzel bir metindir. Metin seçiliş sebebine şekil olarak uygunluk arz etmektedir. Ancak deneme türünün tanımı sadece edebî bilgiler kısmında verilmektedir. Açıklamalar kısmında herhangi bir bilgi verilmemesi metnin kitaba alınmış amacının göz ardı edildiğini göstermektedir. Lise çağındaki öğrencilerimize okuma alışkanlığı kazandırılması açısından da konu seçimi bakımından da uygundur. Öğrencilerin seviyesine uygun kelimelerden oluşan doğal konuşma dilindeki kelimelere verilmiştir.

Derse hazırlık kısmının öğrenciyi derse hazırlar nitelikte ve konuya ilgi uyandıracak tarzda hazırlanmıştır. Bu şekilde öğrencinin konuyu anlaması sağlanmıştır. Metinle ilgi açıklamalar öz ve anlaşılır tarzda hazırlanarak metnin kavratılması sağlanmıştır.

Metin altı sorularının sadece muhtevayı kavratmaya yönelik olduğu görülmüştür. Muhteva sorularıyla birlikte deneme türünün ve unsurlarının öğretilmesine yönelik sorulara da yer verilmesi gerekmektedir. Sorular muhteva ve şekil bakımından bütünlük göstermelidir.

İncelediğimiz kitapta edebiyat bilgileri kısmında denemeyle ilgili gerekli açıklamalar yeteri kadar verilmiştir.

Öğrencilerde kitaba hürmet gösterilmesi gerektiği fikri uyandırılmış, her türlü okumanın insanı geliştirdiği belirtilerek. Ne bulursak okumamız gerektiği vurgulanmıştır

B. MEHMET KAPLAN

İncelenen lise birinci sınıf edebiyat kitaplarında, müfredat programında belirtilen konuların işlenmesinde Mehmet Kaplan'ın altı deneme metninden faydalanılmıştır.

4.1.1.7. *EL* (A)

a. Metnin Seçiliş Sebebi

Mehmet Kaplan'ın "*El*" adını taşıyan bu yazının yer aldığı kitapta (A) lise birinci sınıf öğrencilerine deneme türünün diğer unsurlarını öğretmek için seçilmiş bir metindir. "Sınırsız bir arayıcı olan deneme yazarı, eleştiricidir, kuşkucudur, ancak temelde tutarlıdır." (Ateş, 1999, s.238) Bu denemede de görüldüğü gibi yazar kendine özgü bir bakış açısıyla ancak tutarlı bir şekilde hayatımızı kolaylaştıran "*El*" ler kavramına değinmektedir.

Deneme yazarı kesin yargılardan uzak durarak düşüncelerini kanıtlama kaygısı taşımaz. İşlediği konuyu etraflica ele alarak gerçeğe ulaşmaya çalışır. Bilgileri değerlendirerek karşılaştırmalar yapar, okuyucusuyla konuşur gibi yaparak asıl gerçeğe yaklaşır (Görsel Büyük Genel Kültür Ansiklopedisi 4, 1984, s.2538).

“*El*” denemesinin ilk cümlesinde “Kendi hesabıma ben” ifadesiyle denemenin kişisel görüşleri içeren bir tür olduğu gösterilerek deneme türünün unsurları öğrencilere öğretilmektedir. Denemelerde sadece şahsi görüşlerin ortaya konduğu kavratılmaktadır.

b. Hazırlık Çalışmaları

“*El*” (A) ilgili yapılan hazırlık çalışmalarında yazarımız Mehmet Kaplan’ın Son Dönem Türk Edebiyatının tanınmış yazarlarından olduğu ve çeşitli türlerde; tenkit, makale, araştırma ve deneme türünde eserler verdiği belirtilerek yazar tanıtılmıştır.

İncelenen kitapta (A) “*El*” adlı denemenin kısaca ana fikri hazırlık çalışmalarında, sahip olduğumuz ve içinde yaşadığımız uygarlığın arkasında usta ellerin olduğu şeklinde verilmiştir.

Hazırlık çalışmasında öğrenciye, “Uygarlığın gelişmesinde ellerin rolü nedir? Tartışınız.” (A) şeklindeki soruyla öğrenci düşünmeye sevk edilmiş ve derse hazırlık sağlanmıştır.

c. Metinle İlgili Açıklamalar

İncelenen kitapta (A) muhteva ile ilgili açıklamalarda insanlığın ilerlemesini ve gelişmesini sağlayan hayatlarını kolaylaştıran ellerden bahsedilmektedir. Yazar denemenin özgürce anlatma özelliğini kullanarak denemesinde konuyu farklı bölümlerde işlemiştir. İncelenen metnin bölümleri şöyle açıklanmıştır:

- Elinden iş gelen becerikli ve maharetli insanlara hayranlık ve takdir hissi duyduğu,
- Yaşamımızda dikkat etmediğimiz bu ellerin hayatımızın her yerinde mevcut olduğunu görebileceğimizi,

- Kafa işçileri ile el işçilerini karşılaştırarak kafa işçilerinin uygarlığa katkılarının önemi,
- El ile diğer organlarımız arasındaki ilgi,
- Son olarak terbiye kavramını vererek elinden faydalı iş gelen insanlara değer vermemiz gerektiğini söylediği belirtilmiştir.

Bütün bu aşamalarla sadece şahsi fikirlerini ortaya koyan denemeci yine kendi özelliğine yakışır bir şekilde metni iddiasız fikirlerle sonuçlandırmıştır.

d. Metin Altı Soruları

Metnin yer aldığı kitapta (A) metnin altında yer alan sorular deneme türünün unsurlarını ve metni kavratmayla ilgilidir. Bu sorular öğrenciyi farklı düşünceleri bulmaya sevk etmektedir. Bunlar:

1. Açıklamalardan da yararlanarak okuduğunuz deneme de bulunan alışılmışın dışında, yazara özgü düşünceleri belirtiniz.
2. Yazarın metinde kendi kendisiyle tartıştığı bölümleri gösteriniz.
3. Yazarın el vasıtasıyla yapılan işlere dikkatimizi çektiği bölümleri belirleyiniz. Yazarın terbiye konusundaki fikirlerini değerlendiriniz, el ve kafa becerisinin bir terbiye meselesi olduğunu söyleyebilir misiniz?
4. Metindeki dil ve üslubu daha önce okuduğunuz Nurullah Ataç'ın "*Yeni Şiir*" başlıklı denemesiyle karşılaştırarak açıklayınız.
5. Metinde gördüğünüz deneme unsurlarını belirtiniz.

Deneme metinlerinin engin serbest düşünce ufkunda gezen öğrenciler bu sorularla serbestçe düşüncelerini anlatabilmektedir. Deneme türüne özgü bir biçim olan şahsi düşünceleri buldurmaktadır. Bu şekilde deneme türünün özelliklerini öğrencilere öğretilmektedir. İkinci soru yoluyla denemenin diğer unsuru olan yazarın kendi kendisiyle tartışması metinden buldurulmaktadır. Üçüncü soruyla el ve kafa becerilerini

değerlendirip asıl bunun bir terbiye sorunu olduğuna dikkat çekmekte öğrencilerin değerlendirmelerini istemektedir.

Deneme türünün unsurları dördüncü soru yoluyla buldurulduktan sonra bu kitaptaki bir önceki “*Yeni Şiir*” adlı deneme metnini, “*El*” metni ile öğrencinin karşılaştırmasını istemektedir. “İncelenen eserler, benzerleriyle ve zıtlarıyla karşılaştırılarak öğrenciye mukayese şuuru kazandırılır.” (Tebliğler Dergisi, S.2370, 1992, s.816) amacı gerçekleştirilmektedir. Bu sorular öğrencide muhakeme kabiliyetini geliştirmektedir.

Son soruyla öğrenciden dönüt almak için metindeki deneme unsurları buldurularak pekiştirme yapılmaktadır.

Kitaptaki (A) sorular dersin amaçları doğrultusun hazırlanmıştır. Hem metni kavratarak hem de deneme türünün özelliklerini metinden hareketle öğreterek dersin amacını gerçekleştirmiştir.

e. Değerlendirme

“*Yeni Şiir*” denemesiyle deneme türü ile ilgili bilgiler verilmiştir. Deneme bir düşünce yazısı olduğundan bu metin aracılığıyla öğrenciyi düşünceye ve düşünmeye sevk etmiştir.

Deneme yazarı işleyeceği konuyu en son noktasına kadar ele almaz, kesin yargılara varmaz. Yalnızca kişisel görüşlerini serbestçe dile getirir. “*Yeni Şiir*” adlı deneme metninde yazarın serbest düşüncelerle kendi görüşlerini kesin yargılardan uzak kalarak ifade ettiği görülmüştür (Gelişim Hachette Alfabetik Genel Kültür Ansiklopedisi 3, 1983, s.7).

“Deneme bir konu üstünde, derin ve düzenli bilgi verme kaygısında değil serbestçe söylenmiş düşüncelerden oluşur.”(Büyük Lügat Ansiklopedisi, C.3, 1973, s.526) Bu metinde denemenin bu özelliğini görmekteyiz. Düzenli bilgiler vermeden rahat bir üslupla ve sade bir dille yazar yeni şiir konusunu ele almıştır. Bu özellik metnin okunmasını ve anlaşılmasını sağlamıştır. “El” metni ile ahlaki, felsefi ve bilimsel konular, düşündürülerek anlatılmıştır. Bunlar anlatılırken okuyucuya kabul ettirmek amacı güdülmeden sade bir dille anlatmaya çalışılmıştır. Bu tür deneme metinlerin eğitim ve öğretimde kullanılması doğru ve yerindedir.

4.1.1.8. Dilin Canlandırma Gücü (B, D)

a. Metnin Seçiliş Sebebi

İncelenen kitaplarda (B, D) Mehmet Kaplan’a ait “*Dilin Canlandırma Gücü*” adlı deneme metninin ortak metin olduğunu görmekteyiz. Kitaplarda (B, D) metinlerin işleniş teknikleri farklıdır. İncelenen kitapların birinde(B) metin denemenin unsurlarını, incelenen kitapların diğerinde (D) ise deneme türü dil ve anlatım özelliklerini öğretmek için verilmiştir.

Dili iyi kullanan insanların başarılı olacakları ifade edilmiştir. Dil eğitimi insanın yetişmesinde ve hayat boyunca başarılı olmasında önemli olacağından bunun önemi öğrenciye verilmiştir. Seçilen bu metin vasıtasıyla öğrencilerin hafızası, hayal gücü, fikir dünyasına yeni yelpazeler açılmıştır. Dile hâkim olmanın edebî zevkleri genişleteceği öğretilmiştir.

Dil kullanım düzeyi gelişmemiş, iyi bir dil eğitimi almamış kişilerin eğitim-öğretim sürecinde çeşitli güçlüklerle karşılaştıkları, eğitimcilerin sürekli üzerinde durdukları bir konudur. Okullarda dil eğitimi ilköğretim kurumlarından başlayıp, yüksek öğretim kurumlarına kadar sürekli olarak verilmektedir. Ancak yapılan gözlemler bu konudaki yetersizliklerin ve sorunların her geçen gün artarak devam

ettiğini göstermektedir. Bu açıdan “*Dilin Canlandırma Gücü*” adlı deneme metni güncel bir soruna ışık tuttuğu için öğrenciyi bu konuda bilgilendirdiği ve düşünceye sevk ettiği için uygun seçilmiş bir metindir.

Kitaplardaki bu metinle öğrenciyi okumaya sevk edebilecek şekilde güzel bir roman okurken bilmediğimiz dünyalara yelken açabileceğimiz kavratılmaya çalışılmıştır. Dilin insan hayatında vazgeçilmez bir unsur olduğu belirtilerek, hayat boyunca alınan dil eğitiminin önemi, ortaya konmuştur.

Lise çağındaki gencin sosyalleşmesi dil eğitimiyle sağlanacağından dilin gücünü gösteren bu metnin seçilmesi, edebiyat eğitimin amaçları doğrultusunda öğrenciyi topluma kazandırmaktadır.

b. Hazırlık Çalışmaları

İncelediğimiz kitaptaki (B) “1. Nasıl duyup nasıl düşündüğümüz ve duyup düşündüklerimizi nasıl anlatıyoruz? 2. Düşünürken belleğimizde kelimeler mi, yoksa onların ifade ettiği kavramları mı canlandırıyor? Belirtiniz.” soruları sorulmuştur. Bu sorularla metin içeriğine dikkati çekilmiş öğrenci okuyacağı bu metin hakkında hazırlık yapmıştır.

“Dilin insan ve toplum hayatındaki önemi nedir?” sorusu kitapta (D) öğrencinin bu tarz bir soruya verebileceği geniş bir cevabı olacağı düşünülmüştür. Bu hazırlık sorusuyla öğrencilerin dil hakkındaki düşüncelerini ortaya koymalarını sağlayarak metnin daha iyi anlaşılmasına zemin hazırlanmaktadır.

İncelenen kitabın (D) hazırlık çalışmaları bölümündeki ikinci sorusu, “ Duygu ve düşüncelerimizi ifade ederken bazen yetersiz kaldığımız oluyor mu? Bunun nedenlerini arkadaşlarınızla tartışınız.” sorusunu sorarak dili kullanma kabiliyetinin onu iyi öğrenmekle sağlanacağı düşüncesini oluşturmak için sorulmuştur. Bu hazırlık

çalışmasında Maksim Gorki, fırıncı çıraklığı yıllarında, Tostloy'un bir hikâyesini okurken hikâyeden etkilenir. Tostloy'un hikâyesindeki dilin etki gücüne dikkat çekilmektedir.

“*Dilin Canlandırma Gücü*” denemesindeki hazırlık çalışmaları (B, D) öğrenciyi derse hazırlar nitelikte soruları içermektedir.

c. Metinle İlgili Açıklamalar

Mehmet Kaplan'ın “*Dilin Canlandırma Gücü*” adlı denemesinin yer aldığı kitaptaki (B) metinle ilgili açıklamalar bölümünde öğrenciyi metinle ilgili herhangi açıklayıcı bir bilgi verilmemiştir. Bu şekilde yapılan bir uygulama eksik olmuştur. Kısaltılarak alınan bir metin hakkında hiçbir açıklama yapmadan hem metin hem de öğretmek istediğimiz tür bilgisi amacına ulaşamayacaktır.

İncelenen diğer kitapta (D) ise kısa bir açıklama yapılmıştır. Yazarın adı ve yaşadığı dönem belirtilmiş, deneme, eleştiri ve araştırmalarıyla tanınmış bir yazarımız olduğu belirtilmiştir.

İncelenen deneme metniyle (D) alakalı olarak dilin, insan ve toplum yaşamındaki önemi üzerinde durulmaktadır şeklinde açıklama yapılarak metnin ana fikri kısaca verilmiştir.

d. Metin Altı Soruları

Denemenin yer aldığı kitapların birinde (B) araştırma soruları adı altında beş soru yer almaktadır. Soruların tamamı metnin anlaşılmasına ve anlatılmasına yönelik

soruları içermektedir. Sadece metnin anlamına yönelik sorular bulunduğu deneme türünün unsurlarının öğretilmesi güçleşmiştir. Bunlar:

1. Yazara göre dilin büyüleyici bir gücü var. Dile bu gücü kazandıran nedir? Yazının başlığı bu bakımdan metne uygun düşüyor mu, niçin?
2. Yazar, roman, hikâye gibi sanat eserlerinde dilin büyüleyici gücünü anlatmak için hangi yaşanmış örnekten yararlanmıştır?
3. Yazarın sözlerinden, sanatçı olmayan insanların da ana dillerinde gerçek dünya dışında bir dünya kurabildikleri anlaşılıyor. Bunun nedenini açıklayınız.
4. Yazarların, herkesin bildiği kelimelerle yaratması gerektiğinde neden ısrar ediliyor?
5. Son bölümde dille dürbün arasında bir ilişki kurulmuştur. Bunun yazının bütünüyle ne bakımdan uyumlu olduğunu açıklayınız.

“*Dilin Canlandırma Gücü*” metni deneme türünde seçilmiş uygun bir eser fakat kitapta yer alan sorular (B) türün öğretimini pekiştirir nitelikte değil. En azından türe ait birkaç soru olması gerekmektedir.

İncelenen kitapta (D) “İnceleme – Araştırma” adı altında dört soru yer almaktadır. Bunlar:

1. Nurullah Ataç’ın “*Özgürlük Üzerine*” adlı denemesinden sonra, Mehmet Kaplan’ın “*Dilin Canlandırma Gücü*” adlı denemesini okudunuz. Tür özellikleri açısından iki metni karşılaştırınız.
2. Maksim Gorki’yi, Tolstoy’un bir öyküsünü okurken “Acaba kağıdın içinde büyümlü bir şey mi var?” diye düşünmeye zorlayan nedenler neler olabilir?
3. Öykü ve romanların insanları etkileme gücü hakkında ne düşünüyorsunuz? Okuduğunuz romanlardan sizi en çok etkileyen hangisidir? Neden? Açıklayınız.
4. Yazarın sanat eserlerinin güzelliği konusundaki görüşü nedir? Bunu hangi örnekle belirtiyor? Bu konuda sizin görüşleriniz nelerdir? (Görüşlerinizi açıklarken Türk Dili derslerinizde öğrendiğiniz, dilin tarihsel gelişimi konusundaki bilgilerinizden yararlanınız.)

Kitapta yer alan Nurullah Ataç'ın “Özgürlük Üzerine” adlı denemesiyle, Mehmet Kaplan'ın “*Dilin Canlandırma Gücü*” adlı denemelerinin tür özellikleri açısından karşılaştırmaları istenmiştir. Denemenin unsurlarının kıyas yoluyla öğretilmesi açısından uygun bir soru olmuştur.

İncelenen kitaptaki (D) ikinci ve dördüncü sorular metnin içeriğiyle ilgili sorulardır. Kitapta (D) yer alan üçüncü soru hazırlık çalışmaları bölümüne alınmış olması daha uygun olacaktır. Soru ne metnin anlamıyla ne de türün öğretimiyle alakası vardır. Genel bir kavram sorusu niteliğindedir. Bu yüzden; “Öykü ve romanların insanları etkileme gücü hakkında ne düşünüyorsunuz? Okuduğunuz romanlardan sizi en çok etkileyen hangisidir? Neden? Açıklayınız” tarzındaki bir soru yerinde bir soru olma niteliğini göstermemektedir.

e. Değerlendirme

İncelenen lise birinci sınıf ders kitaplarında (B, D) “*Dilin Canlandırma Gücü*” denemesiyle Mehmet Kaplan'ın dil konusundaki şahsi ve kanıtlama amacı gütmeyen ortaya koyduğu duygu ve düşünceleriyle deneme türünün unsurları (dil ve anlatım özellikleri) kavratılmaya çalışılmıştır.

Metin seçiliş amacına uygun olarak deneme türünün unsurlarını taşımaktadır. Yazar Mehmet Kaplan dil konusunu bir sonuca ulaşma amaca gütmeyen mantıksal bir anlatım düzeni içinde anlattığını görmekteyiz. Deneme türünün unsurları göz önüne alındığında metnin bölümleriyle başlığı arasında sıkı bağlantının olduğu görülmektedir.

İncelenen kitaplarda metin altı sorularının çoğunlukla içerik ağırlıklı olduğu görülmektedir. İncelenen kitapların birinde (B) sadece metin ağırlıklı bir soru tekniği uygulanmıştır. Türün öğretimini kapsayan sorular bulunmamaktadır. Metin altı soruları hem metni anlamaya yönelik hem de türü öğretmeye yönelik olmalıdır. Sorular birbirini tamamlamalı ki istenen hedefe ulaştırılmalıdır.

İncelenen kitapların birinde (B) metinle ilgili açıklamaların yapılmamış olması öğrenciyi zor durumda bırakacaktır. Kitaplar hazırlanırken amaç metnin öğrenci tarafından en iyi şekilde anlaşılır olmasını sağlamak olmalıdır. Metinlerle ve şairlerle ilgili açıklamalara yer verilmelidir.

Amaç türün unsurlarının öğretilmesi ise seçilen metin kadar onun işlenişi de bir o kadar önem taşımaktadır.

4.1.1.9. Mehmetçik (C)

a. Metnin Seçiliş Sebebi

Mehmet Kaplan'ın "*Mehmetçik*" adlı denemesi müfredatta deneme türünün unsurlarını öğretmek için seçilmiş bir metindir.

İncelenen bu metinle denemenin unsurları, konu, düşünce ve görüşler, dil ve ifade özellikleri metin aracılığıyla verilmektedir.

"Mehmetçik, sevgi duygusu ile Türk askerine verilen addır." (Türkçe Sözlük, 2005, s.1362) Tanımda yerini bulan sevgi duygusunu milletin bağrından kopan ve gerçekten ona hizmet için varolan Türk askerine vermek için seçilmiştir.

İncelenen kitaptaki (C) metinde Mehmet Kaplan "*Mehmetçik*" kavramı hakkındaki düşüncelerini kendi bireysel dünyasından hareketle birtakım doğruların araştırılması ve kanıtlanması için değil okuyucuda birtakım izler ve etkiler bırakmak için yazmıştır. Bu etkiyi Türk genci üzerinde sağlamak istemiştir. Vatanını milletini seven gençler yetiştirmemiz için metin seçilmiştir.

Lise çağındaki gençlerimize kültürel değerlerimizin kavratılması vatanımızın korunmasında etkili bir yere sahip “*Mehmetçik*”in öneminin hissettirilmesi açısından seçilmiştir. Vatana hizmetin en kutsal bir değer olduğu kavratılarak bu uğurda her varlığını seve seve verebilecek gençler yetiştirilmesi için seçilmiştir. Mehmet Kaplan’ın bu denemesinde de belirttiği gibi alçak gönüllü, fedakâr ve kahraman Mehmetçik tanıtılmıştır.

Türk milletinin gururu olan Mehmetçik, Türk milletindeki vatan, bayrak ve peygamber sevgisinin sembolüdür. Türk gencine bu büyük ideal deneme türünde tanıtılmıştır. Öğrencilerin düşünce ufkunu geliştirmek ve “Mehmetçik” kavramını daha iyi tanıtmak amaçlanmıştır.

b. Hazırlık Çalışmaları

“*Mehmetçik*” adlı denemenin bulunduğu kitapta (C) “Şehitlerimizi niçin saygıyla anmalıyız? “Türk askerine niçin “Mehmetçik” denildiğini araştırınız” sorularıyla öğrencilerin dikkati derse çekilmiştir. Bu tarz yorum isteyen ve araştırma yaptıran sorularla öğrencinin konuya olan ilgisi artacaktır. Öğrencinin önceden yaptığı araştırmalarıyla konuyu daha rahat kavrayıp deneme metninin içeriğini kendince yorumlayabilecektir.

Kitaptaki hazırlık çalışması soruları metinle bağlantıyı sağlar nitelikte ilgi ve motivasyonu sağlar nitelikte hazırlanmıştır.

c. Metinle İlgili Açıklamalar

Mehmet Kaplan, bu denemesinde (C) Mehmetçik’in özelliklerini şu şekilde tarif ediyor: “Mehmetçik, vatan hizmeti için tarlasını, sabanını, annesini, karısını, çocuğunu

terk ederek ordunun hizmetine girmiş, devletin emirlerine mutlak surette itaat eden, onun gösterdiği gaye uğrunda ölen Türk köylüsünün müşterek adıdır.”

Açıklamalar kısmında yazarın Mehmetçik ile ilgili düşüncelerini kendine özgü üslupla ifade ettiği deneme türünün gerektirdiği serbest anlatımla yazdığı açıklanmıştır. Yazar incelenen metinde (C) Mehmetçik ile ilgili bazı tanım ve yargılara ulaşmıştır; fakat bu yargılarda kesin ifadeler kullanmamıştır. Mehmetçiğin Türk milletini temsil eden müşterek bir sembol olduğu belirtilmiştir.

Ders kitabındaki açıklamalar aracılığıyla Türk genci kendi değerlerinden olan Mehmetçiği tanımaktadır ve sevmektedir. Türk Millî Eğitimi'nin Genel Amaçlarında yer alan “Atatürk ilke ve inkılaplarına, anayasada ifadesini bulan Atatürk milliyetçiliğine bağlı; Türk milletinin millî, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren; ailesini, vatanını, milletini seven ve daima yüceltmeye çalışan; insan haklarına ve anayasanın başlangıcındaki temel ilkelere dayanan demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyetine karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış hâline getirmiş yurttaşlar olarak yetiştirmek;” (Madde 1. Değişiklik: 16/6 – 1983-2042/ 1. md.) amaçlarına uygun açıklamalar yapılmıştır.

Açıklamalar bölümünde Mehmetçiğin dindar olduğu, hem de asırlardan beri dindar olduğu belirtilmiştir. Mehmetçiği yetiştiren anaların ve babaların da dindar olduğu açıklanmıştır. Bu yüzden şehit Mehmetçiğin bizden tek isteğinin içten ve dıştan okunacak fatihalar olduğu belirtilmiştir. Bu duayı ona vermemek ise en büyük haksızlık olacağı vurgulanmıştır. Mehmetçiği sevmek gerektiği belirtilmiş, memleketin başına belaların, Mehmetçiğin manasını anlamayanlardan geldiği üzerinde durulmuştur.

Yazar konuşma diline yakın samimi ve içten ifade tarzıyla uzun ve karmaşık cümlelerden uzak anlatım sergilemiştir. Deneme türünün özelliği çerçevesinde kendisiyle konuşuyormuş gibi düşüncelerini ifade etmiştir. Kitaptaki açıklamalar kısmı metnin anlaşılmasına yetecek seviyede verilmiştir.

d. Metin Altı Soruları

Denemenin yer aldığı kitapta (C) ilk dört soru metni anlamaya ve açıklamaya ilişkin sorulardır. Bunlar:

1. İlk paragrafta Mehmetçiğin hangi özellikleri anlatılıyor.
2. Yazar, Mehmetçik ile toprak arasında nasıl bir ilgi kuruyor? Açıklayınız.
3. Yazara göre, Mehmetçik için neler yapılmalıdır?
4. Mehmetçiği yeterince tanımayanlar ülkemize ve milletimize ne gibi zararlar verebilirler?
5. Okuduğunuz metni dil ve ifade bakımından Nurullah Ataç'ın “*Düşünmek, İnanmak*” adlı denemesiyle karşılaştırınız. Ne gibi fark veya benzerlikler bulduğunuz belirtiniz.

Yukarıdaki dört soru metnin içeriğini öğrencinin metinden bulup cevaplayabileceği tarzda sorulardır. Bu sorularla öğrencinin metni kolayca kavraması sağlanmıştır. Soruları cevaplayan öğrenci böylelikle dersin amacına uygun olarak okuduğunu anlayan ve anladıklarını yorumlayan öğrenciler olacaktır. Bu amaçla sorular uygun olarak öğrenciye sorulmuştur.

“*Mehmetçik*” denemesinin incelenen kitaptaki (C) beşinci sorusu tür ve şekil bilgisi sorusudur. Bu soru incelenen aynı kitapta (C) yer alan iki deneme metninin dil ve ifade bakımından karşılaştırılmasını istemiştir. İki metin kıyas yoluyla incelenmiştir. Bu şekilde öğrenci iki şairin üslubunu kavramış ve deneme türünün kendine has konuşma diline yakın samimi ve içten üslubu olduğunu öğrenmiştir.

Denemelerin belirli bir kurala göre yazım tekniği olmadığı beşinci soruyla öğretilmiştir. İki yazarın şahsi görüş ve düşüncelerini kendi üslûbu içinde yazdığı öğrencilere öğretilmiştir.

e. Değerlendirme

“*Mehmetçik*” metni deneme türünün tanımı ve unsurlarının öğretmek için kullanılmıştır. Denemelerde konunun ele alınış düzenini, yazarın düşüncelerini ifade etme şeklini ve yazarın üslubunu öğretmede kullanılan bir denemedir.

Mehmetçik konusunda yazarın duygu ve düşüncelerini kesin yargılara varmadan kendine özgü üslupla ifade ettiği bir tür olan deneme öğretilmiştir.

Kültürel değerlerimizin edebî eserler yoluyla sevdirmesi sağlanmıştır. Millî birlik ve beraberliğimizin sağlanmasında ortak millî değerlerimizin eğitim yoluyla gençlerimize verilmeye çalışılmıştır. Kesin hükümlere varılmadan konuşma üslubuyla Mehmetçik sevgisi genç zihinlere yerleştirilmiştir. Yazarın anlatımında uzun ve karmaşık cümleler kullanmaması öğrencinin metni anlamasını ve yorumlamasını kolaylaştırmıştır. Millî değerlerimizin sevdirmesi ve öğretilmesi seçkin bir yazarın akıcı üslubuyla verilmesi uygun amaçlara uygun olmuştur.

Hazırlık çalışmalarındaki sorular öğrencinin dikkatini çekmeye yönelik olmalıdır. Uzun araştırma isteyen sorular öğrenciyi sıkacağından öğrencinin kolayca bulabileceği somut içerikli çalışmalar olmalıdır.

İncelenen kitaptaki (C) açıklamalar bölümü metni öğrencinin anlayabileceği tarzda ve özet niteliğinde olması açıklamaların öğrencinin anlayacağı tarzda olmasını sağlamıştır.

Tür ve şekil ile ilgili açıklamalar metinden hareketle yapılması öğrencinin öğrenmesini kolaylaştırmış olmaktadır. Deneme türüne ait unsurları öğrenci metinden hareketle kolayca öğrenmektedir. Türün öğretimi bu şekilde belirsiz kalmayıp somut verilere dayandırılmaktadır. Bu ise öğrenmeyi kolaylaştırmaktadır.

Mehmet Kaplan'ın “*Mehmetçik*” adlı denemesinin metin altı soruları teknik bakımdan metni kavratılması açısından uygun nitelik taşımaktadır. Soruların cevaplarını öğrencinin metinden bulabilmesi açısından isabetli sorular sorulmuştur. Aynı kitapta yer alan iki deneme metninin karşılaştırmasının yapılması metinlerin tür özellikleri arasında bağlantı kurulmasını ortak yönlerinin bulunmasını kolaylaştırmıştır.

Türk milletinin en önemli değeri olan tarihten günümüze taşıdığı asker kültürü bugün “*Mehmetçik*” kavramıyla millî ve dini bir anlam kazanmıştır. Bu metin kültürel mirasımızın sevdirmesi ve tanıtılması açısından uygun bir metindir.

4.1.1.10. *Medeniyet ve Üsluba Dair* (E)

a. Metnin Seçiliş Sebebi

“*Medeniyet ve Üsluba Dair*” metni lise birinci sınıf edebiyat programında eserlerinden faydalanılacak şahsiyetler arasında yer alan Mehmet Kaplan'ın bir deneme metnidir. Edebiyat 1 programı çerçevesinde deneme türü ve unsurlarını öğretmek için seçilmiş bir metindir.

Medeniyet, sözlükte “medeniyet, uygarlık” (Türkçe Sözlük, 2005, s.1360) olarak geçmektedir. Türk milleti de tarihte çeşitli medeniyetler kurmuş bir millettir. Dolayısıyla “Seçilen metinler yoluyla millî kültürümüz, örf ve adetlerimiz ve millî menfaatlerimiz benimsetilmiştir.” (Tebliğler Dergisi, S.2370, 1992, s.816) ilkesi doğrultusunda bu metin seçilmiştir. Metinden hareketle türün özelliklerinin öğretimi amaçlanmıştır.

Mehmet Kaplan'ın medeniyet ve üslupla ilgili görüşlerini kesin yargılara varmaktan çok okuyanın bu konu hakkında düşünmesini amaçladığı görülmüştür (Özkırmılı, 1994, s.169). Böylece yazarın deneme türünün özellikleri içerisinde metni

yazmıştır.

İncelenen kitaptaki metnin medeniyet ve üslupla ilgili yazarın sanat ve fikir değeri taşıyan kişisel düşüncelerini taşıması dolayısıyla ders kitabına seçilmiştir.

Yukarıdaki kriterlere göre Mehmet Kaplan'ın “*Medeniyet ve Üsluba Dair*” adlı metni deneme türünün özelliklerini taşıyan seçkin eserlerdendir. Ayrıca yazarın şahsî düşünceleri doğrultusunda oluşan estetik bir eser olmasından dolayı seçilmiştir.

Öğrencilerin bu metinleri okuyarak iyiye ve güzele yönelmeleri, yaşama sevinciyle dolmaları, kendine güven duymaları için bu metin seçilmiştir. Ayrıca okuduklarını anlayarak kendilerine ait yeni düşünceler oluşturma gücü vermek için seçilmiştir.

Mehmet Kaplan'ın “*Medeniyet ve Üsluba Dair*” metni dersin genel ve özel amaçlarını gerçekleştirmek üzere seçilmiştir.

b. Hazırlık Çalışmaları

Mehmet Kaplan'ın “*Medeniyet ve Üsluba Dair*” (E) denemesinin hazırlık çalışması öğrenciler metinle karşılaşmadan önce metinde anlatılan konuyla ilgili bir soruyla: “Uygarlık nedir?” kültürü ile bağlantısını ondan ayrıldığı yönleri belirtmeye çalışınız.” şeklindeki girişle metni okuyacak öğrencinin konuyla ilgili kısa bir bilgi edinmesini sağlayacak nitelikte bir araştırma sorusudur. Bu araştırmayı yapacak öğrenci birbiriyle alakalı olan medeniyet, uygarlık, kültür ve onları meydana getiren kişilerin üslupları hakkında bilgiler edinmiş olacaktır. Bu bilgileri edinen öğrenci dersi daha iyi anlayacak ve ders içi aktivitelere katılacaktır. Bu sayede kendisine güveni gelen öğrencinin başarısı artacaktır. Bu şekilde hazırlanan bir hazırlık çalışması teknik ve içerik bakımından uygun bir çalışma olmaktadır.

İncelenen kitapta (E) yer alan hazırlık çalışması kısmında tür-şekil ve yazar hakkında bilgiler verilmiştir. Burada daha çok yazar tanıtılmış yazarın hayatı ile ilgili kısa açıklamalar yapılmıştır. Bu bilgiler metin ile ilgili açıklamalar kısmında yahut yazar hakkında bilgi kısmında verilmesi daha doğru olacaktır.

“*Medeniyet ve Üsluba Dair*” denemesinin yer aldığı kitabın hazırlık çalışmaları kısmında yer alan “Edebiyat araştırmalarıyla değerlendirmelerini ortaya koyan edebiyat tarihçisi genel yargılardan yararlanır; oysa eleştirmen, bir eseri değerlendirirken kendi görüşlerini vermeye çalışır.” şeklinde bir bilgi verilmiştir. Bu bilgi deneme türünün öğretilmeye çalışıldığı bir bölümde sanki eleştiri türü öğretilicekmiş gibi bir izlenim vermektedir. Öğrencinin asıl öğretilmek istenen hedeften uzaklaştırıldığı görülmektedir.

Hazırlık çalışmalarında yer alan bilgilerin ve soruların konuyla ve öğretmek istediğimiz türle alakası olmalı öğrenciye o yönde bilgilere ulaştırır nitelikte olması gerekmektedir. Deneme türünü öğretirken hazırlık çalışmalarında edebiyat tarihi ve eleştiri türüyle alakalı bilgiler vermek doğru değildir

Hazırlık çalışmaları yapılırken hedef doğru tespit edilip öğrencinin dikkati o yöne doğru çekilmelidir. Deneme türünü öğretmek amaçken eleştiri ve edebiyat tarihi öğretiyormuş gibi bilgiler vermek dikkati çekmek yerine dağıtacaktır. Hedef sapmasına sebep olacaktır.

Hazırlık çalışmaları en iyi verimi sağlamak için, atılacak adıma en elverişli ortam oluşturma gayreti olduğundan verilen bilgilerin ve sorulan soruların konuyla, metinle, türle ve yazarla alakası olması gerekmektedir. İncelediğimiz ders kitabında ise dikkat değişik türlere çekilmiştir (Soysal, 1999, s.347).

c. Metinle İlgili Açıklamalar

Mehmet Kaplan’a ait metinde yazarın uygarlık ve onun yarattığı üslup üzerinde fikirlerini ortaya koyan bir yazı olduğu açıklanmaktadır.

Üslubun “kendini belli eden çarpıcı özelliklerin bütünü” olarak şair tarafından tanımlandığını söylenmiştir. Metnin orijinalinde kelime “üslup” olarak verilmesine rağmen açıklamalar kısmından hiçbir bilgi verilmeden kelime “biçem” olarak kullanılarak kavram kargaşası yaşatılmıştır. Metni okuyan öğrencinin açıklamalarla doğru yönde bilgilendirmesi sağlanamamıştır. Anlatımda birlik sağlanmamıştır. Kelimelerin sadeleştirilmesi metin üzerinde yapılmalıdır. Eğer yapılması anlam kopukluğuna sebep veriyorsa kelimelerin orijinal biçimleriyle oynamamak gerekmektedir. Metinde ‘üslup’ olarak geçen bir tanımlı açıklamalar kısmında öğrenci bilgilendirilmeden “biçem” olarak kullanmak öğrenciyi kargaşaya sevk etmektedir.

Buna benzer metinle-açıklamalar kısmında oluşan kelime kargaşası devam etmekte ve öğrencinin metni tam olarak kavrayamamasına neden olmaktadır. Metinde Mehmet Kaplan’ın “Üslup değişimleri canlılığı, yaratıcılığı gösterir” şeklinde olan sözü incelenen kitapta (E) tıpkı yazar o şekilde kullanmış gibi şöyle verilmiştir. “biçem değişimlerinin canlılığın işareti olduğu” şeklinde verilmiştir. Metni okuyan öğrenci böyle bir kullanımı göremeyecektir. Dolayısıyla metin ile ilgi yapılan açıklamalar metnin kavramasına yardımcı olamayacaktır. Mümkün olduğu kadar metinlerden hareketle açıklamalar yapılmalıdır.

Metinde doğu ve batı medeniyetlerine ait üslup farklılıklarından bahsettiği açıklanıyor. Son olarakta açıklamalar kısmında Türk ulusunun ister istemez üslubunu yeni koşullara uydurması gerektiğini belirterek. Yeni Türk üslubunu, bu yeni düzenin anlatımı olacağı açıklanmıştır.

İncelenen kitabın (E) “Açıklamalar” kısmının öğrencinin metni kavramasına ve anlayıp yorumlamasına yardım edecek nitelikte olmadığı görülmüştür. Bunun sebebi ise

açıklamalar kısmında yer alan kelime seçimidir. Öğrencilerin metinleri anlamaları ve kavramaları için açıklamaların metinden hareketle ve metne bağlı kalarak dil birliği içerisinde verilmesi gerekmektedir.

d. Metin Altı Soruları

İncelenen kitabın (E) metin altı sorularında denemedeki şairin düşünceleriyle ilgili soruların yanında metnin seçiliş sebebine uygun olarak deneme türüne ait sorulara da yer verilmiştir. Bu sorular:

1. Biçemden ne anlıyorsunuz? Yazarın dil ve biçemiyle ilgili neler söyleyebilirsiniz?
2. Avrupa sanatındaki biçemindeki sanatlar nasıl adlandırılıyor. Bu biçimlerin başlıca ayrımlarını araştırınız.
3. “Üslup, hayat karşısında alınan tavrın, duyuş tarzının objektifleşmiş biçimidir.” tanımlamasını açıklayınız.
4. Doğu ulusları ile batı uygarlığı biçemlerinin karşılaştırılması niçin yapılıyor?
5. Bizim biçem özelliğimize neler kanıt olarak gösteriliyor.
6. Biçemin “mükemmel (yetkin) olması” için yazarın aradığı koşullar nelerdir?
7. Yazının “deneme türü” olduğunu gösteren özelliklerini belirtiniz.

Yukarıdaki sorularla öğrencinin metni anlayıp kavraması, edindiği bilgilerle metni yorumlayabilmesi, analiz ve sentez yapabilmesi sağlanmıştır. Deneme yazılarının aynı metin içinde zıt düşünceleri çelişkili gibi görülen meseleleri bir araya getirebildiği onları birbirleriyle karşılaştırabileceği ve bu yolla bir sonuca ulaşmaya çalıştığı sorularla buldurulmuştur. İncelenen denemenin sıkı kayıtlara bağlı kalmadan serbest bir kompozisyon örgüsüyle yazıldığı öğrencilere sorularla öğretilmeye çalışılmıştır. Çoğunlukla yazarın denemeyi kendi kendisiyle konuşuyormuş gibi yazdığı bir okuyucu kitlesini hesaba katmadan yazdığı bir tür olduğu öğretilmiştir (Korkmaz, Ercilasun, Gülensoy, Parlatır, Zülfikar, Birinci, 2005, s.320).

Kitapta yer alan yedinci soru deneme türünün öğretilip öğretilmediğini ölçmeye yaradığından programın amacına uygun bir sorudur.

e. Değerlendirme

“*Medeniyet ve Üsluba Dair*” adlı deneme metni Mehmet Kaplan’ın medeniyet ve medeniyetlerin oluşturduğu üslup üzerinde hayattan aldığı bilgi ve tecrübeleri konuşuyormuş gibi yazdığı bir metindir. Yazarın şablon hâlinde ideolojik mahiyetteki düşünceler itibar etmeden serbest ve şahsi bir şekilde medeniyet ve üsluba dair görüşler ortaya koyduğu görülmektedir (Çetin, S.165, 2005, s.31).

İncelenen kitapta (E) yer alan metnin Türk Dili ve Edebiyatı dersinin amaçlarını gerçekleştirmeye yönelik olarak seçildiği tespit edilmiştir. Edebiyat dersinin programında gösterilen deneme türünün ve unsurlarının öğretilmesi için seçildiği görülmüştür. Metnin seçiliş sebebine uygun olarak “*Medeniyet ve Üsluba Dair*” metni deneme türünün özelliklerini kapsamaktadır. Avrupa sanatı ile doğunun sanat ve estetik anlayışının üslup olarak eserlerimize yansıtıldığını; ancak üslubun sürekli tekrarlanması uygarlıkların yeni şeyler üretemez hâle getirdiğini belirterek tekrarın medeniyetlerin çöküşlerini getirdiğini Mehmet Kaplan kendi üslup özellikleri içerisinde kanıtlama kaygısı gütmeden metni yazdığı tespit edilmiştir.

Deneme; yaratıcı, kurgusal yazılar ile düşünce ve bilgi aktaran yazıları birleştiren bir köprü gibidir. Bu yüzden denemede üslup, ayırt edici ve önemli bir özelliktir. Böylece deneme metinlerinde üslup ön plana çıkar (Yakıcı,Yücel, Doğan, Yelok, 2005, s.253). İncelenen metinde yazarın farklı olan uslubu görülmektedir. Mehmet Kaplan’ın bu özelliği edebiyatımızda deneme türünün başarılı temsilcilerinden olmasını sağlamıştır.

Mehmet Kaplan denemelerini genellikle yazı ve hayattan aldığı bilgi ve tecrübeler üzerine oturtmuş düşünür ve konuşur gibi yazmıştır. O, denemelerini nasıl

yazdığını şu ifadeleri ile ortaya koyar:

“Önceden tespit edilmiş bir plana göre değil yazma arzusu duyulduğu zaman tamamiyle serbest bir şekilde kaleme alırım. Daha önce bazı yazılarımda belirttiğim gibi, ben gerçeği ve insanı katı bir çerçeve içinde alan ve her şeyi önceden izah eden fikir sistemlerinden hoşlanmam. Bunlar üzerimde kurulu makineler tesirini uyandırır. Bana göre düşünce kendisini daima serbest bulmalı ve gerçekler âlemine, denize dalar gibi her defasında yeni bir arzu ile dalmalıdır.” (Kaplan, 1969, s.7-8)

Yazarın ifadelerinden de anlaşıldığı gibi metin deneme türünün özelliklerinden serbest biçimde yazılmış bir metindir. Metnin seçiliş sebebine uygun olduğu görülmektedir.

İncelediğimiz kitapta hazırlık çalışmaları kısmında yazar hakkında kısa bir bilgi verilmiştir. Kitapta tür ve şekil özellikleri ile ilgili bilgiye yer verilmemiştir. Denemeyi anlatmak yerine eleştiri ve edebiyat tarihinden bahsedilmiştir. Bunun yerine denemenin unsurlarının anlatılması daha yerinde olacaktır.

Metin altı soruların birkaçı metni anlamaya kavramaya ulaştıran sorular içerdiği diğer birkaç sorunun öğrencinin anladıklarından kendi cümleleriyle oluşturacağı analiz-sentez yaptıran soruları içerdiği görülmüştür. Ancak kitapta tür ile ilgili tek soru bulunmaktadır. Tür öğretiminin lise birinci sınıftan öğretilmesi Türk Dili ve Edebiyatı dersinin amaçlarından olduğundan metinden hareketle tür öğretimini esas alan soruların artırılması gerekmektedir.

4.1.1.11. *Yazarak Düşünmek* (G)

a. **Metnin Seçiliş Sebebi**

Mehmet Kaplan'ın “*Yazarak Düşünmek*” adlı denemesi Türk Dili ve Edebiyatı müfredat programında belirtildiği gibi lise birinci sınıflarda denemenin unsurlarını öğretmek için seçilmiştir.

Edebiyat dersinin asli vazifesini yerine getirmesi ve bazı faydaların sağlanması için en mühim araç konumundaki olan ders kitaplarındaki metindir. Bu metinler öğrencilerimizin düşünce dünyalarını genişletir, edebî zevk verir, güzellik duygusu aşılır ve millî benlik kazandırır. Bu şekilde öğrencilerimizin hafızası, hayal gücü, düşünceleri terbiye edilmiş olur. Denemeler öğrencilerde yeni düşünceler oluşturarak hayata bakış açılarını geliştirir. Edebiyattaki deneme türü öğretilirken müfredatta belirtilen amaçlar iç içe geçmiş şekilde gerçekleştirilmiş olur.

Denemelerin belli bir konu sınırlaması olmadığını yazarın istediği her konuda gönlünce yazdığı fikrini öğrencilere vermek amaçlanmıştır. Deneme yazılarının makale yazıları gibi kanıtlama amacı gütmediklerini, gerçekleri belli etmeden düşüncelerini aktaran bir yazı türü olduğunu kavratmak amaçlanmıştır.

Yazarak düşünmek, fikirleri olgunlaştırıp geliştirmek ve en önemlisi kendi kişisel gelişimimizi sağlayabilmek için okumak ve okuduklarımızı kendi düşüncelerimizle harmanlayarak yazmak düşüncesi öğrencilere verilmek istenmiştir. Deneme türünün özelliklerinden olan serbest düşüncelyi kazanmayı ve geliştirmeyi yazarak düşünmekle yapabileceğimiz vurgulanmıştır. Öğrencilerin de bunu örnek alarak kendilerini ifade etmeleri amaçlanmıştır. Düşüncelerini planlı ve sistemli olarak geliştirme yolları öğretilmek istenmiştir.

b. Hazırlık Çalışmaları

İncelendiğimiz kitapta (G) derse hazırlık için öğrencide ilgi ve merak uyandıracak sorular sorulmuştur. Bu sorularla öğrencinin konuyla ilgili bilgiler edinmesi sağlanmıştır. Öğrencilerden araştırma sorusuyla “Kültürel ve sosyolojik açıdan birikim ne demektir? Araştırınız.” öğrencinin kültür kavramı hakkındaki bilgi edinmesi istenmiştir. Böylece kültürel birikimin insanın hayatında kazandığı maddi manevi her türlü unsur olduğunu öğrenmeleri sağlanmıştır. Kültürün ise insanın eserlerinde, düşüncelerinde kendisini göstereceği bilgisine öğrencilerin ulaşması sağlanmıştır.

“Yazmak planlı, disiplinli, bir iş olduğuna göre, “yazarak düşünmek” sözünün düşünceyi daha planlı daha disiplinli bir seviyeye yükseltmek anlamı çıkar mı ?” (G) şeklindeki bir hazırlık çalışması sorusuyla öğrencilerin tartışmaları istenmiştir. Öğrencilerin tartışmalarla serbestçe fikirlerini ortaya koymaları sağlanmıştır.

Sorulan sorularla öğrencilerin derse olan ilgisi arttırılmıştır. Hazırlık çalışmalarıyla derse hazırlanan öğrencilerin derste daha aktif katılmaları sağlanmıştır ve dersin amaçlarında yer alan deneme türünün unsurlarının öğretilmesi daha kolay olmuştur.

c. Metinle İlgili Açıklamalar

İncelenen metnin, Mehmet Kaplan’ın nasıl ve niçin yazdığına dair çeşitli sorulara içten, akıcı ve güzel bir anlatımla yazdığı bir denemesi olduğu açıklanmıştır.

Mehmet Kaplan’ın kendi ifadelerinde de belirttiği gibi yazılarını bir plana bağlı kalarak değil içinden geldiği gibi serbest bir şekilde kaleme alır. “*Yazarak Düşünmek*”

adlı denemesini de bir düşünce sistemi içerisinde değil onun deyimi ile “denize dalar gibi ” serbestçe yazmıştır (Kaplan, 1969, s.7-8).

Metinde Mehmet Kaplan’ın öğrencilik yıllarına ait içten ve samimi itirafları verilmiştir. Yazarın lise çağlarında kendisini nasıl yetiştirdiği konusuna değinilmiştir. Bu açıklamalarla metnin daha iyi kavranması amaçlanmıştır.

Yazarın Alain’den etkilenecek yazarak düşünme ve konuşur gibi yazma yöntemini kullanarak metinlerini oluşturduğu açıklanmıştır.

“*Yazarak Düşünmek*” denemesini okuyan öğrenciler yazarın üslubundaki akıcılık ve canlılığı metinde görmüştür. Metin yazarın orijinal ifadeleriyle verildiği için metindeki bazı kelimelerin anlamları açıklanmıştır. Böylelikle metni öğrencinin kavraması, yorumlaması kolaylaşmıştır.

Metnin anlaşılıp yorumlanmasına yardımcı olmak için, yapılan metinle ilgili açıklamalardan sonra edebiyat bilgileriyle ilgili açıklamalar yapılarak muhteva ile deneme türünün unsurlarının öğretilmesi sağlanmıştır. “Kazandırılacak bilgiler metinlerden hareket edilerek verilir.” (Tebliğler Dergisi, S.2370, 1992, s.816) Bu doğrultuda metnin iyice anlaşılması için metinle ilgi açıklamaların ve türle ilgili açıklamaların yeterince verilmesi gerekir.

d. Metin Altı Soruları

“*Yazarak Düşünmek*” (G) denemesi üzerinde durulurken, genel olarak muhtevayla ilgili sorulara yer verilmiştir. Bu sorular şunlardır:

1. Makalesini yarım saatte yazan yaşlı yazar, bu çabukluğu neye borçludur?
2. Paul Valery’ye göre başarının sırrı nedir?
3. Yazar kendisini nerelerde, nasıl yetiştirmiştir.?

4. “Kitapların dünyası, beni boğan, ezen dar ve kapalı çevreden çok geniş ve derindir” sözünden ne anlıyorsunuz?

5. Yazar, daha çocuk yaşta defterler dolusu şiir, öykü roman yazılmıştır. Sonradan bunları yırtması hangi nedenlere bağlanabilir?

6. Birikim kazanmada, okumak gibi denemek de önemli bir yoldur. İnsanlar başka hangi yollarla birikim kazanabilirler?

Yukarıdaki soruların “*Yazarak Düşünmek*” metninin muhtevasının kavratılıp yorumlatılmasına yöneliktir. Öğrencilerin bunları cevaplayarak analiz-sentez yapması sağlanmıştır. Böylece öğrenci metindeki düşünceleri kavrayıp kendi cümleleriyle karşısındaki insanlara anlatabilecektir.

Deneme türünün unsurlarının öğretilmesine ilişkin metinden hareketle doğrudan bir soru sorulmamış ancak son soruyla öğrencinin yorum yapması sağlanmıştır. Öğrencinin metni anlayıp yorumlamasına, kendi düşüncelerini ortaya koymasına sorularla fırsat verilmiş ancak tür öğretimiyle ilgili metinden hareketle öğretim yöntemi kullanılmamıştır. Ezberci bir tutum sergilenmiştir.

e. Değerlendirme

“*Yazarak Düşünmek*” denemesi Mehmet Kaplan’ın içten ve samimi bir üslupla nasıl ve niçin yazdığına dair sorulara cevap niteliğinde bir denemesidir.

Mehmet Kaplan lise birinci sınıflarda eserlerinden faydalananak son dönem edebiyatçılarımızdandır. Millî değerlerimize bağlı kültürel mirasımız olan değerleri savunan gençlerin yetiştirilmesinde eserleriyle önderlik yapan edebî şahsiyetlerimizdendir. Metin bu özellikleri taşıyan bir Türk aydınının eseri olması bakımından faydalı bir metindir. Yazarın lise çağlarında kendisini nasıl yetiştirdiği içten bir şekilde ortaya konmuştur. Öğrencilerin bu şekilde yetişmiş bir Türk aydınının

denemesini okuyarak iyiye güzele yönelme hissini uyanmasına sebep olmuştur. Okumanın önemli bir unsur olduğu, başarıya götüren unsurun okuma olduğu vurgulanmıştır.

“*Yazarak Düşünmek*” metninin seçiliş sebebine uygun özellikler taşıması deneme türünün unsurlarının öğretilmesinde başarılı olmuştur.

Kitapta (G) yer alan “*Yazarak Düşünmek*” metninin hazırlık çalışmalarıyla derse ilgi çekilmiştir. Hazırlık çalışmalarındaki soruların deneme türünün unsurlarını dorudan öğretmek için sorulmamış amacına uygun olarak ilgi ve merak oluşturmaya amaçlamıştır. Öğrencinin çeşitli bilgilere ulaşarak derse hazır hâle gelmesi sağlanmıştır.

Metnin anlaşılıp kavranmasıyla ilgili olarak açıklamalar kısa ve öz bir biçimde yapılarak öğrencilerin metni kavraması kolaylaşmıştır. Bununla birlikte yapılan kelimelerin anlamlarıyla ilgili çalışmalar, kavramayı kolaylaştırmıştır. Bilgilerin hafızalarda yer almasına imkân sağlanmıştır.

Edebî eserler eseri oluşturan yazarın hayatı, yaşadığı çevre ve onun almış olduğu kültürden izler taşır. “*Yazarak Düşünmek*” denemesini okuyan öğrenci Mehmet Kaplan’ın hayatından parçalar görmüş olacak bu vesileyle yazarla yüz yüze gelip yazarın diğer eserlerini de okuma hevesi uyandıracaktır. Öğrenciyle yazarın bu şekilde karşılaşması uygun olmaktadır.

Metin altı sorularıyla daha çok metnin muhtevasının kavratılması amaçlandığı görülmüştür. Halbuki metin deneme türünün unsurlarının öğretilmesi için seçilmiştir. Metin altı sorularının buna uygun olması gerekirdi. Bir yandan metnin muhtevası kavratılırken türle ilgili sorularla deneme türünün diğer unsurlarının öğretilmesi daha kolay olacaktır. Yoksa sadece muhtevanın kavratılması müfredattaki amaçlardan uzaklaşıldığını göstermektedir. Bu yüzden türün unsurlarının öğretilip öğretilmediğinin ölçülmesine uygun soruların da bulunması gerekmektedir. Tür öğretimi metinden

hareketle öğretilmesi ezberletilmiş bilgilerden daha kolay olacaktır. Bu yüzden metin altı sorularında tür öğretimiyle ilgili sorulara da yer verilmelidir.

4.1.1.12. *Kalabalık ve Millet* (H)

a. Metnin Seçiliş Sebebi

Mehmet Kaplan'ın "*Kalabalık ve Millet*" metni deneme türü ve unsurlarının öğretilmesi için eserlerinden faydalanılacak yazarlarımızdan Mehmet Kaplan'ın bir denemesinden seçilmiştir.

"Denemede her şey denemeyi yazan kişinin şahsi duyguları, düşünce ve dünya görüşü açısından değerlendirilir." (Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, C.2, 1997, s.238) Bu metinleri okuyan öğrencinin kişisel, dil ve düşünce gelişimine katkıda bulunarak ilgi ve yeteneklerini ortaya çıkartması amaçlanmıştır.

9. sınıflarda seçilen metinlerle hedeflenen amaç edebî tür ve şekillerle, edebî kavram ve terimleri öğretmektir. Bu doğrultuda deneme türünün öğretilmesiyle, öğrencilerimizin şahsi duygularını serbestçe ortaya koyarak kişiliğini, değerlerini ve sosyal hayatla ilgilerini geliştirmesi hedeflenmiştir.

Ders kitaplarındaki metinler biçim ve içeriğiyle birbirini tamamlar nitelikte olması gerekir. Yani deneme türünü öğrettiğimiz bu metinle öğrencilerimizin kıymet hükümlerimizi, millî benliğimizi, kültürel kimliğimizi, duygu, düşünce ve hayal dünyamız hakkında görüş sahibi olması amaçlanmıştır.

b. Hazırlık Çalışmaları

"*Kalabalık ve Millet*" denemesiyle ilgili hazırlık çalışmalarında öğrenciyi düşünmeye ve serbestçe fikirlerini beyan etmeye götüren, derse bu sayede hazırlayan

“Büyük bir şehir de mi küçük bir yerde mi yaşamak istersiniz ? Neden ?” tarzında bir soru yöneltilmiştir. Bu soru hazırlık çalışmalarının amacına uygun olarak derse başlamadan önce öğrencinin konuya hazırlanmasını sağlamıştır. Düşünce yazısı olan deneme türünü öğrenecek olan öğrencilerin, fikirlerini rahatça ortaya koyabilme fırsatını sağlayan bir çalışmadır. Öğrenmeye olumlu katkısı olmaktadır. Bu soru türü öğretmek amacıyla sorulmamış, öğrenciyi derse ve metne hazırlamak için sorulmuştur.

Derse hazırlık için incelenen kitapta (H) “*Kalabalık ve Millet*” parçasında geçen Baudlaire ile Leibniz hakkında ansiklopediden öğrencilerin bilgi toplamaları istenmiştir. Bu tür bir çalışmayla öğrencilerin metnin içerisinde geçecek olan iki yazar hakkında bilgi sahibi olarak metni daha iyi anlamaları hedeflenmiştir. Yazarın kimlerden etkilenerek denemeler yazdığını görerek öğrenci derse hazırlanacaktır.

Bu tür çalışmalar öğrencileri incelenecek metnin konusuna ve yazarıyla ilgili bilgilere ulaştıran araştırmalardır. Böylece öğrencide metne karşı bir ilgi ve yaklaşma sağlanır. Çalışmalar öğrencinin günlük yaşantısına yerleştirilmiş olur. Bu yöntem, öğrencide metne karşı ilgi ve onu inceleme isteği uyandıracak gibi öğrenciyi yazarın belli bir konuda temayı nasıl işlediğini göstermeye karşılaştırma yapmaya kavratmaya götürecektir.

c. Metinle İlgili Açıklamalar

İncelediğimiz kitapta(H) “*Kalabalık ve Millet*” denemesiyle ilgili olarak metin üzerinde çalışmalar başlığı altında metinde geçen bilinmeyen kelimeler ile ilgili sözlük bilgileri verilerek metni öğrencinin daha iyi anlamasına yardımcı olacak bilgiler verilmiştir. Metin orijinal şekliyle verilmiştir. Dolayısıyla bugün kullanılmayan kelimeler olduğu düşünülerek yahut farklı eğitim ve birikim düzeylerinde gelen öğrencilere yardımcı olması açısından kelimelerin anlamları verilmiştir. Öğrencinin ilk defa karşılaştığı ve belki de anlamlarını bulamayacağı kelimeler açıklanmış yazarlar tanıtılmıştır. Bir metni anlamak, anlatmak ve yorumlayabilmek için metni oluşturan

kelimelerin anlamını, cümle içindeki fonksiyonlarını bilmek gerekmektedir. Anlaşılmayan metinler açıklanamayacaktır. Yani kavranmış olmayacaktır.

Kitapta açıklamalar “*Kalabalık ve Millet*” denemesinin yazarı Mehmet Kaplan’ı tanıtarak devam etmiş. Bu bilgiler verilerek eserle yazar arasındaki bağ kurulup öğrencinin metni daha iyi anlaması ve yazarın diğer eserlerine öğrencilerin ulaşması sağlanmıştır.

Açıklamalar bölümünde şair ve yazarların, kişilikleri ile eserleri arasındaki etkileşimi, karşılaştırmalara çözümlemelere dayandırarak ortaya koymaya çalışan bir yol izlediği belirtilmiştir. Araştırma, eleştirmeleri yanında; sanat, kültür ve dil konularıyla ilgili denemeleri olduğu vurgulanmıştır. Böylece yazar tanıtılarak öğrencinin yazar ve eseri bir bütün olarak ele alması amaçlanmıştır.

“*Kalabalık ve Millet*” metniyle ilgi olarak insanın büyük ölçüde içinde yaşadığı toplumun ürünü olduğu, hayatımızın ilk dönemindeki yaşadıklarımız ve gördüklerimizin bizde derin izler bıraktığı vurgulanmıştır. İlerleyen yaşlardan içinde bulunduğumuz sosyal çevre içinde bazen değişebileceğimiz ancak özümüzü oluşturan kendi değerlerimizden vazgeçmeyeceğimiz belirtilmiştir. Her şeyin sonunda aslına döneceği vurgulanmıştır.

İncelenen kitapta (H) yazar “kalabalık” ile “millet” kelimelerinin anlamlarını deneme yazısının özellikleri çerçevesinde kendi yaşamından örneklerle ve kendince açıklamış, anlatmıştır. Bu iki kelimenin anlamını yazarın anılarından etkilenecek aldığı vurgulanmıştır. Yazarın çocukluğunda neler yaşadığı ve Türk toplumunun değerlerine önem verdiği bahsedilmiştir. Deneme türünde yazar sadece kendisini anlattığı için bu metinde de yazarın kişiliğini etkileyen olayları bu metinde görebileceğimiz açıklanmıştır.

Metnin daha iyi anlaşılıp yorumlanabilmesi için metnin seçiliş sebebine uygun olarak edebiyat bilgileri kısmında deneme türü ve unsurları açıklanmıştır. Deneme yazılarında konu her şeyle ilgilidir, konu sınırlaması yoktur. Belli bir biçim ya da yazma

planı olmadan yazılan denemelerin en önemli özelliği yazarın kendi kendisiyle konuşmuş gibi anlaşılır ve samimi olarak kaleme alınmasıdır (Türk Dünyası Edebiyatı Kavramları ve Terimleri Ansiklopedik Sözlüğü, C.2, 2003, s.125).

Bu metinde yazar, okurlara değişik dünya görüşlerini ve duygularını ileterek onların ufkunu genişletip zenginleştirdiği açıklanmıştır.

d. Metin Altı Soruları

İncelediğimiz kitapta yer alan Mehmet Kaplan'ın "*Kalabalık ve Millet*" adlı denemesiyle ilgili olarak muhtevaya yönelik üç soru, tür ve biçimle ilgili bir soru sorulmuştur. Müfredattaki amaçlar doğrultusunda sorular hem metnin kavranıp kavranmadığını ölçmekte hem de tür ve şekil bilgilerinin öğretilip öğretilmediğini ölçmeye yönelik soruları içermektedir. İlk üç sorunun muhteva içerikli dördüncü sorunun tür bilgilerini ölçmeye yönelik olduğu görülmektedir. Bunlar:

1. Yazarın çocukluğu ve ilk gençlik yılları nasıl bir ortamda geçmiş? Yazarın bu yerleri özlemesinin nedeni sizce nedir?
2. "Kalabalık" sözünü yazar, yaşamının hangi dönemindeki etkilere göre nasıl yorumluyor? Anlatınız.
3. Yazara göre "gurbette olmak" nerede olmak demektir? Gurbette yaşamak zorunda kalmak yazarın hangi duygularını etkilemiştir? Açıklayınız.
4. Deneme türüne örnek olarak okuduğunuz iki metni, dil ve anlatım özellikleri açısından karşılaştırınız.

İncelenen kitaptaki (H) soruların dersin amaçlarının gerçekleştirilmesi doğrultusunda hazırlandığı görülmektedir. Öğrencinin metni anlayıp yorumlaması ve kendi cümleleriyle ifade etmesi sağlanmıştır. Bu sayede öğrencilerin dinlediklerini okuduklarını, incelik ve derinlikleriyle kavratmak; onların duyduklarını, gördüklerini, düşündüklerini ve anladıklarını, söz ve yazı ile planlı, etkili, akıcı ve anlaşılır bir şekilde ifade etme kabiliyeti geliştirilmiş olur (Tebliğler Dergisi, S 2370, 1992, s.813).

İncelenen kitapta (H) yer alan metin altı soruların dördüncü sorusu deneme türünün unsurlarının öğretilmesine yönelik bir sorudur. Ayrıca bu soruyla incelenen bu kitapta (H) daha önce Nurullah Ataç’a ait olan “*Düşünmek İnanmak*” adlı deneme metnin karşılaştırılması istenerek “İncelenen eserler, benzerleri ve zıtlarıyla karşılaştırılarak öğrenciye mukayese şuuru kazandırılır (Tebliğler Dergisi, S.2370, 1992, s.816).” ilkesi gerçekleştirilmiş olmaktadır.

e. Değerlendirme

İncelenen kitapta (H) Mehmet Kaplan’ın “*Kalabalık ve Millet*” metni deneme türü ve unsurlarının öğretiminde kullanılmıştır. Bu metin, deneme türünün özelliklerini taşıması bakımından uygun bir metindir. Deneme herhangi bir konuda yeni ve kişisel görüşlerle ifade edilen düz yazı türüdür (Türkçe Sözlük, 2005, s.495). Yazar “kalabalık” ve “millet” kavramları hakkındaki görüşlerini tüm kişiselliği ile ele almıştır. Denemeye ait bu özelliklerin metinde de olması türün öğretilmesini kolaylaştırmıştır.

Denemenin yer aldığı kitapta hazırlık çalışmalarıyla öğrencinin dikkati çekilmiştir. Aynı zamanda metinde geçen Baudlaire gibi ünlü Fransız şairi ve Leibniz gibi ünlü felsefeci ve matematikçi hakkında öğrencilerden bilgi toplaması istenerek öğrenci metne hazırlanmıştır. “Denemenin edebiyat, tarih, felsefe, siyaset, estetik, sosyoloji, psikoloji, matematik ve fen bilimleri gibi çeşitli alanlarla ilişkileri olan onlardan her şekilde faydalanan bir tür olduğunun hissettirilmesi bakımından faydalı olmuştur.” (Gelişim Hachette, C.3, 1983, s.8)

Metin üzerinde çalışmalar adında kitapta metnin anlaşılıp kavranması için metinde geçen kelimeler açıklanmıştır. Böyle bir uygulamayla öğrencinin metni daha iyi anlaması sağlanmıştır.

İncelenen kitapta öğrencinin metnin yazarını tanıyıp onun diğer eserlerine ulaşabilmesi ve metni daha iyi anlayıp yorumlayabilmesi için Mehmet Kaplan’ın hayatı, eserleri ve üslubu hakkında bilgiler verilmiştir. Bu bilgilerle birlikte metnin açıklanması

kısa, öz ve öğrencinin anlayabileceği tarzda yapılmıştır. İnsanın yaşadığı toplum içinde şekillendiği ve geliştiği belirtilmiştir. Bu açıdan yazarın çocukluk ve lise çağlarındaki kendisi ile ilgili bilgiler verilmiştir. Öğrencinin parçada kendinden bir şeyler olduğunu görmesi sağlanmıştır. Bizi biz yapan değerlerimiz sezdirilerek millî kültürün önemi öğrencilere kavratılmıştır. Millî ve kültürel değerlerimizin bizim mayamız olduğu açıklanmıştır. Bu sayede öğrenci de millî kültürümüze yönelmiştir.

İncelenen kitaptaki (H) metnin daha iyi anlaşılıp metnin seçiliş sebebine uygun bir şekilde dersin amacına ulaşması için deneme türü ve unsurlarıyla ilgili bilgiler edebiyat bilgileri kısmında verilmiştir. Edebiyat bilgileri kısmında deneme türüyle ilgili bilgiler genel olarak verilmiştir. Bu bilgilerin metinden hareketle verilmesi türün öğretilmesi açısından daha etkili olacaktır. Ezbere dayalı bilgilerin unutulması daha kolay olmaktadır.

Denemenin ne olduğu, konusunun sınırsızlığı, kendi kendiyile konuşuyormuş gibi yazılması, yazarın kişisel düşüncelerini sonuca bağlamaması; denemede anlatımın içten, duru, dilin canlı ve planın esnek olması gibi denemeye ait özellikler seçilen ve metinle ve yapılan çalışmalarla başarıyla verilmiştir (Özkırımlı, 1992, s.355).

“*Kalabalık ve Millet*” denemesinin metin altı sorularının nitelikli olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü metin altı soruları hem muhtevayla ilgili hem de deneme türünün özelliklerinin kavratılmasıyla alakalıdır. Bu şekilde metni muhteva bakımından anlayıp yorumlayabilen öğrenci edindiği bilgilerle senteze ulaşabilmektedir. Kitapta bir önceki konuda işlenen diğer deneme metniyle karşılaştırma yaptırılarak deneme türünün özelliklerinin metinden hareketle öğrenilip öğrenilmediği ölçülmektedir.

Öğrencilere, yapılan çalışmalarla okuduğu metinleri mukayese edip benzerlik ve farklılıkları gösterme kabiliyeti sağlar (Cemiloğlu, 2003, s.30). Metin üzerinde yapılan çalışmaların bir bütünlük arz etmesi dersi hedefine ulaştırır.

4.2. Lise Edebiyat 2 Ders Kitaplarında Yer Alan Deneme Metinlerinin Edebiyat Eğitiminde Kullanılması

Kitaplarda yer alan deneme metinlerinin işleniş biçimi genel olarak; hazırlık çalışmaları, kelimeler, açıklamalar, sorular, tür ve şekil bilgisi yönlerinden ele alınmıştır. Buna paralel olarak bu çalışmada, kitaplarda yer alan denemelerin işleniş beş ana başlık altında yapılmıştır:

- a. Metnin Seçiliş Sebebi**
- b. Hazırlık Çalışmaları**
- c. Metinle İlgili Açıklamalar**
- d. Metin Altı Soruları**
- e. Değerlendirme**

Aşağıdaki incelemelerde deneme metinlerinin hangi kitaplarda yer aldığı, metnin yanında kitapların kod numaraları “K, L, M, N” biçiminde verilerek gösterilmiştir.

4.2.1. Lise Edebiyat 2 Kitaplarında Deneme Türünü Öğretmek İçin Kullanılan Metinler

A. MONTAİGNE

İncelenen lise ikinci sınıf edebiyat kitaplarında, müfredat programında belirtilen konuların işlenmesinde Montaigne'in dört denemesinden faydalanılmıştır.

4.2.1.1. Doğruluk Kaygısı (K)

a. Metnin Seçiliş Sebebi

İncelenen kitapta (K) Montaigne'in "*Doğruluk Kaygısı*" denemesi müfredatta belirtildiği şekliyle 16. yy. Dünya edebiyatı tanıtılırken döneme eserleriyle damgasını vuran deneme türünün kurucusu Montaigne'in denemeleri seçilmiştir "Fransız Edebiyatı'nın ünlü yazarlarından biri olan Montaigne ahlaki görüş ve gözlemlerine "Denemeler" adını vermiştir." (Büyük Lügat ve Ansiklopedi, C.3, 1973, s.526) Fransız klasik çağının müjdecisi olarak görülen Montaigne, çok iyi bildiği Latince'si sayesinde Latin ve Yunan kültüründen yararlanmıştır. Bu kültürün doğal sonucu olarak skolastik anlayışa değer vermemiş, akla, gözleme, hayata dayanan bir bakış açısıyla insanı değerlendirmiştir. Değerlendirmelerini konuşma dili ile yazı dilini birleştirerek canlı bir dille yapmıştır.

10 ve 11. sınıflarda, Türk edebiyatının tarihi gelişimi içinde devrin, şahsiyetin ve eserlerin en belirgin özellikleri ile dünya edebiyatının seçkin örneklerine yer verilmesi amaçlandığından Montaigne'in denemeleri seçilmiştir (Tebliğler Dergisi, S.2370, 1992, s.815).

Dünya edebiyatının tarihi seyri içerisinde ne gibi gelişmeler gösterdiğini ve bu dönemlerde ne tür eserlerin verildiğini göstermek için öğretilmesi düşünülen türün en seçkin örneklerine yer verilmiştir.

Montaigne gibi deneme türünün kurucusu ve devrini en iyi yansıtan bir yazarın eseri, incelenen edebiyat ders kitabına (K) alınarak öğrencilerin iyiye, doğruya, güzele karşı ilgilerini uyandırarak duygu, düşünce ve zevklerini diğer insanlarla paylaşma şartları oluşturulmuştur.

Lise eğitimi verdiğimiz gençlere insani değerlerin kazandırılması önem arz etmektedir. Doğruluk gibi bütün insanlığa ait bir kavramın dünya edebiyatından seçilen bir eserle verilmesi amaçlanmıştır. Böylelikle öğrencilerimize, evrensel bir değer taşıyan doğruluk ve doğru olma kavramı bu çağlarda kazandırılmak istenmiştir. Doğru olmanın her insan için bir erdem olduğu sezdirilmiştir. Kitapta (K) doğru ile eleştirme arasındaki sıkı bağ, insanın eleştirme karşısındaki tutumu, dost ve dostluğa ilişkin düşünceler öğrencilere verilmek istenmiştir.

Edebiyat metinleri aracılığıyla insanların toplumla bütünleşmesi, sosyalleşmesi sağlanmaktadır. Edebiyat dünyasında da öğrencilerin düşüncelerini geliştirecek, duygularını olumlu yönde eğitecek, estetik zevkini geliştirecek ve onlara evrensel değerler kazandıracak bu nitelikteki eserler seçilmiştir.

b. Hazırlık Çalışmaları

Öğrencilerin ders kitaplardaki metinleri okumadan önce yaptıkları hazırlık çalışmaları öğrencide ilgi ve motivasyonu artırmak için yapılır. Bir derste başarının sağlanması için hazırlık çalışması yapmak gerekir. Bu çalışmayla öğrencinin metnin konusu, türü, şekli, muhtevası ve yazarı hakkında araştırma yapması, bilgi sahibi olması sağlanır.

Ders kitabının hazırlık çalışmalarında (K) Montaigne'in, "Denemeler"i için "Bu kitabı yakınlarım için bir kolaylık olsun diye yazdım. Kendimi herkese beğendirmek niyetinde olsaydım özenir, bezenir en gösterişli hâlimle ortaya çıkardım" sözüne yer verilmiştir. Böylece bilimin kesin olarak kanıtlamadığı her türlü konuda yazarların kendileriyle içten konuşarak düşüncelerini serbestçe ortaya koydukları yazıların "deneme" olduğu belirtilmiştir. Deneme ile ilgili bilgiler yazarın sözlerinden yola çıkılarak verilmiştir. İlgi hem yazara hem de metne yöneltilmiştir.

Hazırlık çalışmalarında, insanın düşünen bir varlık olması onun en büyük ayırt edici özelliği olduğu ve bu özelliğini konuşarak ve yazarak ortaya koyabileceği söylenerek düşünceyi ortaya koyabilmenin önemi açıklanmıştır. Derli toplu düşünmek, sanatlı ve sistemli bir şekilde düşünceleri ifade edebilmek için usta kalemlerin eserlerini bol bol okumak gerektiği hazırlık çalışmalarında belirtilerek öğrenci düşünmeye ve okumaya yöneltilmiştir.

Hazırlık çalışmaları kısmında verilen bu bilgilerle öğrenci, yazar ve tür hakkında bilgi sahibi olacaktır. Böylece öğrenci, metnin konusuna yönelmiş olacaktır.

Araştırma konusu olarak, sistemli düşünmenin insanlara kazandırdıklarının neler olacağı verilerek, öğrencinin sistemli düşünmek hakkında bilgi edinmesi sağlanmıştır. Böylece bilim çağındaki gençlerin dikkati, sistemli düşünmenin önemine çekilmiştir.

c. Metinle İlgili Açıklamalar

Montaigne'in "*Doğruluk Kaygısı*" denemesiyle ilgili olarak metinde "doğru" kavramı değişik yönleriyle ele alınmıştır. Doğruyu hangi elde görürsek sevinçle karşılayıp bütün savunma silahlarımızı bırakıp bütün içtenliğimizle teslim olmamız gerektiği açıklanmıştır. Eleştirilere açık olmanın, insanı doğrulara daha çabuk ulaştırdığı vurgulanarak bize yapılan eleştirilerden kaçmamamız gerektiği açıklanmıştır. Metnin daha iyi anlaşılmasına yönelik bu tür kısa ve öz açıklamalarla metnin anlaşılması

sağlanmıştır. Açıklamalar tamamen metinden hareketle, denemede anlatılan konulara bağlı olarak verilmiştir.

Montaigne'in "*Denemeler*" adlı kitabı hakkında tarihi bilgiler verilmiş, "*Denemeler*"in 1580'de ilk kez iki cilt olarak basıldığı dönemin kralının da beğenisini kazanarak daha sonra yapılan eklemelerle zenginleşerek 1589'da en olgun şeklini aldığı açıklanmıştır. Bu bilgilerle dönem ve yazarın tanıtılması sağlanmıştır.

Açıklamalarda, deneme türünün ilk örneğini Orta Çağ dönemine ait fikirlere karşı çıkmak amacıyla dogmatik düşüncenin karşısında serbest düşüncüyü ortaya koyan Montaigne'in verdiği açıklanmıştır. Böylece deneme türünün o dönem içerisindeki rolü açıklanarak öğrenciye dönem ve tür bilgisi pekiştirilerek verilmiştir. Denemenin içerik ve üslubu hakkında bilgiler verilerek öğrencinin metinden hareketle bunları öğrenmesi hedeflenmiştir.

Deneme türüyle ilgili genel bilgilerin verilmesine devam edilmiştir. Türk Edebiyatı'nda deneme türünün ilk örneklerinin 20. yy.'da görüldüğü, Ahmet Haşim, Nurullah Ataç, Mehmet Kaplan, Cemil Meriç, Suut Kemal Yetkin'in başlıca deneme yazarlarımız olduğu açıklanmıştır. Böylece öğrenci tarihi bilgiler almış olarak okuduğu deneme metninin tür özelliklerini, tarih gelişimini, içeriğini ve bizdeki temsilcilerini öğrenmesi sağlanmıştır.

Metin ile ilgili açıklamalar öğrencinin metni kavramasına metinden hareketle tür bilgilerini öğrenmesine yardımcı olacak tarzda hazırlanmıştır. Öğrenciye sadece bu bilgileri dikkatlice okumak öğrenmek kalmıştır.

d. Metin Altı Soruları

Kitapta (K) sorular adı altında beş soru yer almaktadır. Bu sorular şunlardır:

1. Montaigne'nin "dost ve dostluk" hakkındaki düşünceleri nelerdir?
2. "Asıl doğrular, düşünceler arasındaki uyumsuzluktan çıkar." cümlesindeki düşüncüyü doğru buluyor musunuz? Neden?
3. Doğruya teslim olurum sözünden ne anlıyorsunuz?
4. Eleştirilmeyi istemeyen insanlar için ne söyleyebilirsiniz.
5. Okuduğumuz metin niçin bir denemedir?

Yukarıdaki soruların dördü denemenin muhtevasıyla ilgilidir. Metnin anlaşılıp kavratılmasını sağlayan sorularla birlikte öğrenciyi analiz ve sentez yaptırarak kendi cümleleriyle düşüncelerini ortaya koymaları sağlayan sorular yer almaktadır. Böylelikle öğrencilerin ifade etme yetenekleri gelişmektedir. Deneme türünün özelliklerinde de olduğu gibi, öğrencilerimize bu sorularla serbestçe düşüncelerini ifade etmeleri sağlanmıştır.

İncelenen kitaptaki (K) sorulardan beşincisi deneme türüyle ilgili bir sorudur. Bu soruyla öğrencinin bütün öğrendiklerini yoklayarak bir sentez yapması istenmiştir. Dolayısıyla öğrencinin deneme türüyle ilgili ne kadar bilgi öğrenip öğrenmediği ölçülmüş olmaktadır. Tam olarak öğretilmeyen yerlerin alınan cevaplara göre yeniden kontrolünün yapılmasına imkân sağlamaktadır. Bu tür sorular öğrencinin öğrenmesine yardımcı olacak, türün özelliklerini tanıyan öğrencinin aynı türde eser yazabilmesine imkân sağlayacaktır.

e. Değerlendirme

İncelenen kitaptaki metin 16. yy. Fransız edebiyatını ve deneme türünü öğretmek için seçilmiştir. Montaigne o döneme eseriyle ve ortaya koyduğu yeni tür olan denemeleriyle devrinin önemli şahsiyetlerindendir. "Dünya Edebiyatından seçilecek metinler, iyi çevirilerden ve millî kültürümüzle çelişmeyen eserlerden alınır." (Tebliğler Dergisi, S.2370, 1992, s.816) ilkesine uygun olarak çeviri bakımından iyi ve kültürel

değerlerimizle çelişmeyen nitelikte metin olduğu görülmüştür. Kültürümüzde ve dinimizde önemli bir yer tutan doğruluk kavramı verilerek öğrencilerimizin ahlaki gelişimi sağlanmaktadır. Kitaba alınan bu metinle öğrencilerimizin dengeli, hür ve sistemli düşünme alışkanlığı kazandırılmaktadır.

Doğru ile eleştirme arasındaki sıkı bağ, insanın eleştiri karşısındaki tutumu, dost ve dostluğa ilişkin düşüncelerin incelenen metinle verilmesi, kazandırılacak bilgilerin metinden hareketle öğretilmesi amacına uygunluk göstermektedir. Millî kültürümüzle çelişmeyen ahlaki değerlerin Dünya edebiyatından bir deneme metniyle verilmesi öğrencilerin düşünmesi, yorumlaması açısından faydalı olmuştur.

İncelenen kitaptaki (K) hazırlık çalışmalarında açıklayıcı, düşündürücü ve yönlendirici özellikte bilgiler verilmiştir. Hazırlık çalışmalarının öğrenciyi konuya hazırlayan nitelikte olması öğrenmeyi ve algılamayı kolaylaştırmıştır.

Dostlar arasındaki bağların sert ve yırtıcı olması gerektiği vurgulanmıştır. Birbirimizi kırarız şeklindeki düşünceyle doğruları karşımızdakine söylemekten çekinmememiz gerektiği açıklanmıştır. Eleştirilmeye açık olmamız gerektiği vurgulanmıştır. Düşünceyi saklayarak konuşmanın karşımızdakine yapılacak en büyük düşüncesizlik olduğu vurgulanmıştır.

Metinle ilgili açıklamalar “*Doğruluk Kaygısı*” denemesinin tam olarak anlaşılması açısından öz ve kısa bir şekilde açıklamıştır. Açıklamalar kısmını okuyan öğrenci buradaki açıklamalarla metni kavrayabilecek seviyeye getirilmiştir.

Açıklamalar kısmında deneme türünün tarihi gelişimi verilmiştir. İncelenen metnin yazarın “Denemeler” adlı kitabından alındığı söylenerek öğrencinin daha fazla bilgi sahibi olmasını sağlamıştır. Deneme türüyle ilgili üslup, şekil bilgileri verilerek bu bilgileri öğrencinin metinde görmesi sağlanmıştır.

Açıklamalarda deneme türüyle ilgili olarak Türk edebiyatında aynı türde, eserler vermiş yazarlar tanıtılmıştır. Öğrencilerin Türk edebiyatındaki denemeler hakkında da bilgi edinmesi sağlanmıştır. Bu bilgiler ışığında öğrencinin analiz ve sentez yapabilme imkânı kolaylaşmıştır.

Metnin yer aldığı kitapta (K) verilen edebiyat bilgilerinde Montaigne'in tanıtılması açıklamalar kısmıyla birbirini tamamlar niteliktedir. Metnin 16. yy. Fransız edebiyatının önemli temsilcilerinden Montaigne'in tanıtılması ve eserleriyle öğretilmesi açısından bu bilgilerin verilmesi metnin seçiliş sebebine uygun olduğunu göstermektedir.

“Doğruluk Kaygısı” denemesine ait metin altı sorularıyla hem metnin muhtevasının hem de deneme türüyle ilgili genel bir sorununu olması metnin bütün olarak kavranılması ve öğrenilmesi bakımından önemlidir.

Kitabın sayfa düzeninde deneme metninin yanında Montaigne'in resmi yer almaktadır. Konuyla ilgili olarak Tebliğler Dergisi'nde kitaplarda; “Konuları açıklayıcı resim, fotoğraf, tablo, grafik, şema, plân, harita ve benzer öğretime yardımcı öğeler bulunur. Bunlar metinlerin kolay kavranmasını sağlayacak biçimde uygun yerlere konur ve gerekli açıklamaları yapar.” (Tebliğler Dergisi, S.2434, 1995, s.607) ibaresi yer almaktadır. Verilen bilgilere göre kitaplarda yer alan görsel öğelerin konuyu desteklemesine, ilgi ve merak uyandırmasına, eğiticilik ve öğreticilik özelliğinin olmasına özen gösterilmelidir. Metinlerin işlenişinde belirtilen niteliklerde olan görsel öğelerden yararlanmak eğitimin verimi, öğretimin etkileyciliği açısından gereklidir. Bu kitapta kullanılan görsel öğelerin müfredata uygun olarak Montaigne'in resmi yer almaktadır. Öğrencinin şairi görsel olarak tanınması sağlanmış olmaktadır.

İncelenen kitapta yer alan “Tartışma ve Yazma” adı altında “Eleştirinin yararı konusunda bir deneme yazınız.” uygulamasıyla öğrencilerin öğrendiklerini ortaya koyması istenmiştir. Bu şekilde bir uygulama öğrenciyi dinamik ve aktif hâle getirmesi bakımından uygundur.

Hür ve sistemli düşünme alışkanlığını kazandırmak istediğimiz öğrencilerimize bunlar uygulama imkânıyla sunulmuştur. Böylelikle öğrencilerimizin deneme yazabilecek kabiliyette olduklarını görerek-göstererek hayattan zevk almaları bu tür uygulamalarla sağlanmıştır.

4.2.1.2. *Kitaplık ve Okuma (L)*

a. Metnin Seçiliş Sebebi

“*Kitaplık ve Okuma*” denemesi lise ikinci sınıf edebiyat kitaplarının İslami Devir Türk Edebiyatı bölümünde yer alan kronolojik sıra içerisinde 16. yy. Fransız edebiyatıyla birlikte Montaigne’i tanıtır deneme türünü öğretmek amacıyla seçilmiştir. Lise ikinci sınıf edebiyat kitaplarında tarihi bir seyir içerisinde şairler eserleriyle seçilmiştir. 16. yy. Dünya edebiyatı içerisinde “Denemeler” adlı eserleriyle Montaigne (1533-1592) tanıtılmıştır.

“16 yy. Fransız yazarı Montaigne, yazdığı metinlerin kişisel düşünce ve deneyimlerinin iletilmesine yönelik çabalar olduğunu vurgulamak için deneme (essai) adını seçmiştir. Montaigne, düşüncelerini kusursuz bir ustalıkla ortaya koymuş, kendine karşı şaşırtıcı ölçüde dürüst olmuştur. 1588’de yayımlanan “*Denemeler*” bugün de türünün en iyi örneklerinden sayılır.” (Ana Britannica Genel Kültür ansiklopedisi, C. 7, 1987, s.115)

2370 sayılı Tebliğler Dergisi’nde belirtilen açıklamalar doğrultusunda, Dünya edebiyatından seçilecek metinler; seçkin örnekler arz etmeli iyi çevirilerden seçilmeli, millî kültürümüzle çelişmemeli, gençlerimizi okuma yoluyla iyiye güzele ulaştırmalı, kitap sevgisi ve okuma zevki kazandırmalı, analiz ve sentez yaptırabilmelidir.

Kitaba alınan bu metinde, öğrenciyi okuma yoluyla iyiye ve güzele yöneltmesi, yaşama sevinciyle güçlendirmesi, kendine güven duymasını sağlaması, iyi alışkanlıklar

edindirmesi, deneme türündeki gibi yeni düşünceler üretme gücünü geliştirmesi ve orijinal bir eserin güzel çevirisi olmasından dolayı seçilmiştir.

Metin seçiliş sebebine uygun özellikleri taşımasından dolayı da incelenen (L) kitaba alınmıştır.

b. Hazırlık Çalışmaları

Hazırlık çalışmaları kısmında öğrencilere “Deneme nedir? özelliklerini belirtiniz. Seçeceğiniz bir düşünce yazısındaki düşünceleri yorumlayınız” tarzında bir hazırlık sorusu sorulmuştur.

Konu başındaki bu soruyla öğrencilerin deneme tanımını ve özelliklerini öğrenmeleri istenmiştir. Bu bilgilerle hazırlanarak derse gelen öğrenci okuma metnini daha iyi anlayacak ve metni daha iyi yorumlayacaktır. Öğrencilerden bir düşünce yazısını seçerek oradaki fikirleri yorumlamaları istenmiştir. Böylece öğrenci denemeyle birlikte diğer düşünce yazılarına ulaşarak karşılaştırma yapacaktır ve ilgi duyduğu bir metni seçerek okuma zevkine ulaşacaktır.

“Hazırlık çalışmaları içerisinde çok değişik türleri olan bu soruların öğrenciye konuyu tanıtıcı, onun dikkatini çekici, belirli bir konuyu anlatmasına fırsat tanıyıcı, takip edici, öğrenme düzeyini kontrol edici özellikleri vardır. Bu tip sorularla hazırlık çalışmaları yapan öğrenci “anlama” ve “anlatma” çalışmalarına öğrencinin doğrudan katılmasını sağlamaktadır. Onların ilgilerini canlı tutar ve derse hazır olmalarını sağlar. Ayrıca medeni cesaretini arttırır cümle kurma becerilerini geliştirir.” (Cemiloğlu, 2003, s.41)

İncelenen kitapta (L) hazırlık çalışmasının ikinci kısmında 16. yy. Fransız yazarlarından Montaigne’in “Denemeler” adlı eseriyle ün yaptığı ve bu eserin deneme

türünün ilk örnekleri ve en başarılı örneklerinden olduğu bilgisi verilerek incelenen kitaptaki (L) “*Kitaplık ve Okuma*” denemesinin Montaigne’in “*Denemeler*” adlı kitabından seçilmiş olduğu bilgisi öğrencilere verilmiştir. Böylece öğrencinin dikkati Montaigne’in kitabına yöneltilmiştir.

c. Metinle İlgili Açıklamalar

Metnin yer aldığı kitapta (L) metinle ilgili olarak kısa bir açıklama yapılmıştır. Denemenin “özgürce seçilen bir konuda, yazarın bir gelişigüzel içinde, kendi zevklerini, kendi görüşlerini ortaya döktüğü” (L) bir edebiyat türü olduğu bilgisi verilmiştir. Ayrıca Montaigne’in bu türün temsilcisi olduğu, üç cilt olan “*Denemeler*” adlı kitabının insanın önce kendini anlaması gerektiği inancına dayanılarak yazıldığı açıklanmıştır. İncelenen metinde Montaigne’in de kendinden söz edişinin sebebinin bu olduğu belirtilmiştir.

Daha çok deneme türüne ait bilgiler verilerek metnin içeriği açıklanmamıştır. Metnin içeriği ile ilgili açıklama çok kısa tutulmuştur. Metinle ilgili açıklamaların biraz daha kapsamlı yapılması öğrencinin metni kavramasını kolaylaştıracaktır. Dolayısıyla metin altı sorularını öğrenci daha iyi cevaplayabilecektir.

Her ne kadar metnin sade ve anlaşılır olduğu düşünülse de yine de farklı öğrenci seviyelerinin düşünülerek açıklama bilgilerinin verilmesi daha iyi olacaktır.

Kitapta ayrıca Montaigne’in hayatı ve eserleri hakkında bilgiler verilmiştir. Bu bilgilerin verilmiş olması metni anlamayı kolaylaştırmaktadır. Yazar hakkında bilgisi olan öğrenci okuduğu metni yazarla özdeşleştirdiğinde daha iyi anlayıp kavrayacaktır. 16. yy. Dünya edebiyatını tanıyacaktır.

d. Metin Altı Soruları

“*Kitaplık ve Okuma*” denemesi için kitapta altı metin altı soruları “Araştırmalar” başlığında sorulmuştur. Bu soruların dördü okunan deneme metninin muhtevasıyla ilgili biri deneme türünün tanımı ve özelliklerinin öğrenilip öğrenilmediğini ölçmeye yönelik, diğeri ise Türk Edebiyatı’ndaki denemeci yazarlarımızla ilgili sorulardır. Bu sorular şöyledir:

1. Montaigne’in evdeki yaşayışı nasıldır?
2. Montaigne’in kitaplığını tanıtırız. Orayı niçin sevdiğini belirtiniz
3. Montaigne, okumalarını nasıl bölümlere ayırıyor? Bunlardan hangisi kişiye, hangisi insanlığa yararlıdır?
4. Yazarın kitapları seçme düşüncesi doğru mudur? Kitabın kişi üzerindeki etkisi nedir?
5. Bu yazı, deneme’nin tanımına uyuyor mu? Denemenin özelliklerini göz önünde bulundurarak belirtiniz.
6. Türk yazarları arasında denemeci olarak kimleri tanıyorsunuz?

İncelenen kitaba alınan ilk üç soruyla “*Kitaplık ve Okuma*” denemesinin anlaşılıp kavranması amaçlanmıştır. Öğrencilerin bu sorulara verdikleri cevaplara göre metni anlayıp anlamadıkları ölçülmüştür.

Dördüncü soru ise öğrencilerin elde ettikleri bilgileri kullanarak analiz ve sentez yapmalarını istenmiştir. Sentez yapabilen öğrencilerin düşüncelerinin geliştiğini görmeleri sağlanmıştır. Yeni düşünceler üreten öğrencinin kendine güvenmesi, yaşama sevinciyle dolması sağlanmıştır.

Kitapta araştırmalar bölümünde yer alan beşinci soru metnin seçiliş sebebine uygun olarak deneme tanımı ve denemenin özelliklerinin kavratılıp kavratılmadığını ölçmeye yönelik bir sorudur. Öğrencinin metinden hareketle türün öğretilmesi amacına

uygun olarak hedefe ulaştıran bir ölçme sorusudur. Öğrencinin bütün birikimlerini ortaya koyması açısından uygundur.

Kitapta yer alan altıncı soru amaçlanan hedefe ulaştıran bir soru değildir. 16. yy. Fransız Edebiyatında Montaigne ve deneme türü öğretilirken ve Türk yazarlar hakkında hiç bir bilgi verilmeden öğrencilere “Türk yazarları arasında denemeci olarak kimleri tanıyorsunuz?” şeklinde bir soru gereksiz olmuştur. Bunun yerine Montaigne hakkında bir bilgi yahut 16. yy Fransız edebiyatındaki diğer deneme yazarları sorulmalıdır.

e. Değerlendirme

Montaigne’in “*Kitaplık ve Okuma*” denemesi 16. yy. Fransız Edebiyatı’nı gösterirken deneme türünü ve Montaigne’i tanıtmak için uygun bir metindir. Metin konu yönünden lise çağındaki öğrencilere kitap sevgisi ve öneminin öğretilmesini sağlamaktadır. Öğrencilerin kendilerini anlaması, yeni düşünceler üretebilmesi ve okuyanda estetik bir zevk oluşturması için Dünya edebiyatından seçilmiş seçkin örneklerden biridir.

Hazırlık çalışmalarında denemenin tanımının sorulması öğrencinin önceden tür hakkında bilgi edinmesi açısından uygun olmuştur. Öğrencilerin lise birinci sınıfta öğrendiğı bilgileri hatırlamasını sağlayacaktır.

Metinle ilgili açıklamaların kısa olması metnin kavranmasını zorlaştırmaktadır. Metnin tam ve doğru anlaşılıp yorumlanabilmesi için açıklamaların daha iyi yapılması gerekmektedir. Eğitimde farklı bölgelerde ve farklı kültür seviyelerinde olan öğrencilerimizin olduğı dikkate alınmalı ve metinle ilgili açıklamaların ona göre yapılması gerekmektedir.

İncelenen Kitapta (L) yer alan “Montaigne ve Eserleri” bölümüyle yazarın hayatını ve üslubunu belirten bilgilerin açıklayıcı tarzda verilmesi 16. yy. Dünya Edebiyatı’nda Montaigne’in öğretilmesi hedefinin gerçekleştirilmesini sağlamaktadır. Ahlakçı yönüyle tanınan Montaigne, insanları hümanist bir açıdan ele alarak incelemek istemiş; bunun için de önce kendini anlamının gereğine inanmıştır. Yunan ve Latin düşünürlerinden yararlanmış Voltaire ve Rousseau’yu etkilemiştir. Denemelerinde içtenlik, yakınlık öze yöneliş vardır. Bu şekildeki bilgiler, metni öğrencinin yazarın bakış açısından, kişiliğinden hareketle yorumlamasına yardımcı olacaktır. Bu bilgilerin verilmesi uygun olmuştur.

Kitapta yer alan metin altı soruları hem muhtevayı anlayıp kavratmaya yönelik hem de tür bilgilerini öğretmeye yöneliktir. Deneme türünün unsurlarıyla ilgili sorularla birlikte 16. yy. Dünya edebiyatının en önemli deneme yazarı olan Montaigne ve onun üslubu hakkında soruların sorulması, öğretilmek istenen bilgilerin ölçülüp ölçülmediğinin ortaya konması açısından etkili olurdu.

Metin altı sorularının konuyla ilgili ve öğrencilerin kavrama, yorum ve analiz-sentez becerilerini geliştirici nitelikte olması gerekmektedir. Bu durum edebiyat derslerinin genel amaçlarında, “Sınıf ve yaş seviyelerine göre dinleme, okuma ve yazma faaliyetleri arasında Türk dilinin bütün özelliklerini öğrenme, kullanma ve bu yolla bilgi edinme, kavrama, analiz ve sentez yapabilme alışkanlığı kazandırmak.” (Tebliğler Dergisi, S.2370, 1992, s.814) şeklinde ifade edilmiştir. Hazırlanan soruların yukarıda belirtilen amaçların gerçekleştirilmesine yönelik olması gerekmektedir.

Metin altı sorularının altıncı sorusu metin altı sorularının ulaştırmak istediği hedefe götürmediği söylenebilir. Bu tür bir soru hazırlık çalışmalarına alınsaydı daha iyi olurdu. Öğretmek istediğimiz dönem ve yazar bilgilerinin hiçbir yerine uymamaktadır. Bu soru yerine Montaigne’in üslubu metinden hareketle sorularak yazar tanıtılmalıdır.

4.2.1.3. Yaşamak ve Çalışmak (M)

a. Metnin Seçiliş Sebebi

Montaigne'in "*Yaşamak ve Çalışmak*" denemesi 16. yy. Dünya edebiyatı çerçevesinde Fransız edebiyatında, Montaigne'i tanıtarak deneme türünü öğretmek için seçilmiştir.

İnsanı anlatan, hayattan kesitler sunan deneme metinleriyle öğrencilerin duygu ve düşüncelerinde, ideallerinde, kıymet hükümlerinde, hayata bakış açısında, estetik zevkinde metinler yoluyla değişiklikler yapması istenmiştir.

İnsanın kendini sorguya çekmesi, ünlü bir deyişe göre "insani durumun bütünsel biçimini" kapsayan bu öznel varlık, varlık üzerinde kendini sorguya çekmesi için deneme metinleri seçilmiştir (Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi, C.6, 1993, s.3015). İnsanın her türlü yaşamıyla ilgili görüşlere yer verilerek yaşama üstüne düşünceler üretilmiştir.

Tebliğler Dergisi'nde yer alan açıklamalara bakıldığında "9. sınıfta ilk amaç, türün iyice ve bütün yönleriyle tanıtılmasıdır; şahsiyetin tanıtılması 10. ve 11. sınıflarda yoğunluk kazanacaktır." (Tebliğler Dergisi, S.2370, 1992, s.7) buna göre bu metnin seçilmesiyle 16. yy. yazarlarından Montaigne tanıtılmıştır. Montaigne tanıtılırken kurucusu olduğu edebiyat türlerinden deneme, "*Denemeler*" adlı kitaptan çevirisi iyi ve güzel Türkçe'mizle yapılan bir metinle öğretilmek istenmiştir. Öğrencilerin Dünya edebiyatındaki deneme metinlerini okuyarak dünyadaki edebî gelişmelerden haberdar olması sağlanmış olmaktadır.

b. Hazırlık Çalışmaları

“Yaşamak ve Çalışmak” denemesiyle ilgili olarak hazırlık çalışmalarında şu sorulara yer verilmiştir:

1. Günlük hayatımızın sıradan anlarında ağaçların, çiçeklerin, gökyüzü maviliğinin, yağmur sesinin, sevdiğiniz biriyle karşılaşmanın... üzerinizde bıraktığı olumlu değişiklikleri fark ediyor musunuz? Bunlardan birini sınıfta anlatınız.

2. Sizce, hem zor hedeflere ulaşma çabaları hem yaşamayı zevk hâline getirme alışkanlığı bir arada olabilir mi? Tartışınız.

Kitaba alınan bu çalışmalarla öğrenciyi metnin içeriğine yaklaştırmak için bu sorular sorulmuştur. Öğrencilerin sorularla ilgili fikirlerini sınıfta anlatmaları ve tartışmaları istenerek öğrenciler derse hazırlanmaktadırlar. Rahat bir şekilde düşüncelerini sınıfta anlatan öğrenci kendine güven duyacak ve derste daha başarılı olacaktır.

c. Metinle İlgili Açıklamalar

İncelenen kitapta (M) “Kısa Açıklamalar” kısmında şu bilgiler verilmiştir: “Montaigne, varlıklı ve soylu bir ailenin oğludur. Bordeaux Lisesinde okudu. Küçük yaşta Lâtince öğrendi. Bordeaux Yüksek Devlet Mahkemesi yargıçlığı yaptı. Bir süre sonra şatosuna çekilip denemeler yazmaya koyuldu. Sağlığı bozulunca, Almanya ve İtalya yolculuklarına çıktı. 1581’de Bordoaux Belediye Başkanı oldu. Ayrılırken, veba salgınından ötürü, Bordeaux’ya gidip şehrin anahtarını teslim etmemesi eleştirildi. Dönemin dini mücadelesinde bağnazlığa kaçmadan kralın yetkisini destekledi. Bilge, dikkatli ve tarafsız görünüşüyle her iki tarafın da yeğlediği bir aracı oldu. 1592’de öldü.” Açıklamalardaki bu bilgiler yazarın tanıtılmasında yeterlidir. Hayatı hakkındaki geniş bilgi öğrenciyi gereksiz bilgilerle yormaktadır. Bu bilgilere öğrencinin kendisinin ulaşması daha doğru olacaktır.

Montaigne'in dünyaca ünlü “*Denemeler*” adlı kitabın yazarı olduğu açıklanmıştır. Lâtince’yi iyi bilmesi dolayısıyla eski kültürlerden, gözlemlerden, kendi yaşama ait deneyimlerinden yararlanarak yazdığı bu kitap, insanın özgür ve kuşkucu düşüncesini ortaya koymaktadır. Kuşkucu düşüncenin temelinde bile iyimser bir bakışın olduğu, kendinden giderek insanı inceleyen yazarın, denemelerinde içtenliği, kısa ve yalın anlatımı seçtiği açıklanmıştır. “*Denemeler*” adlı bu kitabın dünya edebiyatında büyük etkiler yaratmış bir eser olduğu belirtilmiştir. Metnin seçiliş sebebine uygun olarak Montaigne ve “*Denemeler*” adlı eseri hakkında açıklamalar yapılmıştır. Bu açıklamalarla birlikte metinde anlatılanların da açıklanması gereklidir.

Açıklamalar kısmında verilen bilgiler yalnız yazarın hayatı ve üslubuna yöneliktir. Açıklamaların öğrencinin metni anlayıp yorumlamasına da yardımcı olacak nitelikte olması gerekir.

d. Metin Altı Soruları

Metnin yer aldığı kitapta (M) “*Yaşamak ve Çalışmak*” parçasının muhtevasını kavratana, metinden hareketle bilgileri yorumlayıp analiz-sentez yaptıran sorular yer almaktadır. Bunlar:

1. Yazara göre doğa, koyduğu hangi kuralla insan ana gibi davranmıştır?
2. Caesar (Sezar), İskender ve Brutus’ün hangi hareketleri bilgece bulunmaktadır? Siz bu görüşe katılıyor musunuz?
3. “Zevklerin gündelik zaferi” niçin olağanüstü bir iş sayılmış olabilir.?
4. “En büyük ve en şerefli işimiz doğru dürüst yaşamaktır.” cümlesi bağlamında
“doğru dürüst” sözü size neleri çağırıştırıyor?
5. Bu parçaya göre yazar, hayattaki tek amacın hazzı ulaşmak olduğunu mu düşünüyor? Tartışınız.
6. Zor işleri günlük yaşayışın bir parçası durumuna sokanlar bunu nasıl

başarmıştır? Bunu yapabilmek, insan için neden önemli bulunuyor?

Bu sorularla öğrencilerin, metni kavrayıp kavramadıkları ölçülmektedir. Öğrencilerin elde ettikleri bilgilerden bir senteze ulaşmaları sağlanmaktadır.

İncelenen kitapta yer alan “En büyük ve en şerefli işiniz doğru dürüst yaşamaktır.” cümlesi bağlamında “doğru dürüst” sözü size neleri çağrıştırıyor? sorusu öğrencilerimizin kişisel düşüncelerini ortaya koyabilmeleri için hazırlanmış bir sorudur.

İncelenen kitapta (M) yazar, yazarın üslubu ve deneme türüyle ilgili sorular yer almamaktadır. Metin seçiliş sebebinin 16. yy. Fransız Edebiyatında Montaigne tanıtmak ve deneme türünü öğretmek olduğu amacını destekleyecek, onların öğretilip öğretilmediğini ölçebilecek sorular bulunmamaktadır. Bu tür sorulara yer verilmesi gerekmektedir.

e. Değerlendirme

Montaigne düşüncelerini kendine has üslubuyla yalın ve içten bir dille anlatan bir yazardır. Montaigne, ahlaki görüş ve gözlemlerine “*Denemeler*” adını verirken, bu kelimeyi yargılarının bir sınaması anlamına alarak kullanıyordu (Büyük Lügat ve Ansiklopedisi, C. 3, 1973, s.526). “*Yaşamak ve Çalışmak*” denemesinde yazar yaşamının insanın en parlak ve en şerefli işi olduğunu açık bir ifadeyle belirtmiştir. En büyük, en şerefli eserimizin doğru dürüst yaşamak olduğunu belirtmiştir. Bizim işimiz kitap doldurmak değil ahlakımızı yapmaktır; savaşmak, memleket kazanmak değil yaşayışımıza dirlik düzenlik getirmektir.”(M) diyerek Türk Millî Eğitiminin genel amaçları doğrultusunda millî, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerleri benimseyen; dengeli ve sağlıklı şekilde gelişmiş bir kişiliğe ve karaktere, hür ve bilimsel düşünme gücüne, geniş bir dünya görüşüne sahip yapıcı, yaratıcı kişileri yetiştirmek için çalışmak gerektiği fikrini vermektedir.

Bu metnin işlenişinde yapılan hazırlık çalışmaları kendi hedefleri çerçevesinde uygun olarak hazırlanmıştır. Metnin içeriğiyle ilgili açıklamalar hiç yapılmamış tamamıyla öğrencinin anlayışına ve zekâsına bırakılmıştır. Bu ise açıklamalar kısmının yetersiz olduğunu göstermektedir.

Metin altı soruları muhtevayı kavratmaya yönelik hazırlanmıştır. Deneme türüne, döneme ve yazara ait sorular yer almamıştır. Bu ise öğretmeyi hedeflediğimiz bilgilerin ölçülmediğini göstermektedir. Ölçmesi olmayan bir öğrenmenin değerlendirilmesi yapılamayacaktır.

Edebiyat bilgileri ve yazar hakkında bilgiler detaylı bir şekilde hazırlanmıştır. Ancak bu bilgilerin metinden hareketle öğretilmemesi unutulmalarına sebep olacaktır. Çünkü ezberlettirilen bilgiler kolay unutulur. Verilen bilgilerin uygulamasının istenmesi ya da metinden hareketle bulunması istenmelidir. Bu belirtilen hususlar metin altı sorularına alınarak giderilebilir.

Metinlerin dil ve anlatım özelliklerinin o metnin türü ile ilgili olduğu kadar yazarlarına da bağlı olduğu unutulmamalıdır. Yazarların seçtikleri konularıyla, türleriyle birbirinden üslup bakımından ayrıldıkları hazır bilgilerle değil metinler üzerinde yapılacak incelemelerle öğrencilere buldurulmalıdır (Soysal, 1999, s.355).

4.2.1.4. Nasıl Yazmalı? (N)

a. Metnin Seçiliş Sebebi

İncelenen metin 16. yy. Fransız Edebiyatında deneme türünün kurucusu Montaigne’i tanıtmak ve Montaigne’nin eseri olan “*Denemeler*” adlı eserini öğretmek için seçilmiştir.

Montaigne'in bu denemesi, sınıf ve yaş seviyesine uygun olarak seçilmiştir. Dil, anlatım ve içerik açısından deneme türüne uygun bir metindir. Metnin çevirisi öğrencinin anlamasına uygundur. Öğrencilerin ilgi ve yeteneklerini ortaya çıkarabilecek nitelikte, onlara yazmanın güzelliklerini ve tekniğini göstermektedir. Böylece metin, öğrencinin kişisel gelişimine katkıda bulunmaktadır. “*Nasıl Yazmalı?*” denemesi öğrencilerin dil zevkini ve bilincini geliştirebilir, hayal ve düşünce dünyalarına yeni ufuklar açabilir. Temsil ettiği edebiyatın seçkin örneklerinden olması metnin seçiliş sebebidir.

İncelenen metnin yukarıdaki esasları sağlayacağı düşünülerek bu deneme ders kitabına alınmıştır.

b. Hazırlık Çalışmaları

Kitapta (N) “Hazırlık” başlığı altında metin okunmadan önce, metinle ve anlatılan konu ile ilgili sorular sorulmuş, öğrencilerin araştırması, düşünmesi sağlanmıştır. Bu sorular aracılığıyla öğrenci yapılacak çalışmalara hazır hâle getirilerek, derse ilgisi çekilmiştir. Bu sorular şunlardır:

1. Siz bir yazar olsaydınız eserlerinizi nasıl bir ortamda kaleme almayı düşünürdünüz?

2. “Herkes kitabımda beni, bende kitabımı görsün.” sözü sizce ne anlama geliyor?

Bu kısımdaki sorular denemelerin yazılış mantığının anlaşılmasına yönelik çalışmalardır. Öğrencilerin okuyacakları deneme metninin içeriğini daha iyi anlayıp kavrayabilmeleri için hazırlanmıştır.

Kitapta sorulan ikinci soru Montaigne'in öğrencilerin okuyacakları metinden alınmış bir sözüdür. “Herkes kitabımda beni, bende kitabımı görsün.”(N) Bu söz daha metin işlenmeden öğrencilerin bu sözü açıklamaları istenmektedir. Bu soru öğrenciyi

düşündürmeye, yorum yaptırmaya götüren bir çalışma niteliğini taşımış olsa da bu sorunun metin altı sorularına alınması daha yerinde olacaktır.

c. Metinle İlgili Açıklamalar

“*Nasıl Yazmalı?*” ile ilgili yapılan açıklamalardan Montaigne’in nasıl yazdığı anlatılıyor. “Denemeci, kendi kendisiyle konuşuyor gibi yazar, karşısında bir okur olduğunu hesaba katmadan yazar. Montaigne’in sürekli kendisinden söz etmesi de bundandır.” (Türk Dili Dergisi, C. 10, S.118, 1961, s.673)

Her yazarın çalışma tarzı farklıdır. Sessiz çalışmayı sevenler olabileceği gibi gürültüden etkilenmeyenlerde olabilir. Bazı yazarlar bir kere yazar bir daha dokunmaz bazıları ise defalarca düzeltirler ve değiştirirler. Kimilerinin eleştiriden hoşlandıkları kimilerinin ise eleştirilmeye hiç tahammülleri yoktur. Öğrencinin metni daha iyi kavraması için nitelikli açıklamalar yapılmıştır.

Montaigne’in deneme türünün kurucusu olduğu düşünüldüğünde buradaki bilgiler bizi denemenin nasıl bir tür olduğuna ve nasıl yazıldığına dair bilgilere ulaştıracaktır. Yazar denemelerini yazarken her şeyi bir kenara bırakmaktadır. “Kendimizden yola çıkarak yaşamaya bakmak denemenin sınırlarını anlamayı kolaylaştırabilir.” (Onaran, 2006, s.40)

Montaigne’in etrafındaki bütün kitapları, bir kenara koyup yazdığını sadece kendi kişisel düşüncelerini ortaya koyduğunu belirtiyor. Yazarın kendisine yöneltilen eleştirilere bu metinde cevap verdiği ayrıca genç yazarlara öğütler verdiği belirtilmiştir. Özgün bir üsluba sahip olabilmenin ve kişinin kendisi olması gerektiği fikrini “Herkes kitabımda beni, bende kitabımı görsün” sözleriyle ortaya koyduğu ifade edilmiştir.

Ders kitabının(N) “Edebiyat Bilgileri ve Açıklamalar” bölümünde:

Bir yazarın, serbestçe seçtiği bir konuda kişisel görüş ve düşüncelerini anlattığı yazıya deneme denir. Yaşam ölüm, aşk, sanat, felsefe, tarih, siyaset, bilim, kültür gibi insan ilgilendiren her konu denemenin konusu olabilir. Örneğin okuduğunuz denemenin konusu nasıl yazmak gerektiğidir. Yazarın bu denemede anlattığı çalışma yöntemi, dile yaklaşımı, üslup konusundaki tutumu bütünüyle kendi doğruları olduğu şeklinde bilgiler verilmiştir. Dünya edebiyatında denemenin ilk örneklerini Epiktetos, Eflâtun, Seneca (Seneka), Çiçero vermiştir, (N) şeklinde açıklamalar yapılmıştır.

Montaigne, denemelerinde kendinden yola çıkarak insanı, toplumu anlatmıştır. İnsanların ve toplumların boş inanç ve düşüncelerden kurtarılmasını amaçlamıştır. Montaigne, Avrupa’da serbest düşüncenin gelişmesine büyük katkıda bulunmuştur.

Montaigne, denemeyi kurallarına uyun biçimde ilk yazan ve denemenin babası olarak kabul edilen büyük bir yazardır.”(N) bilgileri verilmiştir. Verilen bu edebî bilgiler ve açıklamalar nitelikli olarak sunulmuştur. Bu bilgiler metnin seçiliş sebebine uygunluk gösterir nitelikte verilerek öğrenme kolaylaştırılmıştır.

Tür ve biçim bilgilerinin öğretilmesi, öğrencinin edebî türleri tanınmasında okunan metni daha iyi doğru anlamasında bu bilgilerin öğretilmesinin önemi büyüktür. Dil ve anlatım özelliklerinin o metnin türü ile ilgili olduğu kadar yazarına da bağlı olduğu unutulmamalıdır. Metinlerin yazarlarıyla ilgili bilgiler öğrencilerin düşünce ve sanat eserlerini yazarlarıyla bir arada düşünmelerini sağlaması bakımından etkili olacaktır.

d. Metin Altı Soruları

İncelenen kitapta (N) “*Nasıl Yazmalı?*” denemesinin kavranıp kavranmadığın ölçen dört soru sorulmuştur. Soruların hepsi metnin muhtevasıyla ilgili analiz-sentez yaptıran sorulardır. Bu sorular şunlardır:

1) Montaigne, yazarken niçin kitapları bir yana bırakıyor? İyi yazarlardan niçin korkuyor?

2. Yazarın “Yazımda asıl aradığım tam anlamıyla benim olmasıdır.” sözünden ne anlıyorsunuz?

3. Yazar yazılarındaki âdet hâline gelmiş hataları için düzeltmiyor? Yazarın bu görüşüne katılıyor musunuz?

4. “Ben Fransa sokaklarında söylene hiçbir sözden karışmam” sözünü nasıl yorumlayabilirsiniz?

Metin altı soruları “denemeler” de geçen düşünceleri ve sözleri yorumlatıcı sorulara yer verilmiştir. Bu sorular kavratmayla birlikte analiz ve sentez yapabilme alışkanlıklarının ölçülmesinde etkili olan sorulardandır. Metin altı sorularına ek olarak metinden hareketle yazarın tanıtılmasına ve türe ait bilgilerin buldurulmasına yönelik sorulara da yer verilmesi son derece önemlidir.

e. Değerlendirme

Lise ikinci sınıf edebiyat kitaplarına alınan Montaigne’in “Nasıl Yazmalı?” denemesi Dünya edebiyatında önemli bir yere sahip olan “Denemeler”in kavratılmasını sağlamak için yazarın denemelerini kendinden yola çıkarak yazdığı anlatılmıştır. Yazarın içten üslubuyla yazdığı denemesinin canlı ve akıcı bir anlatımının olması, öğrencilere okuma zevki uyandıracak tarzda bir metin olduğunu göstermektedir.

Hazırlık çalışmaları metnin muhtevasının kavratılmasını amaçlamıştır. Metnin muhtevası kavratılırken türün özellikleri ve kurucusu hakkında detaylı bilgiler ulaştıran çalışmalara yer verilmelidir. Hazırlık çalışmalarındaki ikinci sorunun teknik olarak metin altı sorularına daha yakın olduğu görülmüştür. Bu yüzden bu sorunun metin altı sorularına eklenmesi daha iyi olacaktır.

Edebiyat bilgileri ve açıklamaları nitelikli bir biçimde hazırlanmıştır. Metin altı sorularının sadece muhtevaya yönelik çalışmaları içerdiği görülmüştür. Bu sorularla

ilgili deneme türünün kurucusu tanıtımına ve deneme türünün özelliklerinin bulunmasına yönelik sorular sorulsaydı daha iyi olurdu.

Rönesans'ın ve Fransız edebiyatının en önemli yazarlarından biri olan Montaigne özgür düşüncenin öncülerinden kabul edilmiştir. Bu açıdan soruların daha dikkatli düşünülerek hazırlanması gerekmektedir.

4.3. Lise Edebiyat 3 Ders Kitaplarında Yer Alan Deneme Metinlerinin Edebiyat Eğitiminde Kullanılması

Kitaplarda yer alan deneme türündeki metinlerin işleniş biçimi genel olarak; hazırlık çalışmaları, kelimeler, açıklamalar, sorular, tür ve şekil bilgisi yönlerinden ele alınmıştır. Buna paralel olarak bu çalışmada, kitaplarda yer alan denemelerin işleniş beş ana başlık altında yapılmıştır. bunlar:

- a. Metnin Seçiliş Sebebi**
- b. Hazırlık Çalışmaları**
- c. Metinle İlgili Açıklamalar**
- d. Metin Altı Soruları**
- e. Değerlendirme**

Aşağıdaki incelemelerde deneme metnlerinin hangi kitaplarda yer aldığı, metnin yanında kitapların kod numaraları “O, Ö, P, R, S” biçiminde verilerek gösterilmiştir.

4.3.1. Lise Edebiyat 3 Kitaplarında Deneme Türünü Öğretmek İçin Kullanılan Metinler

A. SUUT KEMAL YETKİN

İncelenen lise üçüncü sınıf edebiyat kitaplarında, müfredat programında belirtilen konuların işlenmesinde Suut Kemal Yetkin'in beş denemesinden faydalanılmıştır.

4.3.1.1. *Yarına İnanmak* (O)

a. Metin Seçiliş Sebebi

Lise üçüncü sınıf edebiyat kitaplarına alınan bu metin Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatında mensur eserler arasında yer alan “deneme” türünün Son Dönem Türk Edebiyatındaki eserlerinden faydalanılacak şahsiyetlerden Suut Kemal Yetkin'in deneme metinleriyle öğretilmesi için seçilmiştir.

Son Dönem Türk Edebiyatı tanıtılırken deneme türünde eserler vermiş yazarlarımız seçilmiştir. Deneme, edebiyatımıza Batı edebiyatının etkisiyle Tanzimat'tan sonra girmiş ve Cumhuriyetten sonra gelişmiş bir türdür. Son Dönem Türk Edebiyatı döneminde başarılı örnekler verilmiştir.

Ders kitabına seçilen “*Yarına İnanmak*” metninden hareketle öğrencilerin dinleme, konuşma, okuma ve yazma becerilerini geliştirerek Türkçe'nin özelliklerini kavramaları; bu alandaki kişisel uygulamalarıyla dili her düzeyde doğru ve güzel kullanabilme zevki ve alışkanlığı kazanmaları amaçlanmıştır (MEB, 2005-B, s.8).

“Lise öğrenimi görmekte olan genç 16, 17 ve 18 yaşlarında olacaktır bu çağlardaki öğrencilerin, artık soyut düşünmeyi tamamladığını ve kendi kararlarını alabileceğini var saymak gerekir. Serbest düşünceler oluşturabilmesi, toplumsal değerlerin gelişmesi ve sanatsal algılayışların artması öğrencinin içinde bulunduğu bu dönemin önemli özelliklerindendir. Bu özellikler, lise öğrencisinin artık somut kavramlardan soyut kavramlara geçtiğini ve bunlarla ilgili eğitim-öğretim çalışmaları yapılması, öğrencinin yargılama ve genelleme yapma gücünün gelişmesi yönünde olmalıdır.” (Cemiloğlu, 2003, s.70) Bu nedenle, düşünceye dayalı eserlerden olan deneme üzerinde yapılacak çalışmalar lise çağındaki gencin dil ve düşünce gelişimi açısından vazgeçilmeyecek faaliyetlerdendir.

Deneme metinleri seçilerek “Öğrencilere dinlediklerini, okuduklarını, incelik ve derinlikleriyle kavratmak; onların duyduklarını, gördüklerini, düşündüklerini ve anladıklarını, söz veya yazı ile planlı, akıcı ve anlaşılır bir şekilde ifade etmek kabiliyetini geliştirmek.” (Tebliğler Dergisi, S.2370, 1992, s.814) olarak hedeflenmesi bu metnin seçilmesinde etkili olmuştur.

Edebiyat eğitiminde kullandığımız denemeler, hem bireysel yaşamla, hem de sosyal yaşamla ilgili olarak, insanı iyiye, güzele ve doğruya yöneltme yolunda öğrencilere yol gösterir. Öğrenciler denemelerden aldıkları bu yeni fikirlerle eğitilmiş olurlar. Bu doğrultuda öğrenci yarınına inançla ve güvenle bakan bireyler hâline getirilir (Kavcar, 1999, s.21).

Suut Kemal Yetkin’in “*Yarına İnanmak*” deneme metninin, öğrencilerin okudukları ve dinlediklerini, incelik ve derinlikleriyle kavratarak onların duyduklarını, gördüklerini, düşündüklerini ve anladıklarını, söz veya yazı ile planlı, etkili, akıcı ve anlaşılır bir şekilde ifade kabiliyetlerini geliştirmek amacı, seçilmesinde etkili olmuştur.

Seçilen metin, öğrenciye okumanın vazgeçilmez bir ihtiyaç olduğunu benimsetmek, okuma zevk ve alışkanlığı kazandırmak açısından doğru bir metindir. Deneme metinleri öğretimi yoluyla öğrencilere, diğer alanlarda da sağlam, dengeli, hür ve sistemli düşünme alışkanlığı; araştırma, tartışma, değerlendirme, yorumlama, sentez ve oluşturma gücü kazandırmak amaçlanmıştır. “*Yarına İnanmak*” deneme metni

öğrencinin düşünce dünyasında oluşturacağı olumlu etkisi dolayısıyla seçilmiştir (Tebliğler Dergisi, S.2370, 1992, s.814).

Lise son sınıfa gelmiş öğrencilerimizin belirli bilgi ve birikim kazandıklarını bu birikimlerini okudukları bu deneme metinleriyle geliştirerek kendilerine ait şahsi düşüncelerini ortaya koyabilme imkânı vermiştir.

b. Hazırlık Çalışmaları

Suut Kemal Yetkin'in denemesinin yer aldığı kitapta (O) “Geçmişten çok geleceği düşünmeliyiz, çünkü bundan sonra orada yaşayacağız, bu anlam “yarına inanmak” nedir? Bugünü yarının gözüyle görmek, ne demektir?” sorularıyla öğrencilerin derse dikkati çekilmeye çalışılmıştır.

“Bu tip sorular öğrencinin dikkatini çekici ve öğrenmeye hazırlayıcı olması öğrencinin anlama ve anlatma çalışmalarına katılmasını sağlar, öğrencilerin ilgilerini canlı tutar ve derse hazır olmalarını sağlar. Öğrencinin kendini hazır hissetmesi medeni cesaretini arttırarak kendi cümleleriyle ifade etme becerilerini geliştirir.” (Cemiloğlu, 2003, s.41)

c. Metinle İlgili Açıklamalar

Metinle ilgili açıklamalarda metnin daha iyi anlaşılması için metnin yazarının “Yarın yorgun kimselerin değil, rahatına kıyabilenlerindir.” sözüyle açıklamaya çalışılmıştır. Geleceği tehlikeye atacak tembelliklere düşmememiz gerektiğini söylenmiştir. Aslında, gelecek umut sahibi olanlar için vaatlerle dolu olduğu bu sözle bağlantılı olarak açıklanmıştır.

İncelenen kitaptaki(O) denemede yarına umutlarla bakabilmek yeni bir şeyler üretebilmek için çalışmak gerektiği vurgulanmıştır. Günü gününe yaşamının gününbirlik bir yaşama olduğu belirtilerek yarınları olan güvensizliğin nedenleri üzerinde durulmuştur.

Yenilik deyip yeni şeyler üretmeden gerçek sanat eserlerine ulaşamayacağı açıklanmıştır. Sanatçıların artık yeniyi, çağdaş olanı yakalamaları gerektiği belirtilmiştir. Bunları sadece kendilerini düşünmeyen gerçek sanat eserini yaratmayı isteyen toplumun yarınını düşünen sanatçılara bıraktığı açıklanmıştır.

Ders kitabındaki açıklamalar kısmı metnin anlaşılmasına yöneliktir. Deneme metinleri konu itibarıyla sanatla, edebiyatla ve sosyal hayatla ilgili her konuda yazılabilir. Yazar konudan konuya geçebilir serbestçe ve iddiasız bir biçimde ortaya düşüncelerini ortaya koyabilir. Metnin, bu özelliklerinden dolayı yazarın şahsi düşüncesi olduğu öğrencilere sezdirilir. Bu tür açıklamalarla metnin bir deneme türü olduğu öğrencilere kavratılır. Açıklamalarda bu tür bilgilerin verilmesi yerinde olacaktır.

d. Metin Altı Soruları

İncelediğimiz kitapta (O) “*Yarına İnanmak*” adlı denemenin muhtevasını kavratmaya öğrencilerin kavrama becerilerini ölçmeye onların analiz ve sentez yapabilmelerini sağlayan basitten karmaşığa, kolaydan zora, somuttan soyuta doğru hazırlanmış yedi soru yer almaktadır. Bu sorular yoluyla denemenin içindeki düşünceler öğrencilere kavratılıp onların da değerlendirmeler yapması sağlanmıştır. Bu sorular:

1. Yarınları güvenmek, ne demektir?
2. Günü gününe yaşamak, sözlerinden ne anlıyorsunuz?
3. Yazar, bazı sanatçılar için; “Yenilikte gerçeği değil, şaşırtmayı arıyorlar.” diyerek neleri kastediyor?

4. Yazarın anlayışına göre şair ve yazarlar ürün verirken nelere dikkat etmelidir?
5. “Ne şiirin, ne sanatın yenisi eskisi olur.” sözlerini açıklayınız.
6. Bir sanat yapıtının ölü doğması ne demektir?
7. Yazar, yeni sanatçılarda hangi özellikleri aramaktadır?

Bu sorularla öğrencilere kazandırmak istediğimiz beceriler ölçülmektedir. Öğrencilerin metinden hareketle yorum yapması fikir üretmesi ve dil becerilerini geliştirerek hür ve sistemli düşünme alışkanlığı kazanması sağlanmaktadır.

Soruların metni kavratmaya yönelik olmakla beraber öğrencinin şahsi düşüncelerini ortaya koyma fırsatını sunması eğitimde istenen hedefe ulaşılmasını sağlamaktadır. Metni kavrayan öğrenciyi yorumlar yapabilecek seviyeye getirecektir.

Metni kavratmaya çalışırken metnin dil ve anlatım özelliklerini buldurucu sorular sorularak deneme türünün öğretimi gerçekleştirilebilir. Bu yüzden bu tarz soruların da olması gerekmektedir. Metni tek başına kavratmak, deneme türünün öğretilmesinde ve yazarın tanıtılmasında eksiklik oluşturmaktadır.

Kitapta yer alan sorular denemenin yapı ve tema bütünlüğü içinde kavranmasını sağlayacak biçimde hazırlanmıştır. Denemenin seçiliş sebebine uygun olarak muhtevayı kavratırken tür -şekil ve yazarın üslup özelliklerini kapsar nitelikte hazırlanmamıştır.

e. Değerlendirme

Suut Kemal Yetkin’in bu denemesi Son Dönem Türk Edebiyatının deneme türünde yazılmış güzel örneklerinden birisidir. Suut Kemal Yetkin denemeleriyle Son Dönem Türk Edebiyatında eserlerinden faydalanılacak şahsiyetlerimizdendir. Bu özellikleri işledikleri konularıyla bütünleştirmesi ona özgün bir yapı kazandırmıştır.

Metin deneme türünün genel özelliklerini yansıtmaktadır. Yazarın şahsi düşüncelerini kanıtlama ve ispata gereksinimi duymadan fikirlerini ortaya koyduğu görülmüştür. Metin yoluyla öğrencilerimizin geleceklerinden ümitli olarak çalışıp yenilikler ortaya koymaları her zaman canlı olmaları istenmiştir. Yazar kendi hayatında ve düşünce yapısında etkileri olan Baudelaire'in fikirlerinden bahsederek kendi beğeni ve zevklerini ortaya koymuştur. Mutlak ve kesin doğrularmış gibi kesin yargılara gitmemiştir. Deneme mantığının kavratılması açısından bu bilgiler kazandırılmıştır.

Kitabın açıklamalar bölümünde öğrencinin metni anlamasını kolaylaştırır nitelikte açıklamalar verilmiştir. Hazırlık çalışmaları sorularıyla ilgi derse çekilmiştir. Metin altı soruları daha çok metni kavratıp analiz-sentez yaptıran sorulardan oluşmuştur. Metin altı sorularının deneme türünün özelliklerini metinden buldurucu metinden hareketle yazarın üslubunu ve tekniğini bulduran, ölçen sorular sorulmamıştır. Ancak bu tür sorularla dönemin temsilcisi olan yazarın tanıtılması daha doğru olacaktır. Lise üçüncü sınıflarda tür öğretimi birinci amaç değildir. Ama yazarın hangi edebî türde eserler verdiğini öğrenciye öğretmek açısından soruları oluşturmak daha doğrudur.

Yazar hakkında detaylı bilgilerin verilmesi ve metnin yanında yazarın (Suut Kemal Yetkin) resminin olması dersin hedeflere ulaşmasında etkili olmuştur.

Bir denemenin anlaşılabilmesi için, yazarın tanınması üslubunun ve anlatım özelliklerinin bilinmesi ve ona göre açıklanması yorumlanması gerekir. Bu durumu Mustafa Cemiloğlu:

“Liselerdeki edebiyat derslerinden beklenen yararın başında öğrencinin okuduğu örneklerdeki anlatım inceliklerinden yararlanarak kendi dilini ve anlatımını zenginleştirmek yer aldığı için, öğretmenin dersi işleyiş anında, başarılı dil kullanışlarına dikkat çekmesi ve öğrencileri onlara özendirilmesi önemli olmaktadır.” (Cemiloğlu, 2003, s.90) şeklinde ifade etmiştir. Bu yönüyle “*Yarına İnanmak*”, sadece içeriği ve verdiği mesajlardan dolayı değil, yazarın kullandığı dil ve anlatım yönünden de güzel bir denemedir.

4.3.1.2. *İki Hayat* (Ö)

a. Metnin Seçiliş Sebebi

Lise üçüncü sınıf edebiyat kitabına alınan Suut Kemal Yetkin'in "*İki Hayat*" adlı denemesi Son Dönem Türk Edebiyatında mensur eserlerden denemeyi öğretmek ve metnin yazarını tanıtmak için seçilmiştir.

Deneme, mensur "düz yazı türü" (Türkçe Sözlük, 2005, s.495) olarak ortaya konulan düşünce yazılarından. Edebiyatımızın son dönemlerinde gelişme gösteren bir yazı türüdür.

Deneme türünün gelişmesi Cumhuriyet dönemiyle birlikte başlar. Bu sürecin getirdiği özgürlük, çağdaşlık gibi toplumsal, siyasal kavramların yanı sıra toplum içinde bireyin belirginleşmesi yaşam, ölüm, aşk, gurbet, sanat, felsefe, ahlak, gelenek, siyaset vb. konularda denemelerin yazılmasına ortam sağlamıştır. Böylece yazar, herşeyi duygusuna ve dünya görüşüne göre değerlendirme imkânı sağlamıştır.

Düz yazı biçiminde yazılmış eserler edebiyatımızın ilk dönemlerinde de görülmesine rağmen düşüncelerin serbestçe ortaya konulduğu bu yazı türü edebiyatımızın son dönemin de yetişen Suut Kemal Yetkin, Cemil Meriç, Mehmet Kaplan vb. yazarlarımızla bu türlerde başarılı eserler vermiştir. Bu eserlerle "Okumanın vazgeçilmez bir ihtiyaç olduğunu benimsetmek, okuma zevk ve alışkanlığı kazandırmak." (Tebliğler Dergisi, S.2370, 1992, s.814) istenmiştir.

İncelenen metnin yazarı metinden hareketle tanıtılarak "Türk dilinin kurallı; zengin, üretken ve tarihi geçmişinde çeşitli şekil ve türlerde üstün seviyeli eserler veren köklü bir dil ailesinden geldiği şuurunu yerleştirmek; bugün de Türk dili ile dünya çapında eserler verilmekte olduğunu göstermek." (Tebliğler Dergisi, S.2370, 1992, s.4) hedeflenmiştir.

Yazarın hayat hakkındaki kişisel görüşlerini metinden okuyarak hem yazarı tanımak hem de hayat ve dünyayı daha iyi anlayıp yorumlayabilmesi hedeflenmiştir.

b. Hazırlık Çalışmaları

Kitabın (Ö) hazırlık çalışmalarında “Duygularımızın emrettiği, mantığımızın reddettiği davranışlar karşısında nasıl davranırsınız? Düşününüz. Sizce bu davranışlardan hangisi yapılmalıdır?” soruları sorularak öğrencilerin derse hazırlıklı olmaları amaçlanmıştır. Hayatımızda sürekli karşı karşıya olduğumuz bu durumlar karşısında neler yapmamız gerektiği hakkında öğrencilerin düşünceleri istenmiştir.

Hazırlık soruları öğrenciyi metne ve konuya motive edebilmek amacıyla sorulan sorulardır. Bu soruların öğrencilere yararları şunlardır:

1. “İyi planlanmış bir hazırlık sorusu öğrenciyi düşünmeye sevk eder. Bu şekilde öğrenciler, ezberlenmiş bilgileri tekrar etmek yerine açıklama ve yorum yapabilme becerisini geliştirmiş olur.

2. Hazırlık soruları öğretmenin, öğrencilere ait başarı derecelerini değerlendirme imkânı sağlar. Bu sayede öğretmen, öğrencilerin ilgi, ihtiyaç ve zihni seviyeleri hakkında bilgi edinerek, onların eksik bilgilerini tamamlar.

3. Hazırlık soruları öğrencilerin eski bilgilerini tekrarlayıp pekiştirmelerine yardımcı olur. Nitekim eğitimde tekrarın önemi büyüktür.

4. Özellikle öğrencilerin günlük hayatta karşılaşılabilecekleri durum, olay ya da kavramlar ile ilgili sorular motivasyonu daha da artmasına sebep olmaktadır.

5. Hazırlık soruları, öğrencilerin daha önce öğrendiklerini yeni alana transfer etmesini sağlar. Bir öğrenme, kendinden sonra gelen öğrenmeyi kolaylaştırıcı özellikte olmalıdır. Bu şekilde, olumlu transfer gerçekleştirilmiş olur.” (Kaya, 2006, s.117) Bu sorularla bu unsurlar gerçekleştirilmeye çalışılmıştır.

c. Metinle İlgili Açıklamalar

Açıklamalar kısmında Suut Kemal Yetkin'den bir deneme okunduğu belirtilerek denemenin tanımı yapılmıştır. Deneme, yazarın herhangi bir konu üzerinde kesin yargılara varmadan kendi düşüncelerini ifade ettiği yazı türüdür. Yaşam, ölüm, aşk, gurbet, sanat, felsefe, ahlak, gelenek, siyaset vb. konularda yazılabilen denemede yazar, her şeyi duygusuna ve dünya görüşüne göre değerlendirdiği tanımlanmıştır (Ö).

İncelenen denemede de, insanların toplu hâlde yaşamasının sonucu olarak iki ayrı kimlik kazandıkları ve içerde başka dışarıda başka türlü davranmak zorunda kaldıkları açıklanmıştır.

Denemede adı geçen Luigi Pirandello (1867-1937)'nin İtalyan edebiyatının Nobel ödülü kazanmış önemli bir yazarı olduğu belirtilmiştir. Adı geçen yazarın piyesinde birtakım felsefi sorunları ele aldığı ve ruh çözümlemeleri yaptığı ifade edilmiştir. Denemenin özelliklerinden yazar eserinde başka yazar ve düşünörlere ait sözlere yer verir; ancak bunları kanıtlamak gibi bir kaygısı yoktur. Bu özellik açıklamalarla öğrencilere gösterilmiştir.

Edebiyat eğitiminin amaçlarından bir tanesi de bireyin sosyalleşmesini sağlamaktır. İncelenen kitapta (Ö) “Toplum hayatımızın her şeyidir. Gerçek varlığımızı ona borçluyuz. Düşüncemiz ve doğumumuz onunla gelmiştir. Ve sonsuz yaşamın imkânı yoktur” düşüncesini okuyarak sosyalleşmenin temelinde toplum olduğunu öğrenciye gösterilmektedir.

“İki Hayat” denemesinin kitaba alınırken yalınlaştırıldığı ve bazı kelimelerinin yazımının Türk Dil Kurumu Yazım Kılavuzu'na göre değiştirildiği ifade edilmiştir. Bazı kelimelerin açıklamaları yapılarak metnin daha iyi anlaşılması istenmiştir. “Konuşma ve yazmada dile hâkim olmanın temel şartının manaları ve değerleri iyi bilinen kelimelerden meydana gelmiş, zengin bir kelime hazinesine sahip olma ve çok

sayıda çeşitli cümleler kurabilme becerisi kazanmak olduğu şuuru verilir.” (Tebliğler Dergisi, S.2370, 1992, s.817) amacı gerçekleştirilmek istenmiştir.

Açıklamalar bölümünde verilen bilgilerle öğrenci hem metnin türünü hem de içeriğini yazarın dil ve anlatım özellikleri çerçevesinde tanıma imkânı bulmuştur.

d. Metin Altı Soruları

Bu kitapta (Ö), “*İki Hayat*” denemesinin muhtevasıyla ve deneme türüne ait özellikleriyle ilgili beş soru yer almaktadır. Bu sorular şunlardır:

1. Yazarın görüşlerine delil olarak getirdiği Baldovino’un sözlerine dikkat ediniz. Baldovino, niçin her seferinde kendini yeniden inşa etmek durumunda kalıyor? Baldovino’nun bu tutumunu nasıl buluyorsunuz? Tartışınız.

2. Toplu olarak yaşayan insanlar her zaman içlerinden geldiği gibi değil, toplumun istediği şekilde davranırlar. Bu tür davranışları samimiyetsizlik olarak niteleyebilir misiniz? Niçin?

3. Kendi içimizin saf manzarasını olduğu gibi dışarıya yansıtamayışımıza her zaman olumsuz açıdan bakabilir miyiz? Bu tür davranışın zaman zaman olumlu yanları olabilir mi? Ne bakımdan? Belirtiniz.

4. “Toplumun yaptığı, toplumun yıktığı insan.” sözünden ne anladığınızı açıklayınız.

5. Suut Kemal Yetkin’den okuduğunuz metinde deneme türüne ait özellikleri gösteriniz.

Yukarıda gösterilen metin altı soruları denemenin muhtevasıyla birlikte deneme türüne ait unsurları metinden hareketle buldurmaya yönelik hazırlanmıştır. İlk dört soru metni anlamaya, yorumlamaya ve öğrencinin metin içerisinden hareketle düşüncelerini ifade ettirmeye yöneliktir. Kitaptaki beşinci soru ise metnin tür özellikleri buldurmaya

yöneliktir. Böylece öğrencinin tür bilgisiyle metin bağdaştırılmak istenmiştir. Metinden hareketle yazarın tanıtılması sağlanmıştır.

“İyi bir sorunun özelliği, yönetildiği konuyla ilgili bilgiyi ve bilinen bütün olguları kontrol etmek, karşılaştırmak ve sorgulamaktır. Dolayısıyla, öğrenciye bulguyu yorumlama, açıklama, nedenleri ilişkilendirme, eleştiri, sonuçları izleme, hayal gücünü kullanma, değerlendirme sürecini işleme koyma imkânını verebilmelidir.”(Özbay, 2002, s.544) Bu sorularda da bu özellikler yer almaktadır.

e. Değerlendirme

Metnin yer aldığı kitapta (Ö) Son Dönem Türk Edebiyatı tanıtılırken, mensur eserler içerisinde düşünceyi temel alan türler arasında yer alan deneme türünde eserler vermiş yazarlar kavratılmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda Suut Kemal Yetkin’in metninden hareketle denemenin belli başlı özellikleri verilmiş ve metin altı sorularıyla konunun öğrenciler tarafından kavranıp kavranmadığı ölçülmeye çalışılmıştır. Kitapta, denemeyle ilgili metin altı sorularıyla metin üzerinde çalışmalar yapılarak metnin kitaba seçiliş sebebine uygun hareket edilmiştir.

Metinle ilgili açıklamalarda denemenin öğrenciler tarafından iyi kavranması için denemeye ait unsurlar belirtilmiştir. Metinde geçen İtalyan yazar Luigi Pirandello’nun İtalyan edebiyatında Nobel ödüllü bir yazar olduğu belirtilmiştir. Eserlerinde felsefi sorunları işleyip ruh çözümlemesi yaptığı açıklamalarıyla metinde geçen kavramları öğrencinin daha iyi anlaması sağlanmıştır.

Hazırlık çalışmalarında yer alan sorular, metnin konusuna yaklaşıtrıcı ön bilgiler sağlayıcı niteliktedir. Metin altı soruları da konuyla ilgilidir ve metnin üzerinde düşünülerek hazırlanmıştır. Böylece öğrencilerin bilgi, kavrama, uygulama, analiz, sentez ve değerlendirme basamakları ölçülmüştür.

“*İki Hayat*” denemesi içinde geçen Fransızca kelimelerin kullanılması metnin anlaşılmasını zorlaştırmıştır. Bazı kelimeler yalınlaştırılmış olmasına rağmen çok rahat anlaşılabilme özelliğini taşımamaktadır. Aynı yazarın daha kolay anlaşılır bir metnin alınması daha iyi olacaktır.

4.3.1.3. *Yeni Türk Şiiri* (P)

a. Metnin Seçiliş Sebebi

Suut Kemal Yetkin’in “*Yeni Türk Şiiri*” adındaki bu denemesi, Son Dönem Türk Edebiyatında mensur eserler ve bu devirde yaygın kullanılan düşünce, yazılarından deneme ve unsurlarının Suut Kemal Yetkin’in denemeleriyle öğretilmesi tercih edilmiştir.

Suut Kemal Yetkin (P) edebiyatımızda özellikle, deneme ve eleştirisiyle tanınmıştır. “Sanat, estetik, resim, felsefe, yaşam, edebiyat vb. konularında eserler vermiştir. Yazılarında gözlemci, araştırmacıdır. Denemelerinde özgürce düşünüp, yazmayı tercih etmiştir. Yazılarında inandırıcıdır. Dost gibi konuşur. Arkadaş gibi söyler. Kesin konuşur. Düşüncelerini açık, yalın bir anlatımla dile getirir.” (P) Denemeleriyle tanınmış bir yazarımızın eserlerinden alınan bu metinle eserden hareketle bilgilerin öğretilmesi, öğrencilerin yazarın diğer eserlerine yöneltilecek bu şekilde yazarın tanıtılması hedeflenmiştir.

“Metinler, verilmek istenen bilginin kazandırılmak istenen davranışın somutlaştığı araçlardır.” (Kaya, 2006, s.66) Deneme türüne ait özellikler, bu türü yaşadığı dönemde başarıyla temsil eden yazarla birlikte tanıtılmak istenmiştir.

Öğrencilerin bu metinleri okuyup, anlaması anladıklarını ifade edebilmeleri için seçilmiştir.

b. Hazırlık Çalışmaları

İncelediğimiz kitapta (P), öğrencinin işlenecek konu üzerindeki bilgilerini kontrol eden bu konuda daha önce düşünüp düşünmediğini ortaya çıkaran hatta sınıfta bu konudaki farklı düşüncelere yer verdiren öğrencinin dikkatini konuya çeken önemli motivasyon unsurları yer almaktadır.

İncelenen metnin öğrenciye kazandıracak faydalar üzerinde yapılan konuşma ve tartışmalarla konuya ilgiyi çekilmiştir. “Konu ile ilgili sınıf üzerinde merak uyandırıcı birtakım sorular sorularak ve bilgiler verilerek öğrencinin kendi çevrelerindeki ilginç örneklerle konu arasında ilgi kurulmuştur. Bu şekilde öğrenci hem bilgilendirilmiş hem de motivasyonu sağlanmıştır.” (Yalçın, 2006, s.69)

Suut Kemal Yetkin’in “*Yeni Türk Şiiri*” adlı denemesiyle ilgili derse hazırlık için öğrencilere “Son Dönem Türk Edebiyatında deneme türünde eser veren hangi yazarları tanıyorsunuz? Düz yazı türleriyle ilgili bilgilerinizden yararlanarak “makale” ile “deneme” arasındaki ayrımları belirleyiniz” sorularıyla öğrencilerin dikkati derse çekilmiştir. Bu sorularla öğrencinin Son Dönem Türk Edebiyatında deneme türünde eserler veren yazarları zihninde canlandırması sağlanmış ilgi ve merak uyandırılarak bilgi toplamasına yardımcı olmuştur. Yazarın tanıtımı sağlanmıştır.

Metnin seçiliş sebebine uygun olarak öğrencinin deneme türünü iyice öğrenerek diğer türler arasındaki farkları ayırt edebilmesi için öğrencileri araştırmaya sevk edilmiştir. “İncelenen eserler, benzerleri ve zıtlıklarıyla karşılaştırılarak öğrenciye mukayese şuuru kazandırılır.” (Tebliğler Dergisi, S.2370, 1992, s.816) açıklamalarına uygun olarak hazırlık çalışmaları yaptırılmıştır. Böylelikle deneme türünün unsurları öğrencinin zihninde oluşmuştur.

b. Metinle İlgili Açıklamalar

İncelenen kitapta (P) açıklamalar kısmında metnin anlaşılmasını kolaylaştırmak ve öğrencinin metin altı sorularını daha rahat cevaplayabilmesi amacıyla metinle ilgili açıklamalar yapılmıştır.

1940'tan sonra şiirimizde köklü bir değişimin göze çarptığı Klasik Türk Edebiyatının başlangıcından bu yana, ölçüyü, uyağı şiirin esas öğelerinden sayan ve kullanan Türk şairlerinin, göz alıcı konularda, şairane söyleyişten bir türlü kurtulamadığı, hayatın, gerçeklerin toplumun içine tam anlamıyla giremediği oysa Orhan Veli Kanık, Melih Cevdet Anday ve Oktay Rıfat'la şiirimizin değiştiği belirtilmiştir.

Yazarın denemesinde, düşüncelerini serbestçe kendince ifade ettiği açıklanmıştır. Ölçülü uyaklı şiirler olduğu gibi ölçsüz uyaksız şiirler de var olduğunu ifade edilmiştir. Şiirimize “büyük konular” yerine “silk konulara” yer verildiği belirtilmiştir. “Suut Kemal Yetkin’e göre, şiirimiz son dönemde ölçüde, uyakta serbestliğe, konularda günlük yaşama, gerçeklere, yaşama sevincine önem vermiş; doğal olmaya ve “yeni bir söyleyiş”e yönelmiştir. (P) şeklindeki açıklamalarla metin kavratılmaya çalışılmıştır.

Metinle ilgili açıklamaların metnin anlaşılmasını kolaylaştırmak için özet niteliğinde konuya hâkim bir şekilde hazırlandığı görülmektedir. Bu bilgileri okuyan öğrenci metinle bunları birleştirerek metni daha iyi anlayacaktır.

Açıklamalar kısmında Suut Kemal Yetkin’e göre ifadesi kullanılarak denemenin en önemli özelliği olan “yazara göre” kavramı sezdirilmiştir. Bunun başka şekilde de ifade edilebileceği ortaya konmuştur.

d. Metin Altı Soruları

“*Yeni Türk Şiiri*” denemesiyle ilgili olarak tamamen metni kavratmaya yönelik yedi adet soru sorulmuştur. Bunlar:

1. Suut Kemal Yetkin'in okuduğunuz yazısında belirttiğine göre, yeni şiirin ilk istediği nedir? Acayip şiirler yazarlar niçin bu yolu tutmuşlardır.
2. Yeni şiirin yadığanan, hücum edilen yanları hangileridir, niçin?
3. Yeni şiirde hangi insanlar, hangi eşyalar yer almaktadır? Bu değişmeye gerekçe olarak hangi nedenler gösteriliyor?
4. Metne göre şiirin dil ve söyleşinde ne gibi özellikler göze çarpıyor?
5. Yeni şiirde, kötümserliğin yerini alan en belli başlı tema nedir? Daha çok hangi konular işlenmiştir? Yaşam ve doğa görüşü nasıl bir değişmeye uğramıştır?
6. "Halk argosundan alınmış deyimler" yeni şiirde niçin kullanılmıştır?
7. Yazara göre yeni şiirin amacı nedir?

Bu sorular öğrencinin metinden hareketle ona bağlı kalarak cevaplayacağı soruları içermektedir. Deneme türüne ait soruların o türün özelliğine göre olması gerekmektedir. Bu sorular öğrencinin de kendi düşüncelerini ortaya koyma imkânı bulacağı tarzda olmalıdır. Bu sorulara "bunlara katılıyor musunuz, siz nasıl düşünüyorsunuz, size göre bunlar nelerdir" tarzında soru tipleri olmalıdır. Öğrencinin metinden hareketle tür bilgilerine ve yazarın üslubuna ait bilgilere ulaşmasını sağlayacak sorulara da yer verilmelidir.

Sadece metnin kavratılmasına yönelik sorular, öğrencileri ezberciliğe itmektedir. Bunun yerine öğrencinin öğrendiklerini yorumlamaları, kendine güven duymaları sağlanarak öğrencinin hayattan zevk alması sağlanmalıdır.

İncelenen kitaba "Yazarın üslubu nasıldır, buradan hareketle metnin türüyle ilgili nelere ulaşabiliriz? Açıklayınız" biçiminde bir soru konarak metin altı soruları metnin seçiliş sebebine uygun olarak amacına ulaşmış olacaktır.

e. Değerlendirme

"Yeni Türk Şiiri" denemesi Son Dönem Türk Edebiyatında deneme türünde eserler vermiş yazarlarımızı tanıtmak için uygun bir metindir. Suut Kemal Yetkin, Son

Dönem Türk Edebiyatında yetişmiş yazarlarımızdandır. Yeni Türk şiirinin nasıl bir yol göstererek geliştiğini göstermesi açısından Türk edebiyatında nesirle yazılmış önemli denemelerden biridir.

Bu denemenin edebiyat kitaplarında yer alması, yaygın olan edebî metinleri kullanarak edebiyat dersini sevdirmek, öğrencinin düşünce dünyasını geliştirmek açısından önemli denemelerden biridir.

Bu kitapta (P) verilen hazırlık çalışmaları öğrencinin dikkatini deneme türüne çekmesi bakımından iyi hazırlanmıştır. Metinle ilgili açıklamalarla metin daha iyi kavratılmıştır.

Metin altı soruları sadece metni kavratmaya yönelik hazırlanmıştır. Türle ilgili bilgilere ulaştırması ve o bilgilerin ölçülmesi açısından sorular yeterli hazırlanmamıştır. Öğrencinin yazarı tanıyıp üslubu hakkında bilgileri öğrenmesine yönelik sorulara yer verilmemiştir. Metin altı soruların biraz daha çeşitlendirilmesi gerekmektedir.

Metin yeni Türk şiirinin nasıl olması ve nasıl olduğu bilgilerinin öğrencilere ulaştırılması bakımından uygun bir metindir.

4.3.1.4. *Niçin Roman, Niçin Şiir Okuruz* (R)

a. Metnin Seçiliş Sebebi

Suut Kemal Yetkin'in deneme metniyle 1940 sonrası Son Dönem Türk Edebiyatında deneme türünde eserler veren yazarlarımızı tanıtmak ve deneme türünün diğer türlerden farkını göstermek için "*Niçin Roman, Niçin Şiir Okuruz*" (R) metni seçilmiştir. Seçilen metinle öğrencilerin dil zevkini ve bilincini geliştirme, hayal dünyalarını zenginleştirme, ilgi ve yeteneklerini ortaya çıkarma kabiliyetlerini geliştirmelerine imkân oluşturulmuştur.

Öğrenciler düşünce yazıları okuyarak, fikir dünyalarını geliştirebileceklerdir. Öğrencilerin okuma, anlatma, yorumlama becerilerini geliştirmelerinde bu metinler etkili olmaktadır.

Suut Kemal Yetkin'in denemesinin makaleden farklı olan yönleri, bu metinden hareketle öğretilmeye çalışılmıştır. Çünkü kitabın "Edebiyat Bilgileri" bölümünde metnin makale unsurlarını taşıyan noktalarına dikkat çekilmiş ancak metnin genel üslubunun deneme türünün özelliklerini taşıdığı belirtilmiştir. Böylece incelenen eserlerin, benzerleri ve zıtlarıyla karşılaştırılarak öğrenciye mukayese şuuru kazandırılmıştır. (Tebliğler Dergisi, S.2370, 1992, s.816).

"*Niçin Roman, Niçin Şiir Okuruz*" metniyle okuma yoluyla öğrencilerdeki dinleme, anlama, anlatma, yeni düşünceler üretme gücünün geliştirilmesinde etkili olmaktadır. Öğrencinin düşünce ufkunu geliştiren bu tür metinlerle çeşitli cümleler kurabilme becerisi kazanmasına zemin oluşturulmaktadır. (Tebliğler Dergisi, S.2370, 1992, s.817).

İncelenen kitaptaki metinde "Kesin yargılı bazı cümleler olmasına rağmen, yazarın konuya özel bir yaklaşım gösterdiği görülmektedir. Hem kimi ayrıntılarda hem genelde yazarın kendine özgü bakış açısını kullanması, bu yazıyı makale türü bilimsel ürünlerden ayırmaktadır."(R) ifadesiyle öğrencilere deneme ile makale türleri arasındaki farklar öğretilmektedir.

"Deneme metinlerinde yazarın kanıtlama kaygısından uzak oluşu genel kanısının aksine, zaman zaman yazar konuyu işlerken aktardığı görüşlerini belirginleştirmek için kanıtlayıcı bir tavır gösterebilir. Ancak, denemelerde kanıtlayıcı olma özelliğe dayanmadığı için salt düşüncüyü kabul ettirme ya da ispatlama amacı taşımaz. Bununla birlikte yazar, doğru bildiklerini de okura aktarmaktan çekinmez. Bunun için kimi zaman savlar ileri sürer ve bunları açıklamak amacıyla kendi düşüncelerini destekleyen, açıklayan, örneklere ya da tanıklara başvurur. Kanıtlayıcı anlatım tutumu paylaşım amacına dayanan metinlere oranla yazınsal, eleştirel deneme gibi entelektüel yoğunluğa sahip türlerde daha çok dikkati çeker." (Canbek, 2003, s.102) "*Niçin Roman, Niçin Şiir Okuruz*" adlı denemenin de makale türüne yakın

özellikler taşıdığı söylenebilir. Ancak yazarın değerlendirmelerinde kişisel bakış açısını kullanması metni makaleden ayırmaktadır.

Suut Kemal Yetkin'in "*Niçin Roman, Niçin Şiir Okuruz*" denemesi bütün bu açıklamalarda belirtildiği gibi Son Dönem Türk Edebiyatında deneme türünde eserler veren yazarları tanıtmak ve edebî türler arasındaki farkı göstermek için bu kitaba seçilmiştir.

b. Hazırlık Çalışmaları

"*Niçin Roman, Niçin Şiir Okuruz*" denemesiyle ilgili olarak kitapta hazırlık çalışmaları olarak açıklamalar yapılmış ve sorular sorulmuştur. Bu sorularla ilgi derse çekilmiş motivasyon artırılmıştır. Öğrenciye öğretilmesi planlanmış konuyla ilgili bilgilerini değerlendirme ve araştırma imkânı sunulmuştur. Bunlar:

1. "Bir şiiri, romanı ya da öyküyü okurken; bir müzik eserini dinler ya da bir tabloyu seyrederken duygu ve düşünce dünyanızda çok önemli değişiklikler olduğunu bilirsiniz.

Kolaylıkla bulabileceğiniz bir senfoniye dinleyiniz, kitaplarda örneğini bulacağınız ünlü bir tabloyu seyrederiniz. Bunların sizde yarattığı, değişiklikleri not ediniz.

2. Bir roman ya da şiiri okuduğunuzda benzer duygu ve düşüncelere kapılıyor musunuz? Açıklayınız." çalışmalarıyla öğrencinin metni anlamasına ve hazırlanmasına fırsat oluşturulmuştur.

"Önceden hazırlanmış bu tipteki sorular öğrencileri belirli bir yere götürmesi sözkonusu olmaktadır. Çok değişik türleri olan bu soruların öğrenciye konuyu tanıtıcı, onun dikkatini çekici, belirli bir konuyu anlatmasına fırsat tanıyıcı, takip edici, öğrenme düzeyini kontrol edici tipleri vardır." (Cemiloğlu, 2003, s.41)

Yukarıdaki bu çalışmalar öğrencinin duygularını hareketlendirip yeni düşünceler oluşturmaya zemin hazırlamaktadır.

c. Metinle İlgili Açıklamalar

İncelenen kitapta (R) “Kısa Açıklamalar” kısmında Suut Kemal Yetkin’in hayatı, edebî yönü ve eserleriyle ilgili açıklamalar yapılmıştır. “Edebiyata şiir ve düzyazı şiirle başladı. Estetik, sanat-felsefe ilişkileri, İslam sanatları konularında kitaplar yazdı. Daha çok denemeleriyle tanındı; bu tür yazılarında edebiyat sorunlarını çeşitli yönlerde irdeleyip aydınlatması nedeniyle ilgiyle, sevilerek okundu.” (R) açıklamalarıyla yazarın daha çok denemeleriyle tanındığı bilgisi verilmiştir. Öğrencilere okudukları metnin yazarının deneme türünde başarılı eserler vermiş olduğu açıklanmıştır. Metin seçiliş sebebine uygun olarak yazar tanıtılmıştır.

“*Niçin Roman, Niçin Şiir Okuruz*” denemesinin içeriğine ait açıklama edebiyat bilgileri kısmında “İnsanın niçin roman ya da şiir okuduğuna cevap aramaya çalışan bir deneme okudunuz”(R) biçiminde bir açıklamaya yer verilmiştir.

Metnin seçiliş sebebine uygun olarak incelenen kitapta “Parçada kesin yargılı bazı cümleler yer aldığı hâlde, yazarın konuya özel yaklaşımı önemli bir yer tutmaktadır. Hem kimi ayrıntılarda hem genelde yazarın kendine özgü bakış açısını kullanması, bu yazıyı makale türü bilimsel ürünlerden ayırmaktadır” bilgileri verilerek deneme türünün diğer türlerden ayrılan yönleri belirtilmiştir. Deneme türünün karşılaştırmalı olarak öğretilmesi sağlanmıştır.

Metnin yer aldığı kitapta (R) “Okumaktan, okunan eseri duygularımız, düşüncelerimizle zenginleştirmek olduğuna göre, bir türlü yaratıştır. Romancı, şair yaşlanınca nasıl yaratma gücünü kaybediyorsa, okuyucu da o yaratışla kaynaşma yeteneğini kaybediyor. Bu bakımdan okumaktan kesilmek biraz da ölmektir.” ifadesi içeriği bakımından öğrenciye “Okumanın vazgeçilmez bir ihtiyaç olduğunu

benimsetmek, okuma zevk ve alışanlığı kazandırmak.” (Tebliğler Dergisi, S.2370, 1992, s.814) amacının deneme türüyle gerçekleştirildiğini göstermektedir.

d. Metin Altı Soruları

“*Niçin Roman, Niçin Şiir Okuruz*” denemesiyle ilgili metin altı sorularının tamamı muhtevayla ilgilidir. Bu sorularla incelenen metnin muhtevası kavratılmaya çalışılmıştır. Bu sorular şunlardır:

1. Yazar “Niçin Okuyoruz?” sorusuna cevap aramadan önce hangi soruya cevap arıyor? Bunun nedeni nedir?
2. Roman ve şiirin okunuş nedenleri parçada nasıl belirtiliyor?
3. Okuyucunun genelde fark etmediği şey nedir; o, nerede yanılmaktadır.
4. Roman niçin tarihle bir tutulamaz? Bu düşünce, yazarın hangi görüşünü destekliyor.
5. Okumanın da bir tür yaratış olduğu konusunda neler düşünüyorsunuz? Tartışınız.
6. “Okumaktan kesilmek biraz ölmektir.” sözünden ne anlıyorsunuz?

Yukarıdaki sorular görüldüğü gibi muhtevayla ilgilidir. Beşinci soru öğrencinin tartışarak fikir ortaya koymasını istemesi açısından isabetlidir. Ancak deneme türü ve özellikleriyle ilgili soru bulunmamaktadır. Öğrencilere denemenin bütün olarak kavratılması için muhtevanın yanında, metinle tür ve yazar bilgisini pekiştirecek sorulara yer verilmelidir.

d. Değerlendirme

“*Niçin Roman, Niçin Şiir Okuruz*” denemesi Son Dönem Türk Edebiyatımızda mensur eserler arasında yer alan deneme türünde eserler veren yazarları tanıtmak ve deneme türünün makaleden farkını göstermek için bu kitaba (R) alındığı görülmektedir.

Metin seçiliş sebebine uygun olarak lise üçüncü sınıftaki öğrencilere okumanın vazgeçilmez bir ihtiyaç olduğunu benimsetmek, okuma zevk ve alışkanlığı kazandırmak ve öğrencilere dinlediklerini, okuduklarını, incelik ve derinlikleriyle kavratmak; onların duyduklarını, gördüklerini, düşündüklerini ve anladıklarını, söz veya yazı ile planlı, etkili, akıcı ve anlaşılır bir şekilde ifade etme kabiliyetlerini geliştirmek amacını gerçekleştirir nitelikte bir deneme olduğu görülmüştür (Tebliğler Dergisi, s.2370, 1992 s.814).

Roman ve şiir gibi edebî türleri niçin okuruz sorusuna cevap arayan yazar bu konudaki düşüncelerini serbestçe ortaya koymuştur. Ancak bu düşüncelerini makaledeki gibi ispatlama kaygısı içerisinde olmadan kendine özgü bakış açısıyla ortaya koyduğu görülmüştür. Bu ifade tarzının deneme türünün özelliği olması öğrencilerin bunu tespit edebilmesi türün öğretilmesindeki başarısını ortaya koymuştur.

Roman ve şiir türlerini okuyarak varlığımızın darlığından kurtulabileceğimizi yani yeni hayatlara, düşüncelere ve duygulara yelken açabileceğimizi ifade etmiştir. Öğrencilerin de roman ve şiir gibi diğer edebî türleri de sevmesi, ilgi duyması sağlanmıştır. “Her öğrenci, ilgi ve kabiliyetlerine göre değerlendirilerek, şiir, hikâye, roman gibi okuma faaliyetlerine istidatlarına göre yönlendirme imkânı sağlanmıştır.” (Tebliğler Dergisi S.2370, 1992, s.817)

İncelenen kitaptaki hazırlık sorularının öğrenciyi metnin muhtevasına hazırlar nitelikte olduğu görülmüştür. Hazırlık çalışmalarında “Bir roman ya da şiiri okuduğunuzda benzer duygu ve düşüncelere kapılıyor musunuz? Açıklayınız” (R) sorusu öğrencinin de kendi duygu ve düşüncelerini ortaya koyma fırsatını sunan bir çalışmadır. Bu çalışmayla öğrenci deneme türündeki gibi düşüncelerini ifade etme yöntemine alıştırmıştır.

Metin seçiliş sebebine göre deneme türü öğretilirken edebiyatta kullanılan diğer türlerden olan roman ve şiirden bahseden bir denemenin seçilmesi türler arasında ilginin devam etmesini sağlamıştır. Deneme türü öğretilirken, roman ve şiirde hatırlatılmıştır.

Kitabın açıklamalar bölümünde Suut Kemal Yetkin'in hayatı anlatılırken daha çok denemeleriyle tanınmış bir yazarımız olduğu vurgulanmıştır. Bu açıklama öğrenciyi yazarı, daha iyi tanımaya ve metnin türünü kavramasına yardımcı olmuştur. Metnin içeriği ile ilgili kısa bir açıklama yapılmıştır. Detaylı olarak açıklamalara gidilmemiş lise üçüncü sınıf öğrencisinin anlamasına ve serbestçe yorumlamasına imkân tanınmıştır.

Parçayla ilgili açıklamalar ve bilgiler verilirken metnin türü öğretilmiştir. Yazarın hem kimi ayrıntılarda hem de genelde yazarın kendine ait bakış açısıyla yazması metni makale türü bilimsel düşünce yazılarından ayırdığı vurgulanmıştır. Okunan metnin türünün daha iyi kavratılıp öğretilmesi sağlanmıştır.

Kitabın metin altı sorularının metnin muhtevasını kavratan; analiz sentez yaptırarak değerlendirmeler yaptıran sorular olduğu görülmüştür. Ancak metnin seçilip sebebine uygun olarak türün öğretilmesini içeren sorulara yer verilmemiştir. En azından birkaç soruyla metinden hareketle tür öğretimi ve yazarın tanınmasına yönelik soruların verilmesi daha iyi olurdu.

4.3.1.5. *Yazılanı Yaşamak* (S)

a. Metnin Seçiliş Sebebi

Suut Kemal Yetkin'in "*Yazılanı Yaşamak*" denemesi öğrencilere deneme türünün diğer türlerden farklı olan özelliklerini öğretmek, Son Dönem Türk Edebiyatı deneme yazarlarını tanıtmak ve öğretmek için bu kitaba (S) alınmıştır.

İncelenen "*Yazılanı Yaşamak*" metni Türk Dili ve Edebiyatı'nın genel ve özel amaçlarını gerçekleştirecek nitelikte olması, metnin sınıf ve yaş seviyesine uygun olması, metin dil, anlatım ve içerik açısından örnek özelliklere sahip olması,

öğrencilerin dil zevkini ve bilincini geliştirmesi, ilgi ve yeteneklerini ortaya çıkarması ve öğrencilerin düşüncelerini ortaya koyabilmesi açısından uygun olması metnin ders kitabına seçilmesinde etkili olmuştur (MEB, 2005-A, s.28-29).

b. Hazırlık Çalışmaları

Kitapta (S) derse hazırlık için öğrencilere şu çalışmalar yaptırılmıştır:

1. Deneme türünü makale türünden farklı kılan özellikler nelerdir?
2. Son Dönem Türk Edebiyatı deneme yazarlarından kimleri tanıyor ve okuyorsunuz?
3. “Yazılanı yaşamak” ve “okunanı yaşamak” sözlerinden ne anlıyorsunuz? Bu sözleri başka türlü nasıl anlatabiliriz?” soruları yöneltilerek ön hazırlık yapılmıştır.

Kitaptaki hazırlık sorularıyla öğrencilerin deneme türünün makale türünden farklı olan yönlerini önceden öğrenmeleri sağlanmıştır. Bilgi edinmeye yönelik sorulardandır. Son Dönem Türk Edebiyatında deneme türünde eserler veren yazarlardan kimleri okuyup tanıdıkları sorularak öğrencilerin bilgilerini hatırlamaları istenmiştir. Bu şekildeki bilgi yoklaması öğrenciyi metnin seçiliş sebebine hazırlama yöntemidir. Bu çalışmalar deneme türü hakkında öğrencilerin bilgilenmesini Son Dönem Türk Edebiyatı deneme yazarlarını hatırlamasını sağlamıştır.

“Yazılanı yaşamak” ve “okunanı yaşamak” sözlerini öğrencilere yorumlatılarak incelenecek metnin muhtevasına dikkat çekilmiştir.

Kitaptaki hazırlık çalışmalarındaki soruların dersin amacına uygun olarak güzel bir şekilde hazırlandığı görülmüştür.

d. Metinle İlgili Açıklamalar

Suut Kemal Yetkin'in bu denemesinde sanatçı olmanın temel koşulu olarak doğuştan getirilen yeteneği gördüğü etkili, güzel ve kalıcı eserler yazabilmek için de yazılanı yaşamak gerektiği düşüncesini dünya edebiyatında iki ünlü romancıyı göstererek açıkladığı belirtilmiştir. Yazar denemesinde birtakım doğruları kanıtlanmamıştır. Üreterek, bireysel keşiflerle okuyucusunu etkileyip izler bıraktığı açıklanmıştır.

İncelenen kitapta (S) yazarın okuyucu ile ilgili görüşleri açıklanmıştır. Okuyucunun da yazılanı yaşaması gerektiğine yazar inanmaktadır. Yazılanı yaşamanın önyargılardan kurtulmakla mümkün olduğu belirtilmiştir. Topluma yön veren aydın kişilerin özellikle insanlığa mal olmuş klasikleşmiş eserleri mutlaka yaşayarak okumaları gerektiği açıklanmıştır.

Edebiyat bilgileri bölümünde öğrencilere Suut Kemal Yetkin'e ait bir deneme metni okudukları açıklanarak kısaca denemenin tanımı yapılmıştır. Suut Kemal Yetkin'in Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatının en başarılı "deneme" yazarlarından biri olduğu belirtilmiştir. Yazarın edebiyat ve sanatla ilgili konularda değerlendirmeler yaptığı ve denemelerini ya kafasına takılıp kalan düşüncenin ya okuduğu bir kitabın bir tartışmanın sonucu yazdığı belirtilmiştir. Daha sonra yazarın hayatı ve eserleri hakkında açıklamalar yapılmıştır. Bu açıklamalar metni muhteva yönünden kavratılırken, Son Dönem Türk Edebiyatında deneme türünde eser vermiş yazarımız Suut Kemal Yetkin tanıtılmıştır.

d. Metin Altı Soruları

"Yazılanı Yaşamak" denemesinin yer aldığı kitapta (S) sorular öğrencilerin muhtevayı kavrayıp kavramadıklarını ölçen; anladıklarını öğrencilerin kendi

cümleleriyle özgürce ortaya koymalarını sağlayan sorulardan oluşmaktadır. Sorularda metinden hareketle türü kapsayan sorulara yer verilmemiştir.

İncelenen (S) kitapta yer alan sorular şunlardır:

1. Suut Kemal Yetkin'e göre gerçekten şair, gerçekten romancı olan insanlar hangi özelliklere sahiptir?
2. Yetkin, büyük sanatçıların yazdıklarını yaşadıklarına dair hangi örnekleri veriyor? Sizce de sanatçı yazdıklarını yaşamalı mı?
3. Yetkin'e göre roman, özellikle de şiir nedir?
4. Okuyucu yazılanı nasıl yaşar?
5. "Aydın kişinin, insanlığa geçen (mal olan) eserleri yaşamaması ölüm değil de nedir?" sözündeki eleştiriye katılıyor musunuz? Niçin?

Yukarıdaki sorularla metin kavratılırken öğrencilerin neden, niçin ve nasıl sorularıyla metindeki benzerlikleri ve farklılıkları kendi cümleleriyle ifade etmesi, konudan ne anladığını yorumlaması istenmiştir. Bu tür sorularla öğrenci metni okuyup metne göre cevap verir öğrendiklerine kendi yorumlamalarını ve eski bilgilerini de katar (Büyükalın, 2004, s.58).

"Sizce", "katılıyor musunuz" gibi soru kelimeleri öğrencinin kendine güven duymasını sağlayarak bir şeyler katmanın verdiği heyecanla dersi öğrenmesi daha kolaylaşacaktır. "Okuma yoluyla öğrencilerdeki dinleme, anlama, anlatma, yeni düşünceler üretme gücünün gelişmesi sağlanır." (Tebliğler Dergisi, S.2370, 1992, s.817)

e. Değerlendirme

"*Yazılanı Yaşamak*" denemesi Son Dönem Türk Edebiyatının öğretilmesinde kullanılan akıcı bir deneme metnidir. Türk Dili ve Edebiyatı dersinin genel amaçlarına uygun olarak kitaba alındığı tespit edilmiştir.

“Son Dönem Türk Edebiyatında edebî eserler, yalın bir dille kaleme alınmıştır. Önceki dönemlerde sanatlı dille eser vermiş olan yazarlardan bazıları, eserlerindeki dili sadeleştirme gereği duymuşlardır. Son dönemde deneme, eleştiri türlerinde de başarılı eserler verilmiştir. Nurullah Ataç, Ahmet Hamdi Tanpınar, Suut Kemal Yetkin, Mehmet Kaplan, Cemil Meriç, Fethi Naci, Mermi Uygur, Mehmet Fuat, Doğan Hızlan başlıca deneme ve eleştiri yazarlarıdır.” (Çeviksoy ve Baran, 2002, s.28-29)

“*Yazıların Yaşamak*” denemesinin dili sade ve anlaşılırdır. Son Dönem Türk Edebiyatındaki sadeleşme bu eserde görülmektedir. Yazarın edebiyat ile görüşlerini sade akıcı ve etkili bir biçimde ortaya koyduğu görülmektedir.

Denemeci yazılarını yazarken serbest düşünür; ancak özgün bir üslupla etkileyici biçimde ortaya koyar. Bu denemede yazarın bu şekildeki etkileyici anlatımı görülmektedir.

Kitapta hazırlık çalışmalarındaki sorular öğrenciyi bilgiye yönlendirmekte ve derse hazırlamaktadır. Deneme ile ilgili bilgilerin öğrenciler tarafından önceden öğrenilmesini sağlamaktadır. Yapılan yönlendirme ve merak uyandırma çalışmalarıyla öğrencilerin deneme yazarları hakkında bilgilere ulaşması sağlanmıştır.

Metin üzerinde çalışmalar ve edebiyat bilgileri öğrencinin metni anlamasına, anlatmasına yardımcı olacak nitelikte hazırlanmıştır. Metin altı soruları metni kavramaya yönelik hazırlanmıştır. Bu sorularla birlikte deneme türünün özelliklerini metinden öğreten ve yazarın üslubunun sorularak tanıtılmasına imkân sağlayacak sorular sorulmamıştır.

B. CEMİL MERİÇ

İncelenen lise üçüncü sınıf edebiyat kitaplarında, müfredat programında belirtilen konuların işlenmesinde Cemil Meriç'in üç deneme metninden faydalanılmıştır.

4.3.1.6. *Çağdaş İnsan, Roman ve Tiyatro* (O, Ö)

a. Metnin Seçiliş Sebebi

“*Çağdaş İnsan, Roman ve Tiyatro*” adlı deneme Son Dönem Türk Edebiyatında mensur eserlerden denemeyi ve bu devirde eserlerinden faydalanılacak şahsiyetlerden Cemil Meriç'i tanıtmak ve öğretmek için seçilmiştir.

“Türk edebiyatında deneme türünde, roman, öykü, şiir türlerinde olduğu gibi, ilk ürünlerin Tanzimattan sonra verilmeye başlandığı söylenebilir. Ancak Şinasî, Namık Kemal gibi Tanzimat dönemi yazarları deneme türünün “ben”e dayanan özelliğinin aksine toplumsal sorunları birer ahlâkçı gözüyle ele alıp çalıştıklarından dolayı, edebiyat ve kültür düzleminde bizden ben’e (bireye) geçememişler ve makale sohbet gibi yazı türlerinden sıyrılıp tam anlamıyla denemeye yönelememişlerdir.” (Gelişim Hachette, C. 3, 1983, s.899)

Deneme türünün gelişmesi Cumhuriyet dönemiyle birlikte başlar ve artar. Bu dönemin getirdiği özgürlük, çağdaşlık gibi toplumsal, siyasal kavramların yanı sıra toplum içinde bireyin konumu belirginleşmiş, yeni siyasal düzenin oluşturmaya çalıştığı laik demokratik kültür ortamı da deneme türünün gelişmesine büyük ölçüde katkıda bulunmuştur. Son dönemde büyük gelişmeler gösteren bu tür, son dönem Türk edebiyatındaki önemli temsilcilerinin başarılı eseri alınarak estetik bir zevk kazandırılmak istenmiştir.

“Türk edebiyatında deneme türü, genellikle şair, romancı ya da hikâyeci kimliği öne çıkan sanatçılar tarafından ortaya konan ürünlerden oluşmaktadır. Birinci derecedeki vasfı “denemeci” olan yazar sayısı oldukça azdır. Nurullah Ataç (1898-1957) Sabahattin Eyuboğlu (1908-1973), Suut Kemal Yetkin (1930-1980), Mehmet Kaplan (1915-1986), Nurettin Topçu (1909-1975), Salah Bırsel (1919-1999), Vedat Günyol (1912-2004), Enis Batur (1952-), Cemil Meriç (1917-1987), Mehmet Salihoğlu (1952-) Uğur Kökden (1934 -), Nermi Uygur (1925 -), Ahmet Turan Alkan (1954 -) bunlardan birkaçıdır.” (Çetin, 2005, s.27)

Cemil Meriç’in Son Dönem Türk Edebiyatında verdiği deneme türünde eserler bu metnin seçilmesinde etkili olmuştur.

Bunlarla birlikte dilin kullanımına yönelik olarak “okuma”, “dinleme” “anlatma-anlatma” gibi dört temel faaliyetin yerine getirilmesi Türk Dili ve Edebiyatı dersinin temel hedeflerindendir. Bu temel hedef daha önceki öğretim basamaklarında öncelikle olaydan ve duygudan yola çıkılarak geliştirildiği hâlde lise basamağında bunun ruhsal gelişimle bağlantılı bir biçimde düşünce boyutlu eserlerle gerçekleştirilmesi gerekir. Bu tür düşünce yazıları ile tanışmış olan öğrencinin, hem sanatsal yaratma, hem düşünce sistematizmasının geliştirilmesi ve hem de bunların bütünlük taşıyacak tarzda aktarılabilmesi anlamında zenginleştirilmesi büyük önem taşımaktadır. Bütün bunlar öncelikle düşünce yazısı örnekleri ile geliştirilecektir. Bu gelişimi sağlamak için bu metinler etkili olmaktadır.

b. Hazırlık Çalışmaları

İncelenen kitaplarda (O, Ö) derse hazırlık ve öğrencinin konuya dikkatini çekmek için birtakım sorular sorulmuştur. Bunlar:

1. İnsanların ve toplumların çağdaşlaşması nelere bağlıdır?
2. İnsanları, toplumların çağdaşlaşması çözüm bekleyen hangi sorunlarımızı kolaylaştırır?
3. “İyi kitaplar okumayan insanın, okumuş olması ile cahil kalması arasında bir fark yoktur” sözünün açıklayınız. (O)

Diğer ders kitabındaki hazırlık çalışması soruları ise şunlardır:

1. Okuyan insanla, okumayan insan arasında nasıl bir fark olduğu vardır? Bu farkı şahsınızda görüyor musunuz? Ne bakımdan? Düşününüz.

2. Cinayet, soygun gibi suçların yaygınlaşmasında; sosyal sorunların dışında roman, tiyatro, sinema vb. lerinin de etkisi olabilir mi? Bu konudaki düşüncelerinizi söyleyiniz.(Ö) öğrencilerden istenen ön çalışmalardır.

İstenen bu çalışmalarda da görüldüğü gibi hazırlık çalışmaları öğrenciyi metnin içeriğine götüren tarzda sorulardır. Öğrencilere bu sorularla okumanın önemi ve gereği kavratılmaktadır. Öğrencilere, gelişmelerin sağlanmasında, toplumların mutlu ve huzurlu olmasında da okumanın gerekli olduğu hissettirilmiştir. Böylece öğrencinin bu konuda kendi fikirlerini metni okumadan önce oluşturması sağlanmıştır. Okumanın önemini kendi düşünceleriyle ifade eden onu hisseden öğrencilerin derse yaklaşımı ve ilgisi artırmıştır. Böylece onlara “Okumanın vazgeçilmez bir ihtiyaç olduğunu benimseterek okuma zevk ve alışkanlığı kazandırmak.” (Tebliğler Dergisi, S.2370, 1992, s.814) için öğrenci derse hazır hâle getirilmiştir.

c. Metinle İlgili Açıklamalar

“*Çağdaş İnsan, Roman ve Tiyatro*” denemesinin Cemil Meriç’in “Jurnal” adlı eserinde kısaltılarak alınan bir metin olduğu belirtilmiştir (O, Ö).

Cemil Meriç’in kitapların birey ve toplum yaşamında ne kadar etkili olduğunu anlattığı açıklanmıştır (O). Deneme türünün özelliği olan yazara görelilik açıklama cümlelerine de yansımıştır. Yazara göre, kitaplar ve edebiyat uygarlığın temelidir (O, Ö). Çağdaş insan olmanın birinci koşulu okumaktır (O). Edebî eserleri okuyan insanın ufku genişler (Ö). Okuyan, bilinçlenen, aydınlanan insanların bir görevi de topluma yararlı olmaktır (O). Hâl böyle olmasına rağmen bu sihirli gücü elinde tutanların, yani yazarlar toplumu biçimlendirmede bu olağanüstü araçtan yeteri kadar yararlanamadıkları belirtilmiştir (O, Ö). Özetle Cemil Meriç’e göre edebî eserlerin

insanın ufkunu açtığı (O), bu türlerin sosyal yapıyla ilişkisi olduğu Cemil Meriç'in bunları şairane bir üslupla belirttiği açıklanmıştır.

Okunan bu metnin kitaba alınırken bazı kelimelerinin Türk Dil Kurumu Yazım Kılavuzu'na göre değişiklik yapıldığı belirtilmiştir.

Metinle ilgili açıklamaların incelenen kitaplarda “*Çağdaş İnsan, Roman ve Tiyatro*” denemesini öğrencilerin anlayıp kavrayabilecekleri tarzda açıklamalar yapılmıştır. Bu açıklamalar yeterli ve anlaşılır yapılarak öğrencinin metni daha iyi kavraması sağlanmıştır.

Yazarın hayatı, üslubu ve eserleri hakkında bilgiler verilerek metinden hareketle yazarın özelliklerin tanıtılması sağlanmıştır. Deneme yazarlarının geniş bir birikime sahip olması gerekmektedir. Yazarın bu bilgi ve geniş kültüre sahip olduğu hayatı hakkındaki bilgileri kitapta verilerek öğrenciler bilgilendirilmiştir.

d. Metin Altı Soruları

Kitaplarda (O,Ö) “*Çağdaş İnsan, Roman ve Tiyatro*” denemesindeki düşüncelerin kavranıp kavranmadığını ölçen sorularla, öğrencileri analiz ve sentez yaptırarak değerlendirmelere ulaştıran sorular ve yazarın üslubunu bulduran sorular sorulmuştur. Bunlar:

1. Yazarın “Kitap kainata açılan kapı.” sözünü açıklayınız.
2. Yazara göre uygarlığın temeli nedir?
3. “Eflâtun’u barbardan ayıran okumuş olması.” sözünü yorumlayınız.
4. Nordau “Çağdaş insanı yaratan, romanla tiyatrodur.” sözüyle neleri kastediyor?

5. Atatürk'ün; “Sanatsız kalan bir milletin hayat damarlarından biri kopmuş demektir.” özdeyişini, Cemil Meriç'in “Sanatın kanatlandıramadığı hayal, beli kırılmış bir yılan gibi sürünür sadece.” sözüyle karşılaştırınız.

6. Yazar; “Okuyucu bu mağşuş gıdalarla beslenmeye alışmış bir kere, heyecan peşinde koşuyor.” diyor. Yazarın bu görüşünü tartışınız. (O)

Bütün sorularla öğrencinin metni kavrayıp kavramadığı ölçülerek öğrencinin deneme metninden elde ettiği bilgi ve birikimi kendi cümleleriyle analiz ve sentez yapmasını sağlamaktadır. Deneme türünde eser okuyan öğrencilerin bu tür soruları cevaplarırken deneme türünde olduğu gibi kendi cümleleriyle ifade edip yorumlaması onlara güven ve güç verecektir. Bu türde eserler verebileceği fikrini uyandıracak onu okumaya ve yazmaya sevk edecektir. “Türk dili ve edebiyatı öğretimi ve eğitimi yoluyla öğrencilere diğer alanlarda da sağlam, dengeli, hür ve sistemli düşünme alışkanlığı, araştırma tartışma, değerlendirme yorumlama, sentez ve oluşturma gücü kazandırmak.” (Tebliğler Dergisi, S.2370, 1992, s.814) amacı gerçekleştirilecektir.

İncelenen diğer kitaptaki (Ö) sorular şunlardır:

1. Cemil Meriç'e göre kitap nasıl bir güçtür? Kitap hangi yönüyle diğer sanatlardan üstündür? Bu düşüncenin haklılık yönü var mıdır? Tartışınız.

2. Yazar, edebiyat ile sosyal yapı arasında nasıl bir ilgi ve etkileşim görüyor? Açıklayınız. Yazarın bu konuda verdiği örneklere siz, daha başka hangi örnekleri ekleyebilirsiniz? Anlatınız.

3. Yazar, roman, gazete, sinema gibi kitle iletişim araçları hakkında neler düşünüyor? Bu düşüncesinde doğruluk payı var mıdır? Ne bakımdan? Belirtiniz.

4. Yazara göre edebiyatın esas görevi ne olmalıdır? Niçin? Bu konudaki kendi düşüncelerinizi yazınız.

5. Yazarın kullandığı kelimeleri, kurduğu cümleleri inceleyiniz. Buna göre üslubunu belirleyiniz.

İncelenen bu kitaptaki (Ö) sorular, öğrencilerin metni kavrama basamağını ölçen ve okuduklarını kendi birikimleriyle birleştirerek analiz ve sentez yaptıran sorulardır..

Sorularla öğrencinin hür ve sistemli bir şekilde düşünme alışkanlığı; araştırma, tartışma, değerlendirme, yorumlama, sentez oluşturma gücü kazandırılmaktadır. Bunları yapıp yapamadıkları ölçülmektedir.

Kitaptaki beşinci soruyla “Kazandırılacak bilgiler metinlerden hareket edilerek verilir.” (Tebliğler Dergisi, S.2370, 1992, s.6) açıklamasına uygundur. Bu soruyla öğrencinin yazarı ne kadar tanıyıp tanımadığı ve üslubunu tespit edip edemediği ölçülmektedir. Aynı zamanda denemenin tür özelliklerinin kavratılması böylelikle sağlanmaktadır.

e. Değerlendirme

Lise üçüncü sınıf edebiyat kitaplarına alınan Cemil Meriç’in “*Çağdaş İnsan, Roman ve Tiyatro*” denemesindeki düşünceler öğrencilere her zaman lazım olacak okuma zevkini ve alışkanlığını kazandırmada etkili olacak düşüncelere yer verilmiştir. Öğrenci burada öğrendiği düşünceleri geliştirerek kültür ve zevk dünyasını zenginleştirecektir. Edebî eserleri okumanın hayatı tanımak olduğunu görmesi sağlanacaktır. Edebiyat, uygarlığın temelidir. Çağdaş insan ise, edebî eserleri okuyan insandır. Edebî eserleri okuyarak insanın fikirlerinin genişleyeceğinin öğretilmesi açısından kitaplarda yer almaktadır.

Türk Millî Eğitiminin genel amaçlarının gerçekleşmesi doğrultusunda:

“Beden, zihin, ahlak, ruh ve duygu bakımlarından dengeli ve sağlıklı şekilde gelişmiş bir kişiliğe ve karaktere, hür ve bilimsel düşünme gücüne, geniş bir dünya görüşüne sahip, insan haklarına saygılı, kişilik ve teşebbüse değer veren, topluma karşı sorumluluk duyan; yapıcı, yaratıcı ve verimli kişiler olarak yetiştirmek;

İlgi, istidat ve kabiliyetlerini geliştirerek gerekli bilgi, beceri, davranışlar ve birlikte iş görme alışkanlığı kazandırmak suretiyle hayata hazırlamak ve onların, kendilerini mutlu kılacak ve toplumun mutluluğuna katkıda bulunacak bir meslek sahibi olmalarını sağlamak; böylece bir yandan Türk vatandaşlarının ve Türk toplumunun refah ve mutluluğunu artırmak; öte yandan

millî birlik ve bütünlük içinde iktisadi, sosyal ve kültürel kalkınmayı desteklemek ve hızlandırmak ve nihayet Türk Milletini çağdaş uygarlığın yapıcı, yaratıcı, seçkin bir ortağı yapmaktır.” (1739 Sayılı MEB Temel Kanunu)

Eğitmek ve öğretmek için bu metin uygun bir deneme özelliği göstermektedir. Kitapların hazırlık çalışmaları incelendiğinde sorularla öğrenci yönlendirilmiştir. Öğrencinin metinle alakalı ilgi ve bilgilerini arttırarak öğrenciyi derse hazır hâle getirmeye çalışıldığı görülmüştür.

Kitaptaki denemenin, hangi eserden ve ne şekilde alındığı şeklinde açıklayıcı bilgilerin metnin sonunda verilmesi, öğrenciyi ilgi ve isteklerine göre metne ve yazara yönlendirmektedir.

Metinle ilgili açıklamaların metnin tam olarak kavranmasına yardımcı olacak nitelikte sade ve akıcı bir dille açıklanarak öğrencinin metnin özü hakkında bilgilenmesini sağlayarak metin altı sorularını rahatlıkla cevaplamasında yardımcı olur nitelikte hazırlandığı görülmüştür.

Kitaplarda yer alan metin altı sorularının çoğunluğu anlama ve kavratıp yorumlatmaya yöneliktir. Bununla birlikte öğrencinin yazarı ve onun üslubunun tanınmasına yönelik soruların olması son derece önemlidir. Çünkü lise üçüncü sınıflarda Son Dönem Türk Edebiyatında deneme türünde eserler veren ve onlarda başarılı olan yazarların tanıtılıp tanıtılmadığının da ölçülmesi gerekmektedir. En azından yazarın metinde kullandığı üslup sorularak yazarın hayatıyla eserleri arasındaki bağ sağlanmış olur. Buna uygun bir soru incelenen kitapların birinde (Ö) yer almasına rağmen diğer kitapta yer almadığı görülmüştür.

İncelenen kitaplarda yazarın hayatı, üslubu ve eserleri hakkında yeterli bilgiler verildiği görülmüştür. İyi derecede Fransızca, İngilizce ve Arapça bilen yazarın bu dil bilgisi sayesinde yoğun bir bilgi birikimi, zengin bir anlatımı oluşmuştur. Düşüncelerinde doğu ve batıyı kuşatan zengin bir kültür birikimi görülür. “Yoğun,

yüklü ifade, kısa kesik cümle, okuyucuyu saran şairâne anlatım, üslubunu en belirgin yönünü teşkil eder” (Ö). Dili yabancı sözcük ve tamlamalarla yüklüdür. Yazarı bu şekilde tanıtan bilgiler verilmiştir. Böylece hem yazar hem eser açıklamaları bir bütün olarak incelenerek kitaptaki metin bir düzen hâlinde sunulmuştur.

4.3.1.7. Tercüme (Çeviri) (P, R)

a. Metnin Seçiliş Sebebi

Cemil Meriç’in “*Tercüme*” adlı deneme metni öğrencilere Son Dönem Türk Edebiyatından deneme türünde eserler veren yazarları öğretmek için seçilmiş metindir. Bu dönemde yaşayan Türk edebiyatının eserlerinden faydalanılacak şahsiyetlerden Cemil Meriç ile bu türü tanıtip diğer türler arasındaki farkları kavratılmıştır.

Mensur eserler arasında yer alan deneme türü, o dönemdeki başarılı temsilcileriyle verilmek istenmiştir. “Edebiyat dersinin ilk amacı metni alımlamayı öğretmektir. Metinlerin alımlanmasında ve kuramsal edebiyat birikimi arasında karşılıklı ilişki vardır.” (Aktaran; Kozacızade, 1999, s.18) Öğrencilerin metinleri okuyarak, açıklaması, yorumlaması, edebiyata ilişkin bilgilere ulaşması ve deneme türüne ait özellikleri, deneme türünü başarılı temsil eden yazarıyla birlikte öğrenmesi hedeflenmiştir. Öğrencilerin metinleri okuyarak deneme türündeki gibi yaratıcı düşünce kabiliyet geliştirilmiştir. Bu şekilde kendine güven duyma ve hayattan zevk alması sağlanarak öğrencinin sosyalleşmesi sağlanmıştır.

Son Dönem Türk Edebiyatının önemli temsilcilerinden olan Cemil Meriç deneme türünde vermiş olduğu seçkin eserlerden dolayı eserlerinden faydalanılacak şahsiyetlerdendir.

“Edebiyat ders kitaplarında yer alan metinler kadar o metinlerin yazarları da oldukça önemlidir. Çünkü edebî eserleri anlamak ve eğitim-öğretimde kullanabilmek için yazarı

dolayısıyla dönemin sosyal-siyasal-kültürel özelliklerini bilmek gerekmektedir. Yazar ve dönemin özellikleri hakkında bilgi sahibi olmak, okuyucu eserin içindeki dünyayla kendi dünyasını özdeşleştirmek zorundaymış gibi okumaktan kurtararak onu, analiz ederek ve eleştirel bir bakış açısı kazandırmaya sevk eder.” (Kaya, 2006, s.92)

İncelenen kitaplarda (P, R) yer alan metin Cemil Meriç’in çeviri konusundaki kişisel düşüncelerini içermektedir. Çevirinin kolay olmadığını batıdan örnekle açıklamaktadır. Bu açıklamalar kanıtlamak amacıyla değil sadece düşüncesini geliştirmek için kullanılan ifadelerdir. Yazar kitaptaki denemesinde çeviriyi “şiir gibi, deneme gibi ama onlardan daha güç” , “Başka bir ortamda, başka bir çağda doğan düşüncenin kendi toprağımızda dirilmesi” olarak değerlendiriyor. Çevirinin eserleri yeniden canlandırıldığını ifade ederek çeviri hakkında bu tarzda orijinal fikirlerle düşüncelerini ortaya koymuştur. Öğrencilerimizin bir türü öğrenirken diğer edebî türler hakkında düşünceleri oluşması açısından ve incelenen eserleri karşılaştırmalı olarak öğretilmesi açısından uygunluk göstermektedir.

Bu metin, aracılığıyla Türk Dili ve Edebiyatı’nın genel amaçları doğrultusunda öğrencilere diğer alanlarda da sağlam, dengeli, hür ve sistemli düşünme alışkanlığı; araştırma tartışma, değerlendirme, yorumlama, sentez ve oluşturma gücü bu metinle kazandırılmak istenmiştir (Tebliğler Dergisi, 1992, S.2370, s.814).

b. Hazırlık Çalışması

“*Tercüme*” denemesiyle ilgili hazırlık çalışmalarında öğrencileri araştırmaya yönelten sorularla derste işlenecek metnin türü ve yazarı hakkında kısa bilgiler verilmiştir.

Mensur eserler arasında yer alan “Deneme ve eleştiri türlerinin benzeyen ve ayrılan yönleri araştırınız” (P) çalışmasıyla öğrencinin okuyacağı metnin türünü benzer

ve zıtlarıyla karşılaştırarak edebî türleri öğrenmesi kolaylaşacaktır. Karşılaştırma yoluyla öğrenilen bilgiler unutulmayacak ve daha kalıcı olacaktır.

“Denemenin kimi zaman içerik bağlamında eleştiriye içermesi kimi zaman da eleştirinin denemenin üslubuna kayması gibi biçim ve içerik özellikleri, iki türü birbirine yaklaştırmakla birlikte, bu iki türü ayıran en belirgin farkı her iki metinde yazar tavrına göre değişen yazarın nesneye bakışıdır.” (Canbek, 2003, s.6)

Birbirine çok yakın bu iki tür hakkında öğrencinin araştırma yapması derste verilecek bilgileri daha iyi anlayıp yorumlamasını sağlayacaktır. Denemede yazar görüşlerini ispatlamak bir yere dayandırmak gibi kaygısı yokken eleştiride yazar eleştirisini bir yere dayandırmak zorundadır.

Kitapta (P) “Çeviri yapılırken en çok nelere dikkat edilmelidir?” sorusuyla öğrencinin konu hakkında edindiği bilgiler daha sonra okuyacağı “*Tercüme*” metnini daha iyi anlamasına yardımcı olacak nitelikte bir çalışmadır.

Bu ön çalışmalarla birlikte kitapta (P) “Cemil Meriç, “çeviri”, “deneme”, ve “inceleme” leriyle tanınır. Eserlerinde, “doğu-batı” kültürüne yorum getiren bir düşün adamı kimliği vardır.” şeklinde öğrencilere yazar ve onun üslubu hakkında ön bilgi verilmiştir. Ayrıca okunacak metnin deneme türünde olacağı bilgisi verilerek öğrenci derse hazırlanmıştır. “Bölüm ve konu başlarında açıklayıcı, düşündürücü ve yönlendirici özetlikte bilgi verilir.” (Tebliğler Dergisi, S.2370, 1992, s.816) ilkesine uygunluk sağlanmıştır.

İncelenen diğer kitapta (R) ise “Yabancı dil öğrenirken yaptığımız çalışmaları, okuduğunuz çeviri ürünlerini göz önünde bulundurarak iyi bir çevirinin nasıl olması gerektiği üzerinde sınıfta tartışınız.” çalışması yaptırılmıştır. Bu çalışma öğrencinin tercüme konusundaki genel bilgilerini ortaya çıkartarak sınıfta serbest bir şekilde ifade etmesini sağlayan bir çalışmadır. Böylelikle öğrencinin bilgileri harekete geçirilmiştir.

c. Metinle İlgili Açıklamalar

Ders kitaplarında (P,R) yazarın denemede anlattıklarıyla ilgili kısa bilgiler verilerek, yazarın düşüncelerini anlatış biçimi üzerinde durulmuştur. Metnin türü deneme olduğu için yazarın çeviri üzerine şahsi düşüncelerini ortaya koyduğu belirtilmiştir. Cemil Meriç'in yazısında çeviriden söz ederken, batıdan örneklerle çevirinin kolay bir iş olmadığını savunduğu belirtilmiştir.

Metinle ilgili açıklamalarda genellikle yazarın sözleri aynen verilerek açıklamalar yapılmıştır. Bu da deneme türünün özelliğinin yazarın şahsi düşüncelerini içermesi bu şekilde öğrencilere sezdirilmiştir. Yazar kitapta (P) çeviriyi “şiiir gibi, deneme gibi ama onlardan daha güç”, “Başka bir ortamda başka bir çağda doğan düşüncenin toprağımızda dirilmesi” şeklinde değerlendiriyor denmiştir. Bu açıklama deneme türüne uygun bir açıklamayı içermektedir. Çünkü denemeler yazarların şahsi değerlendirmeleridir. Kanıtlama gereği düşünülmez.

Kitapta (P) yer alan “Çeviri, sanatların en gücü” düşüncesini yazarın “Fransız Akademisinden Fransa’da yapılan kimi çevirilerinden örnekler vererek düşüncesini savunmuştur.” ifadesi deneme türünün öğretilmeye çalışıldığı bir metnin açıklamasında uygun düşmemiştir. Çünkü deneme yazıları özellikleri gerçeği savunma düşünülerek yazılan metinler değildir. Yazar diğer insanların düşüncelerinden faydalanır ancak bunu kendi düşüncesini ispatlamak ve kanıtlamak kaygısıyla yapmaz. Sadece düşüncesini derinleştirmek için kullanır. Açıklamaların tür özelliğine uygun olarak yapılması gerekir.

Okunan bu denemede, yazarın Chateaubriand’ın “Milton” çevirisi üzerinde otuzbeş yıl çalıştığı hâlde başarılı sayılmadığını, bu nedenle ders alınmasını öğütlediği, Voltaire’in ise buna rağmen çevirmeni küçümsemesine karşı çıktığı açıklanmıştır. Ayrıca metinde geçen Voltaire, Richellieu Delille, Rivarol’un Fransız; Virgi Lâtin; Milton’un İngiliz edebiyatının ünlüleri olduğu açıklanmıştır. Metinde geçen yazar

resimleri ve hangi millete ait olduğu bilgileri verilerek öğrencilerin bu kişiler hakkında kısa bilgi sahip olması açıklamalarla sağlanmıştır.

İncelenen diğerkitapta(R) ise yazarın hayatı eserleri ve üslubu hakkında kısa açıklamalar yapılmıştır. Çeviri konusunun irdelendiğı bu parçada yazar, düşüncelerini ortaya koyarken Batı edebiyatından kimi adlara da yer verdiğini açıklayarak parçada ismi geçen bazı batı edebiyatı yazarlarına kısaca değinilmiştir. Bu açıklamalar öğrencinin metindeki yabancı yazarları tanınması ve metni anlaması amacıyla yapılmıştır.

d. Metin Altı Soruları

“*Tercüme*” adlı denemenin yer aldığı kitapta (P), araştırmalar başlığı altında beş soru sorulmuştur. Bu soruların tamamı muhtevayla ilgilidir. Bu sorular şunlardır:

1. Yazara göre çeviri neden güçtür?
2. Çevirmen neleri gözetmelidir?
3. Çevirinin güçlüğünü gösterebilmek için hangi örnekler veriliyor.
4. “Çevirmen”le “çevirmen” arasındaki ayrımı belirleyiniz.
5. Voltaire, çevirmeni uşağı benzetiyor. Meriç, buna neden katılmıyor?

İyi bir sorunun özelliğı, yöneltildiğı konuyla ilgili bilgiyi ve bilinen bütün olguları kontrol etmek, karşılaştırmak ve sorgulamak olduğundan incelenen kitaptaki metin altı soruları bu özellikleri karşılamaktadır. Bununla birlikte metin altı soruları öğrenciye, bulguyu yorumlama, açıklama, nedenleri ilişkilendirme, eleştiri, sonuçları izleme, hayal gücünü kullanma, değerlendirme, sürecini işleme koyma imkânı verebilmelidir (Özbay, 2002, s.544). Oysa kitaptaki sorularda öğrencinin hayal gücünü ve kendi düşüncelerini ortaya koyabilme fırsatı verilmemiştir. Sorular sadece metni kavratmaya yöneliktir

Metnin kavranılması, metin yoluyla dersin amaçlarının gerçekleşmesi, dersin amaçlarına ulaşılmasının temelinde her ne kadar metin altı soruları yer almaktaysa da sorular; zihni harekete geçirmeli, duyguları uyandırmalı, doğru, güzel iyi, hoş, başarılı faydalı davranışları kazandırmalıdır (Tosunoğlu, 1992, s.133-134). Oysa kitaptaki metin altı soruları sadece metni kavratmaya yöneliktir. Bu yüzden sorular yetersizdir.

Bu sorularla metnin kavratılmasıyla beraber dersin amaçları doğrultusunda öğrencinin analiz – sentez ve değerlendirmeler yapabilecek seviyeye getirilmesi gerekmektedir. Ayrıca buraya eklenecek sorularla tür ve yazarın tanınmasına yönelik üslup bilgileri kitaptan hareketle öğrenciye kazandırılmalıdır.

İncelenen diğer kitaptaki (R) sorular şunlardır:

1. “Çeviri” kavramının kitabı açıklamasına karşı yazar hangi görüşü öne sürüyor? Siz bu görüşe katılıyor musunuz?
2. Yazar, çeviriyi hangi açıdan sanatların en güçlü olanı sayıyor?
3. Parçada Voltaiere’in hangi görüşüne karşı çıkılıyor? Bu karşı çıkışın gerekçesi nedir?
4. Çeviri, insana kendi dilinin olanaklarını nasıl öğretebilir?
5. Düşünsel yazılarda örnekleme, tanık gösterme, tanımlama, karşılaştırma gibi düşünceyi geliştirme yollarına başvurulur. Parçada bu yollarda hangileri kullanılmıştır?Araştırmız.
6. Bu parçaya hangi özellikleri nedeniyle “deneme” diyebiliriz?

Bu ders kitabındaki (R) sorular dersin hedefleri doğrultusunda hem metni kavratır hem deneme türünü ve unsurlarını öğretir hem de öğrencilerin görüşlerini yorumlatır tarzdadır. Bu şekilde sorulan sorular yoluyla metin kavratılırken öğrencilerin tür özellikleri hakkında senteze ulaşması sağlanmaktadır.

e. Değerlendirme

Son Dönem Edebiyatında deneme türünde eserler veren yazarlarımızdan Cemil Meriç'in denemeciliğini öğretmek için seçilmiş bir metindir. Cemil Meriç, Son Dönem Türk Edebiyatı içerisinde geniş kültürü ve birikimiyle deneme türünde özgün eserler veren yazarlarımızdandır.

Metin müfredatta belirtilen amaçlar doğrultusunda işlenmiştir. Konu ve içerik bakımından öğrencilerin anlayabileceği tarzda ortaya konmuş bir metindir. Fransızca kelimelerin ve yabancı yazar isimlerinin çok geçmesi yazarın eğitim hayatıyla ilgilidir. Kitapta (P) yazar hakkında hem hazırlık çalışmalarında hem de hayatı ve eserlerinin anlatıldığı bölümde bilgilerin verilmesi eserin daha iyi anlaşılmasını sağlamıştır.

Cemil Meriç'in "*Tercüme*" adlı denemesi, konu olarak çeviri ve çevirmen unsurunu ele almaktadır. Çevirinin gerçekten zor olduğu Batı edebiyatından verilen örnekler ve karşılaştırmalarla anlatılmaktadır. İncelenen metnin denemenin özelliklerini taşıdığı görülmektedir.

Yazar kendi düşüncelerini örneklerle açıklamış ancak kanıtlama kaygısı taşımamıştır. Kabul etmediği unsurlara karşı çıkmıştır.

Hazırlık çalışmaları kısmında deneme ve eleştiri türüne ait bilgilerin istenmesi, çeviri yapılırken dikkat edilmesi gereken unsurların tespit ettirilmesi ve yazar ve üslubu hakkında bilgiler verilmesi incelenecek metnin daha iyi öğrenilmesini kolaylaştırdığı görülmüştür.

Metnin daha iyi anlaşılıp öğrenciler tarafından açıklanabilmesi için metinle ilgili kısa açıklamalar ve bilgiler verilmiştir. Metinlerde geçen kelimelerin anlamlarının verilmiştir. Bu şekilde öğrencilerin metinden hareketle öğrendikleri kelimelerle kelime hazineleri gelişmiştir. Düşüncelerini daha fazla kelimeyle ifade etmeleri sağlanmıştır.

İncelenen ders kitabındaki (P) metin altı sorularının sadece metni kavratmaya yönelik sorular olduğu görülmüştür. Öğrencilerin düşüncelerinin ortaya koyulacağı sorulara yer verilmiştir. Analiz ve sentez yaptıran soruların olmadığı görülmüştür. Bu tür soruların olması düşüncelerin serbestçe ortaya çıkarılmasını sağlayacaktır. “Öğrencinin okuma yoluyla iyiye, güzele yönelmesi, yaşama sevinciyle güçlenmesi, kendine güven duyması ve iyi alışkanlıklar edinmesi sağlanır.” (Tebliğler Dergisi, S.2370, 1992, s.817) Bu açılardan öğrencinin kendini ifade edebileceği sorulara da yer verilmelidir.

İncelenen diğer kitaptaki (R) soruların dersin amaçları doğrultusunda hazırlanıp öğrencilere yöneltildiği görülmüştür.

4.3.1.8. *Kitap* (S)

a. Metnin Seçiliş Sebebi

Lise üçüncü sınıfta okuyan öğrencilere Son Dönem Türk Edebiyatını deneme türünde eserler vermiş şahsiyetlerle tanıtmak ve öğretmek için seçilmiştir.

Denemenin, serbestçe seçilen bir konuda, düşündürücü, öğretici, yazarın içtenliğinden gücünü alan, inandırıcı ve ufuk açıcı özellikleri olan bir edebî tür olduğundan (MEB, 2005-B, s.125). Cemil Meriç’in bu özellikleri taşıyan “*Kitap*” adlı denemesi seçilmiştir.

“1940’lardan günümüze dek süregelen edebiyata Son Dönem Türk Edebiyatı denir.”(Güzel ve diğerleri, 2001, s.33) Son Dönem Türk Edebiyatı döneminde düz yazı alanında gelişmeler olmuştur. Son Dönem Türk Edebiyatı, tiyatro, gezi-anı, deneme-eleştiri türlerinde büyük gelişmeler olmuştur. Deneme türünde Nurullah Ataç, Suut Kemal Yetkin, Sabahattin Eyuboğlu, Mehmet Kaplan, Cemil Meriç, Mehmet Seyda önemli adlardır (Şimşek ve Özben, 2004, s.35-36). Bu yazarları seçilen kitaplarda görmekteyiz.

İncelenen kitaptaki (S) metin lise üçüncü sınıf öğrencilerine deneme türünün inceliklerinin kavratılmasını sağlamaktadır. Öğrenciler kitabın en iyi dost, en iyi arkadaş olduğunu, Cemil Meriç’in bu konudaki düşüncelerini okuyarak öğreneceklerdir. Türk Millî Eğitiminin genel amaçlarında belirtildiği doğrultuda alınan metin, öğrencilerin okuma becerilerini artırarak hayata hazırlamak ve düşünce gelişimlerini oluşturarak Türk milletini çağdaş uygarlığa ulaştıracak genç nesiller yetiştirilmesi için seçilmiştir.

b. Hazırlık Çalışmaları

Ders kitabında (S) öğrencileri okuyacakları metnin türü olan deneme ile ilgili olarak Cemil Meriç’in “Üzerinde rahatça kalem oynatabileceğim tek saha deneme. Denemenin belli bir içeriği yok, her edebî türü kucaklayacak kadar geniş, rahat ve akışkan, kalıplaşmamış olduğu için çekici” diyen yazarın deneme hakkındaki görüşlerine öğrencilerin katılıp katılmadıkları sebepleriyle sorulmaktadır. Bu şekilde öğrenciye yazarın görüşünden hareketle deneme türünün tanımı öğrenmekte ve bu çerçevede öğrenci görüşlerini ortaya koyma fırsatı bulmaktadır.

Öğrencilere denemenin tür özellikleri Cemil Meriç’in sözünden hareketle kavratılmaktadır. Görüldüğü gibi kitaptaki bu soru öğretilmesi planlanmış olan konuyla ilgili bilgileri öğrencilerin değerlendirecek nitelikte olmasıdır. Öğrencilere deneme ile ilgili değerlendirmeler yaptırılarak konunun öğretilmesi sağlanmaktadır. Yapılan bu hazırlık çalışmasıyla öğrencinin önceden hem metnin yazarını tanımış olması hem de deneme türü ile ilgili bilgilerin önceden öğrenilmesi, araştırılması sağlanmaktadır. Çalışmalar sadece bilgiye dayalı olmamalı öğrencinin ilgisini çekip yaratıcılığını ortaya çıkarabilmelidir (Küçük, S.153, 2002, s.129).

Kitapta (S) yer alan diğer hazırlık çalışması “Kitaplar olmasaydı, insan geçmişe ait işlerini nasıl öğrenirdi, tartışınız.” şeklindeki metnin muhtevasına hazırlamaya yönelik çalışmadır. Kitap ile ilgili öğrencilerin görüşleri sorulmaktadır. İnsanın

geçmişle ilgili izlerini nasıl öğrenebileceği hususunda öğrencilerin görüşlerini ortaya koymaları istenmektedir. Öğrenciler tartışma yoluyla dersin içeriğine çekilmektedir. Kitabın bu önemli ihtiyacı karşıladığı öğretilmektedir.

c. Metinle İlgili Açıklamalar

“*Kitap*” isimli denemenin yer aldığı kitapta (S) Cemil Meriç, kitabın en iyi dost, en iyi arkadaş olduğu insanların kitaba karşı olan ilgisizliğini kitap için ayrılan zaman ve paranın yetersizliğini anlattığı açıklanmıştır.

Cemil Meriç kitap sevgisini gözlerini kaybettikten sonra da devam ettirmiş bir yazarımızdır. Lise çağındaki gençlere edebî türleri öğretirken bu yazarımız tanıtılarak öğrencilerimizde de kitap sevgisi oluşturulmak istenmiştir. Kitap sevgisi, okuma alışkanlığı kazandırılarak düşünce gelişimi sağlanmaktadır. Deneme türündeki gibi şahsi düşünceler ortaya koyabilme kabiliyeti geliştirilmektedir.

Kitapta (S) Cemil Meriç’e göre bir aydın yabancı bir dil bilmesede olacağını ancak kendi dilini iyi bilmesi gerektiğini açıklamıştır. “Dilin millet hayatındaki yerini iyice belirterek, köklü kurallar kazanmış bir dilin eğitim öğretimdeki yerini kavratmak (Tebliğler Dergisi, S.2370, 1992, s.814).” düşüncesi metinden hareketle verilmiştir.

Düşünceye saygı duymayan okumayan üretmeyen, kendini yığın hâline getiren ulusların kalıcı olmayacağı açıklanmıştır. Metinle ilgili açıklamalar yerinde ve kısa bir şekilde ortaya konulmuştur. Öğrencilerin bu açıklamalar doğrultusunda metni daha rahat kavraması sağlanmıştır.

d. Metin Altı Soruları

İncelenen kitapta (S) “Metin Üzerinde Çalışmalar” adı altında sekiz soru yer almaktadır. Bu sorular şunlardır:

1. Cemil Meriç, Dostoyevski’nin hangi sözünden hareketle kendi toplumunu nasıl eleştiriyor? Bu eleştirinin dayanağı nedir?
2. Yazara göre, ihtiyar batı niçin belleğini kaybetmişe benziyor?
3. Yazara göre seçme özgürlüğümüzün sınırsız olduğu dünyada kimler vardır?
4. Metinde altın ile kitap arasında nasıl bir ilgi kuruluyor? Sizce hangisi değerlidir? Niçin?
5. Aydın kime denir? Aydın olmak için öncelikle gerekli olan nedir?
6. Yazar, kitapların okunmayışını hangi nedenlere bağlamak istiyor. Bu görüşlere katılıyor musunuz?
7. Yazara göre gerçek hükümdarlar kimlerdir, bu hükümdarların hazineleri nedir ve bu hazineler nasıl ulaşılır?
8. Yazarın anlatımı hakkında neler söyleyebilirsiniz?

Yukarıdaki soruların birçoğu metnin muhtevasıyla ilgilidir. Sadece bir soru metinden hareketle yazarın tanıtılıp tanıtılmadığını ölçen sorudur. Bu durum denemenin alınış sebebine uygunluk göstermektedir. Öğrencilerin metni anlayıp anlamadıklarını ölçen sorularla metni yorumlatan sorularda yer almaktadır. Böylelikle sorular öğrencilere sentez yaptırmaktadır. Soru köklerinde yer alan “bu görüşlere katılıyor musunuz, sizce hangisi değerlidir” tarzındaki sorularla öğrencilerin metni yorumlayarak kendi düşüncelerini ifade etmeleri sağlanmıştır. Bu durum metnin seçiliş sebebine uygun olarak deneme türünde var olan kişisel düşünceler serbestçe ortaya koyabilme fırsatını sunmaktadır. Metinlerdeki düşüncelerin sadece yazarın kişisel seçimi olduğu bunların dışında farklı şekilde düşünülebileceğini, metinlerde ifade edilenlerin mutlak doğrular olmadığı düşüncesi öğrencilere kazandırılmaktadır.

İncelenen kitapta (S) yer alan sekizinci soru yazarın üslubunu sormaktadır. Böylelikle öğrencinin hem deneme türüne ait anlatım şeklini öğrenip öğrenmediği kontrol edilmekte hem de yazarın üslubunu metinden hareketle kavrayıp kavramadığı ölçülmektedir. Yazarın tanıtımı bu yolla yapılmaktadır. Metin altı sorularının sınıf

seviyesine ve amaçlarına uygun bir şekilde hazırlandığı görülmektedir (Tebliğler Dergisi, S.2370, 1992, s.816).

e. Değerlendirme

Cemil Meriç'in incelenen kitaba alınan "*Kitap*" adlı metni Son Dönem Türk Edebiyatı deneme metni olarak seçilmiştir. Düz yazı türlerinden olan ve düşüncelerin serbestçe ortaya konduğu deneme türü öğretilmiş ve yazarı tanıtılmıştır.

Kitapta (S) yer alan hazırlık çalışmaları bilgi verici ve yönlendirici nitelikte olması öğrenciyi derse hazırlamıştır. Derse geçilmeden önce bazı kavramların öğrencinin zihninde canlanmasına imkân sağlamıştır.

Öğrencilere kitap sevgisini kazandıran kitabın en iyi dost en iyi arkadaş olduğunu belirten bir metindir. "Okumanın vazgeçilmez bir ihtiyaç olduğunu benimsetmek, okuma zevk ve alışkanlığı kazandırmak." (Tebliğler Dergisi, S.2370, 1992, s.4) amaçlarına uygunluk gösterdiği görülmektedir. Metin öğrencilerin anlayıp rahatlıkla yorumlayacağı bir metindir.

Metin altı soruları güzel olarak hazırlanmıştır. Kitaba (S) "Okuduğunuz metnin tür özelliklerinin neler olduğunu metinden yola çıkarak bulunuz" şeklinde bir soru da eklenseydi daha iyi olurdu. Metinden hareketle yazarı tanıtılmasına yönelik soru sorulması metnin seçiliş sebebine uygundur.

İncelenen kitaptaki metin (S) öğrencilerin kolay ve rahat biçimde anlamalarını kavramlarını ve yorumlamalarını ortaya koyabilecekleri tarzda hazır bilgilerle doludur. Öğrencilerin bu bilgilerle ezberciliğe gitmesine yol açmaktadır. Bu açıdan bazı bilgileri öğrencinin metinden bulması istenerek yapılması daha iyi olacaktır.

C. MEHMET KAPLAN

İncelenen lise üçüncü sınıf edebiyat kitaplarında, müfredat programında belirtilen konuların işlenmesinde Mehmet Kaplan'ın bir deneme metninden faydalanılmıştır.

4.3.1.9. *Aydın Kimdir?* (O, Ö)

a. Metnin Seçiliş Sebebi

“*Aydın Kimdir?*” denemesi, öğrencilere Son Dönem Türk Edebiyatında deneme türünde eser veren Mehmet Kaplan'ı tanıtmak için seçilmiştir.

İncelenen metin Son Dönem Türk Edebiyatının önemli bir temsilcisi olan denemeleriyle ve geniş araştırmalarıyla engin tecrübelerle sahip olan Mehmet Kaplan'ın denemesidir. Öğrencilerin aydın kavramı hakkındaki düşüncelerini geliştiren, onlara yeni ufuklar açan bir metindir.

Denemeci karşısında sanki biri varmış gibi sorular sorarak bu soruların cevabını kendine göre verir. Bu yazıda da bu özellik kullanılarak deneme yazılarının özellikleri Cemil Meriç'in deneme metni ile verilmek istenmiştir.

İncelenen kitaplardaki (O,Ö) bu metin mensur eserler içerisinde önemli bir yere sahip olan düşünce yazılarından denemeyi; öğrencilerin hür ve sistemli düşünme alışkanlıklarını geliştirerek okuma, dinleme, anlama, anlatma kabiliyetlerini geliştirmesi için seçilmiştir.

b. Hazırlık Çalışmaları

Edebiyat dersinde beklenen verimi alabilmek için kitaplardaki hazırlık çalışmaları çok önem taşımaktadır. Hazırlık çalışmalarının amacı, öğrencide merak uyandırarak inceleme ve araştırma yaptırmak, ilgiyi metne çekip öğrenciyi derste aktif hâle getirmektir.

“*Aydın Kimdir?*” denemesiyle ilgili hazırlık çalışmalarının incelenen kitaplarda farklı sorularla yapıldığı görülmektedir. Bu farklılık, sanat değeri taşıyan edebî eserlerin çok yönlülüğünü göstermesi bakımından önemlidir. Her okuyucu, kendi bakış açısına ve bakış sebebine bağlı olarak eserin farklı yönlerini görebilir. Denemelerin ise düşüncelerin özgürce ortaya konulduğu bir edebî tür olması bunda etkilidir. Kitaplardaki çeşitli yönlerden yapılan derse hazırlık çalışmaları şunlardır:

1.”Edebiyat çevrelerinin ve basının aydın kavramından ne anladıklarını açıklayınız?.

2. Uygarlık alanında aydınlara düşen görev sorumluluklar nelerdir?” (O)

Diğer kitaptaki (Ö) hazırlık soruları şunlardır:

1.“Aydın kavramında ne anlıyorsunuz? Size göre bir aydında bulunması gereken belli başlı özellikler nelerdir? Sözlünüz.

2. Bir toplum yaşamında aydınlara ne gibi görevler düşmektedir? Onlar bu görevlerini ne derece yerine getirmektedirler? Belirtiniz.” (Ö) Sorularıyla öğrencilerde ilgi, dikkat ve öğrenme isteği uyandırılmıştır.

İncelenen kitaplardaki (O,Ö) hazırlık çalışmalarında yaptırılanlar farklılık göstermesine rağmen özde “aydın” kavramı konusunda öğrencilerin dikkatlerini çekerek öğrenmeye katılım sağlanmıştır.

c. Metinle İlgili Açıklamalar

İncelenen kitapta son dönem edebiyat araştırmacı ve eleştirmenlerinden Mehmet Kaplan'ın “aydın” kavramı ile ilgili bir denemesi olduğu (Ö) belirtilmiştir.

Aydınların, tarih boyunca toplumların karanlık dünyalarına ışık tuttuğunu, her türlü toplumsal değişme ve gelişmelerin önünde olduğu, rehberlik ettiği (Ö) belirtilmiştir. Yazarın “Aydın” kavramını kimler için, hangi anlamda kullandığını soru cümleleriyle ortaya koyduğunu, daha sonra kendisinin aydından ne anladığını söylediğini (Ö) belirtmiştir. Yazara göre aydın, sorgulayan, gerçeğe son derece önem veren, başkalarından önce kendisine karşı özgür olan bir insan olduğu (O) belirtilmiştir.

İncelenen kitaplardaki açıklamaların metni öğrencinin daha iyi kavraması, anlayıp, anlatabilmesi için yardımcı olmaktadır. Ayrıca bu bilgiler öğrencinin metin altı sorularını daha iyi anlayıp çözmelerinde yardımcı olacaktır.

İncelenen kitapların sadece birinde (Ö) okunan metnin Mehmet Kaplan'a ait bir deneme olduğu belirtilirken diğerinde böyle bir açıklama yapılmamıştır. Yine aynı kitapta (Ö) incelenen metnin, yalınlaştırılarak alındığı bazı kelimelerin yazımının da Türk Dil Kurumu Yazım Kılavuzu'na göre değiştirildiği bilgisi verilmiştir. Bu kitapta (Ö) kelimeler öğrencinin sınıf ve yaş seviyesine uygun hâle getirilmiştir “Yazarken ve konuşurken Türkçe'nin imlasına telaffuzuna ve estetik inceliklerine özen gösterilmesinin gereği benimsetilerek bunların yaygınlaştırılmasını sağlamak.” (Tebliğler Dergisi, S.2370, 1992, s.814) istenmiştir.

d. Metin Altı Soruları

Mehmet Kaplan'ın “*Aydın Kimdir?*” adlı denemesinin yer aldığı kitapların (O, Ö) metin altı soruları ders kitaplarındaki denemenin muhtevasını kavratmakla beraber

öğrencilerin analiz ve sentez yapıp yapamadıklarını ölçen ve denemenin yapısını öğreten sorulardır. Bu sorular şunlardır:

1. Yazar, kimleri aydın olarak nitelendirmenin yanlış olacağını düşünüyor, yazara katılıyor musunuz?

2. Yazarın, Descartes'ın metotlu şüphe kavrayışını bilmeyen ya da benimsemeyen kişileri, “düşünen insan değildir.” şeklinde suçlamasını nasıl değerlendiriyorsunuz?

3. Bilginin efendisi olmakla kölesi olmak ne demektir?

4. Batıl inançlı olmanın çağdaş olmakla neden bağdaşmadığını tartışınız.

5. Bu denemenin planını çıkarınız.

Bu kitaptaki sorularla öğrencilerin metni tam olarak kavrayıp kavramadıkları ölçülmektedir. Soruların tekniğinde yer alan “nasıl değerlendiriyorsunuz, yazara katılıyor musunuz, ne demektir ve tartışınız” şekilleriyle öğrencilerin kişisel düşüncelerini ortaya koymaları istenmektedir. Bu şekilde öğrencilere “... sağlam, dengeli, hür ve sistemli düşünme alışkanlığı; araştırma, tartışma, değerlendirme, yorumlama, sentez ve oluşturma gücü kazandırmak.” (Tebliğler Dergisi, S.2370, 1992, s.814) olarak ifade edilen amaçların gerçekleştirilmesi sağlanmaktadır.

İncelenen kitaptaki (O) beşinci soru öğrencilerin okudukları metnin planını çıkarmalarını istemektedir. Bu soruyla öğrencinin deneme ile ilgili öğrendikleri bütün bilgileri bir araya getirip bir değerlendirme yapması istenmektedir. Bu soruyla deneme türünün planı ve özelliklerinin öğretilip öğretilmediği ölçülmektedir. “Kazandırılacak bilgiler metinlerden hareket edilerek verilir.” (Tebliğler Dergisi, S.2370, 1992, s.816) amacı gerçekleştirilmektedir.

İncelenen diğer kitaptaki (Ö) sorular ise şunlardır:

1. Yazarın soru cümleleri ile ortaya koyduğu başlıca aydın tanımlarını söyleyiniz.

2. Yazara göre, gerçek aydın kimdir? Ne gibi özelliklere sahip olmalıdır? Metne göre açıklayınız.

3. Yazarın tanımını yaptığı aydın ile diğer aydın tanımlarını karşılaştırınız. Bunların eksik yönlerini söyleyiniz.

4. Yazar, belirli ideoloji veya dünya görüşünü gerçek sanan insanları niçin portmantoya benzetmektedir?

5. “Bilgi ve inançların efendisi değil kölesi olmak” tan ne anlıyorsunuz? Bu konudaki düşüncelerinizi söyleyiniz.

6. Metinlerden edindiğiniz bilgilere göre gerçek aydını tarif ediniz.(Ö)

Bu soruların metni kavratmaya yönelik hazırlandığı görülmektedir. Öğrencilerin elde ettikleri bilgileri analiz ve sentez ederek değerlendirmeler yaptırın sorulardır. Burada yer alan sorularda deneme türüyle ve yazarının tanıtılmasıyla ilgili herhangi bir soru sorulmamıştır. Bu yüzden dersin amaçları doğrultusunda belirtilen “Kazandırılacak bilgiler metinlerden hareket edilerek verilir.” (Tebliğler Dergisi, S.2370, 1992, s.816) amacı tam anlamıyla gerçekleştirilmemiştir. Beşinci ve altıncı sorularda yer alan “ne anlıyorsunuz, tarif ediniz?” tarzındaki soru kökleri öğrencinin düşüncelerini serbestçe ortaya koyabileceği sorulardır. Öğrencilerin yorumlama ve anlatma kabiliyetlerini ortaya çıkaran sorulardır.

e. Değerlendirme

Son Dönem Türk Edebiyatının araştırma, inceleme ve denemeleriyle eserlerinden faydalanılacak şahsiyetlerinden Mehmet Kaplan, “*Aydın Kimdir?*” denemesiyle aydın anlayışına değinmektedir. Aydın kavramını kimler için, hangi anlamda kullanıldığını soru cümleleriyle ortaya koymuştur. Daha sonra kendi bakış açısına göre aydından ne anladığını ifade etmiştir. Yazarın bu tavrı deneme türünün özelliğini gösterilmesi açısından önemlidir.

Aydınlar insanlık tarihi boyunca toplumların fikir dünyalarının gelişmesinde önemli rol oynamış insanlardır. Toplumların karanlık dünyalarına ışık tutarak toplumsal değişme ve gelişmenin önünde yer almışlardır. Aydın insanın düşünen, sorgulayan

araştıran ve üreten insan olduğunu görüyoruz. Öğrencileri de düşünceye ve araştırmaya sevk etmesi açısından önemlidir. “Öğrencinin okuma yoluyla iyiye güzele yönelmesi, yaşama sevinciyle güçlenmesi, kendine güven duyması ve iyi alışkanlıklar edinmesi, okuma yoluyla öğrencideki dinleme anlama, anlatma, yeni düşünceler üretme gücünün gelişmesi sağlanır.” (Tebliğler Dergisi, S.2370, 1992, s.817) amacı doğrultusunda bu metnin uygun olduğu görülmektedir.

İncelenen kitaplardaki hazırlık çalışmalarının öğrencinin merak ve ilgisini uyandırıp metni anlayıp yorumlayabilmesini sağlayacak nitelikte sorularla öğrencileri derse hazır hâle getirdikleri görülmektedir. Öğrencilerin aydın kavramı ile ilgili ön bilgisi dersten önce bu çalışmalarla oluşmaktadır.

Öğrencinin metni daha iyi anlayıp yorumlaması ve metnin türü hakkında bilgi edinmesi açısından açıklamalar yapılmıştır. Yalnız kitapların birinde (O) metnin türünün deneme olduğu ya da bu metnin bir deneme yazısı olduğu bilgisi ve metnin orijinal şeklinden sadeleştirilerek verildiği bilgisi verilmemiştir. İncelenen diğer kitapta(Ö) bu şekilde bir bilgi verilmiştir. İki ders kitabında da yazarın hayatı ve eserleriyle ilgili bilgiler verilerek öğrencilere yazar tanıtılmıştır.

İncelenen kitaplarda metin altı soruları bilgiyi ölçen ve analiz-sentez yapma kabiliyetlerini ölçecek nitelikte sorulmuştur. Metnin türünün öğretilmesine ilişkin sadece kitapların birinde (O) bir soru yer almıştır. Metnin türünü kavratan, planını tespit ettiren yazarın dil ve anlatım özelliklerini tespit ettiren sorulara yer verilmemiştir.

Bu metin aracılığıyla öğrencilerimizin “aydın” kavramını tanımaları öğrenmeleri sağlanmıştır. Kendilerine güven duyarak hür ve dengeli bir şekilde dinleme, anlama, anlatma ve yeni düşünceler üretme gücünün gelişmesi sağlanmıştır.

V. BÖLÜM

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu bölümde araştırmada ulaşılan sonuçlara ve önerilere yer verilmiştir. Edebiyat eğitimi için ders kitaplarında yer alan deneme metinleriyle ilgili araştırmalar ve incelemeler yapılmıştır. Araştırmada ulaşılan sonuçlar doğrultusunda liselerdeki edebiyat eğitiminin kalitesinin artırılması ve geliştirilebilmesi için önerilerde bulunulmuştur.

Araştırmada lise birinci, ikinci ve üçüncü sınıf edebiyat ders kitaplarına seçilen deneme metinlerinin, Türk Dili ve Edebiyatı müfredatı çerçevesinde metnin seçiliş sebebi ve metinler üzerinde yapılan çalışmalar bakımından değerlendirilmiştir.

Lise birinci sınıf edebiyat dersi müfredatına göre, bu sınıfta metin tahliliyle birlikte öğrencilere edebî tür ve şekillerle, edebî kavram ve terimlerin öğretilmesi amaçlanmıştır.

Lise ikinci sınıf edebiyat kitaplarına seçilen deneme metinleri 16. yy. Dünya edebiyatında önemli bir yere sahip ve deneme türünün kurucusu Montaigne’i tanıtmak ve deneme türünü göstermek hedeflenmiştir

Lise üçüncü sınıflarda ise Son Dönem Türk Edebiyatında deneme türünde eserler veren yazarlarımız tanıtılmış ve üslup özellikleri ortaya konmuştur. Deneme türünün diğer türlerden farkı öğretilmeye çalışılmıştır.

2370 sayılı Tebliğler Dergisi’nde yayımlanan ve Edebiyat Programı’nda yer alan Edebiyat 1,2,3 programında incelenen alanla ilgili hangi yazarlardan metinler seçileceği ortaya konmuştur. Araştırmamızı oluşturan, incelenen deneme metinlerinin beş yazara

ait olduğu gör÷lmektedir. Bu yazarlar; Nurullah Ataç, Mehmet Kaplan, Suut Kemal Yetkin, Cemil Meriç ve Montaigne'dir.

Lise birinci sınıfta deneme türüyle birlikte temel edebiyat bilgilerini öğretmek amaçlandığı için, Türk Dili ve Edebiyatı Müfredat Programı'na göre, metinlerinden faydalanılabilecek yazarların uygun olan metinleri ders kitaplarına alınmıştır. Lise ikinci sınıf, 16 yy. Dünya edebiyatının kavratılması ve Montaigne'in tanıtılması açısından önemlidir. Lise üçüncü sınıf, Son Dönem Türk Edebiyatında deneme türünde eserler veren yazarlarımız tanıtılması ve deneme türünün diğer türlerden ayrılan yönlerinin öğretilmesi açısından önemlidir.

Edebiyat eğitimi öğrencilerin okuma, anlama ve anlatma becerilerini geliştirerek hayattan zevk aldırmaaya yönelik bir eğitimidir. Edebiyat eğitimi içerisinde deneme türünün öğretimi ise bu bakımdan önemli bir yere sahiptir. Düşünce yazılarından deneme, öğrencilerimizin fikir ve hayal dünyalarını genişleten, hayata kendince bakabilmesini öğreten bir türdür. Lise çağındaki öğrencilerin hür bir şekilde düşünceler ortaya koymalarını ve bunları geliştirmelerini sağlamak için deneme türünün öğretilmesi büyük fayda sağlayacaktır. Okuduğunu anlayan anladıklarını etkili bir biçimde ifade eden bireyler hâline getirmek için bu eğitimin verilmesi gereklidir. Böylece liselerde edebiyat eğitiminin verilmesiyle öğrenci üzerinde sağlanmak istenen etkiler büyük ölçüde hedefine ulaşacaktır.

Eğitim bakımından edebiyatın değeri, insana çok çeşitli duyma, düşünme ve hareket etme yeteneği kazandırmasındadır. Çalışmanın konusu olan deneme türü, öğrencilere çeşitli duyma, düşünme, yorumlama ve hareket etme yeteneği kazandırmasına uygun örneklerdendir. Bu bağlamda deneme türünün iyi öğretilmesi edebiyat eğitimi açısından son derece önemlidir. Zira deneme türü, yazarın düşünce dünyasının bir eseri olması, biçim özelliklerine sınırlı derecede bağlı olması yönlerinden öğrencinin kendini bulabileceği bir tür olabilir. Daha ziyade deneme türünün çok çeşitli konuları ele alabilmesi ve bu konularda serbest olarak, konuşur gibi yazılması

öğrencinin düşünce dünyasını genişletir, yorumlama yeteneği kazandırır ve ona fikir hazinesi sunar.

Liselerde okutulan edebiyat dersleri Millî Eğitimin temel amaçlarını gerçekleştirmeye yönelik bir süreçtir. Edebiyat ders kitapları ise bu süreci tamamlamaya yarayan birer araçtır. Ders kitaplarında yer alan metinlerin titizlikle seçilerek alınması gerekmektedir. Bununla beraber ders kitaplarındaki hazırlık çalışmaları, metinlerin açıklanması, metinleri anlamaya ve kavratmaya yönelik hazırlanmış metin altı soruları, tür ve biçim çalışmaları, edebiyat bilgilerinin verilmesinde büyük önem taşır. Metinler üzerinde yapılacak bu çalışmalar sayesinde öğrenci okuduğu metni anlayacak, tür ve biçim hakkında bilgi sahibi olacak, metnin yazarını yetiştirdiği dönem içerisinde tanıyabilecektir. Dolayısıyla ders kitaplarındaki çalışmaların her biri bütünü tamamlayan birer parçadır, her bir çalışmanın titizlikle yapılması gerekmektedir.

Edebiyat eğitiminde kullandığımız deneme metinleri ve eserleri öğrencilerin gelecekteki ihtiyaçlarına uygun olmalıdır. Onların okuma becerilerini artırmalı, anlama gücünü ve edebiyat bilgisini genişletmeli ve daha farklı eserleri okuyup değerlendirebilme yolunda öğrencileri geliştirmelidir. Araştırmada incelenen deneme metinlerinin çoğunluğu hedeflere uygun seçilmiştir. Çünkü genel itibarıyla seçilen metinler öğrencilerin yaş ve anlama seviyelerine uygun olarak onların zevklerine hitap edecek şekilde seçilmiştir. Onlara yeni ufuklar açacak şekilde ve kendi düşüncelerini sözlü ve yazılı ortaya koyma fırsatı veren, edebiyat eğitiminin amaçlarına uygun metinlerin seçilmiş olduğu görülmektedir.

Edebiyat eğitiminde kullandığımız metinler öğrenciyi değişik eserlerle yüz yüze getirmeli ve yazarların dünyasına çekmelidir. Bu metinlerin sanatçının düşünce dünyasının bir ürünü olduğu kavratılarak, öğrencinin de kendi yaratıcı gücüyle başka yorumlar yapabileceği öğretilmelidir. Bu yaklaşımı, edebiyat eğitiminde deneme türünü kullanarak öğrencilere kazandırabiliriz. İncelediğimiz kitaplarda deneme türüne örnek olarak seçilen metinlerde belirli yazarlara yer verildiği görülmektedir. Her ne kadar bu yazarlar verdikleri eserlerle alanlarında büyük temsilciler olsa da öğrencinin daha farklı

yazarlar ve metinleriyle tanışma fırsatı verilmesi yerinde olurdu. Ders kitaplarına değişik metinlerin seçilmesi, öğrencilere bu metinleri karşılaştırma imkânı sağlayacaktır. Bu şekilde öğrenciler eleştirebilme yeteneği, düşünebilme becerisi kazanabilecek, karşılaştırmalar yapabilecektir.

İncelenen ders kitaplarındaki deneme metinlerinin sadece belirli yazarlardan seçilmiştir. Deneme gibi hür düşüncelerden oluşmuş bir türü öğretirken bu şekilde sınırlı yazarların metinlerinin seçilmesi farklı yazarları ve düşünceleri tanıma fırsatı vermemektedir. Seçilen yazar kadrosu genişletilip zenginleştirilmelidir.

Ders kitabına alınan metinler; öğrencinin yaşına, seviyesine uygun olmalı, metinlerdeki temalar sevgi, saygı, barış, yardımlaşma, özgürlük, fikirlere saygı, dil sevgisi gibi genel konular olmalı ve bunlar öğrenciyi hayata hazırlayıcı nitelikte olmalıdır. Bu esaslara uygun deneme metinleri kitaplarda yer almalıdır. Türk ve Dünya edebiyatından özenle seçilmiş, iyi örnek olabilecek deneme metinlerine yer verilmelidir. İncelemelerimizde kitaplara seçilen deneme metinlerinin konularının çok çeşitli olmadığı ancak genel konuları içerdiği ve öğrenciyi iyiye, doğruya, güzele yönelttiği metinler olduğu görülmüştür.

Seçilen metinlerin bazılarında öğrencinin anlamasını zorlaştıran kelimelerin bulunması olumsuz bir yön olarak söylenebilir. Ders kitaplarındaki deneme metinlerinin bazılarının yazım bakımından eski yazım şekliyle verilmiş olması doğru kullanımlarının öğretilmesinde sıkıntı yaratmaktadır. Yazım bakımından doğru kelimelerin kullanıldığı metinler seçilmelidir.

Hazırlık çalışması yapılırken hedef doğru tespit edilip öğrencinin dikkati o yöne doğru çekilmelidir. Yapılan çalışmalarda yazar ve edebiyat tarihi hakkında bilgiler vermek öğrenciyi konuya yaklaştırabilecektir. Ancak yazar ve edebiyat tarihi bilgilerinin çok geniş bir şekilde yer alması gereksizdir. Bu uygulama öğrencinin dikkatini dağıtır.

Deneme türünün öğretilmesine yönelik bir çalışmada eleştiri ve edebiyat tarihi öğretiliyormuş gibi bilgiler verilmemelidir. Bu şekildeki çalışmalar hedeften uzaklaşıldığını göstermektedir. Hazırlık çalışmalarının doğru yönlendirme yapması gerekmektedir.

Ders kitaplarında metnin işlenişine geçmeden önce yapılan hazırlık çalışmaları, öğrencilerin ilgi ve dikkatlerini canlı tutarak uyandırır tarzda olması gerekmektedir. Öğrencilerin daha önce öğrendikleri bilgileri hatırlatma, ilgiyi derse çekme, metnin içeriğine motivasyon sağlama yazar ve dönem hakkında öğrenciyi araştırma yapmaya sevk etmelidir. Bu açılardan incelenen kitapların bir kısmı hariç diğerlerinde bu amacı gerçekleştirmeye yönelik hazırlandıkları görülmüştür.

İncelenen kitaplarda yapılan hazırlık çalışmalarında çeşitli uygulama biçimleri görülmüştür. Bazıları yazar ve dönem hakkında hazır bilgiler vermiştir. Bazıları, öğrenciyi araştırmaya sevk edecek konuyla bağlantılı araştırma konuları vermiş, bazıları öğrenciyi tartışmaya yöneltmiştir. Diğer bazı hazırlık çalışmalarında ise daha metni okumayan öğrenciye metin hakkında sorular sorulmuştur. Hazırlık çalışmalarında yazar ve dönem hakkında bilgi verilmekle birlikte bunun geniş olarak ele alınması uygun değildir. Hazırlık çalışmalarının amacı öğrenciyi derse hazırlamak olduğundan tartışma ve araştırma konularının verilmesi gerekmektedir. Bunları vermeyen hazırlık çalışmaları eksiktir. Metin altı sorularında yer alması gereken metinden bulunabilecek soruların hazırlık çalışmalarında yer alması uygun değildir.

Metinle ilgili açıklamalar bölümünde öğrencilerin metinleri daha iyi anlayıp kavramasına, yazar ve dönem hakkında bilgi sahibi olmasına yönelik yapılan açıklamaların yeterli olduğu görülmektedir. Bu sayede metnin daha iyi kavranması, türün özelliklerinin öğrenilmesi, yazar ve dönemin tanıtılması sağlanmaktadır.

Açıklamalar kısmında yer alan kelime seçimi çok önemlidir. Metinle ilgili bazı açıklamaların öğrencinin metni kavramasına ve anlayıp yorumlamasına yardım edecek nitelikte olmadığı görülmüştür. Bunun sebebi ise açıklamalarda kullanılan kelime

seçiminin ğrenci seviyesine uyumsuzluğu ve metinden bağımsız yapılan açıklamalardır. Öğrencilerin metinleri anlamaları ve kavramaları için açıklamaların metinden hareketle ve metne bağılı kalarak dil birliği içerisinde verilmesi gerekmektedir.

Ders kitaplarında edebiyat bilgileri ile ilgili açıklamalarda deneme türüyle ilgili bilgiler genel olarak verilmiştir. Metnin daha iyi anlaşılması, metnin seçiliş sebebine uygun bir şekilde dersin amacına ulaşması için bu bilgilerin metinden hareketle verilmesi türün öğretilmesi açısından daha etkili olacaktır. Metinle bağdaştırılmadan verilen ezbere dayalı bilgilerin unutulması daha kolay olacaktır.

Tür ve şekil ile ilgili açıklamaların metinden hareketle yapılması öğrencinin öğrenmesini kolaylaştıracaktır. Deneme türüne ait unsurları öğrenci metinden hareketle daha kolay öğrenmektedir. Tür öğretimi, belirsiz kalmayıp somut verilere dayandırılmalıdır. Tür öğretiminin metinden hareketle öğretilmesi, ezberletilmiş bilgilerden daha kalıcı olacaktır. Bütün bunlar öğrenmeyi kolaylaştıracaktır.

Bir denemenin anlaşılabilmesi için, yazarın tanınması üslubunun ve anlatım özelliklerinin bilinmesi, döneminin tanıtılması ve ona göre açıklanması, yorumlanması gerekir. Bu açıdan ders kitaplarındaki açıklamalar öğrenciyi metne yaklaştırmalıdır. Edebiyat tarihi niteliğinde bilgi depolaması olmamalıdır. Yazarın üslubunun kavratılmasında metin altı sorularının öğrenmeyi destekler nitelikte olması gerekmektedir.

Lise birinci sınıflarda tür öğretimi birinci hedeftir. Bunu gerçekleştirmenin yolu ezberletilmiş bilgileri vermek değil metinden hareket edilerek deneme türünün öğretilmesidir. Ancak böylelikle soyut gibi görünen bilgiler öğrencinin kafasında somutlaşabilir ve kalıcı hâle gelebilir. Metin altı sorularının da bunu destekleyici şekilde, metinle öğretilmek istenen türü bağdaştırarak oluşturulması gerekmektedir. Ancak incelenen kitaplarda metin altı sorularının çoğunluğunun metni kavratmaya yönelik olduğu görülmektedir. Oysa metin kavratılırken tür öğretimi de yapılmalıdır.

Metin altı sorularının cevaplarını öğrencinin metinden bulması metnin kavranmasında önemli bir tekniktir. Deneme türüne ait metin altı soruları öğrencilerin düşüncelerini ve yorumlarını ortaya koymalarına fırsat tanımalıdır. Bilgi ve kavratma basamağındaki sorularla; analiz, sentez ve yorum yaptırmaya yönelik sorular da olmalıdır. İncelenen metinlerin bazılarında sadece metinden hareketle bulabileceği sorular olması öğrencinin yorumlama yeteneğinin gelişmesini engellemektedir. Oysa metin altı sorularında metni kavratmaya yönelik sorular bulunmasının yanında yorumlama yeteneği sağlayacak nitelikte soruların da olması gerekmektedir.

Metin altı sorularıyla daha çok metnin muhtevasının kavratılması amaçlandığı görülmüştür. Halbuki metinler deneme türünü ve unsurlarını öğretmek için seçilmiştir. Metin altı sorularının buna uygun olması gerekir. Bir bakımdan metnin muhtevası kavratılırken türle ilgili sorularla deneme türünün diğer unsurlarının öğretilmesi daha kolay olacaktır. Yoksa sadece muhtevanın kavratılması müfredattaki amaçlardan uzaklaşıldığını göstermektedir. Bu yüzden türün unsurlarının öğretilip öğretilmediğinin ölçülmesine uygun soruların da bulunması gerekmektedir. Metin altı sorularında tür öğretimiyle ilgili sorular yer almalıdır. Sorular birbirini tamamlamalıdır.

Metni kavratmaya çalışırken öğrencilerin de fikirlerini açıklayabileceği “siz ne düşünüyorsunuz”, “kendi düşüncelerinizi belirtiniz” tarzında da soruların olması öğrencilerin düşünce gelişimlerinin sağlanması açısından faydalı olacaktır. Bu tür sorulara da yer verilmesi gerekmektedir.

Edebiyat ders kitaplarında metinle alakalı olarak sorulan metin altı soruları, öğrencilerin metinleri daha iyi tahlil edebilmesini, metinle ilgili düşüncelerini ortaya koyabilmelerini sağlamalıdır. Öğrendiklerini hayatın diğer alanlarında kullanıp kendisine güven duymasına olanak sağlayan sorular, orijinal ve öğrenci seviyesine uygun olarak, hedefler doğrultusunda, titizlikle seçilmiş olmalıdır.

Sonuç olarak, çalışmada lise birinci, ikinci ve üçüncü sınıflarda okutulan edebiyat ders kitaplarında yer alan deneme metinleri 2370 sayılı Tebliğler Dergisi’nde

yayımlanan Türk Dili ve Edebiyatı dersinin amaçları doğrultusunda incelenmiş ve değerlendirilmiştir.

KAYNAKÇA

AKTAŞ, Ş., Gündüz, O. (2002). **Yazılı ve Sözlü Anlatım**, Ankara: Akçağ Yayınları.

ANA BRİTANNİCA GENEL KÜLTÜR ANSİKLOPEDİSİ C.7 (1987). İstanbul: Ana Yayıncılık.

ATABAŞ, Hüseyin (2002). Denemenin Edebiyata Getirdiği Açılımlar. **Türkiye’de Eleştiri ve Deneme Sempozyum Bildirileri ve Değerlendirmeler**. VI. Oturum: Çağdaş Bir Yazın Türü olarak Deneme. (Yayına Hazırlayan: Hüseyin Atabaş) 22-23 Kasım. Ankara: Tömer Yayınları.

ATAÇ, Nurullah (1972). **Günce 1**. Ankara: TDK Yayınları.

ATAÇ, Nurullah. (1998). **Karalama Defteri-Ararken**. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

ATEŞ, Kemal (1999). **Türk Dili**, 6. Baskı. Ankara: Aktaş Matbaacılık.

AY, Kadir (2006). Lise Birincisi Sınıf Edebiyat Ders Kitaplarındaki Tanzimat Sonrası Yazılan Şiirlerin Eğitimdeki Yeri. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ortaöğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Ana Bilim Dalı.

AYTAŞ, Gıyasettin (2001). “*Türkçe Ders Kitaplarının Yazımında Metin Seçimi ve Metin Altı Sorularının Hazırlanmasında Dikkat Edilmesi Gereken Bazı Hususlar*” **Türk Yurdu Dergisi**. S.161-164 (Şubat-Mart 2001). Ankara: Evren Yayıncılık.

BALCI, Veysel (2002). Liselerde Türk Dili ve Edebiyatı Öğretiminin Değerlendirilmesi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Eskişehir Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

BAYRAMIÇLILAR, Ö., Tosun, N., Sarı, A.N. (1990). **Sözlü ve Bilimsel Anlatım Tekniği**. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi Vakfı Yayınları.

BEYRELİ, L., Çetindağ, Z., Çelepoğlu, A. (2005). **Yazılı ve Sözlü Anlatım** (1. Baskı). Ankara: Pegem Yayıncılık

BLOOM, Benjamin S.(1979). **İnsan Nitelikleri ve Okulda Öğrenme**. İngilizceden Çeviren: Durmuş Ali Özçelik. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları

BÜLBÜL, A. Rıdvan (2000). **Yazılı Anlatım ve Yazı Türleri**. (3. Baskı). Ankara: Nobel Yayınları.

BÜYÜK LÜGAT ANSİKLOPEDİ MEYDAN LAROUSSE C.3 (1973). İstanbul: Meydan Yayınevi.

BÜYÜK LAROUSSE SÖZLÜK ve ANSİKLOPEDİSİ C.6 (1995). İstanbul: Milliyet Gazetecilik A.Ş.

BÜYÜKALAN, Filiz Sevil (2004). **Öğretmenler İçin Soru Sorma**. (1. Baskı). Ankara: Asil Yayın Dağıtım.

CANBEK, Nesrin (2001). Yeni Türk Edebiyatında Bir Anlatı Türü Olarak Deneme. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı.

CEMİLOĞLU, Mustafa (2003). **Türk Dili ve Edebiyatı Öğretimi**, İstanbul: Alfa Yayınları.

ÇETİN, Nurullah (2005). “*Türk Edebiyatında Deneme*” S.165. **Millî Eğitim Dergisi**. Ankara: Millî Eğitim Yayınları.

ÇEVİKSOY, O., Baran, E. (2002). **Lise Türk Dili ve Edebiyatı Edebiyat 3**. İstanbul: Serhat Yayınları

DEMİREL, Özcan (1999). **Türkçe Öğretimi**. İstanbul: MEB Yayınları

DOĞAN, Mehmet Can (2001). Sosyal Bilimler ve Denemenin Etkileme-Etkilenme Alanları. **Türkiye’de Eleştiri ve Deneme Sempozyum Bildirileri ve Değerlendirmeler**. V. Oturum: Denemenin Uğrak Alanları (Yayına Hazırlayan: Hüseyin Atabaş) 22-23 Kasım. Ankara: Tömer Yayınları.

DOĞAN, Nuri (1994). **Ders Kitapları ve Sosyalleşme (1876-1918)**. İstanbul: Bağlam Yayınları.

DUMAN, Asiye (1997). Üniversitelerin Türk Dili ve Edebiyatı Bölümleri Dışındaki Bölümlerinde Türkçe’nin Eğitimi ve Öğretimi. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türkçe’nin Eğitimi-Öğretimi Ana Bilim Dalı

ERTÜRK, Selâhattin (1979). **Eğitimde Program Geliştirme**.(3. Baskı). Ankara: Yelkentepe Yayınları.

EYYUBOĞLU, Sebahattin (1951). **Denemeler**. İstanbul: Cem Yayınevi.

GELİŞİM HACHETTE ALFABETİK GENEL KÜLTÜR ANSİKLOPEDİSİ
C.3 (1983). İstanbul: Gelişim Yayınları.

GÖKTÜRK, Akşit (1986). Türk Eğitim Derneği 4. Toplantısı. **Öğretim Kurumlarında Türk Dili ve Edebiyatı Öğretimi ve Sorunları**. 10-11 Nisan. Ankara: Türk Eğitim Derneği.

GÖRSEL BÜYÜK GENEL KÜLTÜR ANSİKLOPEDİSİ 4. (1984). İstanbul: Görsel Yayınları.

GÜRLER, Zafer (2003). Türk Dili ve Edebiyatı Programlarının Uygulayıcıları Bakımından Değerlendirilmesi ve Uygulanabilirliğine İlişkin Görüşler. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İzmir. Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

GÜRSES, Reşide (2005). “*Dil Öğrenimi ve Öğretiminde Kullanılacak Araç ve Gereçlere Genel Bir Bakış*” S.641. **Türk Dili**. Ankara.

GÜRSOY, Ülkü (1997). “*Deneme*” S.543. Mayıs. **Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi**. Ankara: TDK Yayınları.

GÜZEL, A., Demir, C., Bilkan, A.F., Özbay, M., Torun, A., Çiftçi, M. (2001). **Lise Türk Dili ve Edebiyatı Edebiyat 3** İstanbul: Ders Kitapları Yayınları.

İPŞİROĞLU, Zehra (2002). **Türkçe Yazım Öğretimi Nasıl Çağdaşlaşacak**. Nasıl Bir Edebiyat Eğitimi. Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği Beyoğlu Şubesi. Edebiyat-Eğitimi Çalıştayı. İstanbul.

KANDEMİR, Mehmet Oğuz. (1996). Orta Dereceli Okullarda Türkçe ve Edebiyat Öğretiminin Verimliliği. Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyat Ana Bilim Dalı.

KANTARCIOĞLU, Sevim (1981). “*Kültür ve Edebiyat Öğretimi*” C.3. S.1 **Millî Kültür Dergisi**.

KANTEMİR, Enise (1997). **Yazılı ve Sözlü Anlatım**. Ankara: Engin Yayınları.

KAPLAN, Mehmet (1969). **Büyük Türkiye Rüyası**. İstanbul: T.K. Enstitüsü Yayınları.

KAPLAN, Mehmet (1988). **Nesillerin Ruhü**. İstanbul: Dergah Yayınları

KAPLAN, Mehmet (1996). **Kültür ve Dil**. İstanbul: Dergah Yayınları.

KARAKUŞ, İdris (1996). Türk Dili ve Edebiyatı Öğretiminde Müfredat Programları ve Ders Kitapları Ana Dili Öğretiminde Ölçme ve Değerlendirme. Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türkçe’nin Eğitimi ve Öğretimi Ana Bilim Dalı.

KARAKUŞ, İdris (2005). **Türkçe -Türk Dili ve Edebiyat Öğretimi**. Ankara: Can Yayınları.

KARASOY, Y., Yavuz, O., Kayasandık, A., Direkçi, B. (2005). **Üniversiteler İçin Uygulamalı Türk Dili ve Kompozisyon Bilgileri** (4. Baskı). Konya: Tablet Yayınları.

KAVCAR, Cahit (1987). “Türk Dili ve Edebiyatı Öğretimi” **Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi**. Ankara.

KAVCAR, Cahit (1999). **Edebiyat ve Eğitim**. Ankara: Engin Yayınları.

KAVCAR, C., Oğuzkan, F., Sever, S. (2004-A). **Türkçe Öğretimi**. Ankara: Engin Yayınevi.

KAVCAR, C., Oğuzkan, F., Aksoy, Ö. (2004-B). **Yazılı ve Sözlü Anlatım**. Ankara: Anı Yayıncılık.

KAYA, Hacer (2006). Lise Birinci Sınıf Türk Dili ve Edebiyatı Ders Kitaplarında Yer Alan Metinler ve Metin Altı Soruları Üzerine Bir Değerlendirme. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı.

KORKMAZ, Z., Ercilasun, A. b., Gülensoy, T., Parlatır, İ., Zülfikar, H., Birinci, N.(2005). **Türk Dili ve Kompozisyon**. Bursa: Ekin Kitabevi.

KOZACIZADE, Sevgi (1999). Türkçe Ders Kitaplarında Edebiyat Metinleri. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yabancı Diller Bölümü Alman Dil Eğitimi Ana Bilim Dalı.

KÖKDEN, Uğur (2001). **Türkiye’de Eleştiri ve Deneme Sempozyumu Bildirileri ve Değerlendirmeler**. 22-23 Kasım Ankara: Tömer Yayınları.

KUTLU, Emine (2000). Genel Liselerin Birinci Sınıflarında Okutulan Türk Dili ve Edebiyatı Dersi Kitapları Üzerine Bir İnceleme. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara. Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türkçe’nin Eğitimi ve Öğretimi Bilim Dalı.

KÜÇÜK, Salim (2002). “Örgün Eğitim İkinci Kademe Türkçe Öğretiminde Ölçme ve Değerlendirme Çalışmalarında Karşılaşılan Güçlükler” S.153-154. **Millî Eğitim Dergisi**. Ankara: MEB Yayınları.

MEB (Millî Eğitim Bakanlığı) (2005-A). **Türk Edebiyatı Dersi Öğretim Programı ve Kılavuzu (9-12. Sınıflar)**. Ankara: MEB Yayınları.

MEB (Millî Eğitim Bakanlığı) (2005-B). **Dil ve Anlatım Dersi Öğretim Programı ve Kılavuzu (9-12. Sınıflar)**. Ankara: MEB Yayınları.

ONARAN, Mustafa Şerif (2006). “Boş Zamanlar” Doğan Hızlan: Denemenin Ayrıntılarında Kendini Aramak. **Varlık Dergisi**. Şubat. İstanbul: Varlık Yayınları.

ÖZ, M. Fevzi (2001). **Uygulamalı Türkçe Öğretimi**. Ankara: Anı Yayınları

ÖZBAY, Murat (2002). “*İlköğretim Okulları Türkçe Ders Kitaplarındaki Anlama Sorularının Öğrencilerin Düşünme Becerisine Katkısı*” **Türk Dili Özel Sayısı**. (Dil Bayramı 70. Yıl). S.609. Ekim. Ankara: TDK Yayınları.

ÖZDEMİR, Emin (1991). Dil ve Edebiyat Öğretiminde Yeni Yönelimler. **Türk Dili ve Edebiyatı Öğretimi** (Editör) Bekir Özer Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi.

ÖZDEMİR, Emin (2002). **Yazınsal Türler**. (1. Basım). Ankara: Bilgi Yayınevi.

ÖZÇELİK, Durmuş Ali(1981). **Okullarda Ölçme Değerlendirme**. Ankara: ÖSYM Yayınları.

ÖZKIRIMLI, Atilla (1994). **Dil ve Anlatım**. Ankara: Ümit Yayıncılık.

ÖZKIRIMLI, Atilla C.2 (1992). **Türk Edebiyatı Ansiklopedisi**. İstanbul: Cem Yayınevi.

SOYSAL, M. Orhan (1999). **Türk Dili ve Edebiyatı ile Türkçe Öğretmeninin El Kitabı**. İstanbul: Millî Eğitim Yayınları.

SÖNMEZ, Veysel (1993). **Program Geliştirmede Öğretmen Elkitabı**. (4. Baskı). Ankara: Adım Yayıncılık.

ŞİMŞEK, R., Özben, R. (2004). **Lise Türk Dili ve Edebiyatı Edebiyat 3**. İstanbul: Kaya Matbaacılık

TEBLİĞLER DERGİSİ (1950). S.575. Ankara: MEB Yayınları

TEBLİĞLER DERGİSİ (1957). S.976. Ankara: MEB Yayınları

TEBLİĞLER DERGİSİ (1976). S.1901. Ankara: MEB Yayınları

TEBLİĞLER DERGİSİ (1992). S.2370. Ders Geçme ve Kredi Yönetmeliğini Uygulayan Ortaöğretim Kurumlarının Ortak Dersleri Arasında Yer Alan Türk Dili ve Edebiyatı Öğretim Programının Kabulü. 9 Kasım. Ankara: MEB Yayınları.

TEBLİĞLER DERGİSİ (1995). S.2434. Ankara: MEB Yayınları.

TEBLİĞLER DERGİSİ (1996). S.2455. Haftalık Ders Çizelgeleri ile İlgili Açıklamalar. 17 Haziran. Ankara: MEB Yayınları

TEBLİĞLER DERGİSİ (1997). S.2470. Ankara: MEB Yayınları

TEBLİĞLER DERGİSİ (2004). S.2561. Ankara: MEB Yayınları

TOSUNOĞLU, Meliha (1992). Orta Okulların Üçüncü Sınıfları İçin Yazılan Türkçe Ders Kitapları Üzerine Bir İnceleme. Yayımlanmamış Yüksel Lisans Tezi Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türkçe Eğitimi Ana Bilim Dalı.

TÜRK ANSİKLOPEDİSİ C.13. (1996). Ankara: Millî Eğitim Basımevi.

TÜRK DİLİ AYLIK FİKİR VE EDEBİYAT DERGİSİ C.10. S.118. (1961). “Deneme Deyince”. Deneme Özel Sayısı. Ankara: Güzel İstanbul Matbaası.

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANSİKLOPEDİSİ (Devirler İsimler, Eserler, Terimler) C.2 (1977). İstanbul: Dergah Yayınları.

TÜRK DÜNYASI ORTAK EDEBİYATI, TÜRK DÜNYASI EDEBİYAT KAVRAMLARI VE TERİMLERİ ANSİKLOPEDİK SÖZLÜĞÜ C.2 (2003). Ankara: Atatürk Kültür, Dil Ve Tarih Yüksek Kurumu Başkanlığı Yayınları. 214.Kaynak Eserler Dizisi 4

TÜRK MİLLÎ EĞİTİMİ TEMEL KANUNU (1973). S.1739 Genel Amaçlar. 14 Haziran. Ankara: MEB Yayınları.

TÜRKÇE SÖZLÜK (2005). Türk Dil Kurumu Sözlüğü. (10. Baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

ÜNALAN, Şükrü (Ocak 2004). (2. Baskı). **Dil ve Kültür**. Ankara: Nobel Yayınları.

YAĞCI, Öner (2003). **Anafilya Türkçe Edebiyat Kültür ve Sanat Sitesi** S.19 s.8. “www.anafilya.org” adresinden 21.02.2007 tarihinde alınmıştır.

YAKICI, A., Yücel, M., Doğan, M., Yelok, S. (2004). **Üniversiteler İçin Türk Dili ve Kompozisyon Bilgisi**. Ankara: Bilge Kitabevi

YAKICI, A., Yücel, M., Doğan M., Yelok, S. (2005). **Eğitim Fakülteleri ve Beden Eğitimi Yüksek Okulları İçin Türkçe-1 Yazılı Anlatım**. Ankara: Bilge Kitabevi.

YALÇIN, Fatih (2003). Lise 1. Sınıf Türk Dili Ve Edebiyatı Kompozisyon Ders Kitapları Üzerine Bir İnceleme. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Erzurum, Atatürk Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı

YALÇIN, Alemdar (2006). **Türkçe Öğretim Yöntemleri-Yeni Yaklaşımlar-** (2. Baskı). Ankara: Akçağ Yayınları

YAMAN, E., Köstekçi, M. (1998). **Üniversiteler İçin Örnekli – Uygulamalı Türk Dili ve Kompozisyon**. Ankara: Gazi Büro Kitabevi Yayınları.

YAVUZ, K., Yetiş, K., Birinci, N. (2003). **Üniversite Türk Dili ve Kompozisyon Dersleri**. İstanbul: Bayrak Yayınları.

YAZIM KILAVUZU (2005). (24. baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

YEŞİLÖZ, Zafer (2003). **Türk Dili ve Kompozisyonu** Ankara: Pelikan Yayınları

ZEYBEK, Hatice (1993). Genel Liselerin Birinci Sınıflarında Okutulan Türk Dili ve Edebiyat Ders Kitapları Üzerine Bir İnceleme. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.

EKLER

EK-1

1. TÜRK MİLLÎ EĞİTİMİNİN AMAÇLARI

1.1. Genel Amaçlar

Madde 2 - Türk Millî Eğitiminin genel amacı, Türk milletinin bütün fertlerini,

1. (Değişik: 16/ 6/ 1983- 2842/1 md.) Atatürk inkılâp ve ilkelerine ve Anayasada ifadesini bulan Atatürk milliyetçiliğine bağlı; Türk milletinin millî, ahlakî, insanî, manevi ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren; ailesini, vatanını, milletini seven ve daima yüceltmeye çalışan; insan haklarına ve Anayasanın başlangıcındaki temel ilkelere dayanan demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyetine karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış hâline getirmiş yurttaşlar olarak yetiştirmek;

2. Beden, zihin, ahlak, ruh ve duygu bakımlarından dengeli ve sağlıklı şekilde gelişmiş bir kişiliğe ve karaktere, hür ve bilimsel düşünme gücüne, geniş bir dünya görüşüne sahip, insan haklarına saygılı, kişilik ve teşebbüse değer veren, topluma karşı sorumluluk duyan; yapıcı, yaratıcı ve verimli kişiler olarak yetiştirmek;

3. İlgi, istidat ve kabiliyetlerini geliştirerek gerekli bilgi, beceri, davranışlar ve birlikte iş görme alışkanlığı kazandırmak suretiyle hayata hazırlamak ve onların, kendilerini mutlu kılacak ve toplumun mutluluğuna katkıda bulunacak bir meslek sahibi olmalarını sağlamak; böylece bir yandan Türk vatandaşlarının ve Türk toplumunun refah ve mutluluğunu artırmak; öte yandan millî birlik ve bütünlük içinde iktisadi, sosyal ve kültürel kalkınmayı desteklemek ve hızlandırmak ve nihayet Türk Milletini çağdaş uygarlığın yapıcı, yaratıcı, seçkin bir ortağı yapmaktır.

1.2. Ortaöğretimin Amaç ve Görevleri

Madde 28 - Ortaöğretimin amaç ve görevleri, Millî Eğitimin genel amaçlarına ve temel ilkelerine uygun olarak,

1. Bütün öğrencilere ortaöğretim seviyesinde asgari ortak bir genel kültür vermek suretiyle onlara kişi ve toplum sorunlarını tanımak, çözüm yolları aramak ve yurdun iktisadi sosyal ve kültürel kalkınmasına katkıda bulunmak bilincini ve gücünü kazandırmak,

2. Öğrencileri, çeşitli program ve okullarla ilgi, istidat ve kabiliyetleri ölçüsünde ve doğrultusunda yüksek öğretime veya hem mesleğe hem de yüksek öğretime veya hayata ve iş alanlarına hazırlamaktır.

Bu görevler yerine getirilirken öğrencilerin istekleri ve kabiliyetleri ile toplum ihtiyaçları arasında denge sağlanır. (1739 Sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu)

EK-2

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI
DERSİ PROGRAMI
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI 1. 2. 3. 4
(9- 10- 11. SINIF)

GENEL AMAÇLAR

Edebiyat, Türk dili (dil bilgisi), kompozisyon öğretim ve eğitiminin temel amacı, Anayasamız ve Millî Eğitim Temel Kanunu'ndaki hükümler doğrultusunda, millî ve manevî değerlerine sahip, hoşgörülü, yurt ve dünya meseleleri karşısında düşünce üretebilen, eleştiri yapabilen vatandaşlar yetiştirmektir.

Bu değer ve davranışları kazandırabilmek için orta öğretimde öğrencilere verilecek Türk Dili ve Edebiyatı (Edebiyat, Dil Bilgisi ve Kompozisyon) dersinin genel amaçları aşağıdaki maddeler içinde toplanabilir:

1. Millî birlik ve bütünlüğün vazgeçilmez temel unsurlarının başında gelen Türk dilini, özelliklerini bozmadan ve aşırılığa kaçmadan, edebiyatımızın seçkin eserlerini okutarak öğretmek;
2. Dilin millet hayatındaki yerini iyice belirterek, köklü kurallar kazanmış bir dilin eğitim ve öğretimdeki yerini kavramak;
3. Öğrencilere dinlediklerini, okuduklarını, incelik ve derinlikleriyle kavratmak; onların duyduklarını, gördüklerini, düşündüklerini ve anladıklarını, söz veya yazı ile planlı, etkili, akıcı ve anlaşılır bir şekilde ifade etme kabiliyetlerini geliştirmek;
4. Okumanın vazgeçilmez bir ihtiyaç olduğunu benimsetmek, okuma zevk ve alışkanlığı kazandırmak;

5. Türk dilinin kurallı, zengin, üretken ve tarihî geçmişinde çeşitli şekil ve türlerde üstün seviyeli eserler veren köklü bir dil ailesinden geldiği şuurunu yerleştirmek; bugün de Türk dili ile dünya çapında eserler verilmekte olduğunu göstermek;

6. Yazarken ve konuşurken Türkçenin imlasına, telaffuzuna ve estetik inceliklerine özen gösterilmesinin gereği benimsetilerek bunların yaygınlaştırılmasını sağlamak;

7. Ortak millî kültür değerleri taşıyan eserlerden faydalanmak suretiyle Türk toplumunun temel değer hükümlerini öğretip benimsetmek;

8. Türk edebiyatının dünü ve bugünü ile dünya edebiyatı içerisindeki yerinin ve öneminin kavranılmasına imkân ve zemin hazırlamak;

9. Türk dili ve edebiyatı öğretimi ve eğitimi yoluyla öğrencilere diğer alanlarda da sağlam, dengeli, hür ve sistemli düşünme alışkanlığı; araştırma, tartışma, değerlendirme, yorumlama, sentez ve oluşturma gücü kazandırmak;

10. Sınıf ve yaş seviyelerine göre dinleme, okuma ve yazma faaliyetleri arasında Türk dilinin bütün özelliklerini öğrenme, kullanma ve bu yolla bilgi edinme, kavrama, analiz ve sentez yapabilme alışkanlığı kazandırmak;

11. Sözlü ve yazılı olarak metin tahlili ve yeni metinler meydana getirme faaliyetleri sırasında, kültürümüzün inanç, bilgi ve zevk inceliklerine ait birikimi tanıtarak benimsetmek.

AÇIKLAMALAR

1. Türk Dili ve Edebiyatı dersinin programı, “Edebiyat, Türk Dili ve Kompozisyon” olmak üzere üçe ayrılmıştır. Bunların her birisi için 9–10–11. sınıflara göre ayrı ayrı öğretim programları hazırlanmıştır. Bu programlara göre hazırlanacak ders kitapları da aşağıda gösterildiği gibi ayrı ayrı yazılacaktır. (12.04.1993/93 nolu TTK Kararı)

a) TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI

EDEBİYAT-9

EDEBİYAT-10

EDEBİYAT-10

EDEBİYAT-11

b) TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI

TÜRK DİLİ-9

TÜRK DİLİ-9

TÜRK DİLİ-10

TÜRK DİLİ-11

c) TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI

KOMPOZİSYON-9

KOMPOZİSYON-10

KOMPOZİSYON-11

KOMPOZİSYON-11

2. Türk Dili ve Edebiyatı programının uygulanabilmesi için, 1. ve 2. dönemlerde haftada dörder, 3. ve 4. dönemlerde ise haftada üçer saatlik zaman ayrılmıştır. Bu uygulamada, 1. ve 2.dönem için ayrılan sürelerin haftada 3 saati Edebiyat, bir saati ise Türk Dili ve Kompozisyon için kullanılır.

Üçüncü ve dördüncü dönemlerde ise haftada ikişer saat Edebiyata, bir saat Türk Dili ve Kompozisyona ayrılır.

Türk Dili ve Kompozisyon dersleri için ayrılan zaman, bir hafta Türk Dili, diğer hafta Kompozisyon konuları dönüşümlü (münavebeli) olarak işlenecek şekilde düzenlenir.

3. Edebiyat ve Türk Dili derslerinin sınavları birlikte, Kompozisyonun ise ayrı yapılır. Edebiyat ve Türk Dili sınavında 100 puanın %70'i Edebiyata, %30'u ise Türk Dili'ne ayrılır.

4. Kompozisyon ayrı, Edebiyat ve dil çalışmaları ayrı not konusu olmakla birlikte, dönem notu olarak Türk Dili ve Edebiyatı dersi için bir not verilir.

5. Öğretmenin takdir edeceği esas dönem notunun aritmetik ortalaması şöyle alınır: Öğrencinin Edebiyat ve Türk Dili dersi ile Kompozisyon dersinden aldığı bütün notlar (Yazılı, sözlü ve ödev notları) toplanarak bulunan toplam, not sayısına bölünür.

Bu programla ilgili diğer hususlar şöyle açıklanabilir:

1. Program geliştirme, süreklilik arz eden dinamik bir konudur. Bu programlar, çağdaş anlayışla sürekli geliştirilecektir.

2. Programda “Batı Edebiyatı” bölümü yerine “Dünya Edebiyatı” bölümü konulmuş; ayrıca Türkiye dışındaki çağdaş Türk edebiyatlarına da yer verilmiştir.

3. Bu programlar;

a) 9. sınıfta edebî tür ve şekillerle, edebî kavram ve terimlere,

b) 10 ve 11. sınıflarda, Türk edebiyatının tarihî gelişimi içinde devrin, şahsiyetin ve eserlerin en belirgin özellikleri ile Dünya Edebiyatı’nın seçkin örneklerine,

c) 10 ve 11. sınıflarda ise Tanzimat ve çağımıza kadar olan Türk Edebiyatı’na özel olarak yer verilmesi esasına göre hazırlanmıştır.

4. Eserlerinden faydalanılacak isimler arasından metin seçimi ve işlenmesi belirlenirken haftalık, aylık ve dönemlik eğitim süresi dikkate alınır.

5. Programda, eserlerinden faydalanılacak isimler, kadrosu geniş tutulmuştur; zümre öğretmenleri bu kadrodan dönemini ve türünü temsil gücü yüksek olan isimlerin uygun eserlerini seçerek bütün yönleriyle işlemelidirler.

6. Dönemler arasında bilgi, beceri, duygu vb. konularda da ilgi kurulur.

7. Konular, yakından uzağa, basitten karmaşığa; bilinenden bilinmeyene giden bir metotla işlenir.

8. İncelenen eserler, benzerleri ve zıtlarıyla karşılaştırılarak öğrenciye mukayese şuuru kazandırılır.

9. Bölüm ve konu başlarında açıklayıcı, düşündürücü ve yönlendirici özellikte bilgi verilir.

10. Konuların sıralanışında müfredata uyulur.

11. Kazandırılacak bilgiler metinlerden hareket edilerek verilir.
12. Uzun bir eserden seçilecek parçaların konu bütünlüğünü taşımasına dikkat edilir.
13. Metinlerle, metin altı sorularının sınıf seviyesine ve amaçlara uygun olmasına dikkat edilir.
14. Konulara ayrılan saatler, devir, tür ve şahsiyetin önemine göre tespit edilir.
15. Aynı dönemi temsil eden yazarlardan alınan metinler, o dönemin özelliklerini tamamlayıcı nitelikte olmalıdır.
16. Birden fazla dönemde okutulan şahsiyetlerin, her dönemde farklı yönlerine yer verilir.
17. Kompozisyon ve Türk Dili derslerinde, konuların uygulamalı işlenmesi için sınıfa getirilerek metinler, Edebiyat dersi öğretim programlarında belirtilen şahsiyetlerin uygun eserlerinden seçilir.
18. Öğretmenler, süre uygun olduğu takdirde, edebî dönem, şahsiyet ve eserleri daha iyi tanıtmak için öğretim programlarında ismi belirtilen şahsiyetlerin eserlerinden seçilerek serbest metinlere de yer verilebilirler.
19. İslâmiyetten önceki Türk Edebiyatı'ndan seçilen metinlerin bir bölümü, Türk dilinin tarihî seyrini daha iyi anlatmak ve muhtemel değişimleri göstermek amacıyla asıl şekliyle verilir.
20. “Türkiye dışında gelişen Türk Edebiyatı metinleri (Azerbaycan, Irak, Kıbrıs ve Balkan Türkleri dışında) Türkiye Türkçesine aktararak verilir. Ancak Türk şiveleri arasındaki benzerlik ve farklılıkların daha iyi görülebilmesi için Türkiye Türkçesine aktararak verilen metinlerin bir kısmı asıl şekliyle verilir”. (12.04.1998/93 nolu TTK Kararı)
21. Dünya Edebiyatından seçilecek metinler, iyi çevirilerden ve millî kültürümüzle çelişmeyen eserlerden alınır.
22. Seçilen metinler yoluyla millî kültürümüz, örf ve âdetlerimiz ve millî menfaatlerimiz benimsenir.
23. Öğrencilerde çağdaş ilim ve teknolojiye ilgi uyandırılır.
24. İmla, noktalama ve dil bilgisi kurallarına her zaman, her yerde uyulur.

25. 1. Dönem için seçilecek metinlerde

- a) Türünün temel özelliklerini taşıma,
- b) Türünün en seçkin örneklerinden olma,
- c) Sanat ve fikir değeri taşıma özellikleri aranır.

26. 9. sınıfta edebî türler, en seçkin örnekler aracılığı ile Türk Edebiyatı tarihi kronolojisi içinde, günümüzden geriye doğru tanıtılır.

27. 9. sınıfta şekil bilgisi ve edebî tür yanında metin tahliline de yer verilir.

28. 9.sınıfta ilk amaç, türün iyice ve bütün yönleriyle tanıtılmasıdır; şahsiyetin tanıtılması 10. ve 11. sınıflarda yoğunluk kazanacaktır.

29. 10 ve 11. sınıflarda şekil konusuna, yazarın psikolojisini, eserin özünü aydınlattığı ölçüde yer verilir.

30. Klasik edebiyatımızdan seçilecek metinlerde kullanılan dilin çağdaşlarına göre sade olmasına dikkat edilir.

31. Türk Dili konuları, dilin sırf şekil bakımından anlatımı şeklinde değil, metinler üzerinde yaptırılacak gözlem ve mukayeselerle mananın iyi kavranılmasını dolayısıyla öğrencinin kendi fikirlerini, duygularını ve isteklerini doğru ifade etme şuuruna varmasını hedefleyen, yapıcı bir çalışma ile verilir.

32. Terminoloji birliğini sağlamak için Türk Dil Kurumu'nca en son kabul edilen terimler esas alınır.

33. Öğrencinin okuma yoluyla iyiye ve güzele yönelmesi, yaşama sevinciyle güçlenmesi, kendine güven duyması ve iyi alışkanlıklar edinmesi sağlanır.

34. Okuma yoluyla öğrencilerdeki dinleme, anlama, anlatma, yeni düşünceler üretme gücünün gelişmesi sağlanır.

35. Her öğrenci, ilgi ve kabiliyetlerine göre değerlendirilerek, şiir, hikâye, roman ve piyes okuma gibi faaliyetlere katılmaya özendirilir ve istidatlarına göre yönlendirilir.

36. Konuşma ve yazmada dile hâkim olmanın temel şartının manaları ve değerleri iyi bilinen kelimelerden meydana gelmiş, zengin bir kelime hazinesine sahip olma ve çok sayıda çeşitli cümleler kurabilme becerisi kazanmak olduğu şuuruna verilir.

37. Her dönemde yazılı kompozisyon çalışmalarının yanında sözlü kompozisyon çalışmaları da yaptırılır.

38. Bilhassa 10 ve 11. sınıflarda öğrencilere, ders saatleri dışında okudukları veya inceledikleri kitapları arkadaşlarına tanıtmaları için rapor hazırlatılarak edebî tenkit görüşü kazandırılır.

39. Sözlü kompozisyon çalışmalarında, öğrenciye bilhassa topluluk karşısında rahat konuşabilme, başkalarını dikkatle, sabırla, saygıyla dinleyebilme alışkanlıkları kazandırılır.

40. Öğrencilere kitap sevgisi ve okuma zevki kazandırmak için programda isimleri geçen yazar ve şairlerin, bu programın amaçlarına uygun eserleri arasından, Türk Dili ve Edebiyatı öğrenimi süresinin her döneminde (okuma ve inceleme teknikleri verilerek) en az bir eser okutulur.

41. Bu programların uygulanmasında, Talim ve Terbiye Kurulu'nca kabul edilen ders kitapları ile tavsiye edilmiş kitaplar kaynak olarak kullanılır.

EK- 3**TEZDE YER ALAN METİNLER****Lise Edebiyat 1 Kitabında Yer Alan Metinler****A. NURULLAH ATAC*****YENİ ŞİİR***

Yeni şiir başka, yeni şair başka... Yeni şiir dışıdır, yani bugün yeni şiir denilen şey, dış bakımından eski şiire benzemeyen şeydir, değişiklik kalıpta, ama öz değişmemiş olabilir. Yeni şair ise şiire, kendisinden önce gelenlerin eserlerinde bulunmayan bir öz getirmiş olan adamdır. Onun şiiri dıştan bakılınca eski şiire tıpkı benzeyebilir. Nedim de Bâkî gibi Nailî gibi gazeller, kasideler yazar, hem de o konular üzerine yazar. Ama içten bakınca onun şiirinin Bâkî'nin şiirinden, Nailî'nin şiirinden apayrı olduğunu görürsünüz: “Bu söz Nedim'in sözüdür.” dedirten bir hâli vardır. Galip için de bunları söyleyebiliriz. Nedim ile Galip edebiyatımızda birer yeni şairdir, bütün büyük şairler birer yeni şairdir. Yeni şairin başlıca vasfı, eskimemektir. Nedim eskiyemez, Galip eskiyemez, Villon, Hugo, Rimbaud eskiyemezler, Yahya Kemal eskiyemez (yani ben onun yeni bir şair olduğuna, yeni bir şair olduğu için de eskiyemeyeceğine inanıyorum).

Yeni şiir ise eskir. Bir zamanlar gazel yazmak da elbette yeni, yepyeni sayılacak bir şey olmuştur, aradan yıllar geçip de herkes alışınca gazel yazmak eskimiştir. Vezinsiz, kafiyesiz şiir yazmak elli yıl sürerse, o çeşit şiirlere gene yeni mi denecek? Yeni Cami de bir gün elbet yeniymiş ki yeni denilmiş, ama bizim için eski bir aşınadır.

Böyle söylemekle yeni şiiri, vezinsiz, kafiyesiz şiiri kötülemek mi istiyorum? Hayır, onu ne kadar sevdiğimi yıllarca söyledim durdum. Şairin keyfine karışmam: vezni, kafiyei ister kullanır, ister kullanmaz. Ama bir şiir vezinsiz, kafiyesizdir diye ille yeni bulanlardan da değilim.

Vezin, kafiye dış kalıplardır. Bir dış kalıp olduğu gibi bir de iç kalıp vardır. Bugünkü şairlerimizi incelediğimiz zaman bulduğumuz ortak vasıflar iç kalıptır. Dış kalıp nasıl eskirse iç kalıp da öylece eskir. Diyelim ki bugünkü şiirin, genç şiirin başlıca vasfı, bazı kimselerin söyledikleri gibi yaşamak sevgisi, yaşamaktan duyulan hazdır. Gün gelir, bu konudan bezilir, yaşamaktan duyulan hazzı söylemek eskir. Öyle ise yaşamak hazzı, bugünkü şiirin iç kalıbıdır: vezinsizliği, kafiyesizliği gibi onun üzerinde de çok durmaya değmez. Yarın eskiyecek bir yenilikten bana ne? Ben ona yenilik dersem bundan yüzyıl sonra gelecek insanlar: "Şuna da bak! Bu kadar eski bir şeye yeni diyor!" demez mi? Benim bugün yeni sayacağım şey, bundan beş yüzyıl, bin yıl sonra da yeni gözükmelidir.

Gerek bugün, gerek bundan bin yıl sonra yeni gözükecek şey ise ancak bir şairin, bir sanat adamının kişiliği, kendinden başka kimsede bulunmayan vasfıdır.

O yenilik eskimediği gibi ona benzemek de kimsenin elinden gelmez.

Bir şairin, bir sanat adamının asıl değeri herkesten başka olmasında, kimseye benzememesindedir demek mi istiyorum? Şair, sanat adamı bana hiç benzemiyorsa, yalnız kendini söyleyip de beni söylemiyorsa ondan bana ne? Ben bir sanat eserinde kendi sevinçlerimi, kendi acılarımı görmeliyim ki ona ilgi gösterebileyim, onu anlayabileyim. Yoksa bana büsbütün yabancı kalır. Onun karşısında bir şaşkınlık duyabilirim, ama sevemem, kendi hayatıma karıştıramam.

Hayır, bu sanat adamının kişiliği herkesten başka olmasında değil, herkesle bir olmasındadır. Yalnız kendisinde bulunan bir şeyi söyler, ama onu söylemekle bütün insanlar söyler. Yalnız kendine vergi olan bir söyleyişi vardır ki onda her insan, küçük bü-

yük her insan kendini bulabilir. Yani şair, “Malumdur benim sühanım mahlas istemez,” diyebilen, bunu haklı olacak söyleyebilen adamdır. ama bu: Benim şiirimde yalnız ben varım,” demek değildir: “Benim şiirimde bütün insanlık vardır, ama bunu ancak ben böyle söyler, sezdirebilirim”. demektir.

Öyle ise yeni şair, yeni sanat adamı insanda, kendisinden önce bilinmeyen birtakım duygular bulan ya da o duyguları yaratan kişi midir? Hayır, “Hiçbir sanat adamı insanlıkta yeni bir duygu bulmaz, yeni bir duygu yaratmaz. Zaten var olan duyguları söyler. Ancak öyle söyler ki bir biz o duyguların o şairin söylediğinden başka türlü söylenemeyeceğini, o şairin o duygulara en uygun deyişi bulduğunu sanırız. Yeni şair, eskimeyen, ölmeyen yeni şair, bir dil arasından insanlara kendilerini en iyi anlatacak, sezdirecek şekiller bulmuş olan adamdır.”

Nurullah ATAÇ

Karalama Defteri

SEVGİ ÜZERİNE SÖZLER

Sevgi yalnız insana vergi olmasa da insanın gene en ulu duygusudur. Anamızı, babamızı, kardeşlerimizi, çoluğumuzu çocuğumuzu görünce içimizin titremesi, onları anarken yüreğimizin ya kaygılı bir sevinç, ya sıcak bir üzüntü ile çarpması dünyamızı genişletir. Bir kendimiz için yaşamaktan, öz tasalarımızın çemberinden kurtuluruz. Bir de gönülden kimseye bağlı olmayan, kimseyi aramayan, özlemeyen bir kişi düşünün; akıllı olsun, doğru olsun, acımak nedir, isterseniz onu da bilsin, siz gene bir ürpermez misiniz? Bütün üstünlükleri o yalnızlığı ile sanki yok oluvermez mi?... Doğum ile ölüm arasındaki yolu acılarla da, zevklerle de zenginleştiren hep o sevgi, kendimizden başka kimselerle ilişkimiz olduğu duygusudur. Yoksa var olduğumuzu bile anlamaz, düşsüz bir uykudan uyanmaksızın geçer giderdik.

Sevgi özcülükten başka bir şeydir mi demek istiyorum? İnsanoğlunda ne vardır ki kökü özcülükte olmasın? Anamızla babamızı, kardeşlerimizle çocuklarımızı düşünürken, severken de kendimizi düşünmüş, kendimizi sevmiş olmuyor muyuz? Hepimiz iki büyük korkunun,. ölüm korkusu ile yalnızlık korkusunun zincirlerine vurulmuş değiliz miyiz? Onları bir başımıza taşımadığımız için, onları unutabilmek için türlü işleri, türlü duyguları yaratmışız. Sevgi de kendimizi avutmak içindir. Seveceğiz, sevmeye inanacağız ki sevelelim; yani bizi düşünen, ölmemizi istemeyen, bizim ölmemizden belki bizim kadar korkan kimseler bulunsun. Böylece korkularımızı birleştirirsek, önüne geçilmez diye titrediğimiz sona belki karşı koyar, onu hiç olmazsa geciktiririz. Hiçbiri elimizden gelmese de bari bizi ananlar, gerçek yaşamamız bittikten sonra da bizi düşüncelerinde yaşatacak, varlığımızı kendi varlıklarında sürdürecektir kimseler olur ya!...

(...) Yalnızlık korkusu ile ölüm, korkusundan büsbütün kurtulmuş, toplum içgüdüsünü yenmiş bir kişi bulunur da o başkalarını severse ancak onun sevgisi gerçek bir sevgi, yalın bir sevgi olabilir. Bizimki bir yalandır, kendimizin de irkildiğimiz asıl yüzümüzü kendimizden de saklayan bir perdedir.

Nurullah ATAÇ

Günlerin Getirdiği

Karalama Defteri, s.189-193

DÜŞÜNMEK, İNANMAK

İnsan oğlu düşünen bir varlıktır, yaradılışı gereği düşünmek ihtiyacını duyar. Ama pek sevmez düşünmeyi, korkar düşünmekten. Nasıl korkmasın? Düşünmek yorucu olmakla kalmaz, şaşırtır kişiyi, türlü şüphelere düşürür. Bir yol düşünmeğe başladınız mı, kolay kolay kesip atamazsınız. Yüzyıllar boyunca ortaya atılmış birbirine uymaz, birbirini çürütür bütün iddiaların doğru birer yanı vardır, hepsi de insan oğullarından birinin bir görgüsüne, bir gözlemine dayanır; nerelerinin niçin yanlış

olduğunu da hemen göremezsiniz. Hangisini seçeceksiniz? Hepsinin de hem bir çekiciliği, hem bir iticiliği vardır.

.....

İnsan oğlu çoğu zaman kaçır düşünmekten, gene de kendini düşünür gibi göstermek ister, gene de düşündüğünü sanmak ister. Bunun içindir ki geleneğe bağlanır, birtakım insanlara bağlanır, ya geçmişte yaşamış olanlardan, ya kendi çağdaşları arasından birini seçip onun dediklerine bağlanır. Rahatlar artık içi: doğrunun, iyinin, güzelin ne olduğunu öğrenmiştir, onların dışında kalanların yanlış, kötü, çirkin olduğunu bilir, kapılmaz onlara. Biraz olsun ateşli, yürekli bir kimse ise onlarla çarpışmağa da başlar: yanlışla kötüye, çirkine saplananlar bulunmasını içi götürmez. Onları yola getirmeğe çalışır; yola gelmezlerse yok olsunlar, daha iyi! yer yüzü yanlıştan, kötüden, çirkinden temizleniverir!..

Düşündüklerini sanan kimselerin çoğu böylece salt inanan, bir inana bağlandıkları için de düşünmekten kurtulmuş kimselerdir.

İnanların yapıcı olduğu söylenir. Bir bakıma doğrudur: İnanlar yayıldıkça birçok kişileri bir araya toplar, azlıkların başarmağa güçleri yetmeyecek birçok işleri kolaylıkla yaptırır. Ancak inanın yapıcı olduğunu söyleyenler, bir yandan da yıkıcı olduğuna dikkat etmeyenlerdir. Birtakım işlerin yapılmasına götüren inan, birtakım işlerin de yapılmasına engel olur. Ama ne çıkar bundan? O inanın yapılmasına engel olduğu şey inananlarca zaten iyi bir şey değildir, bir günahdır, bir kötülüktür; onun yapılmaması, varsa dahi ortadan kaldırılması, yıkılması, yapılmasından yeğdir!..

Nurullah ATAÇ

(Diyelim/ Söz Arasında, s.13-139.)

(Kısaltılmıştır.)

ÖZGÜRLÜK ÜZERİNE

...

Özgürlük, düşünme özgürlüğü, düşündüklerini söyleyebilme özgürlüğü demektir. Öteki özgürlükler üzerinde durmuyoruz.

Düşündüklerinin doğru olduğuna inanan, düşüncelerine birer tutku gücü verebilmiş olan kişi, düşündüklerini bir engelle karşılaşmadan söyleyebilmeyi ister. Onu durduramazsınız ki! Sus dersiniz, korkutmaya kalkarsınız, her şeye katlanır, kellesini verir, gene söyler. Tutku engel tanımadığı, önüne çıkan her engeli yıkmaya kalktığı gibi tutku gücü edinmiş düşünce de engel tanımaz, o da her engeli yıkmaya kalkar. Ama kendi düşüncelerini söylemek, yaymak, çevresine işletmek isteyen her kişi özgürlük için çalışıyor demek değildir. Kendisinin özgür olmasına çalışıyor, o başka: kendi düşüncelerine uymayan düşüncelerin de özgürce söylenilmesini istiyor mu? Onu da istiyorsa, onun için de çalışıyorsa, ancak o zaman genel özgürlük için savaşıyor diyebiliriz. Bir kimse, kendi düşüncelerine uymayan, onların karşıtı olan düşüncelerin de özgürce söylenip savunulmasını, yayılmasını nasıl isteyebilir? "Biliyorum, görüyorum ki doğru olan budur; buna uymayan yalandır, yanıltır: yalanın, yanlışın da yayılmasına mı bırakacağız? "Özgürlük isteyen, kendisi gibi başkaları için de özgürlük isteyen kişi, kendi düşüncelerine uymayan, onlarla karşıt olan düşüncelere ille birer yalan, birer yanlış diye bakmayan kişidir. "Ben böyle düşünüyorum, ancak bunun doğru olduğunu inanıyorum; ama belki de yanılıyorum." der. Hiç olmazsa doğrunun bir olmadığını, birbirlerine uymaz, birbirlerine karşıt düşüncelerde de birer doğruluk payı bulunabileceğini kabul eder. Öyle ise özgürlüğün kökünde şüphe de vardır. "Böyle düşünüyorum, ama bakalım yalnız ben mi doğru düşünüyorum.? "İçinde bu şüphe olmayan kişi, kendisi için özgürlük istese dahi, bir özgürcü değildir, başkalarının özgür olmasına çalışmaz.

....

Özgürçüde kişiöglü saygısı vardır... Kişiöglünün büyüklüğüne inanmıştır, kişiöglünü susturmakla bütün iyiliklere, doğrulara, güzelliklere giden yolların kapatılacağını bilir. Özgürçünün istediği yalnız şu doğrunun, bu doğrunun savunulup yayılması değildir, bütün doğruların belirmesine imkân bırakılmasıdır. Bunun içindir ki bir doğruya saplananlar, ondan dışarı çıkamayanlar kişiöglüne saygı beslemedikleri gibi özgürlükten yana da değillerdir. Özgürlük insanca bir değerdir, kişiöglüne saygısı olmayan o değeri anlayamaz o değeri anlamayan da kişiöglü saygısı olamaz.

Bundan şunu çıkarabiliriz: Bir toplumda düşündüklerini söylemek özgürlüğünü isteyenler, özgürlük için çarpışanlar yoksa, o toplumda gerçekten düşünen, büyük doğrular bulan kimse yok demektir. Özgürlük olmamasına ancak düşünmeyenler katlanır. katlanan her kişi de düşünmüyor demektir. Yoksa dayanamazdı, söylerdi, hiç olmazsa Yunan masalının berberi gibi gidip kuyuya: “Kral Midas’ın kulakları eşek kulağı!” diye bağırdı. Diyeceksiniz ki nice kral Midasların kulakları ne biçimdir biliriz de bağırıma dilimiz varmaz, korkarız. Canım Yunarı masalı! Bir “küçük doğru”nun da kişiyi büyük bir doğru gibi sarabildiğini söylemiş...

Bir düşünce söylenmeden yazılmadan daha bir düşünce olmuş sayılmaz, biçimini bulamamıştır. Düşündüklerini söyleyemeden içinde saklayan kimse de bunun için gerçekten düşünüyor sayılmaz. Bütün o düşünceler kafasında ancak birer gölge hâlinedir.

Şu da var, düşüncenin gerçekten doğru olup olmadığının anlaşılabilmesi için de söylenebilmesi gerektir. Bir şeyler düşünüyorsunuz, ama kimseye açılıp tartışmaya giremiyorsunuz ki! Yanıldığınızı size kim anlatacak?... Yalnız yanıldığınızı anlamanız için mi söyleyebilmeniz gerektir? Hayır, düşüncenizin doğruluğu da gene söylenilmekle belirir. Tartışmalar size, düşüncenizin doğruluğuna yeni tanıtılar buldurur.

Düşüncenizin çevrede, başkalarında uyandıracığı tepkiyi bilmezseniz, doğruluğunu da yanlışlığını da, asıl değerini de anlayamazsınız; bir eksiği varsa, onu da gideremezsiniz. Değerini, etkisini ölçemediğiniz için de artık bir saplantı olur o,

kurtulamazsınız ondan, büyültürsünüz içinizde, her şeyi onun ardından görmeye baslarsınız. Bu yüzdendir ki özgürlük olmayan toplumlarda birçok kimseler birer saplantıya kapılırlar. düşündüklerini sanırlar. Oysaki saplantıya kapılmak düşünmenin ta kendisidir. Böylece özgürlüğün yokluğu kişiyi gerçek düşünceden uzaklaştırıp çılgına yaklaştırır.

Nurullah ATAÇ

Diyelim

ŞİİR Mİ GÜÇ, NESİR Mİ?

Nesir güçtür şiirden diye çok kimselerden işitmiş, çok kitaplarda okumuştum. Gene de inanamazdım. “Nasıl olur? derdim içimden, nasıl olur? Nesir yazan, düşündüklerini, duygularını, başından geçenleri yahut hayal ettiklerini söyleyiverecek. Deyişine bir çeki düzen vermeye özenecek elbette, dilinin pürüzsüz olmasına bakacak, kelimelerini seçip her birini cümlede tam yerine oturtmaya çalışacak. Onun da kendine göre kaygıları var, var ya, şairinkiler gibi mi? Şair de çeker o sıkıntıları, üstelik sözlerini ölçüye uyduracak, uyak arayacak, ölçüsüz, uyaksız şiirler söylüyor diyelim, gene de bir ahenk yaratacak, hem de kuralların yardımını teptiği için yaratılması daha da çetinleşen bir ahenk. Hayır, olamaz, nesir şiirden güç olamaz.” derdim.

Değiştirmedim ben düşüncemi: Güçtür şiir söylemek, nesir yazmaktan çok güçtür. Şimdiye kadar yazdıklarım arasında benim de beğendiğim bir iki şey vardır, ama bir gün şöyle orta hâlli bir şiir söyleyebilsem, en beğendiğim, en sevdiğim yazılarımı veriverirdim onun uğruna. Güçtür şiir söylemek, ama ne türlü şiiri söylemek güçtür? Bir şair vardır, yıllardır, yüzyıllardır bilinen, alışılmış şeyleri tekrar eder durur, yaygın duyguları, yaygın düşünceleri alır, onları ölçüye uydurur. Güç değildir onun yaptığı. Kendimizi biraz sıkmakla elde edebileceğimiz bir ustalıktan başka bir şey değildir...

Ama şair de vardır, öteden beri alışılmış sözleri, öteden beri alışılmış kalıplara dökmekle yetinmez, yeni yeni duygular, yeni yeni düşünceler getirir, yaygın olanları almaz, kendi bulduklarını yaymaya çalışır, kalıplarını kendi yaratır, kelimelerine kadar her şeyi kendi yaratır, Gâlip gibi: “Bir başka lisan oluşturdum.” der, Hugo (Hügo)’nun Baudelaire (Bodler) için söylediği gibi “Yeni bir ürperme getirir.”, işte o şairinki güçtür. Onda gerçekten bir Tanrı gücü vardır: Yaratmıştır, yoktan var etmiştir, güzelliği sezilmeyen, bilinmeyen şeylerin güzelliklerini göstermiştir. İnsanlar onlara ne kadar saygı gösterseler yeridir, azıklarını, benliklerinin azıklarını çoğaltmıştır onların. Duygularımızı biz doğuştan mı getiririz sanırsınız? Şairler öğretir bize onları, gerçek şairler yaratır onları. Şairler olmasaydı, gerçek şairler olmasaydı, bugün bizim duygularımız da olmazdı, bülbül ötüşünün, güldeki kokunun güzelliğini de anlamazdık.

Nurullah ATAÇ
Karalama Defteri-Ararken
(Kısaltılmıştır.)

KİTABA HÜRMET

- Okumayı sever misiniz?

Böyle soru olur mu? Elbette seversiniz, sevmeseydiniz bu gazeteyi almaz, bu satırları da okumazdınız. Her kim olursa olsun bir yazarın seslendiği kimseler, muhakkak okumayı seven kimselerdir. Ama kimisi çok, kimisi az okur.

Ben de sorumu sorarken özellikle bunu öğrenmek istiyordum: Az okuyanlardan mısınız? Çok okuyanlardan mı? Birinci sınıftansanız haksızsınız; çünkü az okumak hemen hemen hiç okumamakla birdir. Sizi bir kitap dostu olmaya davet ediyorum.

Dünyada kitaptan güzel ne vardır ki? İşte önünüzde iki yüz, üç yüz sahifelik bir kitap... Ne olduğunu, neden söz ettiğini bilmiyorsunuz. Yalnız ismini görüyorsunuz.

Yazarını da tanıımıyorsunuz. Sadece biliyorsunuz ki bir romandır. Hiç durmadan açın, belki içinde elemeleri, sevinçleri, muhabbetleri veya nefretleri sizi ilgilendirecek bir veya birkaç insanla tanışacaksınız. Onlarla birkaç saat veya birkaç gün beraber yaşayacak, onların sırlarını -belki kendinizinkilerden de daha iyi- öğreneceksiniz. Onların belki de dostu olacaksınız; (...) en ıstıraplı günlerinizden birinde bir roman kahramanının size geldiğini görebilir, “Bilmez misin? Ben de senin gibi idim!” dediğini duyabilirsiniz. Çok okuyan, öykü ve romanlarla geçen saatlerin kaybolmadığına inanan adam, ömründe asla yalnız kalmaz.

Okuyun, ne bulursanız okuyun; hiç olmazsa bir kere açın. Çok mu fena buldunuz? Bırakması zor değil ya!... '

Ama diyeceksiniz ki para veriyorsunuz, aldanmak istemezsiniz, alacağınız kitaplar değerli olmalı...

Şu para ve aldanmak meselesinden bir bahsedelim... Aldığınız kitaba nihayet yüz, yüz elli, dergiye de on ya da en fazla elli kuruş vermiyor musunuz? Bunu da yerine harcamak iddiasındasınız. Okuduğunuz kitap, dergi iyi ise ondan aldığımız zevk ile verdiğiniz para arasında bir ilişki var mıdır? Beğendiğiniz bir romanın kişileri ile tanışmak yüz elli kuruş mu eder?

Hayır, siz yüz elli kuruşla bir kitabın, on kuruşla bir derginin gerçek değerini vermiş olmuyorsunuz. Zaten hiçbir kitabın, yazının para ile ölçülecek bir değeri yoktur. Verdiğiniz para bir katılım bedelidir. Kitabın yazılmasını, derginin çıkmasını mümkün kılmak isteyenlerin arasına karışıyorsunuz. İyi kitap yazılması için iyi dergi çıkması için fenalarının da bulunması lâzımdır. Bilin ki güzel yazı âdeta bir mucizedir; fakat bu mucizeyi etrafı hazırlar. Ömrümde kaç kitap okudum bilmiyorum; fakat bütün bunlardan belki kırk, elli nihayet yüz tanesi içimde yaşar. Öbürleri... Elbette onların da faydası oldu, onlar da izini bıraktı. Hiçbirini okuduğuma pişman değilim; hatta fena olduğu daha ilk on sahifede anlaşıldığı için attığım kitapları aldığımı da pişman değilim. Aldığı on kitaptan yalnız bir tanesi iyi olan adam mutlu sayılır. Kitap alın,

okuyun, beğenirseniz devam edersiniz, fakat bilin ki iyiler fenaların, fenalar iyilerin sayesinde yazılıp yayımlanır.

Aldanmak... Okurunu bile bile aldatan yazar yok gibidir. En fena yazan bile eserinin iyi olduğuna emindir ve sizi aldatmak istemez. Zavallı, kendisi aldanıyordur. Siz aldanıp bir buçuk lira veriyorsunuz; o aldanıp ömrünü veriyor. Kim daha zararda?

-Ben, derginizde nihayet bir sahife yer tutacak bu satırları ne kadar zamanda yazıyorum? Hiç olmazsa bir saatim gidiyor. Siz belki on dakikada, hatta beş dakikada okuyuvereceksiniz. Yalnız bir saatim mi? Hayır, elbette her satırda bütün ömrümün, bütün okuduklarımın birer payı var. Roman yazan, bir saatte de bitirmiyor; haftalarını, aylarını o işe bağlıyor ve kendisi kadar size, kendisinden daha çok size hizmet ediyor. Benim yazıma veya onun romanına yalnız vakit geçirmek amacı ile bir göz atmak hakkınız mıdır? Beğenmeye mecbursunuz demiyoruz; fakat dikkatle okumaya başlayın, bizi okurken ciddî bir iş gördüğünüzü bilin. Bizim hakkımızda vereceğiniz hüküm ağır olabilir. “Bir para etmez.” diye elinizden atabilirsiniz, fakat eğlenmek için okumayın, çünkü ben de o da sizinle eğlenmek için yazmıyoruz.

Nurullah ATAÇ

Karalama Defteri

(Yalınlaştırılmıştır.)

B. MEHMET KAPLAN

EL

Kendi hesabıma ben, kaba saba da olsa keser, testere, burgu, çivi, çekiç gibi aletleri kullanabilir ve bundan büyük bir zevk duyarım. Fakat yaptığım şey, son derece basittir. Umumiyetle masa başına oturan, kitap okuyan ve sadece kalem kullanan bütün insanlar gibi ben de “pratık” değilimdir. Bundan dolayı elinden bir iş gelen, becerikli ve maharetli kimselere karşı derin bir hayranlık ve takdir hissi duyarım. Dünyamızı binbir işe yarar, konforlu, güzel eşya ile zenginleştiren usta ve işçilere karşı içimde sonsuz bir sevgi ve minnet duygusu vardır. Onlar olmasaydı şimdi mağaralarda çıplak, vahşî, korkudan tir tir titreyecek, diğer hayvanlardan faksız olacaktık.

Elektrik düğmesini çevirince odam ışığa boğulur. Odama dünyanın en güzel musikisinin dolması için pikabımın başına gitmem kafidir. Karşıdaki asfalt caddeden otobüsler ve otomobiller geçiyor. Ne kadar rahat ve güzel!

Bu masa, bu pencere, bu kapı, bu halı, bu soba, hayat çevremi, dünyamı teşkil eden bu eşyalar âlemi hep meçhul insanların elinden çıkmış ve buraya gelmiştir. Bunların hiçbirisi bir anda ve kolay olmamıştır. Bugün içinde rahatça oturduğum bu dekor, mağara devrinden beri binlerce insanın düşünme ve denemelerinin bir mahsulüdür.

Fakat biz alıştığımız ve üzerinde zihin yormadığımız için onu basit ve tabii telâkki ederiz. Sadece birini yapmaya kalksam tekrar bir mağara adamı gibi acemi ve âciz bir hâle düşerim.

Bütün bunların arkasında insanoğlunun maharetli eli vardır. Biz kitapla meşgul olanlar, çok defa düşünceyi, kafayı yüceltiriz. Ve bundan bir gurur payı çıkarırız. Şüphesiz mücerred düşünenlerin de bu medeniyetin vücuda gelmesinde büyük hissesi vardır. Newton veya Einstein elleri ile değil, kafaları ile çalışan insanlardı. Fakat

insanoğlu, her biri 117 mafsallı, binbir hareketi yapmaya elverişli iki ele sahip olmasaydı, onlara dış dünyaya ait varlıkları yakalamasaydı bu medeniyeti vücuda getiremezdi. Ayaklarımızla bir şey yakalamaya çalışınca elin üstünlüğünü anlarsınız.

Bir aleti kullanırken denilebilir ki bütün vücut elin yardımcısıdır. Marangoz, masayı yaparken, elini iyi kullanmak için çeşitli tavırlar alır. Elini vücuduna göre değil, vücudunu eline göre kullanır. Şüphesiz bu esnada gözleri de çok süratli hareket eden bir projektör gibi eşyanın üzerinde dolaşır durur. Fakat gözün rolü görmek, elin rolü ise yapmaktır. Vücudun harekete gelen diğer kısımları gibi göz de elin yardımcısıdır. Aletin kullanılmasında en mühim rolü el oynar.

Elin bu hareketi kazanabilmesi için insanın bütün vücuduna, hatta ruhuna hâkim olması lâzım gelir. Eğer el “ha” deyince aletleri kolayca kullanabilseydi ben de bir marangoz veya saatçi olabilirdim. Aleti uzun uzun ve haklı olarak öğdük, ama onu kullanan el olmadan alet tek başına bir şey yapamaz ki... El olmadan aletin vücuda gelmesi dahi imkânsızdır. Bu düşünce bizi tekrar insana götürüyor.

İnsan nasıl muayyen bir işi yapma maharet ve melekesini kazanabilir? Medeniyet ve terbiye bakımından bunu anlamak son derece lüzumludur. Kullanılması bilinmeyen bir alet mânasız bir eşyadan başka nedir?

İçimizde çok kuvvetli fakat basit bir temayül olan sahip olma, ele geçirme iç güdüsü ile mütemadiyen mücadele ederek daha üstün meziyetler olan bilme ve yapabilme melekelerini geliştirmemiz lazımdır.

Bu, insanın kendi kendisini, vücudunu, zekâsını, dikkatini ve ruh hâlini terbiye etmesi demektir. Bizde terbiyeli insan diye, uslu insana, hiçbir hareket yapmayan, önünü ilikleyerek sükut eden insana derler. Böylesi, bir aptal da olsa hoşumuza gider.

Bu değer hükmünü değiştirmemiz lazım. Bu davranış tarzı, eski efendilik-kölelik çağından kalmadır. Böyle bir terbiye anlayışı ile biz sadece âtıl köleler

yetiştiririz. Hakiki terbiye, insanın vücudunu, ruhunu, muayyen bir işe maharetle intibak ettirmektir. Elinden faydalı, müsbet bir iş gelen insana değer vermek lâzımdır. Bizim bu nevi terbiyeye büyük ihtiyacımız vardır. ve bunu yapmak, ötekisinden çok daha zordur.

Mehmet KAPLAN

DİLİN CANLANDIRMA GÜCÜ

-Kısaltılmıştır.-

Maksim Gorki, fırıncı çıraklığı yıllarında, Tolstoy'un bir hikâyesini okurken, öylesine kendinden geçer ki, acaba kâğıdın içinde büyüdü bir şey mi var diye havaya kaldırır bakar. Tabî beyaz sahife üzerinde siyah harflerden başka bir şey görmez.

Fakat saf fırıncı چراğını ve bütün saf okuyucuları büyüleyen şey, o ak sahife üzerinde yazılı kara harflerden başka bir şey değildir.

Harfler, seslerin işaretleridir. Kelimeler ise seslerden mürekkeptir. Yazılı veya sözlü işaretlerle, göz önünde bulunmayan her şeyi göz önüne getirebilir, ölüleri diriltebilir, ağaçları konuşturabilirsiniz. Bu büyü değil de nedir?

Güzel bir romanı okurken, Maksim Gorki'de olduğu gibi, kitap, kağıt, harf ortadan kalkar, gitmediğimiz şehirlerde dolaşır, tanımadığımız insanlarla tanışır, onların yatak odalarına hatta ruhlarının içine gireriz.

Dile bu büyük gücü veren nedir? Kendiliğinden çalışan bir şartlı refleks mekanizması dolayısıyla, dilin varlığın yerine geçişi! Ünlü Rus âlimi Pavlov, yaptığı deneylerle köpeklerde sun'î olarak çeşitli şartlı refleksler yaratmaya muvaffak olmuştu. Köpeğe acıktığı zaman et verilirken bir de zil çalınır. Bu hareket tekrarlanınca,

köpeğin ağzından, sadece zil sesi ile de salyalar akmaya başlar. Tabîî zil sesi karın doyurmaz ama etin hayalini uyandırır.

İnsanoğlunun hayatında kelimeler de aynı rolü oynarlar: Gösterildikleri eşyanın hayalini göz önünde canlandırırlar.

Hayat boyunca öğrenilen kelimeler, bizim hafızamızda, onların hayali ile beraber, gözle görünmez bir dünya yaratırlar. Bir hikâyeyi dinler veya okurken, ses ve yazı, hafızamızdaki hayalleri canlandırır. İyi bir edebiyatçı, dilin bu canlandırma gücünden faydalanarak, asıl dünyaya benzer veya ondan daha zengin veya değişik bir hayal dünyası yaratır.

Herkesin bildiği, günlük hayatta kullandığı kelimelerin hayal mekanizmasını daha çabuk harekete getireceği gayet tabîîdir. Bundan dolayı büyük yazarlar, yeni kelimeler icat etmekten çok, herkesin bildiği kelimelerle yeni dünya yaratırlar.

(...) Bir yazar, kullandığı her kelimenin dış âlemde veya insan hayatında neye tekabül ettiğini bilmelidir. Bülbül ile karga ayrı kuş çeşitlerini gösterir. Şefkat, merhamet ve sevgi kelimeleri arasında öyle ince farklar vardır ki, sevdiklerimizin bize karşı besledikleri duyguyu tavsif ederken bu kelimelerden birini veya ötekini kullanmak, bazen hayatî bir önem kazanır.

... İyi yazar, dile hâkim olduktan sonra, onu unuttur, bizzat varlık, hayat ve insan ile uğraşır. Daha doğrusu o dili kullanırken dürbünle dünyayı seyreden biri gibi dikkatini kelimelere değil, varlığa çevirir. Dünyayı seyredecek yerde dürbünün kendisine bakan biri, dünyayı değil, dürbünü görür.

Mehmet KAPLAN

Dil ve Kültür, s.183-185

MEHMETÇİK

Mehmetçik, vatan hizmeti için tarlasını, sabanını, annesini, karısını, çocuğunu terk ederek ordunun hizmetine girmiş, devletin emirlerine mutlak surette itaat eden, onun gösterdiği gaye uğrunda ölen Türk köylüsünün müşterek adıdır. O, köyünde alnının teri ile ekmeğini kazanan, devlete vergisini veren, misafirperver, iyi bir vatandaş, yurt müdafaası söz konusu olunca, her şeyini terk eden, kendi varlığını dahi onun uğruna feda etmekten çekinmeyen bir kahramandır. Bu iki büyük hususiyeti ile Mehmetçik, Türk milletinin gerçek ve üstün kuvvetini temsil eder. O, hem gerçek hem ideal bir varlıktır. Ona baktığınız zaman, Türk köyünün ve köylüsünün bütün ağır ve meşakkatli hayat şartlarını bulursunuz. Fakat bu hayat şartları, onu ezmemiş, bozmamıştır. Mehmetçik, köy veya ordu hayatının en zor durumları ortasında, sakin, iradeli, asil ve kahramandır. Türkiye’yi ayakta tutan en büyük kuvvet, şüphesiz, Mehmetçiğin temsil ettiği bu kıymetlerdir.

Mehmetçik, varlık şartları ve davranış tarzı ile bize “Tabiat ne kadar sert ve haşin olursa olsun ekmeğini ondan çıkaracaksın; seni besleyen o; bir aile ancak toprak ve insanın çalışması sayesinde yaşar; fakat devlet ve vatan, aileden de senin şahsî varlığından da üstündür; o tehlikeye düştüğü zaman vazifeni ibadet eder gibi yapacaksın ve icab ettiği zaman kahramanca öleceksin.” der. Bu ders, Mehmetçiğin konuşması kadar çok basit olmasına rağmen, en büyük hakikati apaçık ifade eder.

Bu milleti, bütün mazisi, hâlihazır ve istikbali ile bütün gerçeği, ideali ve hayat felsefesi ile temsil eden müşterek, gerçekten millî bir sembol varsa o, Mehmetçiktir...

Marşlar onun için söylenmeli, şiirler onun için yazılmalı, merasimler, onun şehit kardeşleri için olmalıdır. Şunu da bir an hatırdan çıkarmamalıyız; Mehmetçik dindardır. Asırlardan beri dindardır; anadan, babadan dindardır. Şehit Mehmetçiğin bizden istediği, içten veya dıştan söylenilmiş bir fatihadır. Onun istediğini ondan esirgemek ne kadar hazin bir şey olur! Onun düşünce dünyasında, buğdayını veren

tabiat, vatan, millet, Tanrı, mukaddes insanlar, kendi ruhu, hepsi, hepsi bir terkip teşkil eder. Mehmetçiğin hayat felsefesini parçalamanız pek de güzel bir netice vermez. Bunun tehlikeli, bizzat Mehmetçik ve vatan için tehlikeli olduğunu zannediyorum. Bu memlekete Mehmetçikten hiçbir zarar gelmemiştir. Bilâkis, bize ekmeği, bize en büyük ruh asaletini veren odur. Bu memleketin başına belâ, Mehmetçiğin manasını anlamayanlardan gelmiştir. Mehmetçik istenilirse derin bir hayat felsefesinin kaynağı olabilir. Fakat bunun için onu anlamak ve sevmek icabeder.

Mehmet KAPLAN

(Nesillerin Ruhu, s.262-265)

MEDENİYET VE ÜSLUBA DAİR

-Günümüz Türkçesiyle-

Her medeniyet tarzı kendisine has birtakım “güzel şekiller” yaratır. Bunlar çok çeşitli olmamakla beraber, çok “tipik”tirler. Özellikleri o kadar bellidir ki görülünce derhâl tanınırlar ve belirli bir sınıfa sokulurlar.

Bir Mısır, bir Yunan, bir Hint mabedini veya heykelini, sanat tarihçisi olmayan birisi de ayırt edebilir. Kendisini derhal belli eden bu çarpıcı özellikler bütününe "üslûp" adı verilir.

Büyük medeniyetlerden her biri kendisine özgü bir üslûp yarattığı gibi, birbirinden ayrı dönemlerin de bir “üslûp”u vardır. Avrupa sanatında dönem üslûpları net çizgilerle birbirinden ayrılır ve başka isimlerle adlandırılır. Orta Çağ, Rönesans, Barok, Gotik üslûbu...

“Üslûp”, hayat karşısında alınan tavrın, duyuş tarzının nesnelleşmiş biçimidir. Mısır’ın büyük; yekpare, kendi içine kapalı, sert ve katı üslûbu ile Yunan’ın ölçülü, ince, aydınlık, sanki soluk alan ve oynayan üslûbu birbirinden tamamıyla farklı iki yaşayış biçimine, sosyal düzene, hayat görüşüne ve insan tipine karşılıktır. Sanat tarihçileri, her üslûp biçiminin arkasında gizli olan ruhu çözümlemeye çalışırlar.

Eğer bir memlekette belirli bir üslûp, hiç değişmeden yüzyıllarca devam ediyorsa, orada bir “katılaşma” bir “donma” var demektir. İlkel kavimler aynı yaşayış biçimini ve aynı üslûbu binlerce yıldan beri sürdürmüşlerdir. Arının sürekli bal yapması gibi onlar da daima aynı törenleri yapmışlar, aynı dansları tekrarlamışlar, aynı türküleri söylemişlerdir.

Üslûp değişimleri canlılığı, yaratıcılığı gösterir. Almanların “doğa kavimleri” adını da verdikleri ilkel kavimlerle, “medenî”, yani doğadan ayrılarak kendi tarihleri içinde değişen ve gelişen ulusların kültürleri arasındaki en önemli fark buradadır.

Doğu milletleri, ilkel kavimlerden, hatta bazı alanlarda batılılardan daha yüksek düzeye ulaşmışlardır, fakat aynı aşamada yüzyıllarca kalmışlar, değişmemişler ve değişmek istememişler. Bundan dolayı batı medeniyeti ile karşılaşınca sanki güzel bir tapınağın bir zelzele ile yıkılması gibi birdenbire çökmüşlerdir.

Biz de diğer doğu kavimleri gibi, belirli bir hayat biçimini ve medeniyet üslûbunu benimsedikten sonra tekrarlamaktan bıkmamışızdır. Bunu mimarîmizde, musikîmizde, edebiyatımızda, dinimizde, örf ve âdetlerimizde açıkça görmek mümkündür.

III. Selim zamanından bugüne kadar nesiller boyu pek çok “yenileşme denemesi” yapılmıştır. Fakat, bu “denemeler” henüz “olgun şekiller” hâline gelememiştir. Bundan dolayı, hiçbir alanda bir “yeni Türk üslûbu”ndan bahs olunamaz. Biz bir “geçiş devresi”ndeyiz. Tarihten biliyoruz ki, “geçiş devrelerinin başlıca özelliği karışıklık ve düzensizliktir.” Sanat ve yetkinlik deyince nizam ve ahenk anlaşılır.

Bu durum karşısında, bazıları eski yaşayış tarzına eski şekillere dönmeyi tavsiye ve arzu ediyorlar. Bu imkânsızdır. Bizim bu hâle gelmemiz, eski medeniyet düzenimizin çökmüş olmasının sonucudur. Tarih dönüşü olmayan bir nehirdir. Bir daha Selçuklu ve Osmanlı devletlerini kimse kuramayacaktır. Bir daha ne bir Kanunî ne bir Sinan yetişebilir, ne de bir Süleymaniye Camii yapılabilir. Biz bugün bambaşka hayat koşulları içinde yaşıyoruz. Düşünce, duygu ve üslûbümüzü, ister istemez bu yeni koşullara uydurmak zorundayız. Bu karışıklık içinde rahatsız olduğumuza göre er-geç kendimize uygun bir “yeni düzen” yaratacağız. Yeni Türk üslûbu, bu yeni düzenin anlatımı olacaktır.

Mehmet KAPLAN

Nesillerin Ruhü

YAZARAK DÜŞÜNMEK

Yaşlı bir yazarın makalesini kısa bir zamanda bitirdiğini gören genç gazeteci: “Üstat, ne kadar çabuk yazıyorsunuz. Makaleyi yarım saatte yetiştiriverdiniz.” demiş. Yaşlı yazar:

“O yarım saate bir otuz yıl daha ekleyin.” demiş.

İlk bakışta kolay ve çabuk yapılmış gibi görünen her iş gibi yazı yazma da uzun yıllar okumayı ve denemeyi gerektirir.

Büyük Fransız şairi ve fikir adamı Paul Valéry (Pol Valeri): “Deha diye bir şey yoktur. Her sabah masa başında sabırla 4-5 saat çalışma vardır.” der.

Şahsen yazdıklarına büyük bir değer vermem ama bu kadarını da lise sıralarından beri süregelen günlük okuma ve denemelere borçlu olduğumu söyleyebilirim.

İçimde hiçbir zaman büyük bir yazar olma, şöhret veya para kazanma arzusu duymadım. Okumaya meraklı idim. Ortaokulun son sınıfında bir arkadaşım Eskişehir’de beni şehir kütüphanesine götürdü. Kütüphane güzel, sakın, sıcak ve rahattı. O günden sonra boş vakitlerimi hep kütüphanede geçirdim. Karmakarışık gazete, dergi, roman, psikoloji, sosyoloji, tarih, felsefe kitabı; hoşuma giden her şeyi okudum.

Sonradan üzerinde düşününce şunu fark ettim ki bu benim yaptığım, hayatın acı gerçeklerinden bir kaçıştı. Kitapların dünyası, beni boğan, ezen dar ve kapalı çevreden çok geniş ve derindi.

Bir zaman tuhaf bir hisse kapıldım: Dünyada bana varlığın sırlarını açacak bir kitap vardı; yıllarca onu aradım ve maalesef bulamadım.

Lise sıralarında, şimdi bir tanesi bile elimde bulunmayan defter defter şiir, hikâye, hatta roman yazdım. Allah’ın verdiği büyük lütufla bunları yırttım. Üniversitede öğrenci iken bilmiyorum nasıl, bir dergide bir yazım çıktı. Ondan sonra, çoğunu sevgi ve saygı duyduğum insanların çıkardıkları dergilerden yazı istediler, ben de yazdıkça verdim. Bunlardan hemen hiç para almadım, yazmak hoşuma gidiyordu.

Bu yıllarda eserlerini okuma saadetine ulaştığım Alain (Alen), bana bir sır öğretti: Yazarak düşünmek.

(...)

Mehmet KAPLAN

Nasıl Yazıyorlar?

KALABALIK VE MİLLET

Ben, Orta Anadolu'nun eski, tarihî bir kasabasında, Sivrihisar'da doğdum. Birkaç kuşak önce, yakın köylerden gelmişim. Zati, benim çocukluğumda, Sivrihisar da yarı köy sayılırdı. Kasaba civarında herkesin tarlası, bağı, bahçesi vardı. Akşam üzerleri, kanlı ışıklar toz bulutları içinde, sürülerin ve sırtları “şabla” denilen bir çeşit yakacak otla yüklü dönen heyulâ gibi kadınların kasabaya girişlerini efsanevî bir tablo gibi hâlâ hatırlarım.

Halk şarkılarını, türkülerini, masallarını, ben ilkin kitaplardan, plâklardan değil, anamdan, ablamdan, komşu kızlardan dinledim. Bayramları sokağın ortasına kalın bir direk dikilir, üstüne, içi oyuk, dik direğe geçmiş başka bir direk konulur, bir yana kızlar, bir yana oğlanlar asılır, bağıra çağıra döner dururlardı. Yine sokağın ortasında kocaman taştan bir dibek vardı. Herkes onun içinde bir şeyler döverdi.

Kabilesinden çok uzak kalmış bir “vahşî” gibi o günleri hatırladıkça bugün yaşadığım hayata bakar şaşar kalırım. Tarihin bütün safhalarını geçmiş bir insana benzetiyorum. Baudelaire gibi ben de “Bin yıl yaşamış kadar hatıralarım var.” diyebilirim. Bahar başlarken, tepelerde son karlar erimeden, bütün mahalle çocukları “gâvur küfürü” denilen büyük bir ateş yakar, üzerinden atlardık. Bu oyun, belki de çok eski çağlardan kalma bir ateş merasimiydi.

Günlük hayatın her anı en ince teferruatına varıncaya kadar, dinî, sihrî merasimlerle örtülmüştü. Bunlar arasında çok garipleri olduğu kadar, çok güzelleri ve derin manalıları da vardı.

O zamanlar harp yıllarıydı. Ben, işgal kuvvetlerinin kasabamızı nasıl yaktıklarını gözlerimle gördüm. Eli silâh tutan erkeklerin hepsi askerdeydi. Kasabada yaşlı dedelerle, kadınlar ve çocuklar kalmıştı. Ekseriyet fakirdi. Ben, en yüksek, en ulvî merhamet ve yardım duygusunu o yıllarda tanıdım. Bir sabah, yaşlı bir komşunun

elinde keser ve çivi ile kapımızın sarkan söğesini tamir ederken gördüm. İyilik, hayatın içinde hava gibi, su gibi karışıyordu.

Sonra, büyük şehirlere gittim. Oralarda okudum ve oralarda yerleştim. Orhan Veli, Boğaziçi Türküsü'nde yanık yanık seslenir:

İstanbul'un orta yeri sinema

Garipliğim, yoksulluğum duyurmayın anama.

Sinemada insan eğlenir, ama perdeye bakarak. Etrafında kalabalık vardır, bu kalabalığı teşkil eden insanlar arasında hiçbir hissî münasebet yoktur. Bu kalabalık ortasında, eğlenirken bile insan kendisini yalnız ve garip hisseder. Büyük şehirler de böyledir. Milyonlar ortasında, herkes, tek başına kendi kendisine.

İstanbul'da tam otuz yıl bir tünelde yaşar gibi yaşadım. Tren, vapur, sokak, meydan... İnsan dolu kalabalık. Fakat herkes Leibniz'in mondları gibi kendi içine kapalı.

Erzurum'a gidince yıllar ve yıllar ötede kalan, çocukluğuma en ıstıraplı günlerde bile renk, neşe, sıcaklık ve sevgi katan asil örf ve âdetleri şarkıları, türküleri, masalları, yiğitliği, insanlığı, hâsılı bizi “millet yapan her şeyi tekrar buldum. Bu bende tarifi güç bir saadet hissi doğurdu. Sürekli, sağlam, diriltici bir saadet. Kara kalabalıkların karanlık yalnızlığından kurtulmuş “millet”in, “milletim”in içine tekrar dönmüştüm. Artık gurbette değildim.

Mehmet KAPLAN

Nesillerin Ruhü

Lise Edebiyat 2 Kitaplarında Yer Alan Metinler

A. MONTAİGNE.

DOĞRULUK KAYGISI

Düşünce çatışmaları beni ne kırar ne yıldırır, sadece dürtükler, kafamı çalıştırır. Eleştirilmekten kaçırız, oysa ki bunu kendiliğimizden istememiz, gelin, bizi eleştirin dememiz gerekir. Hele eleştirme bir ders gibi değil de bir karşılıklı konuşma gibi olursa. Biri çıkıp bizim düşüncemizin tersini söyledi mi, onun doğru söyleyip söylemediğine değil, doğru yanlış, kendi düşüncemizi savunmaya bakarız. Bizi düzeltmek isteyen kollarımızı açacak yerde, yumruklarımızı sıkıyoruz. Ama ben dostlarımın bana sert davranmasını istiyorum. Sen bir budalasın, saçmalıyorsun, desinler bana. Ben, dostlar arasında açık, yiğitçe konuşulmasını isterim; dostların düşünceleri neyse sözleri de o olmalı. Kulaklarımızı öyle sert, öyle kaba birer kulak yapmalıyız ki salon konuşmalarının yumuşak seslerini duymaz olsunlar. Ben, bir araya gelen insanların, sertçe, erkekçe konuşmalarını isterim. Dostlar arasındaki bağlar sert, yırtıcı olmalıdır.

Dostluk kavgacı olmadı mı sağlam ve cömert de değildir. Nazlı, yapmacık bir hava, birini kırma korkusu dostluğa rahat nefes aldırılmaz.

Bana çatıldığı zaman öfkem değil, dikkatim uyanır. Bana çatandan bir şeyler öğrenmeye can atarım. Doğruyu bulmak her iki tarafın kaygısı olmalı. İnsan öfkeleni mi düşünemez olur; aklından önce sinirleri işler. Tartışmalarda bahis tutuşmak hiç de faydasız değildir. Doğrudan ayrıldık mı, elle tutulur bir şeyler kaybetmeliyiz. Yıl sonunda uşağım demeli ki bana: “Bilgisizlik ve inatçılık yüzünden bu yıl bin lira kaybettiniz.”

Doğruyu hangi elde görsem sevinçle karşılar; uzaktan kokusunu alır almaz silahlarımı atar, teslim olurum. Fazla yukarıdan ve insafsız olmadıkça yazılarıma

çatılmasını hoş görmüş, çok kez karşımdakini kırmamak için yazdıklarına istenen biçimi verdiğim olmuştur. Zararıma da olsa eleştirmeciye uysal davranmalıyım ki beni her zaman serbestçe uyarsın, kendimi düzeltmemeye yardım etsin. Doğrusu çağdaşlarımı böyle bir işten yana çekmek kolay değil. Düzeltmek herkesin ağırlığına gittiği için kimse, kimseyi düzeltmeyi göze alamıyor. Düşüncesini saklayarak konuşuyor çokları.

Montaigne

Denemeler

KİTAPLIK VE OKUMA

Evde bulunduğum zaman hayatım daha çok kitaplığında geçer; oradan ev işlerini yönetmek imkânını da bulurum. Giriş kapısının hemen üstündeyim; hem bahçeyi. kümesi. avluyu görürüm, hem de evimin öteki bölümleri içinde sayılırım. Hiçbir düzene uymadan. hiçbir amaç gütmeyen bir bu kitabı, bir şu kitabı karıştırdığım; zaman olur hayal kurarım, zaman olur kurduğum hayalleri ya kendim yazarım ya da bir aşağı bir yukarı dolaşarak başkasına yazdırırım.

Kitaplığım bir kulenin üçüncü katındadır; birinci katta tapınak, ikinci katta da yalnız kalayım diye sık sık yattığım bir oda ile eklentileri, kitaplığın üstünde ise büyük bir sandık odası vardır. Eskiden kitaplık. evimin lüzumsuz yeriymiş. Bense hayatımın çoğu günlerini, günlerimin de çoğu saatlerini burada geçiriyorum.

Kitaplığım yusuvarlak bir oda; masamla sandalyemi alacak kadar yer var: bir bakışta kitaplarımın tümünü birden görebileceğim şekilde düzenlenmiş beş raflı dolaplar çember hâlinde duvarları kaplar. Odanın. on altı adım çapında boşluğa bakan çok geniş ve çok güzel manzaralı üç penceresi var. Kışın daha az bulunurum bu odada; çünkü adından da anlaşılacağı gibi evim bir tepenin üstündedir (1); hiçbir odası da bu oda kadar yer almaz; bir gayret sarfetmemi gerektirdiği, ıssız bir yerde olduğu için

hoşuma gider; böylece, hem çalışmamın verimli olmasını sağlar, hem de topluluktan beni uzak tutar. Oturduğum yer, böyle bir yer işte; orada tam bir egemenlik kurmaya, yalnız orasını karımdan da çocuklarımdan da, toplum hayatının geleneklerinden de uzak tutmaya çalışırım. Başka nerde olursa olsun egemenliğim sözde kalır: aslında zaten şüpheli bir egemenliktir bu. Evinde kendi kendisiyle baş başa kalacak, kendi kendine övgüler söyleyecek, şundan bundan kaçıp gizlenecek bir yeri olmayan kişi benim gözümde zavallının biridir. Gösterişe düşkün olanların bu huyları çok pahalıya oturur onlara; pazar yerlerindeki heykellere benzerler de ondan: “Büyük başın derdi büyük olur.”(2)

Gençken gösteriş olsun diye okurdum; sonradan, biraz da kendimi yetiştirmek için okumaya, incelemeye başladım; şimdi ise vakit geçirmek, oyalanmak için yapıyorum bu işi; çıkarımı sağlamak aklımdan bile geçmedi. Kitaba karşı içimde, beni paradan çıkartan aşırı bir sevgi vardı; yalnız kendi ihtiyacımı karşılamak için değil, üç adım uzaktaki çevremi doldurmak, süslemek içindi bu sevgi; bir hayli oluyor, onu da bıraktım.

Seçmesini bilen için kitabın çok hoş meziyetleri vardır; ama her nimet bir zahmet karşılığıdır; bu zevk de ötekiler gibi belli ve arık değildir; kendisine öz, çok ağır yükleri vardır; okudukça ruh gelişir, ama kalıp, benim hiçbir zaman yüzüstü bırakmadığım kalıp, hareketsiz kalır, yıkılır, ezilir büzülür.

(1) Söz konusu plan ev “Montaigne” şatosudur. Montaigne. Fransızcada “dağ” anlamına gelen “montagne” kelimesinin eski şeklidir.

(2) Seneca’nın bir sözü.

Montaigne

(Denemeler “Üç Çeşit Dostluk” Türk Dili dergisi Deneme Özel Sayısı, çev. Fehmi Baldaş)

YAŞAMAK VE ÇALIŞMAK

Doğa bir ana gibi davranırmış bize: İstemiş ki ihtiyaçlarımızı gidermek zevkli bir iş de olsun üstelik: Aklımızın istediği şey, iştahımızın da aradığı şey olsun: Onun kurallarını bozmaya hakkımız yok.

Caesar (Sezar)'ın ve İskender'in en büyük işleri başarırken, doğal ve bundan ötürü gerekli ve akla uygun zevkleri bol bol tattıklarını görünce. Buna ruhu gevşemek demem; tersine, o zor işleri ve yorucu düşünceleri dinç bir yürekle günlük hayatın bin parçası hâline sokmak, ruhu sağlamlaştırmaktır derim. Zevklerin gündelik zaferlerini olağanüstü iş saymışlarsa bilge adamlarmış. Biz pek şaşkın varlıklarız: Filânca hayatını işsiz güçsüz geçirdi, deriz: bugün hiçbir şey yapamadım, deriz. Bir şey yapmadım ne demek? Yaşadınız ya! Bu sizin yalnız başlıca işiniz değil, en parlak, en şerefli işinizdir.

- Bana büyük işler çevirmek olanağını verselerdi. neler yapmaya gücüm olduğunu gösterirdim, deriz. Önce siz kendi hayatınızı düşünmeyi, çevirmeyi bildiniz mi? Bildinizse bütün işlerin en büyüğünü görmüş demeksiniz. Kendini göstermek ve iş görmek için büyük fırsatlara ihtiyaç yoktur; hangi mevkide olursa olsun, perde arkasında da perde önünde de insan kendini gösterir. Bizim işimiz kitap doldurmak değil, ahlâkımızı yapmaktır; savaşmak, memleket kazanmak değil. yaşayışımıza dirlik düzenlik getirmektir. En büyük, en şerefli eserimiz doğru dürüst yaşamaktır. Geri kalan her şey, başa geçmek, para yapmak. binalar kurmak, nihayet ufak tefek eklentiler, yollardır. Bir kumandanın, az sonra hücum edecek olduğu bir kalenin eteğinde dostlarıyla tamamıyla serbest ve rahatça, kaygısızca sohbete dalması, Brutus (Brütüs)'ün, herkesin kendisine ve Roma'nın özgürlüğüne karşı pusu kurduğu bir sırada gece dolaşmalarından birkaç saat çalarak tam bin sessizlik içinde Polybius (Polibiyüs)'ü okuyup notlar yazması ne güzel bin şey! Düşündükçe içim açılır. Ancak küçük ruhlar işlerin ağırlığı altında ezilir; onlardan sıyrılmayı, bir yerde durup yeniden başlamayı bilmezler.

Montaigne- Denemeler, çev. Sabahattin Eyüboğlu

NASIL YAZMALI?

Yazarken kitapları bir yana bırakır, aklımdan çıkarırım; kendi gidişimi aksatırlar diye. Gerçekten de iyi yazarlar üstüme fena abanır, yüreksiz ederler beni. Hani bir ressam varmış, kötü horoz resimleri yapar ve uşaklarına, dükkâna hiç canlı horoz sokmamalarını sıkı sıkı tembih edermiş, ben de öyle. Hatta çalgıcı Antigenides (Antijenides)’in bulduğu çare benim daha işime gelirdi: Bir şey çalacağı zaman, kendinden önce ve sonra halka doyasıya kötü şarkılar dinletirmiş. Böyle derim de Plutarkhos (Plutarkos) tan kolay kolay ayrılmam. O kadar dünyayı içine almış ki bu adam, ne yapsanız, hangi olmayacak konuyu ele alsanız bir taraftan gelir, işinize karışır ve size türlü zenginlikler, güzelliklerle dolu cömert bir el uzatır. Kendini her gelene bu kadar kolayca yağma ettirmesi bayağı gücüne gidiyor. Şöyle biraz tuttunuz mu, kolu kanadı elinizde kalıyor.

Ben gönlümce yazabilmek için evime çekiliyorum. Kimsenin bana el uzatamayacağı, söz edemeyeceği yabancı bir ülkede oturuyorum. Öyle bir yer ki tanıdığım hiç kimse okuduğu duanın Lâtincesini bilmez, hele Fransızcasını hiç anlamaz. Başka yerde yazsam daha iyi yazardım, ama yazdığım şey daha az benim olurdu. Oysa ki benim yazımda aradığım tam anlamıyla kendimin olmasıdır. Ben yazarken rastgele gittiğim için bol bol hatalara düşerim. Bunları, pekâlâ düzeltebilirdim. Ama o zaman, benim âdetim, malım olmuş kusurları düzeltmekle kendi kendimi yanlış tanıtmış olurum. Bana dediler mi, yahut ben kendi kendime dedim mi ki: “Sen kaba benzetmeler yapıyorsun; bu sözcük Gaskonya kokuyor; bu sözün tehlikeli (Ben Fransa sokaklarında söylenen hiçbir sözden kaçmam; gramer adına kullanılan ile çatanlar benimle alay ederler.); bak şu cahilce söze; akla aykırı söz ediyorsun; fazla ileri gidiyorsun; sen boyuna kendinle oynuyorsun, sahiden söylediğini de herkes yalancıktan sanacak.”- “Doğru”, derim; “ama ben dikkatsizlikten gelen hatalarımı düzeltsem bile, bende böyle âdet hâline gelmiş olanları düzeltmem. Ben hep böyle konuşmuyorum? Her yerde böyle çiğ çiğ göstermiyor muyum kendimi? Sorun yok. Yazarken aradığım da bu zaten. Herkes kitabımda beni, bende kitabımı görsün.”

Montaigne- Denemeler

Lise Edebiyat 3 Kitaplarında Yer Alan Metinler

A. Suut Kemal YETKİN

YARINA İNANMAK

İkinci Dünya Savaşı bittiği gün, Üçüncü Dünya Savaşı'na hazırlıklar başladı. Yarına güven diye de ortada bir şey kalmadı. Yarının ne olacağı kestirilemeyince, gününü gün etmek, günü gününe yaşamak bir ilke oluverdi. Bu kuşak için yarının herhangi bir anlamı artık kalmamıştır. Türlü toplum sıkıntıları da bu güvensizliği arttırıp durmaktadır. İnsanlar yalnız maddî olarak değil, manevi olarak da günü gününe yaşamaya başladılar. Sanat ve edebiyat elbette bu havanın dışında kalmazdı. Günü gününe yaşayan insanlar gibi, sanatçılar da yaşadıkları gün için eser vermeye koyuldular. Günlerinin yankılarıyla yetindiler. O gün adları duyulsun, o gün eserlerinden söz edilsin! Yarın diye bir şey olursa, onun da elbette çaresi bulunurdu.

Bu, günü gününe yaşamak, yeni yetişen sanatçılarda kısa yoldan üne ulaşmak kaygısını uyandırmıştır. Bütün dünyada yaygın olan bu davranış, edebiyat yoluyla bize de sıçradı ve batı dünyasının bu yoldaki sanatçılarını imrendirecek bir şiddetle kendini gösterdi. Hem günü gününe yaşayıp eser vermek, hem de kısa yoldan üne ulaşmak için araçlar da bulundu: Yenilik adına ne mümkünse yapmak, okuyucuyu sürekli şaşkınlıklar içinde bırakmak. Fırsat düştükçe yermek, gerekirse bunun için fırsat yaratmak. Yerleşmiş sanatçıları kötülemek, bu uğurda elden geleni esirgememek. Yazdığı her şeyi yayınlamak, elde ne varsa ortaya koymak.

Son sekiz on yılda çıkmış olan kitapların çoğu, bu özellikleri taşımaktadır. Beş on şiir çiziktirenler hemen bir kitapçık çıkarıyorlar. Yenilikte gerçeği değil, şaşırtmayı arıyorlar. Milletin şuurunda yer etmiş sanatçıları sarsmak için fırsat kolluyorlar. Kendi topluluklarından olmayanları küçümsüyorlar. Bu davranış, tam bir bencilliğin yerine göre nedeni ve sonucu olmuştur. Oysa, bizim anlayışımıza göre, gerçekten şair veya hikâyeci olan, üne varmak kaygısıyla yazmış olmak için değil, yazmak zorunda olduğu

için yazar. Bu iç baskıyı duymadıkça da kalemi eline almaz. Bu iç baskıda toplumları gelen türlü tesirler kaynaşmaktadır. Yaşayan, yalnız kendisini düşünerek yaşayınca nasıl insanlığından eser kalmazsa, yazan da her ne pahasına olursa olsun yalnız kendisini tanıtmak için yazarsa öylece sanatından, dolayısıyla varlığından iz kalmaz. Çünkü gerçek sanat, toplum içinde yaşayan sanatçının insanları türlü yönleriyle ciddiye alarak yaşattığı anda başlar.

Yarına güvensizlik, neye inanılacağını kestirememek, bütün bunların yarattığı öfke, yazarları birbirine karşı koymuştur.

Sevgi, inanış, güven, acıma ve saygı gibi varlığımızı ilgilendiren türlü insanlık duygularının bozulmadığı her devirde ve her yerde sanat ve edebiyat ciddiye alınmış, değer taşımıştır. Ciddiye alınmayan gerçek sanat hiç bir yerde gösterilemez.

Ne şiirin, ne sanatın yenisi eskisi olur. Sadece sanat vardır. Hangi şiir Baudelaire (Bodler)'inkinden daha şiirdir? Yeni kelimesini ağızlarından düşürmeyenler ya tükenmiş olanlar, ya da kendilerinde yaratma gücü bulamayanlardır.

Yenilik diye ortalığı bulandırmakla gerçek bir şey kazanılmaz. Bulanık suda balık avlandığı sanatta görülmemiştir. Gelecek günlerde, yarına inanmayan toplumların yaşayamayacakları gibi, yarını, yani sürekliliği düşünerek yazmayanların, yazdıklarının yarın açısından sorumluluğunu taşımayanların, yaşayamadıklarını tarih ve edebiyat tarihleri gösteriyor. Ama ne tarihin, ne de edebiyat tarihinin okunduğu var. Ölü doğmuş, iddialı sanat ve edebiyat eserlerinin tarihi yazılsa ciltler yetmeyecek.

Ben, sanatı ve edebiyatı insan varlığının en kutsal yaratışlarından biri sayarım. Gerçek sanat eserlerinin de yarına geçecek değerde olduğuna inanan sanatçıların ellerinden çıkmış olanlar arasında bulunacağına inanıyorum. Zaten bana bu satırları da yazdıran bu inanış oldu. Tabii yarını, geleceği masal sayanlar, günü gününe yaşamakla yetinenler, diledikleri gibi düşünüp yazarlar. Bu, onların bileceği iştir.

Suut Kemal YETKİN - Denemeler

İKİ HAYAT

Büyük İtalyan edibi Luigi (Luigi), Pirandello (Pirandello), Volupte de l'honneur (Volüpte dö lonör) adlı piyesinde Baldovino (Baldovino)'ya şunları söyler:

“Biz kendi kendimizi inşa ediyoruz.” Açıklayayım.

Buraya giriyorum ve derhal olmam lâzım gelen, olabildiğim adam oluyorum. Kendimi inşa ediyorum, yani sizinle kurmaya mecbur olduğum ilişkilere uygun bir şekil içinde kendimi size sunuyorum. Beni kabul eden, siz, siz de aynı şeyi yapıyorsunuz. Fakat gerçekte bu karşı karşıya gelince yapılır, “construction” (konstrüksiyon)’umuzun içinde, pancurların gerisinde, en gizli düşüncelerimiz ve en gizli duygularımız bütünüyle saklı kalıyor...”

Hayatımızı temizliği ile yaşamak, kendi kendimizi tanımaktan daha çok güçtür. Daima inzivada yaşamış olsaydık, bu güçlük mevcut bile olmazdı. Bizi kendimiz olmaktan alıkoyan diğerleridir.

Kendinizi odanızda yalnız zannetmektesiniz, yazıyor veya okuyorsunuz. Bir aralık farkına varıyorsunuz ki sizi gözden geçirenler var. O anda yalnız hareketleriniz değil, fakat düşünceleriniz ve duygularınız da derhâl değişir. İçgüdüsel durum alır ve bu rolü yalnız oynamakla kalmaz, yaşamaya da başlarsınız.

Çok zamanlar, kendi bilincimiz karşısında bile rolümüzü oynamaya devam ederiz. Her an yeni bir görünüşün, yeni bir şeklin içinde yaşamaya mahkûm olan hayat özünden biraz daha kaybetmektedir. Gene aynı Pirandello'nun dediği gibi “Her hayat kendisinde görünüşünün cezasını taşır... Her şekil bir ölümdür.”

Samimiyetin insanları terk etmesi, insanların hep bir arada yaşamalarıyla başlar. Her hareketimiz, her düşüncemiz maskelidir. Hiçbir zaman kendi içimizin saf

manzarasını olduğu gibi dışarıya yansıtamayız. En kişisel saydığımız zevklerimiz bile kendi zevklerimiz değildir. İçerilen bir dikkat, bir manzaranın veya bir tablonun güzelliği hakkında verilen hükmün, geçerli olan bir hükmün kopyası olduğunu bazen gösterebilir. Bazen dedim, çünkü kendi düşüncelerimizin kitleye ait olduğunun farkında bile değiliz. Her an bir kıyafete giren ruh artık kendisini çoktan unuttu.

Toplum, hayatımızın her şeyidir. Gerçek varlığımızı ona borçluyuz. Düşüncemiz ve duygumuz onunla gelişmiştir. Ve onsuz yaşamının imkânı yoktur.

Toplum, o da ruhun asaletidir. Ve sonsuzluğa geçen her hareket ve düşünce onunla geçmiştir.

Bir tarafta toplumun yaptığı insan, diğer tarafta toplumun yıktığı insan. İşte üzerinde derin bir şekilde düşünölmeye değer bir “antinomie!” (antinomi: Çelişki.)

Suut Kemal YETKİN

(Mehmet Kaplan, Atatürk Devri Türk Edebiyatı II)

YENİ TÜRK ŞİİRİ

-Günümüz Türkçe'siyle-

...

Yeni şiir ne istiyor? Hemen söyleyelim: Eskiye yıkmak. Her yeni sanat hareketi eskiyi yıkmakla başlar. Yeni şiir sıkıcı ve bunaltıcı bulduğu eski şiire sert bir tepkidir; eski şiir, ölçsüz, uyaksız, musikisiz, şairanesiz şiir olamayacağına inanırdı. Eski şiir neyi saymış, neye güvenmişse, yeni şiir onu alaya almıştır. İlk iş, biçimi eklemelerinden ayırmak, ölçü ve uyağı atmak, musikiyi susturmak, şairane sayılan düşüncelere el koymak oldu.

Kendilerinden konuşulsun diye taklit yoluna saparak, acayip şiirler yazan bazı şairler bulunmakla beraber, yeni tarzda yazan birçok şairimizin gariplik olsun, kendilerinden konuşulsun diye garip şiirler yazdıkları söylenemez. Ölçülü, uyaklı, musikili şiirleri yazamadıkları için de bu yolu tuttukları ileri sürülemez. Onların alışık olduğumuz tarzda yazmış oldukları çok güzel şiirleri vardır.

Hücuma ilk erek olarak, ölçüyle uyağı görüyoruz. Ölçsüz ve uyaksız şiir olmaz mı? Elbette olur? Elbette, şiiri şiir eden ne ölçü ne de uyaktır. Fakat ne ölçü ne de uyaktan ibaret olmayan şiir, ölçsüzlük ve uyaksızlıktan da ibaret değildir. Ölçsüz ve uyaksız çok güzel şiirler olduğu gibi ölçülü ve uyaklı olan çok güzel şiirler de vardır. Ama şiir, ölçünün ve uyağın aldatıcı ahengine kapılarak kuru bir nazma düşebilirmiş! Ölçsüz ve uyaksız yazmakla da düpedüz düz yazıya düşmek yok mu?

Biçimi ve ahengi böylece kıran yeni şiir, büyük konulara yüz çevirerek silik konuları, küçük tasaları, küçük sevinçleri ele almıştır. Dünyada yalnız büyük korkular, ruhu bin bir kuşkuyla kaynayan üstün insanlar yok ya! Tramvay Biletçisi Rıza, İşkembeci Rüstem Usta, Garson Nuri, Belediye Tahsildarı Ahmet, Bekçi Tahir Ağa, Mamaklı Hasan, Bıçakçı Süleyman, Kumkapılı Melâhat, Topkapılı Hacer de var; onlar da yaşıyor, onların da kendilerine göre sorunları, dertleri var. Şiir, yalnız falan üstad mı, falan büyük adama mı sunulur? Bir vitrin karşısında acı hülyalara dalan Çöpçü Ahmet'i kara somunu yavuklusu gibi bağrıma basan Fırıncı Ahmet Ağa'yı unutuyor musunuz?

Yeni şiirde, insan gibi eşya da yer değiştiriyor. Burjuva sayılan piyano, resim fırçası, vazo, şarap, krizantem, bonbon gibi şeylerin yerini zurna, süpürge, kavanoz, rakı, salata, macun veya horoz şekeri alıyor.

Yeni şiir, fildişi kulesini bir vuruşta yıkmıştır. O da dolaşıyor ama Çamlıca'da, Tepebaşı'nda, Moda'da değil; Edirnekapi'da, Yeşiltulumba'da, Üsküdar'da, Mahmutpaşa'da, Kapalıçarşı'da, Uzunköprü'de dolaşıyor. Görüyor, dinliyor. Gördüğü, dinlediği hep yoksul ve basit insanlardır.

Yeni şiirde görülen: mahsustur, küsur, gayrikabil, mânidar, tahsisat, istifade, mamañih, bermutat, bihaber, namevcut, hoşnut gibi sözcükler; anam, babam, asardım, boşver, resmidir, efkâr, çeker arabamı giderim, gibi halk argosundan alınmış deyimler, bir yandan eski şiirin seçkin sözcükleriyle alay etmek, bir yandan da halları günlük hayatından bir görüntü vermek içindir. Fransa'da Apollinaire (Apoliner)'in yaptığı gibi bazı şarkı nakaratını şiire karıştırmak veya atasözlerini katmak da aynı korkudan doğuyor. Bu bakımdan yeni şiirimizin toplumsal bir yanı da vardır. Şiirin yazıldığı günlerdeki bazı olayları yaşatmak merakı da aynı endişeden ileri gelmektedir.

Kuşkusuz yaşamda olan her şeyden şiire varılabilir. Şiir belki hiçbir olayın, hiçbir duygu ve düşüncenin tekeline değildir.

Orhan Veli'nin “Kitabe-i Seng-i Mezar”ına ilgi duymamız onun, Süleyman Efendi'de, silik insanları, basit fakat ezeli dertleri içinde yaşatmak isteyen ilk deney olmasıdır. Ağıt, ister Sultan Süleyman'a, ister Süleyman Efendi'ye söylenmiş olsun, sanat bakımından birdir. Şiirde asıl olan, şairin duyusu ve bu duyusun başka türlü söylenmesine olanak sağlamayacak biçimde sözcüklerle kuruluşu, bir şiir ortamı yaratmasıdır. Şiirin yalnız büyük konularda yazılabileceğini ileri sürenlere karşı Kitabe-i Seng-i Mezar, ayrıca bir anlam taşır.

...

Bugünkü şiirimizin yeni olanaklar ardında koşmasını, geleceği için verimli görenlerdenim. Şiirde en yüksek duyguların, en büyük olayların bile yalnız söylenişleriyle yaşamaya yaraşır olacağını kavramış görünen yeni şiirimiz, yeni bir söyleyiş için uğraşılıyor. Bu uğraşmanın boşa çıkmadığını az da olsa başarılı örneklerden anlıyoruz. Genç şiirimizin taşkınlıklarını onun iyi niyetine, sanat sevgisine vermeli!

Suut Kemal YETKİN

Şiir Üzerine Düşünceler

NİÇİN ROMAN, NİÇİN ŞİİR OKURUZ

Romanın en çok sevilen bir edebiyat türü olduğu gerçektir. Nereye giderseniz gidiniz, en çok onun okunduğunu görürsünüz. Şiir için de böyledir. Yaşamak için çalışıp didinmelerimizden fırsat bulduk mu, elimize aldığımız şey, ya bir roman ya da bir şiir kitabıdır. Bir geziye çıktığımız zaman, çantamızın bir köşesine yerleştirmeyi unutmadığımız yine onlardır. Daha okul sıralarındayken çalışma saatlerinden artırılmış sayılı dakikaları, sevdiğimiz bir şaire veya romancıya verdiğimiz, bu yetmeyince, yataktan alaca karanlığında geç saatlere kadar gizlice okumaya koyulduğumuzu kim hatırlamaz?

Nedir bu ilginin sebebi? Bilmem bu soru üzerinde hiç durdunuz mu? Bana öyle geliyor ki bu ilginin sebebi çok derinlere inmektedir. İnsan, çocukluk çağından kurtuldu mu ileride yaşamaya başlar ve yaşadığı günlerle, gelecek günleri kıyaslamaktan kendini alamaz. Bu kıyaslama, daima yaşanan günlerin zararına olmuştur. Böyle de olsa, bu geçen günlerin güzelleşmesi, özlem buğularıyla örtülmesi, beklenen günlerde aradığımızı bulamadığımız içindir. Hayat bir akıştan başka bir şey değildir. İnsan bu akış, bu oluşum içinde, başka insanların hâlleriyle de ilgilenmekten kendini alamaz. Hayatın biteviyeliğinden kurtulmaya çalışırken, başkalarının çabalarından da dikkatini ayıramaz...

Hatıraların şiddetlendirdiği, sonu gelmeyen bu gelecek gün özlemi insanlarda aradıklarını bulamamış, yaşadıklarını iyi yaşayamamış olmanın verdiği bir eksiklik duygusu uyandırmıştır. Şimdi niçin roman, niçin şiir okuduğumuzu cevaplandırabiliriz. Ama daha önce şu soru üzerinde bir an duralım: Romancı romanını, şair şiirini niçin yazar? Ün almak için mi, para kazanmak için mi? Birtakım doğruları yaymak, topluma düzen vermek için mi? Böyleleri de bulunabilir. Her şeyin sömürücüleri olduğu gibi edebiyatın da sömürücüleri vardır. Bunlardan söz etmiyorum ben.

Gerçek şudur ki romancı da şair de iç içe giren geçmişin özlemi ile geleceğin umudunu kişi olarak, toplum olarak bütün yoğunluğu ile yaşamakta, yazdığını bu iç

yaşayışın etkisi altında yazmaktadır. Yaşadığı biricik güzel bir anı ebedileştirmek, yaşanıp duran birbirine benzer günlerin renksizliğinden kurtulmak, geçmesiyle güzelleşen günleri daha da güzelleştirmek, özlemini taşıdığı bir dünya canlandırmak, onu bütün insanlarla paylaşmak, içindeki ağırlıkları atmak için yazar.

Bu söylediklerim okuyucu için de böyledir. Romancı veya şair ne için yazarsa, yazılanı okuyan da onun için okur. Bu bakımdan okuyucu, yazmaktan alıkonulmuş, elinden yazma imkânları alınmış bir romancıdan, bir şairden farksızdır. Roman okuyarak, şiir okuyarak, varlığımızın darlığından kurtuluruz; yaşayamadığımız hayatları yaşayarak genişler, yaşadığımız renksiz günlerin bile dönmek üzere gittiği için değerlendirildiği duygusu ile zenginleşiriz. Kendimiz ile benzerlerimiz arasında bir kaynaşma olur. Genel olarak okuyucu, bu bakımdan okuduğunun pek de farkında değildir, sırf vakit geçirmek, vakit öldürmek için okuduğunu sanır. Ama böyle de olsa sonuç birdir.

Evet, ne roman bir toplum bilimi kitabı ne de şiir bir doğrular topluluğudur. Bir sanat eserini birtakım bilgiler, doğrular olarak kabul etmek, sadece sanatı, varlığını, özünü görmemektendir. Balzac (Balzak)'ı, yaşadığı devrin toplum olaylarını öğrenmek için okuduğunu kim ileri sürebilir? Böyle olsaydı, bu olayları anlatan sayfalar birer tarih belgesi sayılmaz mıydı? Romanı tarihle bir tutmak sadece yaratışın ne demek olduğunu bilmemektir. Bir romanın birkaç defa okunması, bir şiirin okunduktan sonra tekrar edilmesi, ezberlenmesi de romanın veya şiirin herhangi bir mesele hakkında bilgi edinmek için okunmadığını gösterir. İnsanın, bildiği bir şeyi tekrar bilmek istediği görülmüş müdür? Zaten romancı da şair de yazdığını bir şeyler öğretmek için yazmamıştır ki okuyan da bir şeyler öğrenmek için okusun!

Romanlar ve şiirler birer iç yaşayıştan doğmuştur. Onları yaşayarak okumamız da bundandır. Her okuyucunun aynı davranışta olduğu elbette söylenemez. Yaradılışın, yetişmenin verdiği ayrılıklar vardır. Bu bakımdan, aynı kitapta herkes biraz da kendi romanını, kendi şiirini okur. Gerçek sanat eserinin özelliklerinden biri de bu çok yönlülük değil midir? İnsan, ilerde yaşamaktan kesilip de geçmiş günlerden bir yığın

olmaya yüz tutunca, roman ve şiir okumasını da bırakmaya başlar. Okuduğu olursa, artık eski tutkuyu bulamaz.

Okumak da, okunan eseri duygularımız, düşüncelerimizle zenginleştirmek olduğuna göre, bir türlü yaratıştır. Romancı, şair yaşlanınca nasıl yaratma gücünü kaybediyorsa, okuyucu da o yaratışla kaynaşma yeteneğini kaybediyor. Bu bakımdan okumaktan kesilmek biraz da ölmektir.

Suut Kemal YETKİN

Denemeler

YAZILANI YAŞAMAK

Ne romancı ne şair olmak elimizdedir. İnsan ya romancı doğmuş ya doğmamıştır. Şair için de öbür sanatçılar için de böyle. Sanatçı, içinden geçen bir yolun yolcusudur. Bu yolu, onun yaradılışı çizmiştir. “Bırakın şu içten geçen yolu, o yol bir yere götürmez! Doğru yol dıştan geçer!” diyenler belki çıkacak. Ama romancıyı, sadece kendi dışına çıkmasını, görmesini, göstermesini bilen bir kişi saymakla iş bitmez ki.

...

Yazar, şair veya romancı, gördüklerini ve duyduklarını yaşayabiliyorsa, onları iç deneyleriyle besleyerek yaşatabiliyorsa, gerçekten şairdir, gerçekten romancıdır. Bu yaşayıp yaşatmama işi de isteğe bağlı değil, doğuştan gelen bir yetenekle ilgilidir. Yoksa eline her kalem alan romancı, her boya çalmasını, fırça sürmesini bilen de ressam olurdu. Gerçi böyleleri de var, hem de pek çok ama bunlara sanatçı gözüyle bakmıyoruz. Uzaklara gitmeye ne gerek var, bibliyografya kitaplarını, dergilerini karıştırın. Kendilerini sanatçı sanarak boşuna yaşamış olanların kabarık sayılan karşısında donakalırsınız.

Yazılan, yaşanmadıkça yaşayamıyor. Büyük sanatçıların hayat hikâyelerinde bu gerçeği belirten çok örnek vardır. Balzac (Balzak), Madame Carteries (Madam Kartoriye)’ye 11 Mart 1835’te yazdığı mektubun bir yerinde, Vadideki Zambak için, “Onu yazarken ağlamaktan kendimi alamadım.” der. Flaubert (Flober)’in de “Madame Bovary (Madam Bovari) benim.” demesi başka bir anlam taşımaz. Öyle ki Madame Bovary hayatına son vermek üzere arsenik içtiği zaman, Flaubert, o zehir acısını bütün burukluğuyla ağzında duymuştur. Sadece iki büyük gerçekçiden aldığım bu örnekleri çoğaltmak, hele romantiklerle zenginleştirmek mümkündür. Sözü uzatmamak için kısa kesiyorum.

Roman, hele şiir ne bir kavramlar topluluğu ne de dış dünyanın bir çıkartma dizisidir. Sanatçının varlığından kopmuş, onun sıcaklığını taşıyan bir varlıktır. Bu sıcaklığı besleyen de yaşanmış iç deneylerin zenginliğidir. Büyük eserlere ardı arası gelmeyen toplulukların yüzyıllar boyunca ilgi göstermesi, onlara can verenlerin iç zenginliğindeki kaynaşmadır. Böyle eserleri okuyup da hangimiz, “İşte yıllardır duyduğum, yaşadığım, ama kendime bile arılatamadığım şeyler.” dememiştir?

Olup bitenleri kendi içinde yaşamayıp da onların içinde tutsak kalan kişilerden gerçek bir sanat adamı çıktığını bugüne dek görmedik. “Sanatçının, yazdığını yaşamasına haydi peki diyelim, ama okuyucunun yazılanı yaşaması ne demek? Bu nasıl olur?” mu diyeceksiniz. Söyleyeyim: Öncel düşüncelerden, saplantılardan boşalmakla, bu hastalıktan kurtulmakla! Bunu candan isterseniz, hem yazılanı yaşar hem de onun nasıl yaşanarak yazılmış olduğunu kavrarınız. Sonuç, bunu istemeye bağlı. Hani, ölüme yakın bazı hastalar vardır. Ortada belli hiçbir neden yokken yaşamak istemedikleri için ölüme yürümektedirler. Sorun, hastada yaşama isteğini uyandırmaktır. Yazar için de okuyan için de yazılanı yaşamak istemeyişin sonu ölümdür. Aydın kişinin, insanlığa geçen eserleri yaşamaması ölüm değil de nedir?

Suut Kemal YETKİN

Denemeler

(Kısaltılmıştır.)

B. Cemil MERİC

ÇAĞDAŞ İNSAN, ROMAN VE TİYATRO

Kitap kâinata açılan kapı. Ruh, yazının icadından sonra ölümsüzleşti. Ehramlar ahmak bir taş yığını. Granit homurdanır, mermer gülümser. Yalnız kitap konuşur. İnsanı kertenkele olmaktan kurtaran, soyumuzun hafızası. Kaybolmayan mazi. (...) Kitap binlerce yılın ötesinden gelen ve binlerce yıl öteye taşan ses. Kitap bütün peygamberlerin mucizesi, Eflâtun'u barbardan ayıran okumuş olması. Hepimiz maddenin mağarasına zincirliyiz. Kitap mağaramıza akseden ışık. Pisliklerinden, ölümlü taraflarından sıyrılan insanı, yalın kılıç insan. Kalp ve kafa.

Nordau (Nordo), çağdaş insanı yaratan romanla tiyatrodur, diyor. Yani edebiyat, hayatı aksettirmiyor; hayat edebiyata uyduruyor kendini. Orta tabakanın yaşayış tarzını düşünün diyor, Nordau. Ferdin küçük bir dünyası var. Mutfağın, dükkânın, mektebin veya kilisenin dışında bir dünya olduğunu bilmez. İnsanlığın büyük acılarından, büyük zaferinden, büyük ihtiraslarından habersizdir. Ağlayan ve sırttan bir robot. Tecrübe, hangi tecrübe?... Bu adam roman okur, tiyatroya gider ve ufuklar açılır önüne."Kişi âlemde hayal ettiği müddetçe yaşar." Sanatın kanatlandıramadığı hayal, beli kırılmış bir yılan gibi, sürünür sadece. Orta tabaka adamı okuduklarını tecrübenin mihenk taşına vuramaz. Hayali hakikat sanır. Ne prens görmüştür, ne aşkı tanır. Hayatı yeni bir boyut kazanır. Roman ve tiyatro önce çocuğu, kadını, gençleri, hastaları damgalar. Parisli Kadın'ı yaratan Fransız romancısı, Fransız gazetecisidir, Nordau'ya göre. Modaya tahakküm eden yazarlar nasıl isterlerse Parisli dilber öyle giyinir, öyle konuşur, öyle yürür, öyle düşünür. Ellerinde zemberekli bir bebektir, bütün telkinlerine uyar. Edebiyat kalabalığa sıhhatli örnekler verse bu tesir insanlığın hayrına olurdu. Ve Nordau çağdaş yazarlardan dert yanıyor. Gazeteler, cinayet haberleri, yangınlar, su baskmaları, yer sarsıntıları gibi haberlerle dolup taşıyor Sanki cemiyette boyuna insan öldürülüyor, kaçırılıyor. Romanın da konusu, görülmemiş olan. Okuyucu bu mağşuş gıdalarla beslenmeye alışmış bir kere, heyecan peşinde koşuyor

XIX. yüzyıl sonlarındayız. Edebiyata Zola ferman dinletiyor. Ve Nordau feryat etmekte. İyi ki sinemadan habersiz üstat. Edebiyat, Aşil'in kılıcı, açtığı yarayı hemen iyileştirir. "Paris Esrarını" okuyan hiçbir kadın, Şuetlişe özenmez. Nordau'nun kendisi de edebiyat. Ama sinemada Nordau yok. Üstadımız buldukça bunuyor. Benim ele alacağım konu bu değildi.

Cemil MERİÇ

Jurnal

(Kısaltılmıştır.)

TERCÜME (ÇEVİRİ)

-Yalınlaştırılmıştır.

Çeviri ya soluk bir fotoğraf, diyor kitap, yahut sadakatsiz ama renkli ve canlı bir taklit. çeviri bir yaratış bence... Şiir gibi, deneme gibi ama onlardan çok daha güç. Edebiyatçılar, hiç olmazsa on büyük şair, on büyük romancı, on büyük tiyatro yazarı üzerinde anlaşabilirler, hangimiz on büyük çevirmen sayabiliriz?

Evet, çeviri sanatların en gücü. Başka bir iklimde, başka bir çağda doğan düşüncenin kendi toprağımızda dirilmesi. Yalnız düşüncenin mi? Çeviride söze bağımlılık ihanetlerin en büyüğü.

(...)

Chateaubriand (Şatobriyan), Milton çevirisi üzerinde otuz beş yıl çalışmış, yine de başarılı sayılmıyor çevirisi. İbret alalım.

Voltaire (Volter), çevirmeni uşāa benzetir, kendini efendisinin yerine koyan uşāa. Yanlış. Üstat çevirmenle çeviriciyi karıştırıyor. Çevirmen, “mutlak”ı arayan bir çılgın, “felsefe taşı”nı bulmaya çalışan bir simyagerdir...

Rivarol için bir üslup alıştırmasıdır çeviri, en büyük yararı insana kendi dilinin olanaklarını tanıtmasıdır. Belki doğru, ama gerçeğin bütününe kucaklamıyor bu yargı. Çeviri bir fetihtir, yalnız dili değil, düşünce ve duyarlılığın karmaşık dünyasını da zenginleştiren bir fetih.

Cemil MERİÇ

Bu Ülke

KİTAP

Dostoyevski, Avrupa’yı kendimizden çok daha iyi tanıyoruz diyor. Biz ne kendimizi tanıyoruz ne Avrupa’yı. Tarihimiz mührü sökülmemiş bir hazine. Toplum bilimcilerimiz bir kızılderili köyünü keşfe gider gibi alan çalışmalarına koyuluyorlar. Avrupa’yı, Avrupa’nın istediği kadar tanıyoruz.

Ne var ki yaşlı batı da belleğini kaybetmiş benziyor. UNESCO (Unesko) kitap yılında, kitap için yazılmış en güzel eseri hatırlayamadı: “Susam ve Zambaklar”

Susam ve Zambaklar Ruskin’in en çok sevilen, en çok okunan kitabı. Şöyle diyor Ruskin: Kendimize dost seçeceğiz. En iyilerini seçmek istiyoruz, ama nerde bulacağız o dostları? Kaç kişiyi tanıyoruz? Her istediğimizle tanışabilir miyiz? Şansımız yardım ederse, uzaktan görebiliriz büyük bir şairi, sesini duyabilirsek ne devlet... Bir bakanın odasında on dakika kalmak, bir kraliçenin bakışlarını bir saniye üzerimize çekmek ümit edeceğimiz mutlulukların en büyüğü. Ama hep buna benzer mutlu rastlantılar peşindeyizdir. Yıllarımızı, duygularımızı, yeteneklerimizi harcarız bu uğurda. Sayısız

aşağılanmalara katlanırsınız. Bize her an kollarını açan bir dostlar topluluğundan habersiz yaşarsınız. İçlerinde hükümdarlar da vardır, devlet adamları da. Günlerce şikâyet etmeden iltifatlarımızı beklerler. Ağız açmalarına izin vermeyiz. Gerçekten seçme özgürlüğümüzün sınırsız olduğu tek dünya kitaplar dünyası.

(...)

Yazar düşüncesini yardım olsun diye sunmaz. Bir ödündür bu. Lâyık mısınız, değil misiniz? Anlamak ister. Doğa da öyle değil mi? Altın neden toprağın derinliklerinde? Okurken araştırmaya çıkacağınız maden; yazarın düşüncesi veya niyeti. Araçlarınız: Zekâ ile bilgi. Kayayı kıracak, madeni eriteceksiniz. Önce kelimeyi fethedeceksiniz, sonra heceleri, harfleri.

Bir aydın yabancı dil bilmesede olur, çok kitap okumasına da ihtiyaç yok. Yeter ki ana dilini gerçekten bilsin. Kelimeleri kökenleriyle tanınsın. Soylu olanları adilerinden ayırsın.

(...)

Kendini yığın hâline getiren bir ulus var olamaz. Tek kaygısı para olan bir yığın yaşayamaz. Düşünceyi küçümsüyoruz. Kitaba harcadığımız parayı, atlar için harcadığımızla kıyaslarsak yerin dibine girmemiz gerekmez mi? Kitap sevene, kitap delisi diyoruz. Kimseye at delisi dediğimiz yok. Kitap yüzünden yoksulluğa düşen görülmemiş. At uğrunda iflâs eden edene. En güzel kitap bir kalkan balığı fiyatına, alan nerde? Kütüphaneler resmi ziyafetler kadar pahalıya mal olsa idi hükümetimizin daha çok iltifatına mazhar olurdu şüphesiz. Kitaplar bileziklerin onda biri kadar etse beyefendilemizle hanımefendilerimiz arada bir okumak hevesine kapılırdı belki. (...)

Felâketimizin kaynağı kültür yokluğu. Bizi yok eden ne ahlâksızlık ne bencillik ne kafamızın ağır işlemesi. Bir öğrenci kayıtsızlığı içindeyiz. Hoca tanımadığımız için yardım görmemize imkân yok.

Hayatı anlamadan geçip gidiyoruz. Olgunlaşmak; kalbin daha duyarlı, kanın daha sıcak, zekânın dahâ işlek, ruhun daha huzurlu olması demek. İçlerinde böyle bir canlılık, böyle bir hayat coşkunuğu duyanlar dünyanın biricik hâkimleridir. Bütün diğer hükümdarlıklar bu saltanatın maddileşmesi, fakirleşmesidir: Bir tür tiyatro krallığı. Gerçek hükümdarlar sonsuza kadar egemendirler. Hazinesi yağma edildikçe zenginleşir.

Meclisten tahıl için kanunlar geçirdiniz. Şimdi başka bir tahıl söz konusu. Daha nefis, daha besleyici bir ekmek sağlayacak bir tahıl: Susam. Bu susam, kapıları açan büyü. Harami mağaralarının kapılarını değil, hükümdar hazinelerinin kapılarını: KİTAP.

Cemil MERİÇ

Bu Ülke

(Yalınlaştırılmıştır.)

C. Mehmet KAPLAN

AYDIN KİMDİR?

Türkçe “aydın” kelimesi çok umumi ve müphem bir mana taşır. Hangi seviyede bilgili ve okumuş insana aydın diyoruz? Sadece bilgili olana bu adı ve sıfatı vermek doğru mudur? İlkokul, lise veya üniversite mezunu olana “aydın” ve derin bilgisi olmadığı hâlde günlük fıkralarında bütün memleket ve dünya meselelerini hallettiğini sanan ve güya halkı aydınlatan bir gazeteciye “aydın” diyebilir miyiz? Keza, muayyen sahada mütehassıs olduğu hâlde kendi menfaatinden başka bir şey düşünmeyen, menfaat veya mevki düşkünlüğü dolayısıyla yalana göz yuman bir kimseye, kelimenin tam manasıyla “aydın” demek mümkün müdür? Türkiye’de bazıları dini ve âhlakî duygularını kaybetmiş, ön sekizinci yüzyıldan kalma basit dünya görüşüne sahip olanlara “aydın” adını verirler. Bu ne dereceye kadar doğrudur? Sorbonne (Sorbon)’da felsefe tahsil etmiş, doktora yapmış, aynı zamanda mistik bir dünya görüşüne sahip bir insana bu adı vermekten çekinecek miyiz?

Her gün kullanılan, manası belli zannedilen pek çok kelime gibi “aydın” kelimesi de üzerine varılınca eriyen ve kaybolan hayaller gibi aldatıcı bir parıltıdan başka bir şey ifade etmiyor.

Biz bu kelimeyi Fransızca “inteliectual” (entellektüel) karşılığı kullanıyor, hâkim vasfı düşünce olan insana bu adı veriyoruz. Bu manada “aydın” sadece muayyen bilgilere sahip bir kimse değil, “düşünce”yi bir çeşit itiyat hâline getiren, hiçbir şeyi peşin olarak kabul etmeyen, her şeyin aslını araştıran bir şahsiyettir. Muayyen bir ideolojiyi veya hayat görüşünü kafasına bir şapka gibi geçiren ve onu hakikatin ta kendisi zanneden bir insan bizce “aydın” değil, bir nevi “portmanto”dur. Descartes (Dekart)’ın metodik şüphesine sahip olmayan, kelimenin gerçek mânasıyla “düşünen insan” değildir. Onun muayyen bilgileri ve inançları olabilir, fakat o, bu bilgi ve inançların efendisi değil, kölesidir. “Aydın” karşılaştığı her meseleyi soran insandır. Fikirler, üzerlerinde düşünülmeyince basmakalıp hâle gelir; bir nevi, batıl inanç şekline girer. “Aydın” başkalarından önce kendi kendisine karşı hür olan insandır. Onun için

hakikat en üst kıymettir. Bunun içindir ki o insan, fikirleri menfaat, propaganda, mevki, prestij zaviyesinden ele alır.

Mehmet KAPLAN

Nesillerin Ruhu